

Σχολή Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
«Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Κτιρίων»

Διπλωματική Εργασία
«Ανάπλαση και επανένταξη του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης
στα Τρίκαλα: δημιουργία αστικού πάρκου αναψυχής και
πολιτισμού»

Βασιλική Ταμήλου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Γρηγοριάδου Ευθαλία Θάλεια

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2018

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2018

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ανάπλαση και επανένταξη του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη
στα Τρίκαλα: δημιουργία αστικού πάρκου αναψυχής και
πολιτισμού»

Βασιλική Ταμήλου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Συν- Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Γρηγοριάδου Ευθαλία Θάλεια

Τούση Ευγενία

Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός Α.Π.Θ.

Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2018

*Θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους συνέβαλλαν στην
εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας και ιδιαίτερα την
επιβλέπουσα καθηγήτρια κα. Θάλεια Γρηγοριάδου για τη
συνεργασία, την καθοδήγηση και τις πολύτιμες επισημάνσεις.
Επιπλέον, ευχαριστώ θερμά την οικογένεια και τους φίλους
μου για την υποστήριξη σε όλη την πορεία της εργασίας.*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τις πολιτικές και στρατηγικές αξιοποίησης των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων, με σκοπό την ανάδειξη μεθόδων και εργαλείων ανασχεδιασμού, σύμφωνα με τις σύγχρονες προσεγγίσεις της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Υιοθετείται μία συγκριτική ανάλυση παραδειγμάτων από τον ευρωπαϊκό χώρο, τα οποία αξιολογούνται με βάση περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους. Στην Ολλανδία αναπτύσσεται ένα ευρύτερο δίκτυο πρώην στρατιωτικών εγκαταστάσεων, δημιουργώντας μία πράσινη υποδομή, ενώ στη Σουηδία σταδιακά ανασυγκροτούνται στρατόπεδα στο κέντρο της πόλης, στα πλαίσια ενός αστικού μετασχηματισμού για την οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής. Οι επεμβάσεις δίνουν κυρίως έμφαση στη βιώσιμη κινητικότητα, τη διαχείριση της ενέργειας και των αποβλήτων. Στην περίπτωση της Ελλάδας οι πρώτες αναπλάσεις τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζονται από κατακερματισμό των εκτάσεων, ενώ πρωταρχικό πρόβλημα για την αξιοποίησή τους παραμένει ως σήμερα το ιδιοκτησιακό ζήτημα. Ωστόσο οι σύγχρονες προτάσεις, όπως η επανάχρηση του πρώην στρατοπέδου Π.Μελά, επιχειρούν μία σύνθετη σχεδιαστική προσέγγιση του χώρου με βιοκλιματικά κριτήρια, γεγονός που αποδεικνύει τη θετική επιρροή από τις διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές αξιοποίησης.

Η εργασία εμβαθύνει εστιάζοντας στην αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στα Τρίκαλα, για το οποίο προτείνεται η αναδιαμόρφωσή του σε αστικό πάρκο με καινοτόμες χρήσεις αναψυχής και άθλησης. Τα μεθοδολογικά εργαλεία που εφαρμόζονται ενσωματώνουν πρακτικές βιώσιμης διαχείρισης, τα οποία θα μπορούσαν να υιοθετηθούν για τον ανασχεδιασμό στρατιωτικών εκτάσεων, συμβάλλοντας στην επίτευξη της αστικής αειφορίας.

Λέξεις – Κλειδιά

Αστική βιωσιμότητα, επανάχρηση στρατιωτικών εκτάσεων, αστικό πάρκο, αστικές αναπλάσεις.

Abstract

This paper explores the policies and strategies of redeveloping former military sites, in order to highlight redesign methods and tools, according to the modern approaches of sustainable urban development. A comparative analysis of European examples is adopted; these examples are evaluated based on environmental, economic and social parameters. In Netherlands, a wider network of former military installations is being developed, creating a green infrastructure, while in Sweden, camps in the city center are gradually redeveloped as part of an urban transformation aiming at the economic revitalization of the region. The interventions mainly focus on sustainable mobility, energy and waste management. In the case of Greece, the initial reconstructions of the 1980s are characterized by the fragmentation of the land, while the property issues are still considered the primary problem to achieve their rehabilitation. However, modern proposals, such as the re-use of the former P. Mela military camp, attempt an integrated design of the site based on bioclimatic criteria proving the positive influence from International and European redevelopment policies.

The paper further focuses on the case of the former Papastathi military base in Trikala; its redevelopment targets to transform into an urban park with innovative recreational and training facilities, by adopting sustainable management practices. The applied tools incorporate sustainable management practices that could be adopted for the redesign of military land, contributing to the achievement of urban sustainability.

Keywords

Urban sustainability, military land conversion, urban park, urban regeneration.

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα	vii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	ix
Κατάλογος Πινάκων	xi
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια	xii
1. Εισαγωγή	13
1.1 Αντικείμενο και σκοπός της Διπλωματικής Εργασίας	13
1.2 Περιγραφή Προβλήματος	14
1.3 Μεθοδολογία προσέγγισης	15
1.4 Δομή εργασίας	16
Μέρος Α' Θεωρητικό Πλαίσιο	18
2. Η έννοια της αειφόρου – βιώσιμης ανάπτυξης	18
2.1 Διεθνές επίπεδο	22
2.2 Ευρωπαϊκό επίπεδο	33
2.2.1 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη	39
2.3 Αειφόρος αστική ανάπτυξη – Διεθνείς θεωρήσεις	43
2.4 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για βιώσιμη αστική ανάπτυξη	46
2.5 Καινοτόμα αστικά μοντέλα: Πράσινες Πρωτεύουσες της Ευρώπης	49
2.5.1 Κοπεγχάγη	50
3. Αστικές αναπλάσεις ως ενεργοποιήσεις χώρων	51
3.1 Ανάκτηση υποβαθμισμένων περιοχών	51
3.1.1 Αστικά Κενά	52
3.1.2 Δίκτυα ελεύθερων χώρων και πράσινες διαδρομές	55
3.2 Επανάχρηση πρώην στρατιωτικών εκτάσεων	57
3.2.1 Στρατηγικές επανάχρησης στρατιωτικών εκτάσεων στον Ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο	57
3.2.2 Το ζήτημα των στρατοπέδων στην Ελλάδα	70
3.3 Χρηματοδοτικά Εργαλεία	86
3.4 Συμπεράσματα (Α' μέρους)	91
Μέρος Β' Μελέτη Περίπτωσης: Πρώην στρατόπεδο Παπαστάθη, Τρίκαλα	94
4. Η ευρύτερη περιοχή: Δήμος Τρικκαίων	94
4.1 Ιστορική εξέλιξη	96
4.2 Πολεοδομική εξέλιξη	100
4.3 Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ)	103
4.4 Δεδομένα Δήμου	106
4.4.1 Δημογραφικά στοιχεία	106
4.4.2 Υλοποιημένα έργα αειφόρου ανάπτυξης	107
4.5 Στρατηγικός σχεδιασμός της πόλης των Τρικάλων	110
5. Πρώην Στρατόπεδο Παπαστάθη	114
5.1 Ανάλυση της περιοχής μελέτης	114
5.2 Ιδιοκτησιακό καθεστώς	118
5.3 Αξιολόγηση υφιστάμενης κατάστασης	121
5.3.1 Οδικό δίκτυο	121
5.3.2 Φυσικό περιβάλλον	123
5.3.3 Χρήσεις γης	127

5.3.4	Κτιριακό απόθεμα.....	130
5.4	Ολοκληρωμένες μελέτες	133
6.	Πρόταση – επεμβάσεις ανασχεδιασμού	135
6.1	Αρχές στρατηγικού σχεδιασμού.....	135
6.2	Πολεοδομική οργάνωση.....	139
6.2.1	Χρήσεις γης.....	139
6.2.2	Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις	142
6.3	Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός	144
6.3.1	Στόχοι και σχεδιαστικές αρχές.....	144
6.3.2	Κτιριακό δυναμικό.....	146
6.3.3	Σχεδιασμός πάρκου.....	150
6.3.4	Βιοκλιματική προσέγγιση	152
6.3.5	Προσδοκώμενα οφέλη ανάπλασης	157
7.	Συμπεράσματα (Β' μέρους).....	160
	Βιβλιογραφία	163
	Παράρτημα.....	171

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Εικόνα 2-1: Παγκόσμια μεταβολή μέσης επιφανειακής θερμοκρασίας ξηράς και ωκεανού μεταξύ 1850-2012.....	19
Εικόνα 2-2: Οι τρεις τομείς της αιφόρου ανάπτυξης.....	23
Εικόνα 2-3: Συμμετοχή χωρών στο Πρωτόκολλο του Κιότο ως το 2010.....	27
Εικόνα 2-4: Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή CO ₂ παγκοσμίως το 2016.....	32
Εικόνα 2-5: Σενάρια για το ρυθμό ανάπτυξης της Ευρώπης ως το 2020.....	37
Εικόνα 2-6: Οι εννέα Στόχοι Προτεραιότητας του 7ου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον της ΕΕ (2013-2020).....	42
Εικόνα 2-7: Διαχρονική εξέλιξη αστικού και αγροτικού παγκόσμιου πληθυσμού 1950-2050.....	44
Εικόνα 2-8: Οι παράγοντες που επηρεάζουν το αστικό περιβάλλον, σύμφωνα με το 5 ^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον.....	47
Εικόνα 2-9: Αξιοποίηση του ποδηλάτου ως κύριο μέσο των αστικών μετακινήσεων.....	50
Εικόνα 3-1: Παρέμβαση φύτευσης στις κατακόρυφες όψεις και τα δώματα των αστικών κενών.....	53
Εικόνα 3-2: Αστική καλλιέργεια στο Σικάγο.....	54
Εικόνα 3-3: Σχέδια αναμόρφωσης για το Sagera Linear Park τη Βαρκελώνη.....	56
Εικόνα 3-4: Τα οχυρά του Wateline.....	59
Εικόνα 3-5: Το Fort Ann de Klor και ο περιβάλλον χώρος με χρήσεις εστίασης.....	60
Εικόνα 3-6: Το Εθνικό Μουσείο για τη New Dutch Waterline στο Fort Vechten.....	61
Εικόνα 3-7: Η χωροθέτηση του Scharnhäuser Park στο κέντρο του Δήμου Ostfildern.....	62
Εικόνα 3-8: Στρατώνες Nellingen (1953).....	63
Εικόνα 3-9: Scharnhäuser Park (2016).....	63
Εικόνα 3-10: Διαμόρφωση υπαίθριων χώρων πρασίνου στο Scharnhäuser Park.....	64
Εικόνα 3-11: Διαχείριση όμβριων υδάτων στην επιφάνεια του πάρκου.....	65
Εικόνα 3-12: Μονάδα Βιομάζας.....	66
Εικόνα 3-13: Ηλεκτρική κατανάλωση στο δημόσιο κτίριο Stadthaus, πριν και μετά τις επεμβάσεις του POLYCITY.....	66
Εικόνα 3-14: Η πόλη της Karlskrona.....	67
Εικόνα 3-15: Το στρατόπεδο Blå Bort πριν την ανάπλαση.....	68
Εικόνα 3-16: Μελέτη ανάπλασης για το στρατόπεδο Blå Bort.....	69
Εικόνα 3-17: Σχέδια του Δυτικού Τόξου από το διαγωνισμό του 1998.....	74
Εικόνα 3-18: Αεροφωτογραφία του πρώην στρατοπέδου Στρεμπενιώτη (2011).....	76
Εικόνα 3-19: Masterplan της βραβευμένης μελέτης ανασχεδιασμού της Βαλκανικής πλατείας.....	78
Εικόνα 3-20: Γενική άποψη της βραβευμένης μελέτης ανασχεδιασμού της Βαλκανικής πλατείας.....	78
Εικόνα 3-21: Αεροφωτογραφία του πρώην στρατοπέδου Π. Μελά (2006).....	80
Εικόνα 3-22: Η γενική διαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου πριν και μετά την ανάπλαση σε Μητροπολιτικό Πάρκο.....	81
Εικόνα 3-23: Ανάπλαση Μητροπολιτικού Πάρκου Π. Μελά – απόψεις χώρων στάσεων και περιπάτου.....	81
Εικόνα 3-24: Χωροθέτηση στρατοπέδου στον πολεοδομικό ιστό της Αλεξανδρούπολης.....	82
Εικόνα 3-25: Αεροφωτογραφία του πρώην στρατοπέδου κατά τη φάση των έργων ανάπλασης.....	83
Εικόνα 3-26: Μελέτη διαμόρφωσης υπαίθριου χώρου.....	84
Εικόνα 3-27: Εναέρια νυχτερινή άποψη του πάρκου.....	85

Εικόνα 3-28: Άποψη του νέου αναψυκτήριου – εκθετηρίου του πάρκου.	85
Εικόνα 3-29: Ένταξη της πόλης των Τρικάλων στο δίκτυο URBinclusion.	90
Εικόνα 4-1: Η γεωγραφική θέση του Δήμου Τρικκαίων στο Νομό Τρικάλων και στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.	94
Εικόνα 4-2: Γεωφυσικός Χάρτης του Δήμου Τρικκαίων.	95
Εικόνα 4-3: Τοπόσημα από την περίοδο της Τουρκοκρατίας: Το Τζαμί του Οσμάν Σαχ και το ρολόι του κάστρου.	98
Εικόνα 4-4: Τα οθωμανικά λουτρά.	98
Εικόνα 4-5: Πολεοδομική οργάνωση των Τρικάλων στα τέλη του 19 ^{ου} αιώνα.	99
Εικόνα 4-6: Το ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης των Τρικάλων (1937).	101
Εικόνα 4-7: Η Παλιά Δημοτική Αγορά των Τρικάλων.	102
Εικόνα 4-8: Χάρτης πολεοδομικής εξέλιξης της πόλης των Τρικάλων.	102
Εικόνα 4-9: Το λεωφορείο χωρίς Οδηγό στα Τρίκαλα.	108
Εικόνα 4-10: Το Φωτοβολταϊκό δέντρο στην Κεντρική Πλατεία της πόλης.	109
Εικόνα 4-11: Ανάλυση των κύριων εννοιών του οράματος της πόλης για το 2025.	111
Εικόνα 4-12: Βραβευμένη πρόταση του πανελλήνιου διαγωνισμού για την ανάπλαση του αστικού κέντρου των Τρικάλων.	113
Εικόνα 5-1: Απόσπασμα Χάρτη Πολεοδομικής Οργάνωσης Δήμου Τρικκαίων.	114
Εικόνα 5-2: Η θέση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στον αστικό ιστό.	115
Εικόνα 5-3: Τα κεντρικά κτίρια της ΣΜΥ.	116
Εικόνα 5-4: Το Δημοτικό Στάδιο Τρικάλων.	116
Εικόνα 5-5: Η κατεδάφιση του διαχωριστικού μαντρότοιχου στη ΒΔ έκταση του πρώην στρατοπέδου.	119
Εικόνα 5-6: Διαμόρφωση της δημοτικής έκτασης του πρώην στρατοπέδου – skate park. ...	120
Εικόνα 5-7: Διαμόρφωση της δημοτικής έκτασης του πρώην στρατοπέδου – φυτεμένες επιφάνειες.	120
Εικόνα 5-8: Διάγραμμα δικτύου κίνησης και προσβάσεων στο πρώην στρατόπεδο.	122
Εικόνα 5-9: Ο Ληθαίος στο κέντρο της πόλης.	Εικόνα 5-10: Ο Λόφος του Προφήτη Ηλία.
123	
Εικόνα 5-11: Στοιχεία πρασίνου στο κέντρο της πρώην στρατιωτικής έκτασης.	124
Εικόνα 5-12: Διάγραμμα αναγνώρισης υφιστάμενης βλάστησης στο πρώην στρατόπεδο. ...	125
Εικόνα 5-13: Υφιστάμενες ζώνες οργάνωσης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη.	127
Εικόνα 5-14: Ζώνη Α – Χώρος πρασίνου.	129
Εικόνα 5-15: Ζώνη Β – Βοηθητικές χρήσεις της ΣΜΥ.	129
Εικόνα 5-16: Ζώνη Β – Υφιστάμενο κτιριακό απόθεμα.	129
Εικόνα 5-17: Διάγραμμα αξιολόγησης κατάστασης κτιριακού δυναμικού στο πρώην στρατόπεδο.	130
Εικόνα 5-18: Παράδειγμα καλής κατάστασης διατήρησης - Το κτίριο του Βρεφονηπιακού σταθμού.	132
Εικόνα 5-19: Παράδειγμα μέτριας κατάστασης διατήρησης – Τα κτίρια που στεγάζουν βοηθητικές χρήσεις της ΣΜΥ.	132
Εικόνα 5-20: Παράδειγμα κακής κατάστασης διατήρησης – Οι αποθήκες υλικών.	132
Εικόνα 6-1: Χάρτης ευρύτερου δικτύου αστικού πρασίνου.	136
Εικόνα 6-2: Παιδοτοπίο με κατασκευές από φυσικά υλικά.	140
Εικόνα 6-3: Ανάπλαση Μητροπολιτικού Πάρκου Π. Μελά - άποψη μεταλλικής κατασκευής περίφραξης ιστορικού κτιρίου.	142
Εικόνα 6-4: Ανάπλαση Μητροπολιτικού Πάρκου Π. Μελά - άποψη κύριας εισόδου του πάρκου.	143
Εικόνα 6-5: Διάγραμμα προτεινόμενης διατήρησης/κατεδάφισης κτιριακού αποθέματος. ...	146
Εικόνα 6-6: Άποψη προτεινόμενης κατασκευής του νέου κτιρίου.	149

Εικόνα 6-7: Δημόσιες τουαλέτες από ελαφριές ξύλινες κατασκευές.	149
Εικόνα 6-8: Βασική συνθετική ιδέα της γενικής διαμόρφωσης του πάρκου.	150
Εικόνα 6-9: Χρήση εξάρσεων του εδάφους για οπτική και ηχητική απομόνωση.	151
Εικόνα 6-10: Ενδεικτική πρόταση ηλιακών φωτιστικών σωμάτων.	153
Εικόνα 6-11: Συστήματα συλλογής βρόχινου νερού.	154

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Οι εθνικοί στόχοι της Ελλάδας αναφορικά με τη Στρατηγική «Ευρώπη 2020»...88	
Πίνακας 2: Τα βασικά μεγέθη των ΠΕ του πολεοδομικού συγκροτήματος των Τρικάλων.. 104	
Πίνακας 3: Πληθυσμιακή πυκνότητα του Δήμου Τρικκαίων σε επίπεδο Δημοτικών Ενοτήτων (2011).	106
Πίνακας 4: Η ετήσια πορεία της μέσης θερμοκρασίας (°C) του αέρα, κατά τη χρονική περίοδο 1980 - 1997.	173
Πίνακας 5: Μηνιαία πορεία της μέσης, μέγιστης και ελάχιστης θερμοκρασίας του αέρα (0C) του μετεωρολογικού σταθμού Τρικάλων για τη χρονική περίοδο 1980 - 1997.	173
Πίνακας 6: Μέσα μηνιαία ύψη βροχόπτωσης (σε mm) στους υδρομετρικούς σταθμούς της ευρύτερης περιοχής κατά τη διάρκεια της περιόδου 1973 – 2003.	174
Πίνακας 7: Μέση εποχιακή και ετήσια ύψη βροχόπτωσης (σε mm) στους υδρομετρικούς σταθμούς της ευρύτερης περιοχής κατά τη διάρκεια της περιόδου 1973-2003.	174
Πίνακας 8: Συχνότητα εμφάνισης ανέμων ετησίως ανά διεύθυνση και ένταση.	175

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΓΠΣ	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΟΤΑ	Οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης
ΠΕ	Περιφερειακή Ενότητα
ΣΜΥ	Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών
ΤΕΘΑ	Ταμείο Εθνικής Άμυνας
ΥΠΕΧΩΔΕ	Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

1. Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο και σκοπός της Διπλωματικής Εργασίας

Το ζήτημα της αξιοποίησης των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων απασχολεί έντονα τη διεθνή κοινότητα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η μεταβολή των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, η αναδιοργάνωση των συστημάτων άμυνας και η μείωση του εξοπλισμού αποτέλεσαν τις βασικότερες αιτίες των εκτεταμένων περιπτώσεων εγκατάλειψης εγκαταστάσεων του στρατού, ιδιαίτερα στα ευρωπαϊκά κράτη. Η ανάκτησή τους τέθηκε ως επιτακτικό θέμα σε αρκετές πόλεις, τόσο για τη λειτουργική ανασυγκρότηση του αστικού ιστού, όσο και για τα σημαντικά πλεονεκτήματα που μπορεί να προσφέρουν στην κάλυψη των οικιστικών αναγκών και τη δημιουργία θέσεων εργασίας (Bagaeen, 2006).

Πολλές εργασίες εστιάζουν στην ανάγκη εξυγίανσης και αποκατάστασης των μολυσμένων εδαφών (Szelinski, 1997), αναδεικνύοντας την περιβαλλοντική υποβάθμιση ως την κρισιμότερη πρόκληση για την αναδιαμόρφωση των στρατιωτικών περιοχών (Hansen, 2004). Η διεθνής βιβλιογραφία άλλοτε εξετάζει το ζήτημα της αξιοποίησης υπό το πρίσμα της οικονομικής ανάπτυξης και βιωσιμότητας (Hill, 2000), ενώ σε πιο περιορισμένο βαθμό ενσωματώνεται η παράμετρος του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (McKee, 1994).

Η παρούσα εργασία διερευνά τις πολιτικές και στρατηγικές αξιοποίησης των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων, εξετάζοντας παράλληλα διαφορετικά παραδείγματα προσεγγίσεων, τα οποία αξιολογούνται και συγκρίνονται με βάση περιβαλλοντικά και κοινωνικοοικονομικά κριτήρια, σύμφωνα με τις σύγχρονες κατευθύνσεις της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, οι διεθνείς θεωρήσεις για την αστική αειφορία έχουν συντελέσει στη μεταβολή των στρατηγικών επανάχρησης αυτών των χώρων, καθώς, ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό τις πολιτικές της ΕΕ. Ωστόσο οι κατευθύνσεις αξιοποίησης που εφαρμόζονται στα κράτη-μέλη διαφοροποιούνται μεταξύ τους, επηρεαζόμενες από τις εθνικές αντιλήψεις και τις τοπικές ανάγκες των αστικών περιοχών.

Ο ερευνητικός στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει μεθόδους και εργαλεία ανασχεδιασμού των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων, τα οποία θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στην ελληνική πραγματικότητα. Έμφαση δίνεται στην περίπτωση μελέτης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης στα Τρίκαλα, για το οποίο διαμορφώνεται πρόταση για την επανένταξη και την αξιοποίησή του, με σκοπό να παραχθούν σημαντικά γνωστικά αποτελέσματα με γενικότερη εφαρμογή.

1.2 Περιγραφή Προβλήματος

Τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικά βήματα σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο στον τομέα της επανάχρησης πρώην στρατιωτικών περιοχών, τόσο ως μεμονωμένες επεμβάσεις, όσο και ενταγμένες στα πλαίσια μίας ευρύτερης στρατηγικής αστικής αναζωογόνησης και ανασυγκρότησης. Ειδικότερα σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, όπως η Γερμανία και η Σουηδία, έχει αναπτυχθεί μία πιο ολοκληρωμένη πολιτική αξιοποίησης αυτών των εκτάσεων, με την ενσωμάτωση αρχών βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Στην Ελλάδα ωστόσο εντοπίζονται σοβαρές ελλείψεις στη διαχείριση του ζητήματος, με αποτέλεσμα οι υλοποιημένες αναπλάσεις να είναι περιορισμένες και κατά κύριο λόγο αποσπασματικές ως προς το σχεδιασμό. Εξαίρεση αποτελούν ορισμένες σύγχρονες μελέτες, όπως η περίπτωση του πρώην στρατοπέδου Π. Μελά, οι οποίες επιδιώκουν μία ολοκληρωμένη προσέγγιση επανάχρησης του χώρου. Εντούτοις, το περίπλοκο ιδιοκτησιακό ζήτημα, όπως επίσης οι περιορισμένοι πόροι χρηματοδότησης προκαλούν δυσκολίες και μακροχρόνιες καθυστερήσεις στην εφαρμογή των στρατηγικών σχεδίων αξιοποίησης αυτών των εκτάσεων.

Ως μελέτη περίπτωσης επιλέχθηκε το πρώην στρατόπεδο Παπαστάθη στα Τρίκαλα, καθώς ως σήμερα δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας, σε αντίθεση με άλλες πρώην στρατιωτικές περιοχές στην Ελλάδα, όπως τα στρατόπεδα της Θεσσαλονίκης, τα οποία έχουν προσελκύσει σε πιο έντονο βαθμό το ερευνητικό ενδιαφέρον. Το στρατόπεδο μελέτης συνιστά μία αξιόλογη ανενεργή έκταση 44 στρεμμάτων σε κεντρικό σημείο του πολεοδομικού συγκροτήματος των Τρικάλων, η οποία μπορεί να προσφέρει σημαντικές δυνατότητες για την αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού του χώρου εντοπίζεται ένα ουσιώδες κενό, καθώς ακόμη και ο Δήμος Τρικκαίων, αν και διεκδικεί ενεργά την κυριότητα της έκτασης τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, ωστόσο δεν έχει εκπονήσει ολοκληρωμένη μελέτη για την αξιοποίηση της έκτασης. Οι γενικές κατευθύνσεις ανάπλασης που έχουν διατυπωθεί στο παρελθόν περιλαμβάνουν αποσπασματικές παρεμβάσεις σε πρώιμο στάδιο επεξεργασίας, ενώ η πιο πρόσφατη άτυπη επιδίωξη της δημοτικής αρχής είναι η μετατροπή του πρώην στρατοπέδου σε χώρο πρασίνου και αθλητισμού. Οι ελλείψεις καθώς και οι δυνατότητες που επισημάνθηκαν αποτέλεσαν το κύριο έναυσμα για έρευνα, με στόχο η εργασία να συνεισφέρει στην ανάδειξη ορθών πρακτικών για την αξιοποίηση του στρατοπέδου Παπαστάθη, όπως επίσης για το σχεδιασμό των αστικών αναπλάσεων γενικότερα.

1.3 Μεθοδολογία προσέγγισης

Η μεθοδολογική προσέγγιση εστιάζει αρχικώς στον εντοπισμό των σπουδαιότερων παραγόντων που επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης παγκοσμίως, με έμφαση στη διαμόρφωση των αρχών της αστικής αειφορίας. Με τον τρόπο αυτό καταρτίζεται ένα πλαίσιο που συντελεί στην κατανόηση της μεταβολής των πολιτικών διαχείρισης των αστικών περιοχών, όπου εντάσσονται και οι ανενεργές στρατιωτικές εκτάσεις. Υιοθετείται μία συγκριτική ανάλυση παραδειγμάτων από τον ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο, τα οποία αξιολογούνται με βάση περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους. Οι ορθές πρακτικές που αναδεικνύονται εφαρμόζονται ακολούθως στο εμπειρικό σκέλος της εργασίας, το οποίο αφορά τον επανασχεδιασμό και την ανασυγκρότηση ενός πρώην στρατιωτικού χώρου. Τα αποτελέσματα της έρευνας οδηγούν στην κατάρτιση μίας προτεινόμενης παρέμβασης για την αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής, συνυπολογίζοντας τα ειδικότερα προβλήματα και δεδομένα του τόπου, τα οποία εντοπίστηκαν μέσα από την επιτόπια καταγραφή. Τέλος, εξάγονται τα συμπεράσματα, τόσο σε θεωρητικό όσο και πρακτικό επίπεδο, όπως επίσης προσεγγίζεται η συγκριτική αξιολόγησή τους.

Οι μέθοδοι και τα εργαλεία που εφαρμόζονται περιλαμβάνουν την εκτενή έρευνα στη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά με την αειφόρο ανάπτυξη, τις αστικές αναπλάσεις, την ανάκτηση υποβαθμισμένων περιοχών και ιδιαίτερα των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων. Οι δευτερογενείς πηγές αντλούνται από επιστημονικά άρθρα σε διεθνή περιοδικά, θεσμικά κείμενα, εκθέσεις επίσημων φορέων και βάσεις δεδομένων. Επιπλέον, για τη μελέτη περίπτωσης πραγματοποιήθηκε συλλογή δεδομένων, μελετών, καθώς και χαρτογραφικού υλικού από την τεχνική υπηρεσία του Δήμου Τρικκαίων, σχετικά με την έκταση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη, όπως επίσης με την ευρύτερη περιοχή του αστικού χώρου όπου εντάσσεται. Επιπρόσθετα, διεξάχθηκε πρωτογενής έρευνα με επιτόπια αποτύπωση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης του χώρου, καθώς τα δευτερογενή στοιχεία που είναι διαθέσιμα για το στρατόπεδο παρέχουν περιορισμένο εύρος πληροφοριών και σημαντικές ελλείψεις στοιχείων.

1.4 Δομή εργασίας

Η διάρθρωση της διπλωματικής εργασίας αναπτύσσεται σε δύο μέρη. Το **πρώτο** μέρος περιλαμβάνει τη διερεύνηση των θεωρητικών προσεγγίσεων και των πολιτικών αιφόρου ανάπτυξης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, με έμφαση στη βιωσιμότητα των πόλεων, στις αστικές αναπλάσεις ως εργαλεία αξιοποίησης ανενεργών εκτάσεων, ενώ ακολούθως αναδεικνύονται στρατηγικές επανάχρησης στρατιωτικών περιοχών και αναλύονται πρακτικές από τον Ευρωπαϊκό χώρο και την Ελλάδα. Το **δεύτερο** μέρος εστιάζει στην περίπτωση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στα Τρίκαλα, αξιολογώντας το ευρύτερο αστικό περιβάλλον όπου εντάσσεται η έκταση, όπως επίσης την υφιστάμενη κατάσταση του χώρου, με σκοπό τη διατύπωση προτάσεων ανασχεδιασμού με βιοκλιματικά κριτήρια.

Το **πρώτο** κεφάλαιο περιλαμβάνει την ανάλυση του ερευνητικού σκοπού της εργασίας, το γενικό προβληματισμό, τη μεθοδολογία προσέγγισης, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, καθώς και τη δομή ανάπτυξης της εργασίας.

Στο **δεύτερο** κεφάλαιο διερευνάται η διαχρονική εξέλιξη της έννοιας της αιφόρου – βιώσιμης ανάπτυξης διεθνώς, μέσα από το κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο των τελευταίων δεκαετιών, οι αρχές και οι κατευθύνσεις της ευρωπαϊκής στρατηγικής για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως επίσης οι πολιτικές της ΕΕ για τη βελτίωση της διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος, ενώ εντοπίζονται καινοτόμα υλοποιημένα παραδείγματα Ευρωπαϊκών πόλεων.

Στο **τρίτο** κεφάλαιο εξετάζονται οι αστικές αναπλάσεις υποβαθμισμένων περιοχών, είτε ως μεμονωμένα αστικά κενά, είτε ενταγμένα σε δίκτυα ελεύθερων χώρων και πράσινων διαδρομών. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσονται οι στρατηγικές ανασυγκρότησης και επανασχεδιασμού των στρατιωτικών εκτάσεων μέσα από τη διεθνή βιβλιογραφία, αναλύεται το ισχύον θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα και διερευνώνται τα χρηματοδοτικά εργαλεία που συμβάλλουν στην υλοποίηση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης. Επίσης αξιολογούνται παραδείγματα αναπλάσεων στρατοπέδων από τον ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο, εξάγοντας συγκριτικά συμπεράσματα σχετικά με τις πρακτικές και τις μεθόδους επανάχρησής τους.

Στο **τέταρτο** κεφάλαιο πραγματοποιείται η αναγνώριση της ευρύτερης περιοχής μελέτης, μέσα από την ανάλυση της ιστορικής και πολεοδομικής εξέλιξης, της φυσιογνωμίας, των κοινωνικοοικονομικών δεδομένων του Δήμου Τρικκαίων, τις υλοποιημένες δράσεις για την προώθηση της αστικής αιφορίας, καθώς και τις στρατηγικές κατευθύνσεις ανάπτυξης της πόλης.

Στο **πέμπτο** κεφάλαιο αναλύεται και αξιολογείται η υφιστάμενη κατάσταση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το φυσικό και δομημένο περιβάλλον, τη σύνδεση με τον αστικό ιστό, τις χρήσεις γης, το οδικό δίκτυο, όπως επίσης την κατάσταση του κτιριακού δυναμικού, ενώ παράλληλα εντοπίζονται τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης της περιοχής μελέτης.

Στο **έκτο** κεφάλαιο παρουσιάζεται διεξοδικά η πρόταση ανασχεδιασμού της έκτασης. Περιγράφονται οι στόχοι του στρατηγικού σχεδιασμού, οι βασικές αρχές οργάνωσης του χώρου, οι χρήσεις γης και οι νέες κυκλοφοριακές ρυθμίσεις. Επίσης, αναλύονται οι κατευθύνσεις αρχιτεκτονικού χαρακτήρα της ανάπλασης, η βιοκλιματική προσέγγιση, καθώς και τα προσδοκώμενα οφέλη από την υλοποίησή της.

Τέλος, στο **έβδομο** κεφάλαιο η εργασία ολοκληρώνεται με την αποτίμηση των μεθόδων και των πρακτικών που προτείνονται για τη μελέτη περίπτωσης, σε άμεση συσχέτιση με τα συμπεράσματα που διατυπώθηκαν από την έρευνα στο διεθνή και ευρωπαϊκό χώρο.

Μέρος Α' Θεωρητικό Πλαίσιο

2. Η έννοια της αειφόρου – βιώσιμης ανάπτυξης

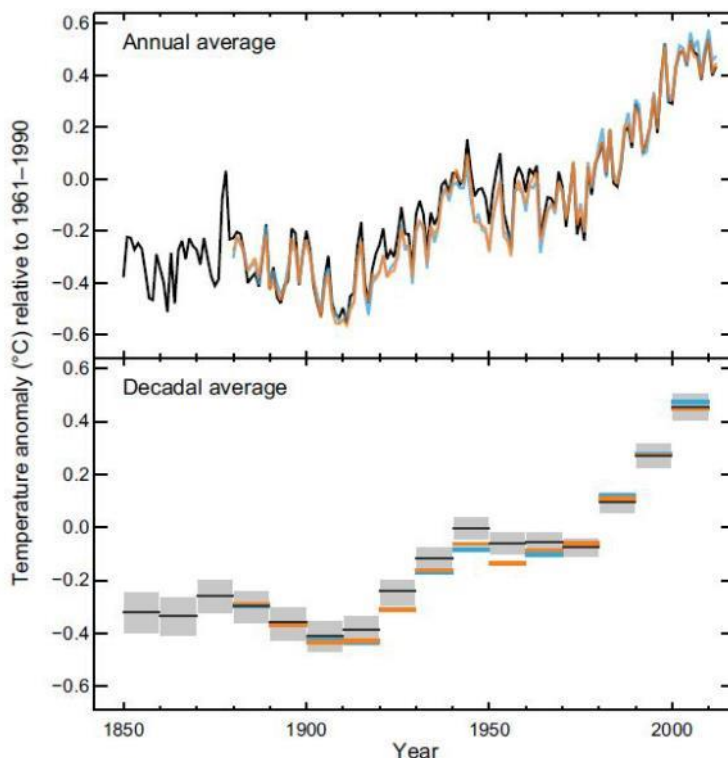
Η αειφόρος-βιώσιμη ανάπτυξη έχει αναδειχθεί στη σύγχρονη εποχή ως ένα από τα κυριότερα ζητήματα του δημόσιου διαλόγου, τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο και χρησιμοποιείται από όλους τους παράγοντες της κοινωνίας, από τον απλό πολίτη και τις επιχειρήσεις, έως τις εθνικές κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς. Ως έννοια έχει δεχθεί ένα ευρύ φάσμα ορισμών και ερμηνειών, όμως σε γενικές γραμμές εκφράζει την προσπάθεια συμβιβασμού των αντιθέσεων μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας με την προστασία του περιβάλλοντος.

Η αύξηση του ενδιαφέροντος και της στήριξης της κοινωνίας φανερώνει μια σημαντική πρόοδο στην κατανόηση των σχέσεων μεταξύ της φύσης και της ανθρωπότητας. Στο κεφάλαιο αυτό θα διερευνηθεί ιστορικά η εξέλιξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, μέσα από τις εκάστοτε κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που επηρέασαν και διαμόρφωσαν τις πολιτικές αστικής ανάπτυξης. Επιπλέον, θα εξεταστούν αναδυόμενες θεωρίες και κριτικές προσεγγίσεις σχετικά με τις περιβαλλοντικές ανησυχίες και το γενικότερο μοντέλο αειφορίας.

Η πρόοδος της επιστήμης, η οποία οδήγησε στην έναρξη της εκβιομηχάνισης στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, προσέφερε στους ανθρώπους τα μέσα για να ξεπεράσουν τους τεχνικούς φραγμούς που περιόριζαν την εξέλιξη, αλλάζοντας ριζικά τον τρόπο ζωής τους. Η τεχνολογία και η κοινωνική οργάνωση που απορρέουν από τη Βιομηχανική Επανάσταση έδωσαν στην ανθρωπότητα ένα πρωτόγνωρο βαθμό ελέγχου πάνω στη φύση. Η οικονομική ανάπτυξη, η μετάβαση από τον αγροτικό στον αστικό τρόπο ζωής και η ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση επιτάχυναν το ποσοστό αστικοποίησης, προκαλώντας δραματικές αλλαγές στο μέγεθος και τον αριθμό των μεγάλων πόλεων τους τελευταίους δύο αιώνες. Οι παράγοντες αυτοί επηρέασαν αρνητικά τα περισσότερα αστικά οικοσυστήματα παγκοσμίως, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και τις ταχείες κλιματικές αλλαγές (IPCC, 2013).

Η κυρίαρχη προοπτική στη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον, ειδικά στις αναπτυγμένες χώρες του «Βορρά», βασίστηκε στη νοοτροπία του διαχωρισμού της φύσης από τα κοινωνικοοικονομικά ζητήματα. Το περιβάλλον αποτελούσε κατά κύριο λόγο αντικείμενο προς χρήση και εκμετάλλευση, ενώ τα προβλήματα που προκύπταν θεωρούνταν τοπικής εμβέλειας. Σε γενικές γραμμές, επικράτησε η άποψη ότι η ανθρώπινη γνώση και η τεχνολογία θα μπορούσαν να επιβληθούν και να υπερνικήσουν όλα τα φυσικά εμπόδια (Hopwood, Mellor,

& O'Brien, 2005). Η λογική αυτή συνδέθηκε με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και η οικονομική εξέλιξη αναδείχθηκε σε κύρια προτεραιότητα για την επίτευξη της ευημερίας.

Εικόνα 2-1: Παγκόσμια μεταβολή μέσης επιφανειακής θερμοκρασίας ξηράς και ωκεανού μεταξύ 1850-2012.

Πηγή: (IPCC, 2013)

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου υπήρξαν ορισμένοι ιδεολόγοι που στάθηκαν κριτικά απέναντι στα όρια της ανάπτυξης, σε αντίθεση με την πλειονότητα της κοινής γνώμης που ενστερνίστηκε την υλική άνθηση. Μόλις στις αρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης ο Thomas Robert Malthus με το βιβλίο του «Δοκίμιο για την Αρχή του Πληθυσμού» (1798) υποστήριξε ότι ο εκθετικός ρυθμός της δημογραφικής αύξησης του πλανήτη μας σήμαινε ότι θα υπερέβαινε πάντα τους διαθέσιμους πόρους. Κατά συνέπεια, το βιοτικό επίπεδο της εργατικής τάξης θα περιοριζόταν στα όρια της επιβίωσης, καθιστώντας τις συνθήκες μη βιώσιμες. Επίσης, ο Άγγλος φιλόσοφος John Stuart Mill επεσήμανε τους κινδύνους για την καταστροφή της φύσης και της παραγωγικότητας της γης, λόγω της ανεξέλεγκτης επιδίωξης οικονομικού πλούτου. Σύμφωνα με τις «Αρχές της Πολιτικής Οικονομίας» που εξέδωσε (1848), η οικονομική ανάπτυξη θα μειωνόταν τελικά με την πάροδο του χρόνου καθώς τα όρια στην παραγωγικότητα της γης θα είχαν επιτευχθεί.

Η συνεχώς αυξανόμενη επιδείνωση των κοινωνικοοικονομικών και οικολογικών συνθηκών οδήγησε σταδιακά, στις αρχές της δεκαετίας του 1950, στην αύξηση του διαλόγου σχετικά με

το περιβάλλον. Η ανθρωπιστική κρίση που αναδύεται χαρακτηρίζεται από κλιμάκωση της φτώχειας και της κοινωνικής ανισότητας, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, και είναι αλληλένδετη με τις πολιτικές και οικονομικές αλλαγές που αυτές υφίστανται, όπως οι δυσμενείς όροι στις εμπορικές συναλλαγές, η συσσώρευση κρατικών χρεών και οι πολεμικές συγκρούσεις για τον έλεγχο στρατηγικών πόρων. Από την άλλη μεριά, η οικολογική κρίση τροφοδοτείται από ανησυχίες όπως η τοξική ρύπανση, η ερημοποίηση των αγροτικών εκτάσεων, η πληθυσμιακή αύξηση, ο περιορισμός και η υποβάθμιση των φυσικών πόρων (Kirkby, O'Keefe, & Timberlake, 1996). Μία σειρά αντιδράσεων από ανεξάρτητους οργανισμούς κατά τη διάρκεια των χρόνων είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN) το 1948, τη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση και αξιοποίηση των πόρων το 1949, τις Παγκόσμιες Διασκέψεις για τον Πληθυσμό το 1954 και το 1964 και τη διάσκεψη για τη Βιόσφαιρα το 1968.

Παράλληλα, αρκετοί επιστήμονες εξετάζουν με κριτικό πνεύμα την επίδραση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στη λειτουργία των οικοσυστημάτων. Το 1962 η Rachel Carson, μέσα από το βιβλίο της «Silent Spring», καταδικάζει τη χρήση φυτοφαρμάκων και άλλων τοξικών ουσιών στις καλλιέργειες και επιτυγχάνει να ανάγει ένα τοπικό ζήτημα σε αντικείμενο εθνικής συζήτησης στην Αμερική. Η δημοσίευσή της θεωρείται ως ένα κρίσιμο γεγονός που έθεσε τις θεμελιώδεις αρχές του σύγχρονου περιβαλλοντισμού (Kroll, 2001). Επιπλέον, κείμενα όπως το «The Population Bomb» (Ehrlich, 1968) και το «A Blueprint for Survival» (Goldsmith, Allen, Allaby, Davoll, & Lawrence, 1972) επαναφέρουν στο προσκήνιο το πρόβλημα του υπερπληθυσμού του πλανήτη, όχι μόνο ως απειλή για το περιβάλλον, αλλά και για την επιβίωση του ανθρώπινου είδους. Κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους η Λέσχη της Ρώμης, μέσα από τη μελέτη «Τα όρια της ανάπτυξης», συσχετίζει τον ταχέως αναπτυσσόμενο παγκόσμιο πληθυσμό με την εξάντληση των φυσικών πόρων, τονίζοντας την ανάγκη επιβολής ορίων στη συνεχή διεύρυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Η διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον το 1972 στη Στοκχόλμη αποτέλεσε την αφετηρία, σε επίπεδο θεσμών, για τη διεθνή περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Για πρώτη φορά εκπρόσωποι από 132 κράτη μέλη¹ των Η.Ε. συναντήθηκαν με σκοπό να εξετάσουν τις κρίσιμες σχέσεις μεταξύ αειφορίας και ανάπτυξης. Από την πλευρά των αναπτυσσόμενων χωρών εκφράστηκαν επιφυλάξεις για προσπάθεια περιορισμού της οικονομικής τους προόδου. «Η φτώχεια είναι η χειρότερη μορφή ρύπανσης», δήλωσε

¹ Από τη διάσκεψη απουσίαζε η πρώην ΕΣΣΔ και οι περισσότεροι από τους συμμάχους της εξαιτίας του Ψυχρού Πολέμου.

χαρακτηριστικά στην ομιλία της η πρωθυπουργός της Ινδίας Indira Ghandi, κατηγορώντας τις αναπτυγμένες χώρες ότι εκμεταλλεύτηκαν τους φυσικούς πόρους προς εξυπηρέτηση δικών τους συμφερόντων, σε βάρος των φτωχών κρατών (Quental, Lourenco, & Nunes da Silva, 2011). Τα αποτελέσματα ωστόσο που επιτεύχθηκαν ήταν αξιόλογα: α) υιοθετήθηκε η Διακήρυξη της Στοκχόλμης που περιείχε 26 σημαντικές αρχές για το διεθνές δίκαιο, β) δημιουργήθηκε το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Η.Ε. (UNEP) και διαμορφώθηκε ένα Σχέδιο Δράσης, με σκοπό την επίτευξη προόδου στην εφαρμογή της οικολογικής πολιτικής, και γ) ιδρύθηκε το Ταμείο Περιβάλλοντος. Συνολικά η διάσκεψη υπογράμμισε την ανάγκη για σταθερές στρατηγικές και δράσεις στον τομέα των περιβαλλοντικών πολιτικών, ως βάση για το κοινό μέλλον των ανθρώπων και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης διατυπώθηκε ως όρος για πρώτη φορά το 1980 στην «Παγκόσμια Στρατηγική Διατήρησης», την οποία δημοσίευσε η Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (IUCN), το UNEP και το WWF. Η έκθεση περιείχε τρεις κύριους στόχους (IUCN, UNEP, WWF, 1980) :

- τη διατήρηση των βασικών οικολογικών διαδικασιών και συστημάτων υποστήριξης της ζωής
- τη διαφύλαξη της γενετικής ποικιλομορφίας
- τη βιώσιμη αξιοποίηση των ειδών και των οικοσυστημάτων

Η «Παγκόσμια Στρατηγική Διατήρησης» αναπτύχθηκε για να λειτουργήσει ως πρότυπο για την επίτευξη της βιωσιμότητας, διαμορφώνοντας μία νέα διεθνή στρατηγική ανάπτυξης. Υπογράμμισε τη σημασία της ενσωμάτωσης αρχών διατήρησης και προστασίας του περιβάλλοντος στον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Ακόμη, εντοπίστηκαν οι κύριες αιτίες της καταστροφής των οικοτόπων, όπως οι οικιστικές πιέσεις, η φτώχεια, η κοινωνική ανισότητα και οι δυσμενείς εμπορικοί όροι που εφαρμόζονται σε βάρος των φτωχότερων χωρών.

2.1 Διεθνές επίπεδο

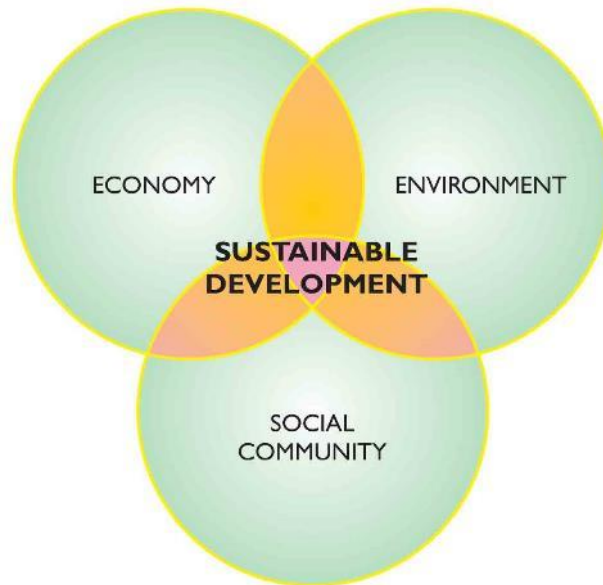
Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης (Sustainable Development) έχει καθοριστεί με ποικίλους τρόπους, ωστόσο ο κλασικός και πιο συχνά αναφερόμενος ορισμός ως σήμερα προέρχεται από τη μελέτη «Το Κοινό μας Μέλλον», η οποία εκδόθηκε το 1987 από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, υπό την προεδρία της Νορβηγίδας πρωθυπουργού Gro Harlem Brundtland. Η κεντρική σύσταση αυτού του έγγραφου, γνωστό και ως **Έκθεση Brundtland**, ήταν ότι ο συγκερασμός των ανταγωνιστικών απαιτήσεων της προστασίας του περιβάλλοντος και της οικονομικής ανάπτυξης μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας νέας προσέγγισης, της βιώσιμης ανάπτυξης. Η ανάπτυξη αυτή είχε ως απαραίτητη προϋπόθεση τόσο την ενδογενειακή, όσο και τη διαγενειακή ισότητα, ως ζήτημα ηθικής υποχρέωσης και κοινωνικής δικαιοσύνης.

«Η αειφόρος ανάπτυξη είναι μια ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ανταποκριθούν στις δικές τους ανάγκες». (WCED, 1987, σ. 43)

Μέσα από το ορισμό και τις ιδέες που εκφράζονται στην Έκθεση αναγνωρίζεται η εξάρτηση των ανθρώπων από το περιβάλλον για την κάλυψη των αναγκών και της ευημερίας τους, με μία αντίληψη ευρύτερη από την απλή εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Η οικολογία και η οικονομία γίνονται έννοιες αλληλένδετες σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν είναι τοπικά αλλά παγκόσμια, συνεπώς οι επιπτώσεις και τα μέτρα αντιμετώπισης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε διεθνές επίπεδο ώστε να αποτρέπονται περιπτώσεις διεύρυνσής τους ή άδικης κατανομής πόρων μεταξύ των χωρών. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος απειλεί την υγεία, την ποιότητα ζωής και την επιβίωση των ανθρώπων, αποτελεί πιθανή αιτία πολέμων και απειλή για τις μελλοντικές γενιές.

Η έκφραση «βιώσιμη ανάπτυξη» υιοθετήθηκε σύντομα από πολλές κυβερνήσεις και διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι δεσμεύτηκαν για την υποστήριξή τους προς τον στόχο. Ωστόσο, αυτή η ομόφωνη αποδοχή από τους πολιτικούς ενθάρρυνε την υποψία μεταξύ των πολιτών και ορισμένων περιβαλλοντολόγων ότι συνιστά μια έννοια αμφισβητήσιμη και άνευ νοήματος (Dresner, 2008). Σύμφωνα με τους Wackernagel and Rees (1996) η πολιτική της Έκθεσης Brundtland ήταν η διαμόρφωση μιας ασαφούς έννοιας προκειμένου να αποκτήσει ευρεία αποδοχή. Η λιτότητα του νοήματος και η έλλειψη ενός αυστηρά καθορισμένου θεωρητικού πλαισίου την καθιστά ανοιχτή σε ένα ευρύ φάσμα ερμηνειών, με βάση την αντίληψη και την κοσμοθεωρία του κάθε ατόμου. Η αντικατάσταση της «αειφόρου ανάπτυξης» με τον όρο

«Βιωσιμότητα» συνιστά μία εναλλακτική πρόταση (O'Connor, 1994) που θα μπορούσε να περιορίσει τις πιθανές συγκρούσεις μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής

Εικόνα 2-2: Οι τρεις τομείς της αειφόρου ανάπτυξης

Πηγή: <http://www.yourarticlelibrary.com/environment/what-is-the-importance-of-sustainable-development/9910>

ισότητας και του περιβάλλοντος (βλ. Εικόνα 2-2), θέτοντας στο επίκεντρο τις ανθρώπινες ανάγκες και το φυσικό περιβάλλον. Ο διαχωρισμός σε τρεις τομείς αλληλένδετους αλλά παράλληλα και ανεξάρτητους, καθιστά δύσκολη την ισότιμη αντιμετώπισή τους ως ενιαίο σύνολο, με αποτέλεσμα οι προσπάθειες συχνά να επικεντρώνονται σε μία κατεύθυνση.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που ακολούθησε τη δημοσίευση της Έκθεσης Brundtland, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας ασχολήθηκε με την κατανόηση και την ερμηνεία των βασικών αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης. Σε αυτή τη συζήτηση υπήρξαν δύο κυρίαρχες εννοιολογικές προσεγγίσεις (Scottish Executive Social Research, 2006):

- Η «Ισχυρή βιωσιμότητα» (Strong sustainability), μία οπτική που θέτει τον πλανήτη πάνω από τον άνθρωπο. Υποστηρίζει ότι το μη ανανεώσιμο φυσικό κεφάλαιο (ορυκτά) μπορεί να εξαντληθεί, αλλά η βιόσφαιρα πρέπει να προστατεύεται πλήρως καθώς δεν μπορεί να αντικατασταθεί.
- Η «Αδύναμη βιωσιμότητα» (Weak sustainability), το ανθρωπογενές κεφάλαιο (π.χ. τεχνολογία) είναι δυνατόν να αντικαταστήσει το φυσικό κεφάλαιο, έτσι ώστε τα αποθέματα να μπορούν να μειωθούν στο ελάχιστο κρίσιμο επίπεδο.

Άμεσο επακόλουθο της σημαντικής πολιτικής πρωτοβουλίας της Επιτροπής Brundtland αποτέλεσε η Διάσκεψη των Η.Ε. για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (UNCED), που

πραγματοποιήθηκε στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας το 1992. Η **Διάσκεψη του Ρίο**, γνωστή και ως Σύνοδος Κορυφής για τη Γη (Earth Summit) ήταν το μεγαλύτερο διεθνές περιβαλλοντικό συνέδριο που είχε διοργανωθεί ως τότε, με πρωτοφανή συμμετοχή εκπροσώπων της κοινωνίας: 176 κυβερνήσεις, πάνω από 100 αρχηγοί κρατών, 10.000 αντιπρόσωποι, 1.400 μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και περίπου 9.000 δημοσιογράφοι (UNEP, 2002). Σκοπός του συνεδρίου ήταν αφενός να αξιολογηθεί η πρόοδος που είχε σημειωθεί τα τελευταία χρόνια στον τομέα της βιώσιμης ανάπτυξης και αφετέρου να δοθεί έμφαση στην παγκόσμια ανησυχία για την περιβαλλοντική και αναπτυξιακή κρίση, καθορίζοντας στόχους και προτεραιότητες της αναγκαίας πολιτικής που πρέπει να εφαρμοστεί σε διεθνές επίπεδο.

Στα κύρια αποτελέσματα της Διάσκεψης περιλαμβάνονται τα εξής:

- 1) Η Δήλωση του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη η οποία περιέχει 27 αρχές. Η Δήλωση επιβεβαίωσε εκ νέου τα βασικά ζητήματα που είχαν τεθεί στη Διακήρυξη της Στοκχόλμης 20 χρόνια νωρίτερα, δίνοντας ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα στη βιωσιμότητα. Η πρώτη της αρχή εκφράζει χαρακτηριστικά αυτήν την οπτική: *«Τα ανθρώπινα όντα βρίσκονται στο επίκεντρο των ανησυχιών για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Έχουν δικαίωμα σε μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση»*.
- 2) Η Ατζέντα 21, ένα παγκόσμιο σχέδιο δράσης για το περιβάλλον και την ανάπτυξη στον 21ο αιώνα, στηριζόμενο στις αρχές του Ρίο.
- 3) Η ίδρυση της Επιτροπής για την Αειφόρο Ανάπτυξη (CSD), με σκοπό την παρακολούθηση της υλοποίησης των στόχων της Ατζέντα 21.
- 4) Δύο σημαντικές διεθνείς συμβάσεις των Η.Ε:
 - A. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την καταπολέμηση της Κλιματικής Αλλαγής, με έμφαση στον περιορισμό του φαινομένου του θερμοκηπίου.
 - B. Η Σύμβαση για την προστασία της Βιολογικής Ποικιλότητας.
- 5) Η συμφωνία για τη διαπραγμάτευση μιας διεθνούς Σύμβασης για την καταπολέμηση της Απερήμωσης (1994).
- 6) Η δήλωση των Αρχών για την Αειφόρο Διαχείριση των Δασών.

Η Ατζέντα 21 παρέχει ένα σταθερό υπόβαθρο για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής εξέλιξης, μέσα από στόχους και οδηγίες για την ανάπτυξη των διαδικασιών λήψης αποφάσεων με σκοπό τη βιωσιμότητα. Περιλαμβάνει 40 κεφάλαια με προτάσεις που καλύπτουν τέσσερις βασικούς τομείς:

- Κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, όπως η διεθνής συνεργασία για την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης, η καταπολέμηση της φτώχειας, η προστασία της ανθρώπινης υγείας και η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων.
- Διατήρηση και διαχείριση των πόρων, όπως η προστασία της ατμόσφαιρας και των υδάτινων πόρων, η καταπολέμηση της αποψίλωσης, της απερίμωσης και την ξηρασίας, η προώθηση της βιώσιμης γεωργίας και η σωστή διαχείριση των τοξικών και επικίνδυνων αποβλήτων.
- Ενίσχυση της συμμετοχής όλων των κοινωνικών και επιστημονικών ομάδων, των επιχειρήσεων και των διοικητικών φορέων στη στήριξη της Ατζέντας 21.
- Μέσα εφαρμογής του σχεδίου δράσης, όπως οικονομικοί πόροι, διεθνείς θεσμικές ρυθμίσεις, νομικά μέσα και μηχανισμοί, προώθηση της εκπαίδευσης, ευαισθητοποίηση και κατάρτιση του κοινού και μεταφορά περιβαλλοντικά ορθών τεχνολογιών.

Σε γενικές γραμμές, η Ατζέντα 21 αποτέλεσε ένα σημαντικό μέσο που χρησιμοποιήθηκε ως πρότυπο για την περιβαλλοντική διαχείριση στις περισσότερες χώρες του κόσμου και υιοθετήθηκε σε πολλά εθνικά και περιφερειακά προγράμματα για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ωστόσο, η πρόοδος στην εφαρμογή της υπήρξε αργή, όπως διαπιστώθηκε στη Διάσκεψη «Ρίο+5» στη Νέα Υόρκη (1997), η οποία αποσκοπούσε στη διεξοδική ανασκόπηση των εργασιών της τελευταίας πενταετίας, στην ενίσχυση της δέσμευσης για βιώσιμη ανάπτυξη, στην αναγνώριση αποτυχιών και επιτευγμάτων. Προέκυψε το συμπέρασμα ότι αρκετοί από τους στόχους απείχαν ακόμη αρκετά από την εκπλήρωσή τους, ενώ μάλιστα ορισμένα προβλήματα, όπως η κοινωνική αδικία και η φτώχεια, τα αέρια του θερμοκηπίου, τα στερεά απόβλητα και η απόρριψη τοξικών ουσιών στην ατμόσφαιρα, εξακολούθησαν να αυξάνονται από το 1992.

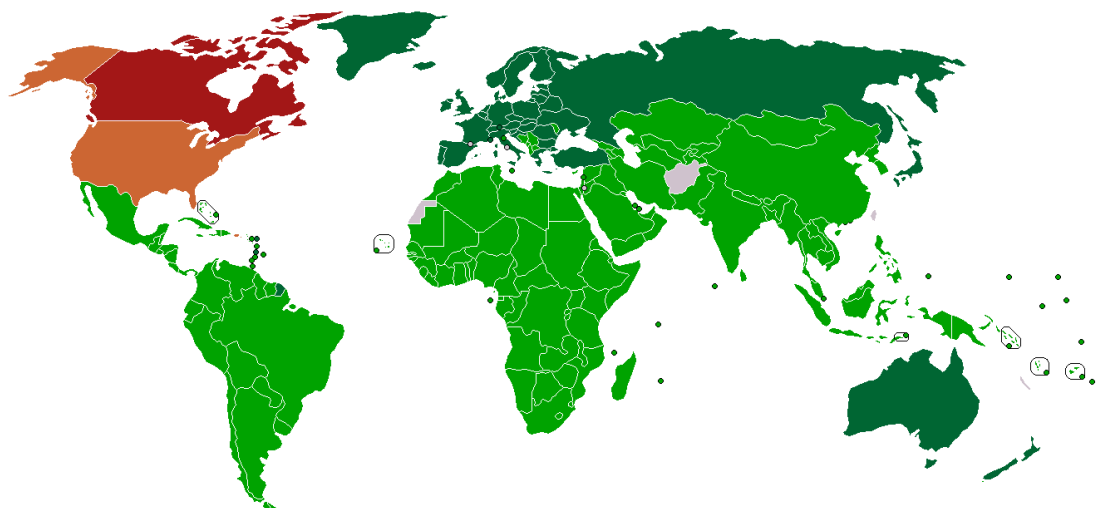
Η επόμενη αξιολόγηση της υλοποίησης των στόχων καθορίστηκε χρονικά μία δεκαετία μετά το Ρίο, το 2002, οπότε και πραγματοποιήθηκε η Παγκόσμια Διάσκεψη για την Βιώσιμη Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ της Ν. Αφρικής. Στο διάστημα που μεσολάβησε οι αρχές της αειφόρου ανάπτυξης αποτέλεσαν κύριο θέμα σε πολλές διεθνείς διασκέψεις. Τα σπουδαιότερα ορόσημα είναι τα εξής:

- 1993 - Παγκόσμια διάσκεψη για τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Βιέννη.
- 1994 - Διεθνής Διάσκεψη για τον Πληθυσμό και την Ανάπτυξη στο Κάιρο.
- 1994 - Παγκόσμια Διάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη των μικρών νησιωτικών αναπτυσσόμενων κρατών στο Bridgetown, Μπαρμπάντος.
- 1995 - Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για την Κοινωνική Ανάπτυξη στη Κοπεγχάγη.

- 1996 - Διάσκεψη των Η.Ε. για τους Ανθρώπινους Οικισμούς (Habitat II) στην Κωνσταντινούπολη.
- 1996 - Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για τη Διατροφή στη Ρώμη.
- 2000 - Σύνοδος Κορυφής της Χιλιετίας των Η.Ε. στη Νέα Υόρκη.
- 2001 - Διάσκεψη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στη Ντόχα, Κατάρ.
- 2001 - Διάσκεψη των Η.Ε. για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες στις Βρυξέλλες.
- 2002 - Διεθνής Διάσκεψη για τη Χρηματοδότηση της Ανάπτυξης στο Monterrey, Μεξικό.

Επιπλέον, καθοριστικής σημασίας για την προστασία του περιβάλλοντος υπήρξε το **Πρωτόκολλο του Κιότο (1997)** μια διεθνής συμφωνία που συνδέεται με τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Η.Ε. για την Κλιματική Αλλαγή. Το συγκεκριμένο πρωτόκολλο ορίζει δεσμευτικούς στόχους μείωσης της παραγωγής έξι βλαβερών αερίων του θερμοκηπίου στις ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες ευθύνονται κυρίως για τα υψηλά επίπεδα εκπομπών, και τέθηκε σε ισχύ το 2005, οπότε και εξασφαλίσθηκαν οι απαραίτητες προϋποθέσεις². Οι στόχοι αφορούσαν την πενταετία 2008–12 και θεωρήθηκαν αρκετά μετριοπαθείς, συγκριτικά με τις εκτιμήσεις των επιστημόνων (Dresner, 2008), ήταν όμως ένας αναγκαίος συμβιβασμός ως απόρροια των διαπραγματευτικών πιέσεων, ιδιαίτερα από την πλευρά των ΗΠΑ. Το Πρωτόκολλο του Κιότο παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη να εκπληρώσουν μέρος των υποχρεώσεών τους μέσω τριών ευέλικτων μηχανισμών, οι οποίοι λαμβάνουν υπόψη τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας: την από κοινού εφαρμογή (joint implementation), το μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης (clean development mechanism) και το εμπόριο εκπομπών (emissions trade system). Το Πρωτόκολλο αναθεωρήθηκε το 2012 με την «Τροποποίηση της Ντόχα στο Πρωτόκολλο του Κιότο», ώστε να περιλαμβάνει μια δεύτερη περίοδο δεσμεύσεων για το 2013-2020, καθώς και ένα ενημερωμένο κατάλογο επιβλαβών αερίων.

² Οι δύο απαραίτητοι όροι προκειμένου να τεθεί σε ισχύ το Πρωτόκολλο του Κιότο ήταν να έχει κυρωθεί τουλάχιστον από 55 κράτη-Μέρη της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και μεταξύ αυτών να συμπεριλαμβάνονται ανεπτυγμένες χώρες που αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 55% των συνολικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα των χωρών αυτών κατά το 1990.

- Χώρες με δεσμεύσεις ■ Αναπτυσσόμενες χώρες χωρίς δεσμεύσεις ■ Ουδέτερες χώρες
■ Χώρες που δεν το επικύρωσαν ■ Χώρες που αποσύρθηκαν

Εικόνα 2-3: Συμμετοχή χωρών στο Πρωτόκολλο του Κιότο ως το 2010

Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kyoto_Protocol_participation_map_2010.png

Στη Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ (2002) η ευρεία συμμετοχή των κρατών, όπως και των πολιτών μέσα από πολλές παράλληλες εκδηλώσεις, ανανέωσε την ελπίδα για υιοθέτηση ουσιαστικών και αποτελεσματικών δράσεων από τους σημαντικούς φορείς λήψης παγκόσμιων αποφάσεων. Ο κύριος στόχος της συνόδου κορυφής ήταν να δημιουργηθούν οι απαραίτητοι μηχανισμοί για την εφαρμογή των αποφάσεων του Ρίο (1992), καθώς η πρόοδος που είχε σημειωθεί την δεκαετία που μεσολάβησε δεν ήταν η αναμενόμενη. Επίσης, δόθηκε έμφαση στα κοινωνικά προβλήματα που δεν είχαν αντιμετωπιστεί επαρκώς ως τότε, όπως η κοινωνική δικαιοσύνη, η υγεία, η εξάλειψη της φτώχειας και ο πολιτισμικός διάλογος. Ιδιαίτερα τονίστηκε το πρόβλημα της πρόσβασης σε καθαρό νερό και της έλλειψης αποχετευτικών συστημάτων ως αιτία θανάτου άνω των 2,2 εκατομμυρίων ανθρώπων ετησίως, γεγονός που θα μπορούσε να αποφευχθεί εάν είχαν ληφθεί κάποια μέτρα τα κατάλληλα μέτρα.

Η Διακήρυξη του Γιοχάνεσμπουργκ και το Σχέδιο Εφαρμογής ήταν τα κύρια αποτελέσματα της Διάσκεψης. Η Διακήρυξη συνιστά ένα έγγραφο πολιτικών δεσμεύσεων των κυβερνήσεων με υποχρεώσεις, προτάσεις εφαρμογής και χρονοδιαγράμματα σχετικά με την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Οι πρωταρχικοί στόχοι αφορούσαν τους τομείς της κάλυψης των βασικών αναγκών, καθώς και της προστασίας της βιοποικιλότητας. Επιπλέον, οι αρχηγοί κρατών δεσμεύτηκαν σε μια ωφέλιμη μεταξύ τους συνεργασία που θα ενισχύσει την πρόσβαση σε οικονομικούς πόρους, το άνοιγμα των αγορών, τη μεταφορά τεχνολογίας, την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Ακόμη συμφώνησαν ότι ο

ιδιωτικός τομέας έχει καθήκον να συμβάλλει στην εξέλιξη της δίκαιης και βιώσιμης ανάπτυξης, επιβάλλοντας την εταιρική ευθύνη μέσα σε ένα διαφανές και σταθερό κανονιστικό περιβάλλον.

Το Σχέδιο Εφαρμογής είναι ένα πρόγραμμα δράσης για την καθοδήγηση των κυβερνητικών διαπραγματεύσεων και συμφωνιών. Περιλαμβάνει συστάσεις και μέσα υλοποίησης για διάφορες πτυχές της αειφόρου ανάπτυξης, με έμφαση στους τομείς προτεραιότητας (εξάλειψη φτώχειας, πρότυπα κατανάλωσης και παραγωγής, φυσικοί πόροι, υγεία, παγκοσμιοποίηση). Επί της ουσίας το σχέδιο επαναεπιβεβαίωσε τη δέσμευση στους στόχους του Ρίου, καθώς και τους αναπτυξιακούς στόχους που διατυπώθηκαν στη Σύνοδο Κορυφής της Χιλιετίας, ενώ η επιδίωξη νέων συμφωνιών με λεπτομερή χρονικά πλαίσια και χρηματοδότηση ήταν περιορισμένη (Von Frantzius, 2004). Τα αντικρουόμενα συμφέροντα των χωρών αποδυνάμωσαν πολλά από τα θέματα που συζητήθηκαν κατά τις διαπραγματεύσεις, όπως η προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Οι υπερασπιστές των ορυκτών καυσίμων (οι χώρες εξαγωγής πετρελαίου με τη βοήθεια των ΗΠΑ) επικράτησαν τελικώς, με αποτέλεσμα να μη τεθούν συγκεκριμένοι αριθμητικοί στόχοι στην ποσότητα ΑΠΕ που πρέπει κάθε χώρα να παράγει.

Μία σημαντική πρωτοβουλία της Διάσκεψης ήταν η πρόσκληση για σύναψη εθελοντικών εταιρικών συνεργασιών μεταξύ ΜΚΟ, επιχειρήσεων, πολιτών ή κυβερνήσεων, με σκοπό την ενίσχυση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης, υπό την καθοδήγηση και την επίβλεψη παράλληλα των διεθνών θεσμικών οργάνων. Πάνω από 220 συνεργασίες, οι οποίες συγκέντρωσαν 235 εκατομμύρια δολάρια σε πόρους, συμφωνήθηκαν ενόψει της συνόδου και περίπου άλλες 60 ανακοινώθηκαν κατά τη διάρκεια από διάφορες χώρες (Von Schirnding, 2005).

Αν και η Διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ ήταν πιο μετριοπαθής όσον αφορά τα άμεσα επιτεύγματά της, σε σύγκριση με τη Διάσκεψη του Ρίο, έθεσε ωστόσο ξανά την αειφόρο ανάπτυξη στην πολιτική και δημόσια ατζέντα. Η ευρεία συμμετοχή έδωσε νέα ώθηση στις παγκόσμιες δράσεις και συντέλεσε στην προαγωγή του εποικοδομητικού διαλόγου μεταξύ των χωρών, στα πλαίσια της αναζήτησης ενός κοινού οράματος για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι διεθνείς συναντήσεις εστιάζουν στην προώθηση και στην παρακολούθηση της υλοποίησης των στόχων του Γιοχάνεσμπουργκ σε πρακτικό επίπεδο. Βασικό ρόλο κατέχει η Επιτροπή για την Αειφόρο Ανάπτυξη (CSD) του ΟΗΕ, η οποία μέσα από τις Συνόδους Ανασκόπησης επιβλέπει και αξιολογεί την επίτευξη των δεσμεύσεων, με

βάση κοινούς δείκτες που έχει ορίσει, συμβάλλει στην ανταλλαγή καλών πρακτικών και προτείνει πολιτικές και δράσεις. Το Πρόγραμμα Εργασιών της Επιτροπής οργανώθηκε σε επτά διετείς θεματικούς κύκλους, εστιάζοντας αρχικά στους υδατικούς πόρους, στην υγιεινή και στους ανθρώπινους οικισμούς.

Η επόμενη Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη πραγματοποιήθηκε το 2012 στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας, είκοσι χρόνια μετά τη Σύνοδο Κορυφής του Ρίο (1992), και ονομάστηκε «**Ρίο+20**». Η διεθνής κοινότητα στόχευε στην ανανέωση της πολιτικής δέσμευσης για την αειφόρο ανάπτυξη, στην αντιμετώπιση των ελλείψεων που δυσχεραίνουν την εφαρμογή των αποφάσεων που είχαν συμφωνηθεί στις προηγούμενες διασκέψεις, καθώς και στον εντοπισμό λύσεων στις νέες προκλήσεις. Τα αποτελέσματα του συνεδρίου καταγράφονται σε ένα τελικό έγγραφο επικεντρωμένο σε μέτρα και πολιτικές, με τίτλο «Το μέλλον που θέλουμε». Οι κύριοι τομείς που καλύπτονται είναι οι εξής (United Nations, 2012):

- Η υιοθέτηση μιας πράσινης οικονομίας που θα συμβάλλει στην εξάλειψη της φτώχειας και στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, ενισχύοντας παράλληλα την κοινωνική ένταξη και την προστασία των οικοσυστημάτων.
- Η δημιουργία μιας διακυβερνητικής διαδικασίας, στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για την προετοιμασία μιας στρατηγικής για τη χρηματοδότηση της αειφόρου ανάπτυξης.
- Η κατάρτιση ενός δεκαετούς πλαισίου προγραμμάτων σχετικά με τα αειφόρα πρότυπα κατανάλωσης και παραγωγής.
- Η λήψη αποφάσεων σχετικά με τα ζητήματα της ενέργειας, της ασφάλειας των τροφίμων, των ωκεανών και των πόλεων.

Η Διάσκεψη Ρίο + 20 επικρίθηκε έντονα από μεγάλη μερίδα της κοινής γνώμης, καθώς δεν ανταποκρίθηκε στις υψηλές προσδοκίες της για ισχυρές πολιτικές δεσμεύσεις και μία ουσιαστική μεταρρύθμιση των υφιστάμενων μη βιώσιμων πρακτικών. Πολλές οργανώσεις πολιτών, ΜΚΟ και επιστήμονες χαρακτήρισαν τα αποτελέσματα ως απογοητευτικά και αδύναμα να αντιμετωπίσουν τις παγκόσμιες περιβαλλοντικές προκλήσεις (Pearce, 2012). Η τελική δήλωση του συνεδρίου θεωρήθηκε οπισθοδρόμηση για την επίτευξη της αειφορίας, με βασικές έννοιες – όπως τα όρια ανάπτυξης και η δίκαιη κατανομή των φυσικών πόρων – να μην αναφέρονται, ενώ αντιθέτως δόθηκε έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη, συγκριτικά με την κοινωνική και περιβαλλοντική κρίση. Μάλιστα, ορισμένα ΜΚΟ μετονόμασαν το τελικό έγγραφο ως «Το μέλλον που δεν θέλουμε» (Rijnhout, 2012).

Απόρροια των αντιδράσεων ήταν η αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας των διακυβερνητικών διασκέψεων στην επίλυση των κρίσιμων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Οι οργανώσεις των πολιτών υποστήριζαν την υιοθέτηση μιας πιο ενεργητικής στάσης και την ενίσχυση του ρόλου τους, με σκοπό να επιτευχθεί μια ριζική και συστηματική αλλαγή στον τρόπο λήψης και εφαρμογής των αποφάσεων. Ωστόσο, αν και δεν επιφέρουν πάντα τα αναμενόμενα αποτελέσματα, οι διεθνείς σύνοδοι αποτελούν σε μεγάλο βαθμό συμβολικά γεγονότα που κινητοποιούν τον εποικοδομητικό διάλογο μεταξύ των χωρών. Αρκετοί μελετητές, όπως οι Pattberg & Mert (2013), επισημαίνουν την αξία των διεθνών διασκέψεων ως ορόσημα στη περιβαλλοντική διακυβέρνηση και το σημαντικό τους ρόλο στην έναρξη της διπλωματίας για το περιβάλλον, πέρα από τα εθνικά συμφέροντα.

Στο Ρίο + 20, τα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών αποφάσισαν να δρομολογήσουν ένα ευρύ πρόγραμμα για την αειφόρο ανάπτυξη μετά το 2015, το οποίο θα μπορούσε να ενισχύσει το διεθνή συντονισμό με σκοπό την ευημερία του ανθρώπου και του περιβάλλοντος. Έπειτα από μία περίοδο εργασιών και διαπραγματεύσεων, το τελικό αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη ενός συνόλου **Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs)** για την περίοδο 2015-2030, το οποίο αντικατέστησε τους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας (MDGs). Οι 17 στόχοι συμπεριλήφθηκαν στην **Ατζέντα του 2030**, με τίτλο «Να αλλάξουμε τον κόσμο μας», η οποία εγκρίθηκε κατά τη σύνοδο κορυφής των Η.Ε. για τη βιώσιμη ανάπτυξη το Σεπτέμβριο του 2015 στη Νέα Υόρκη. Οι βασικοί τομείς που καλύπτονται είναι η φτώχεια, η ανισότητα, η υγεία, η επισιτιστική ασφάλεια, η απασχόληση, η βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή, οι ωκεανοί, η κλιματική αλλαγή και η ισότητα των φύλων (United Nations, 2015).

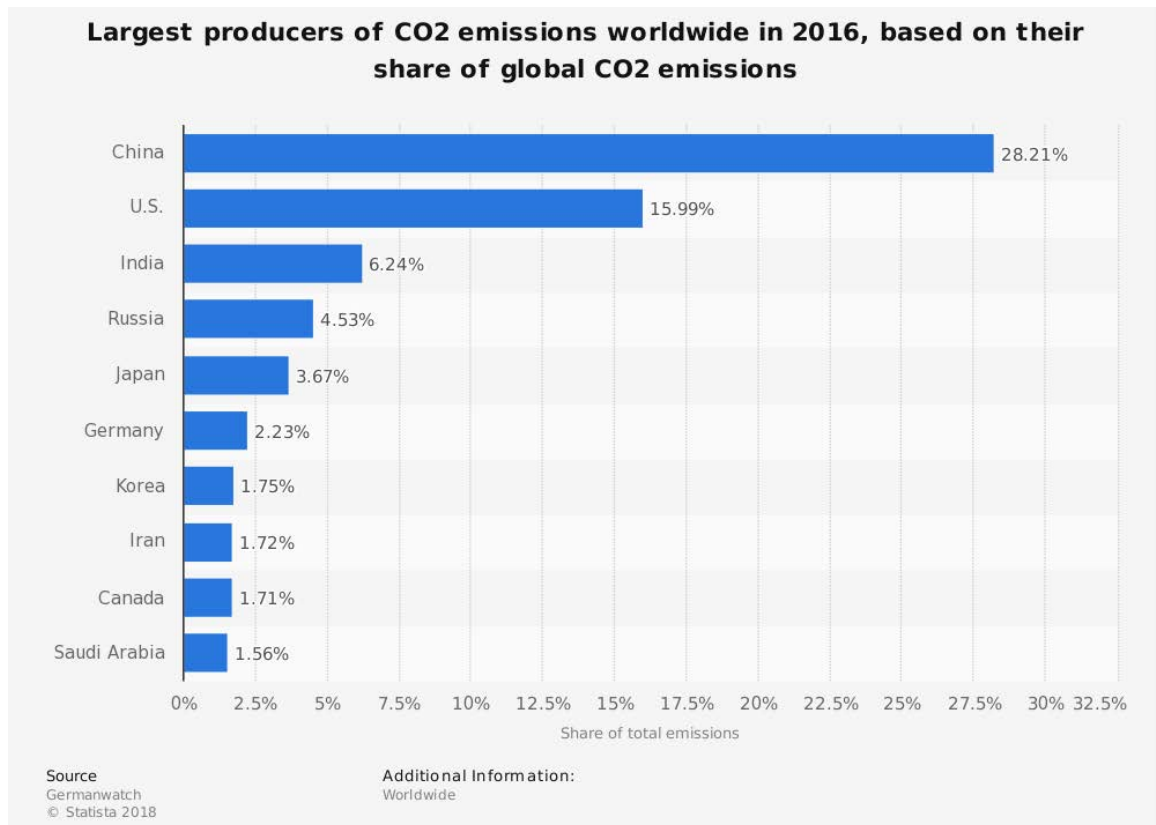
Η εν λόγω Ατζέντα αντιπροσωπεύει ένα νέο συνεκτικό τρόπο χάραξης πολιτικής, όπου οι οικονομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί στόχοι βρίσκονται σε άμεση αλληλεπίδραση και λειτουργούν ως ένα αδιαίρετο σύνολο. Η εξισορρόπηση των συμφερόντων και των εθνικών προτεραιοτήτων απαιτεί, ωστόσο, εργαλεία και στοιχεία που τα κράτη συχνά δε διαθέτουν και τα οποία δείχνουν πώς συγκεκριμένες παρεμβάσεις και πολιτικές συμβάλλουν ή εμποδίζουν την πρόοδο προς την επίτευξη των στόχων μακροπρόθεσμα (Nilsson, Griggs, & Visbeck, 2016). Η παρακολούθηση της αειφόρου ανάπτυξης μέσα από ετήσιες εκθέσεις των Η.Ε. και η αξιολόγηση με βάση κοινούς παγκόσμιους δείκτες, παρέχει χρήσιμες πληροφορίες σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Σύμφωνα με τους Persson, Weitz και Nilsson (2016) η επανάσταση των δεδομένων θα παρέχει αναμφισβήτητα, πολλά καινοτόμα νέα μέσα και τεχνολογίες πληροφοριών για τη βελτίωση του συστήματος παρακολούθησης και κατά συνέπεια θα συνεισφέρουν στην τελική επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Η έγκριση της Ατζέντας του 2030 συνέβαλλε θετικά στο διάλογο και τη διπλωματία για την κλιματική αλλαγή, καθώς αναγνωρίστηκε ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της μεταβολής του κλίματος υπονομεύουν τις προσπάθειες των χωρών για βιώσιμη ανάπτυξη. Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν σε μία σημαντική παγκόσμια συμφωνία κατά την 21^η Διάσκεψη για την αλλαγή του κλίματος (COP 21) στο Παρίσι, το Δεκέμβριο του 2015. Η **Συμφωνία των Παρισίων** αποτελεί ένα συλλογικό σχέδιο δράσης με στόχο να περιοριστεί η αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από τους 2°C, για τη χρονική περίοδο μετά το 2020. Στα κύρια στοιχεία της Συμφωνίας περιλαμβάνεται η υποχρέωση των κρατών να καταρτίσουν ολοκληρωμένα εθνικά σχέδια για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και να γνωστοποιούν στοιχεία της προόδου τους μεταξύ τους αλλά και στο κοινό. Επιπλέον, οι ανεπτυγμένες χώρες θα αυξήσουν τη χρηματοδότηση των μέτρων αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, στηρίζοντας παράλληλα τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η Συμφωνία των Παρισίων επικυρώθηκε από 195 χώρες και τέθηκε σε νομικά δεσμευτική ισχύ το Νοέμβριο του 2016. Η υλοποίηση των στόχων θα μπορούσε να οδηγήσει τον κόσμο, στο δεύτερο μισό του αιώνα, σε μια οικονομία αποδεσμευμένη από τα ορυκτά καύσιμα. Μελανό σημείο αποτέλεσε ωστόσο η απόφαση του νέου προέδρου των ΗΠΑ το 2017 να αποχωρήσει η χώρα από τη Συμφωνία, προκαλώντας πλήθος αντιδράσεων και αποδοκιμασιών από ηγέτες, ΜΚΟ και οργανώσεις πολιτών. Το γεγονός αυτό αφενός επιβραδύνει σημαντικά την επίτευξη των στόχων, καθώς οι ΗΠΑ είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος ρυπαντής διοξειδίου του άνθρακα παγκοσμίως μετά την Κίνα (Εικόνα 2-4), αφετέρου θα μπορούσε να επηρεάσει τη στάση των άλλων κυβερνήσεων στο μέλλον, διακινδυνεύοντας μία συμφωνία που ήταν απόρροια μακροχρόνιων διαβουλεύσεων και συμβιβασμών. Έως σήμερα κάτι τέτοιο δεν έχει επαληθευτεί, αντιθέτως, έπειτα από την προσχώρηση της Συρίας και της Νικαράγουα στη συνθήκη στα τέλη του 2017, οι ΗΠΑ αποτελούν τη μόνη χώρα που απέρριψε τη συμφωνία (Dennis, 2017).

Συνοψίζοντας, η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης έχει εξελιχθεί σημαντικά στο επίπεδο του διεθνούς πολιτικού διαλόγου τις τελευταίες δεκαετίες. Ανατρέχοντας σε όλες τις παγκόσμιες διασκέψεις από το 1972 έως σήμερα, παρατηρούμε μια μετατόπιση της συζήτησης από την πρωταρχική έμφαση στα περιβαλλοντικά ζητήματα στη Διάσκεψη της Στοκχόλμης το 1972, σε μία πιο σύνθετη και ολοκληρωμένη προσέγγιση βιωσιμότητας στη Διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, με βάση τις αλληλένδετες διαστάσεις της περιβαλλοντικής, κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης. Η κοινωνική ανισότητα και η φτώχεια αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα στη Σύνοδο Κορυφής της Χιλιετίας (2000) και τη Διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ

το 2002, θέτοντας στο επίκεντρο τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μία δεκαετία αργότερα, μέσα από τη Διάσκεψη του «Ρίο+20» ενισχύεται το ενδιαφέρον να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και του περιβάλλοντος. Τέλος, η υιοθέτηση της Ατζέντας 2030 προωθεί ένα κοινό όραμα για τα κράτη και δίνει στην αειφόρο ανάπτυξη μια πιο ισορροπημένη θέση με κεντρικό στοιχείο την ανθρώπινη ανάπτυξη, στα πλαίσια της ευημερίας του πλανήτη.

Εικόνα 2-4: Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή CO₂ παγκοσμίως το 2016.
Πηγή: Statista, 2018

2.2 Ευρωπαϊκό επίπεδο

Η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί στις μέρες μας αναπόσπαστη αρχή των πολιτικών και δράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων των κοινωνιών, όπως είναι η ανεργία των νέων, η μετανάστευση, η κλιματική αλλαγή και η ενέργεια, με σκοπό την εξασφάλιση της κοινωνικής ευημερίας και τη διατήρηση της συνοχής του ευρωπαϊκού μοντέλου στο μέλλον. Η εξέλιξη της ενσωμάτωσης της αειφόρου ανάπτυξης στους τομείς πολιτικής ήταν μία προσπάθεια να εξισορροπηθούν οι στόχοι για την προστασία του περιβάλλοντος με την ιστορική δέσμευση για οικονομική ανάπτυξη.

Τα θεμέλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης δομήθηκαν με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) το 1957 με τη Συνθήκη της Ρώμης. Η σύσταση της Κοινότητας εστίαζε στη δημιουργία ενός πλαισίου συνεργασίας των κρατών μελών με προτεραιότητα την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων, μέσω μίας κοινής εμπορικής πολιτικής με βάση την ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών. Η περιβαλλοντική διάσταση έγινε αντικείμενο διαλόγου σε ευρωπαϊκό επίπεδο στις αρχές της δεκαετίας του 1970, έπειτα από την παγκόσμια ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των πολιτικών φορέων. Η διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον το 1972 και η δημοσίευση της έκθεσης της Λέσχης της Ρώμης ήταν τα σημαντικότερα γεγονότα που επέστησαν την προσοχή στην οικολογική υποβάθμιση, αμφισβητώντας το υφιστάμενο μοντέλο ανάπτυξης.

Οι ηγέτες των κρατών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δεσμεύτηκαν για πρώτη φορά να διαχειριστούν τις επιπτώσεις της υποβάθμισης στη διάσκεψη κορυφής του Παρισιού, τον Οκτώβριο του 1972. Ως αποτέλεσμα, τέθηκε σε εφαρμογή η χάραξη μίας κοινής περιβαλλοντικής πολιτικής και εγκρίθηκε το πρώτο πενταετές πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον (1973-1976), μέσα από το οποίο καθορίστηκαν συγκεκριμένα μέτρα, αρχές και προτεραιότητες. Στο πρόγραμμα αυτό, καθώς και στο 2^ο που ακολούθησε (1977-1981), εισήχθησαν αρχές με ισχύ ως σήμερα, όπως η αρχή της πρόληψης και η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Ωστόσο, οι ανησυχίες για τα οικολογικά προβλήματα δεν υπήρξαν η μοναδική αιτία της δέσμευσης των ηγετών για δράση. Όπως επισημαίνεται, πρωταρχικό κίνητρο αποτέλεσαν οι εκτιμήσεις της Επιτροπής ότι η πολιτική των μεμονωμένων κρατών μελών για την προστασία του περιβάλλοντος θα μπορούσε να έρθει σε αντίθεση με τους στόχους της πολιτικής ανταγωνισμού, με οικονομικές συνέπειες, ιδιαίτερα στον τομέα του εμπορίου (Baker, 1993).

Η υπογραφή της **Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης** (ΕΕΠ) από τα δώδεκα κράτη μέλη της ΕΟΚ το 1986, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 1987, συνιστά την πρώτη ουσιαστική τροποποίηση της ιδρυτικής Συνθήκης της Ρώμης. Παράλληλα με το βασικό στόχο, ο οποίος ήταν η ενοποίηση της εσωτερικής αγοράς ως τα τέλη του 1992, η ΕΕΠ κατοχύρωσε νομικά την προστασία του περιβάλλοντος στις Καταστατικές Συνθήκες. Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε ένα αυτόνομο κοινοτικό δίκαιο για το περιβάλλον, το οποίο διέπεται από τις αρχές της ενσωμάτωσης και της επικουρικότητας (Παπαδημητρίου, 2006).

Η **Συνθήκη του Μάαστριχτ** (1992) σηματοδότησε το μετασχηματισμό της ΕΟΚ στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), αποτελούμενη από τρεις «πυλώνες» αυξημένων αρμοδιοτήτων: την αναμορφωμένη Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας, καθώς και τη συνεργασία στον τομέα της δικαιοσύνης και στις εσωτερικές υποθέσεις. Επιπλέον, η Συνθήκη ενίσχυσε περαιτέρω τη δέσμευση για την περιβαλλοντική προστασία, ανάγοντάς τη από επιμέρους σε αυτοτελή κοινοτική πολιτική, η οποία πρέπει να ενσωματωθεί σε άλλες πολιτικές της ΕΚ και να βασίζεται στην αρχή της προφύλαξης³. Ακόμη, τέθηκε ως στόχος της Κοινότητας η προώθηση μέτρων σε διεθνές επίπεδο, για την επίλυση των κρίσιμων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Αν και η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης δεν αναφέρεται με ακρίβεια, χρησιμοποιείται ωστόσο ο όρος της βιώσιμης αύξησης (sustainable growth) για να περιγραφεί η σχέση της οικονομικής ανάπτυξης με το περιβάλλον.

Η **Συνθήκη του Άμστερνταμ** (1997) ανέδειξε τη βιώσιμη ανάπτυξη σε πρωταρχικό στόχο της ΕΕ, όχι μόνο στον τομέα του περιβάλλοντος, αλλά ως κατευθυντήρια γενική αρχή στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Baker, 2007). Η νέα συνθήκη κατοχυρώνει το περιβάλλον ως έννομο αγαθό που χρήζει υψηλής προστασίας και τοποθετείται σε ίση προτεραιότητα με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Επιπλέον, η αρχή της ενσωμάτωσης γίνεται δεσμευτική για τη χάραξη κοινοτικών πολιτικών και μαζί με τη βιώσιμη ανάπτυξη συνιστούν τις κυρίαρχες συνιστώσες της περιβαλλοντικής πολιτικής, αφότου η συνθήκη τέθηκε σε ισχύ το 1999. Κρίνεται ακόμη σκόπιμο να αναφερθεί η συμβολή της συνθήκης του Άμστερνταμ στην απλούστευση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Η διαδικασία συναπόφασης αντικατέστησε τη διαδικασία συνεργασίας που ίσχυε ως τότε, με αποτέλεσμα να γίνει πιο σύντομη και σαφής η νομοθέτηση και να περιοριστούν οι συγκρούσεις των νομικών βάσεων.

³ Η αρχή της προφύλαξης και οι αρχές εφαρμογής της αναλύθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την από 2.2.2000 Ανακοίνωσή της.

Στο Έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας το Μάρτιο του 2000 υιοθετήθηκε η «Στρατηγική της Λισαβόνας» για τη δεκαετία 2000-2010, με στόχο η ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και να εκσυγχρονιστεί το κοινωνικό μοντέλο μέσω της εκπαίδευσης και των νέων τεχνολογιών, περιορίζοντας παράλληλα την ανεργία (European Council, 2000). Η περιβαλλοντική διάσταση προστέθηκε στο Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ το 2001, δίνοντας έμφαση στο διαχωρισμό της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση των φυσικών πόρων. Με τον τρόπο αυτό θεσπίστηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη, ενώ για την παρακολούθηση της προόδου των κρατών-μελών θα πραγματοποιείται ετήσια αξιολόγηση με βάση συγκεκριμένους διαρθρωτικούς δείκτες. Επιπρόσθετα, στα τέλη του ίδιου έτους, επισημάνθηκε στο Λάακεν η ανάγκη άμεσης εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής, καλώντας τις χώρες να συντάξουν τις Εθνικές Στρατηγικές τους για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης.

Η **Συνθήκη της Νίκαιας** (2001) επιβεβαίωσε την αειφόρο ανάπτυξη ως κεντρικό άξονα πολιτικής της ΕΕ, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και διεθνές επίπεδο. Η Σύνοδος είχε ως βασικό αντικείμενο τη θεσμική αναθεώρηση της Συνθήκης του Άμστερνταμ, ενόψει της διεύρυνσης της ΕΕ με την προσχώρηση νέων κρατών – μελών. Σημαντικό σημείο αποτέλεσε επίσης η έγκριση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, καθώς και η υιοθέτηση μίας ευρωπαϊκής ατζέντας για την κοινωνική πολιτική, η οποία περιλάμβανε μέτρα για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού.

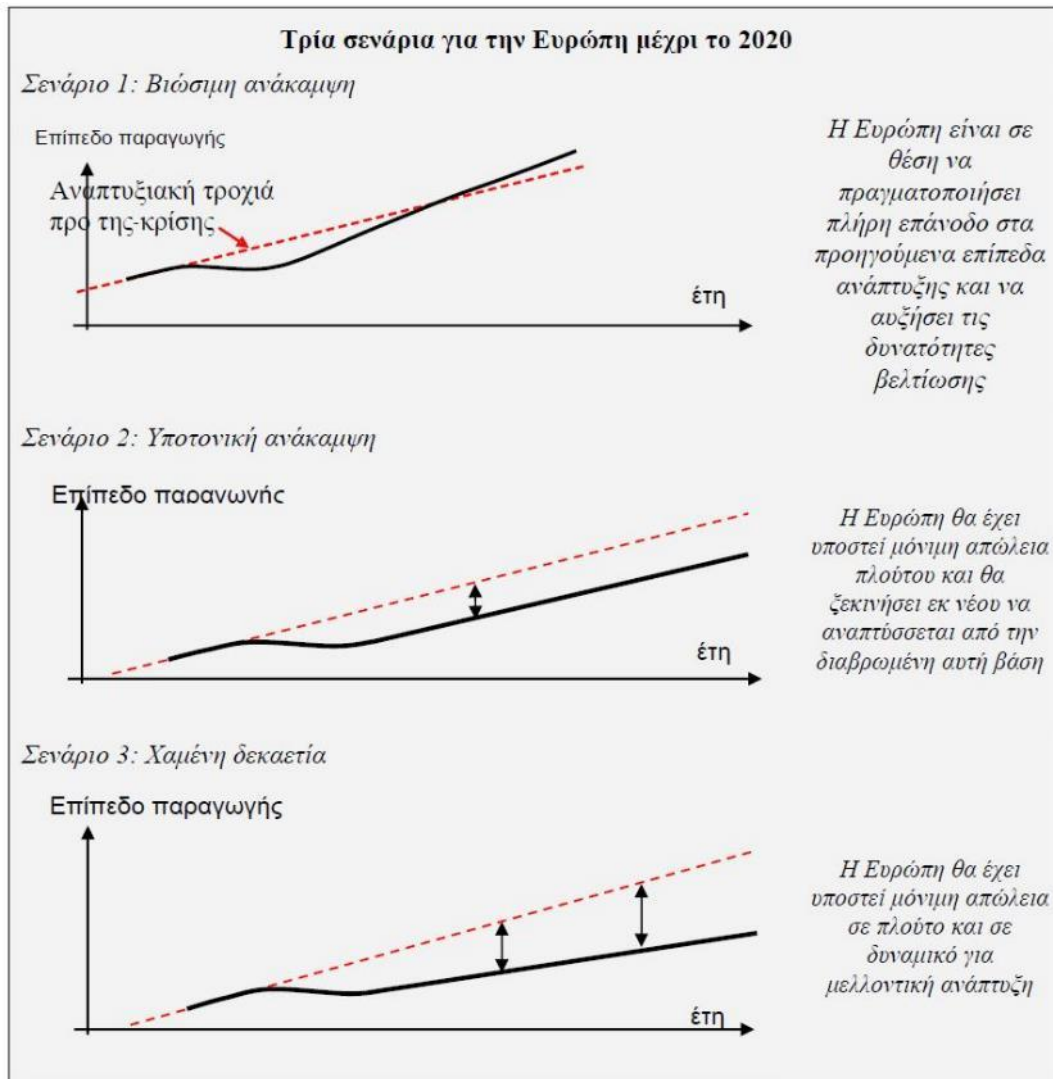
Οι κατευθυντήριες αρχές της αειφόρου ανάπτυξης αναλυθήκαν περαιτέρω μέσα από την ανακοίνωση της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων το 2005. Το έγγραφο προσδιόρισε τους βασικούς στόχους των πολιτικών της ΕΕ και τα μέσα εφαρμογής τους. Επιπλέον, δόθηκε έμφαση στον ηγετικό ρόλο της Ένωσης για την προώθηση της βιωσιμότητας σε διεθνές επίπεδο, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τόσο των σημερινών, όσο και των μελλοντικών γενεών (CEC, 2005).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (2005) αποφάσισε να δρομολογήσει την ενδιάμεση επανεξέταση τη στρατηγικής της Λισαβόνας, εστιάζοντας στην ενίσχυση της ανάπτυξης και την απασχόλησης, ενώ η κοινωνική συνοχή υποβαθμίζεται από ισότιμη προτεραιότητα (Φερώνας, 2013). Η **Αναθεωρημένη Στρατηγική**, η οποία επικυρώθηκε το 2006, περιλαμβάνει μια ευρύτερη κοινωνική ατζέντα για την περίοδο 2006-2010, η οποία διαχειρίζεται τη μείωση της φτώχειας και την κοινωνική ένταξη μαζί με την υγειονομική περίθαλψη και τις συντάξεις. Επιπλέον, τροποποιήθηκαν οι αρχικοί στόχοι, με σκοπό να δοθεί

νέα ώθηση στις κοινοτικές πολιτικές, καθώς η επιβράδυνση της οικονομίας αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για την επίτευξή τους.

Η **Συνθήκη της Λισαβόνας** (2007) υπήρξε το αποτέλεσμα μίας μακρόχρονης προσπάθειας αναθεώρησης των ιδρυτικών συνθηκών της ΕΕ, η οποία σηματοδοτήθηκε από τη θεσμική κρίση που προκάλεσε η λαϊκή απόρριψη της Συνταγματικής Συνθήκης. Η Συνθήκη της Λισαβόνας προβαίνει σε εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις στη δομή της ΕΕ, καταργώντας την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, μεταβάλλοντας το ρόλο και τη λειτουργία των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και διευρύνοντας τους τομείς πολιτικής. Στόχος είναι να γίνει πιο αποτελεσματική η διαδικασία λήψης αποφάσεων, ώστε η διευρυμένη Ένωση των 27 κρατών-μελών να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις σύγχρονες προκλήσεις. Η Συνθήκη τέθηκε σε ισχύ το 2009 και κατοχύρωσε την Ευρωπαϊκή Ένωση ως νομικό πρόσωπο, αντικαθιστώντας την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Στον τομέα του περιβάλλοντος ακολουθείται μία συντηρητική προσέγγιση, ωστόσο καταγράφονται καινοτομίες σε ορισμένα σημαντικά ζητήματα. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά για πρώτη φορά στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, καθώς και στην ενεργειακή πολιτική, η οποία προωθεί την εξοικονόμηση ενέργειας και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων μορφών, με βασική αρχή τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος (Lee, 2008).

Το Μάρτιο του 2010, εν μέσω της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τη νέα δεκαετή Στρατηγική **Ευρώπη 2020**, με στόχο μια ανάπτυξη έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς, η οποία θα ενισχύσει την οικονομία, την παραγωγικότητα και την κοινωνική συνοχή. Η βασική δομή της στρατηγικής αποτελείται από πέντε πρωταρχικούς, μετρήσιμους και αλληλένδετους στόχους, οι οποίοι αφορούν την απασχόληση, την εκπαίδευση, την έρευνα και την καινοτομία, την καταπολέμηση της φτώχειας, την κλιματική αλλαγή και την ενέργεια (European Commission, 2010). Για την επίτευξη των στόχων θεσπίζονται επτά πρωτοβουλίες, οι οποίες θα κινητοποιήσουν τα κράτη-μέλη και την κοινωνία. Ως άμεση προτεραιότητα αλλά και πρόκληση της Στρατηγικής τίθεται η έξοδος από την κρίση και η δημοσιονομική εξυγίανση των χωρών, στα πλαίσια μίας συλλογικής αντιμετώπισης, με σκοπό να διασφαλιστεί μακροπρόθεσμα η οικονομική ανάκαμψη σύμφωνα με το βέλτιστο σενάριο ανάπτυξης (βλ. Εικόνα 2-5).

Εικόνα 2-5: Σενάρια για το ρυθμό ανάπτυξης της Ευρώπης ως το 2020.
Πηγή: (European Commission, 2010)

Το 2015 αποτέλεσε ένα καθοριστικό έτος για την αειφόρο ανάπτυξη, καθώς σηματοδοτήθηκε από σημαντικές παγκόσμιες συμφωνίες, όπως η έγκριση της Ατζέντας του 2030 στη σύνοδο κορυφής των Η.Ε., με κεντρικό άξονα τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), αλλά και η Συμφωνία των Παρισίων για το κλίμα. Η ΕΕ διαδραμάτισε ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των εξελίξεων και δεσμεύτηκε να προωθήσει άμεσα την εφαρμογή τους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δήλωσε το 2016 την πρόθεση να ευθυγραμμίσει τις στρατηγικές της κατευθύνσεις με τη διεθνή προσπάθεια για την εξασφάλιση ενός βιώσιμου μέλλοντος. Αρχικά, αποφάσισε να ενσωματώσει τους ΣΒΑ στο ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής, ενώ σε δεύτερο στάδιο θα πραγματοποιηθούν μελέτες για την υλοποίησή τους μετά το 2020. Επιπλέον, στον τομέα της κλιματικής αλλαγής η ΕΕ έθεσε για τα κράτη μέλη της το στόχο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 40% ως το 2030 (European Commission, 2016).

Τον Ιούνιο 2017 η ΕΕ δημοσίευσε, με κοινή δήλωση των θεσμικών οργάνων, τη **νέα Ευρωπαϊκή Κοινή Αντίληψη για την Ανάπτυξη** με τίτλο «Ο κόσμος μας, η αξιοπρέπειά μας, το μέλλον μας». Η νέα Κοινή Αντίληψη αποτελεί ένα σχέδιο στρατηγικής, το οποίο αναλύει τη μελλοντική αναπτυξιακή πολιτική της Ευρώπης, βασισμένο σε ένα συλλογικό όραμα για την ευημερία της κοινωνίας και την περιβαλλοντική ευθύνη. Ο βασικός πυρήνας του σχεδίου στηρίζεται στην υλοποίηση των στόχων της Ατζέντας του 2030, με έμφαση κυρίως στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης και την εξάλειψη της φτώχειας. Για την προώθηση της στρατηγικής παρέχεται επίσης ένα κοινό πλαίσιο με σκοπό την ενίσχυση της συνεργασίας των χωρών, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, ιδιαίτερα με τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες αντιμετωπίζουν περισσότερες προκλήσεις. Η παρακολούθηση της προόδου θα πραγματοποιείται μέσα από ένα διαφανές σύστημα υποβολής εκθέσεων και δεδομένων από τα κράτη μέλη, σύμφωνα με νέους δείκτες αξιολόγησης για τους ΣΒΑ, ώστε τα αποτελέσματα να είναι συγκρίσιμα παγκοσμίως (European Parliament, European Council, & European Commission, 2017).

Συμπερασματικά, αν και το οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στηρίχθηκε στις οικονομικές αξίες, κατά τη διαδικασία της εξέλιξής του ενσωματώθηκαν σταδιακά τα ζητήματα της περιβαλλοντικής προστασίας και της κοινωνικής συνοχής. Η πρόοδος αυτή υπήρξε αργή και αποτέλεσε συχνά αντικείμενο συγκρούσεων μεταξύ των κρατών στην προσπάθεια εύρεσης συμβιβαστικών λύσεων. Ωστόσο, κυρίως μετά τη συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), η βιώσιμη ανάπτυξη αναδείχθηκε σε βασική συνιστώσα της Κοινοτικής πολιτικής και έκτοτε οι δεσμεύσεις έχουν ενισχυθεί σε πιο βαθύ και ουσιαστικό βαθμό, ώστε σήμερα να αποτελεί πλέον αναπόσπαστη αρχή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Για το μέλλον η ΕΕ φιλοδοξεί να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης παγκοσμίως, γεγονός που πηγάζει αφενός από τις αρχές της συλλογικής κοινωνικής ευθύνης της Ένωσης και αφετέρου από την επιθυμία της να διαμορφώσει μία ανταγωνιστική ευρωπαϊκή ταυτότητα.

2.2.1 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσπίσει ένα ευρύ φάσμα περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η ευρωπαϊκή περιβαλλοντική πολιτική αποτέλεσαν τα **Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον**. Τα Προγράμματα είναι πολυετή και ως σήμερα έχουν θεσπιστεί επτά, με το τρέχον να καλύπτει την περίοδο ως το 2020. Αν και τα πρώτα τέσσερα δεν περιλάμβαναν την αειφόρο ανάπτυξη ως εννοιολογικό άξονα, η επιρροή τους υπήρξε ωστόσο σημαντική. Στα πλαίσια των Προγραμμάτων πραγματοποιήθηκαν και περιβαλλοντικές νομοθετικές ρυθμίσεις, κυρίως με τη μορφή Οδηγιών, οι οποίες όριζαν ποσοτικούς και ποιοτικούς στόχους, καθώς και χρονοδιαγράμματα.

Η ιδιαίτερη αξία του 1^{ου} Προγράμματος (1973-76) έγκειται στο ότι καθόρισε για πρώτη φορά τις βασικές αρχές της κοινοτικής πολιτικής για το περιβάλλον. Επιπλέον, αναγνώρισε ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό αλλά μέσο για την επίτευξη μίας πιο φιλικής προς το περιβάλλον και κοινωνικά ισότιμης ανάπτυξης. Οι κύριες δράσεις που δρομολογήθηκαν αφορούν την πρόληψη και μείωση της ρύπανσης, καθώς και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος.

Στόχος του 2^{ου} Προγράμματος (1977-1981) ήταν να συνεχιστούν και να επεκταθούν οι δράσεις που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο του προηγούμενου. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ενίσχυση του προληπτικού χαρακτήρα της κοινοτικής πολιτικής, καθώς επίσης και στη μη βλαβερή και ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων. Όσον αφορά το ζήτημα του περιορισμού της ρύπανσης, το πρόγραμμα έδωσε προτεραιότητα στα μέτρα κατά της ρύπανσης των υδάτων.

Το 3^ο Πρόγραμμα Δράσης (1982-1986), αν και παρέμεινε εντός του γενικού πλαισίου της πολιτικής, εισήγαγε ωστόσο ορισμένα νέα στοιχεία. Το πιο σημαντικό ήταν η αναγνώριση ότι οι φυσικοί πόροι συνιστούν τη βάση αλλά και τα όρια της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, επηρεάζοντας άμεσα τις συνθήκες διαβίωσης. Συνεπώς, κρίθηκε απαραίτητη η εφαρμογή μιας συνολικής στρατηγικής, η οποία θα ενσωματώνει την περιβαλλοντική διάσταση και σε άλλες κοινοτικές πολιτικές, όπως τη γεωργία, την ενέργεια, τη βιομηχανία και τις μεταφορές (CEC, 1984, p. 158). Το γεγονός αυτό εξασφάλισε ότι η περιβαλλοντική πολιτική δε θα μπορούσε πλέον να απομονωθεί σε βάρος των οικονομικών επιδιώξεων, αλλά θα αποτελεί κύρια συνιστώσα των θεμελιωδών στόχων της Κοινότητας. Επιπλέον, θεσπίστηκαν αρκετές οδηγίες περιβαλλοντικής προστασίας στα ζητήματα της ρύπανσης των

υδάτων και της ατμόσφαιρας, της διαχείρισης των αποβλήτων, των επικίνδυνων χημικών ουσιών και των ευαίσθητων περιοχών εντός της Κοινότητας.

Στο 4^ο Πρόγραμμα (1987-1992) υιοθετήθηκε η ιδεολογία του «οικολογικού εκσυγχρονισμού», μία σύνθετη ιδέα που υποστηρίζει ότι η περιβαλλοντική προστασία δεν ανταγωνίζεται την οικονομική ανάπτυξη, αλλά αντιθέτως πρέπει να θεωρείται ως ουσιαστική προϋπόθεση για την επίτευξή της (Weale & Williams, 1992). Σύμφωνα με τη λογική του οικολογικού εκσυγχρονισμού οι κοινοτικές πολιτικές που αγνοούν τις επιβλαβείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις με βάση το κόστος, τελικώς δεν το αποφεύγουν αλλά απλώς το μετατοπίζουν χρονικά ή χωρικά (Baker, 1997). Η Επιτροπή ενστερνίστηκε αυτή την ιδεολογία αναγνωρίζοντας ότι «η προστασία του περιβάλλοντος μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της οικονομικής ανάπτυξης και στη διευκόλυνση δημιουργίας θέσεων απασχόλησης» (CEC, 1987, p. 2). Η δήλωση αυτή επέτρεψε στην Κοινότητα να συγκεράσει την εφαρμογή του προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, με μία συνεχώς διευρυνόμενη περιβαλλοντική πολιτική.

Η προσπάθεια να αρθεί η αντίθεση των οικονομικών και οικολογικών στόχων αντιμετωπίστηκε πιο αποτελεσματικά στο 5^ο Πρόγραμμα Δράσης (1993-2000). Το εν λόγω Πρόγραμμα με τίτλο «Προς την αειφορία» εγκρίθηκε στο πλαίσιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1992), με την οποία ιδρύθηκε η ΕΕ, και περιλάμβανε μία πιο σφαιρική προσέγγιση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, θέτοντας μακροπρόθεσμους στόχους, ενώ εισάχθηκε για πρώτη φορά η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι κατευθύνσεις της περιβαλλοντικής πολιτικής επηρεάστηκαν άμεσα από τις διεθνείς εξελίξεις, καθώς το ίδιο έτος πραγματοποιήθηκε η Διάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Η Δήλωση του Ρίο και οι συμβάσεις για τη Βιοποικιλότητα και την Κλιματική Αλλαγή αποτέλεσαν τους βασικούς άξονες, οι οποίοι ενσωματώθηκαν στις αρχές και τις δεσμεύσεις των δράσεων. Στο πλαίσιο του 5^{ου} Προγράμματος ως χαρακτηριστικά της αειφορίας ορίστηκαν τα εξής (CEC, 1993, σ. 21):

- η διατήρηση της συνολικής ποιότητας ζωής
- η διατήρηση της διαρκούς πρόσβασης στους φυσικούς πόρους
- η αποφυγή μόνιμης περιβαλλοντικής βλάβης

Αναγνωρίστηκε ότι οι φυσικοί πόροι είναι περιορισμένοι συνεπώς, για να είναι βιώσιμη η ανάπτυξη, πρέπει να εδράζεται στην ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος και να μην υπερβαίνει τα όρια αντοχής του. Ειδικότερα, επιλέχθηκε να δοθεί έμφαση σε πέντε τομείς

πολιτικής: την ενέργεια, τις μεταφορές, τη γεωργία, τη βιομηχανία και τον τουρισμό. Οι τομείς αυτοί θεωρήθηκαν οι πιο κρίσιμοι, καθώς θα μπορούσαν να προκαλέσουν σημαντικές επιπτώσεις τόσο στην οικονομία της ΕΕ, όσο και στο φυσικό περιβάλλον. Συνεπώς, η χάραξη μίας κοινοτικής προσέγγισης ήταν επιτακτική για τη μελλοντική ευρωπαϊκή ευημερία.

Το 6ο Πρόγραμμα Δράσης (2001-2012) θέτει νέες προτεραιότητες και μακροπρόθεσμους στόχους για την ευρωπαϊκή περιβαλλοντική πολιτική, επισημαίνοντας τέσσερα θεματικά πεδία στα οποία πρέπει να επικεντρωθούν οι στρατηγικές δράσεις και πρωτοβουλίες. Οι τομείς βαρύτητας είναι η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, η φύση και η βιοποικιλότητα, το περιβάλλον και η υγεία, οι φυσικοί πόροι και τα απόβλητα (European Commission, 2001). Στα ζητήματα αυτά υφίστανται δεσμεύσεις, σε ποσοτικούς στόχους και χρονοδιαγράμματα, οι οποίες προκύπτουν από διεθνείς συμβάσεις και ευρωπαϊκές νομοθετικές ρυθμίσεις. Για την επίτευξή τους προτείνονται οι εξής στρατηγικές αρχές:

- ενίσχυση της αποτελεσματικότητας στην εφαρμογή της νομοθεσίας για το περιβάλλον.
- υποστήριξη της πλήρους ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής προστασίας σε όλες τις κοινοτικές πολιτικές.
- προώθηση της ανάπτυξης οικολογικών καταναλωτικών προτύπων και μεθόδων παραγωγής.
- ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και των εθνικών κυβερνήσεων με σκοπό την ένταξη περιβαλλοντικών κριτηρίων στο σχεδιασμό και τη διαχείριση των χρήσεων γης για τον περιορισμό των αστικών πιέσεων.
- ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στη χάραξη και εφαρμογή των περιβαλλοντικών δράσεων.

Σε γενικές γραμμές, η κύρια φιλοδοξία του 6^{ου} Προγράμματος είναι να συνδέσει άρρηκτα το περιβάλλον με τους στόχους της Ευρώπης στα μείζονα ζητήματα της ανάπτυξης, της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας. Για το σκοπό αυτό υποστηρίζει ότι η θέσπιση αυστηρών περιβαλλοντικών προτύπων και η διεύρυνση της αγοράς πράσινων αγαθών δεν αποτελούν τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη, αντιθέτως συνιστούν κίνητρα για την αύξηση της καινοτομίας, της παραγωγικότητας και της επιχειρηματικότητας, βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής των ανθρώπων.

Το τρέχον 7ο Πρόγραμμα Δράσης (2013-2020), με τίτλο «Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας», ορίζει τις κατευθύνσεις της ευρωπαϊκής πολιτικής για το περιβάλλον και την

κλιματική αλλαγή ως το 2020, θέτοντας πιο φιλόδοξους στόχους και αυστηρότερα κριτήρια. Σε πρώτο επίπεδο το Πρόγραμμα έχει ως βασικό σκοπό να προωθήσει την υλοποίηση των παγκόσμιων δεσμεύσεων για την αειφόρο ανάπτυξη, οι οποίες συμφωνήθηκαν στα πλαίσια της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών «Ρίο +20» το 2012⁴, εξασφαλίζοντας την ενσωμάτωσή τους στις πολιτικές της ΕΕ. Οι κύριες αρχές των δεσμεύσεων περιλαμβάνουν τη μετάβαση σε μία πράσινη οικονομία, την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης, την καταπολέμηση της φτώχειας, όπως επίσης του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το καινοτόμο στοιχείο ωστόσο είναι ότι καθορίστηκε για πρώτη φορά ένα μακροπρόθεσμο όραμα με ορίζοντα το 2050. Η στρατηγική για τη χάραξη της περιβαλλοντικής πολιτικής στοχεύει σε μία καινοτόμο κυκλική οικονομία, όπου η διαχείριση των φυσικών πόρων πραγματοποιείται με βιώσιμο και αποδοτικό τρόπο και η ανάπτυξη έχει αποσυνδεθεί από τις υψηλές εκπομπές άνθρακα. Επιπλέον, προστατεύεται η βιοποικιλότητα και το φυσικό κεφάλαιο, γεγονός που ενισχύει την ανθεκτικότητα της κοινωνίας στις περιβαλλοντικές πιέσεις, διασφαλίζοντας την υγεία και την ευημερία των πολιτών της ΕΕ (European Commission, 2014b).

Εικόνα 2-6: Οι εννέα Στόχοι Προτεραιότητας του 7ου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον της ΕΕ (2013-2020).

Πηγή: <http://ec.europa.eu/environment/action-programme/objectives.htm>

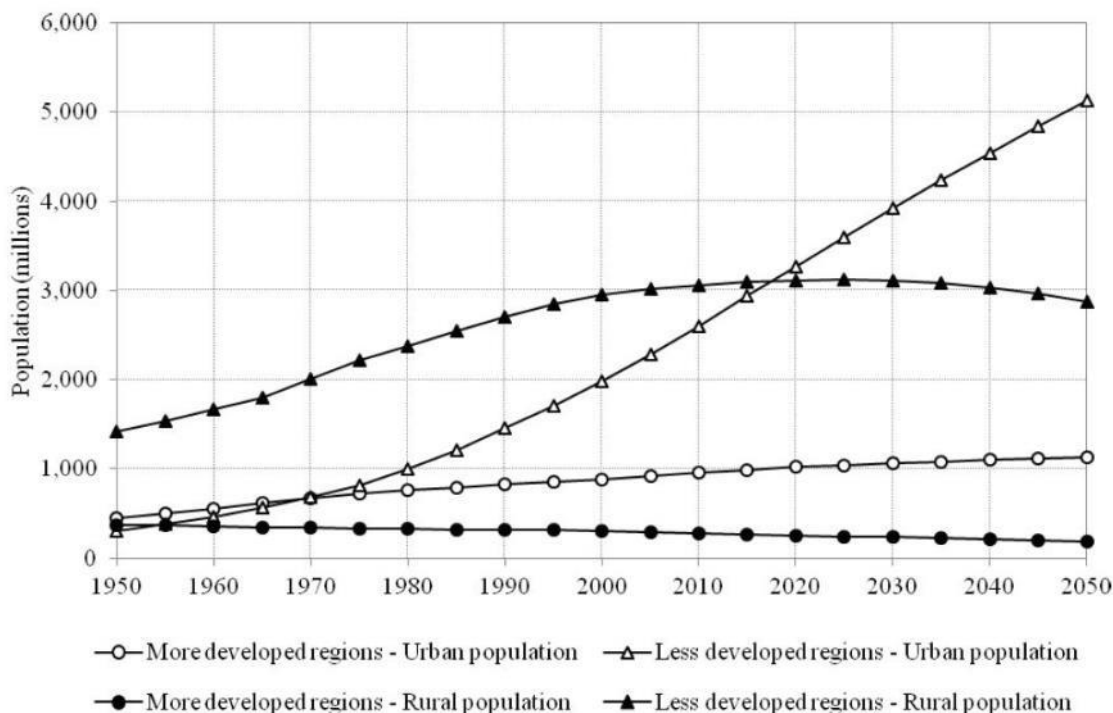
⁴ Βλ. Κεφ. 2.1

2.3 Αειφόρος αστική ανάπτυξη – Διεθνείς θεωρήσεις

Στις μέρες μας το 55% του παγκόσμιου πληθυσμού διαμένει σε πόλεις, ποσοστό που αναμένεται να αυξηθεί στο 68% έως το 2050, προσθέτοντας ακόμη 2,5 δισεκατομμύρια ανθρώπους στις αστικές περιοχές (United Nations, 2018). Η συνεχής δημογραφική αύξηση σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη της αγροτικής υπαίθρου προκαλεί τη διόγκωση των πόλεων και εντείνει τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές προκλήσεις. Η αστική βιωσιμότητα θεωρείται πλέον ως ένα από τα πιο κρίσιμα ζητήματα του 21^{ου} αιώνα και συνιστά καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη ενός περιβαλλοντικά φιλικού, ισορροπημένου και υγιούς κόσμου (Joss, 2015).

Οι πρώτες διεθνείς θεωρήσεις για την αξιολόγηση των προβλημάτων των πόλεων πραγματοποιήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1980, δίνοντας έμφαση στον τομέα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Ειδικότερα, τονίστηκαν τα θέματα της ρύπανσης του αέρα, του εδάφους και των υδάτων, καθώς και της διαχείρισης των αποβλήτων, της ενέργειας και των φυσικών πόρων (Αγγελίδης, 2004). Επιπλέον, αναγνωρίστηκε η σημασία του πολεοδομικού σχεδιασμού στην πρόβλεψη και στην αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, μέσω της πιο αποτελεσματικής οργάνωσης των λειτουργιών της πόλης, των χρήσεων και των δικτύων μεταφορών. Στα πλαίσια των διεθνών συσκέψεων προτάθηκαν αρχές και μέτρα προστασίας, ωστόσο οι δράσεις εστίαζαν κυρίως σε παρεμβάσεις ανά τομέα, χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν μία σφαιρική στρατηγική για την ανάπτυξη των πόλεων. Συνεπώς, η αρχική προσέγγιση της αστικής αειφορίας χαρακτηριζόταν από μονομέρεια και αποσπασματικότητα, όπως παρατηρήθηκε και στη διεθνή εξέλιξη της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης (βλ. Κεφ. 2.1) έως τη Διάσκεψη του Ρίο (1992), όπου επισημάνθηκε η ανάγκη μίας πιο ολοκληρωμένης θεώρησης, με βάση τους τρεις αλληλένδετους πυλώνες της αειφορίας.

Στη χρονική αυτή περίοδο έως τη Διάσκεψη – ορόσημο του Ρίο υλοποιήθηκαν ορισμένες υποδειγματικές παρεμβάσεις, οι οποίες, αν και αποτελούν μεμονωμένες τοπικές πρωτοβουλίες, έθεσαν τα θεμέλια για την ευρύτερη εφαρμογή βιώσιμων αστικών πολιτικών στο μέλλον. Οι πρωτοπόρες δράσεις εντοπίζονται αρχικώς στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Συγκεκριμένα, στη Σουηδία 60 αστικές περιοχές υιοθέτησαν ένα βιώσιμο μοντέλο διαχείρισης των κοινοτήτων τους, ενώ στη Δανία οι πόλεις Thisted και Samsø έγιναν ενεργειακά αυτόνομες, μέσω συστημάτων ΑΠΕ. Ακολούθως, στην Ολλανδία, στη Γερμανία και στο Ηνωμένο Βασίλειο αναπτύχθηκαν αστικές πολιτικές, με έμφαση στους τομείς της διαχείρισης των υδάτων, της ενέργειας και της τεχνολογίας των υλικών (Bayulken & Huisinigh, 2015).

Εικόνα 2-7: Διαχρονική εξέλιξη αστικού και αγροτικού παγκόσμιου πληθυσμού 1950-2050.

Πηγή: (United Nations, 2012)

Ο στόχος της αστικής βιωσιμότητας σταδιακά ενσωματώθηκε ολόένα και περισσότερο στις πολιτικές στρατηγικού σχεδιασμού των χωρών και των τοπικών αυτοδιοικήσεων, ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Καθώς ο αστικός πληθυσμός αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς, αναγνωρίζεται πλέον η σημαντική επίδραση των πόλεων στην οικονομία των χωρών, ως επίκεντρο οικονομικών δραστηριοτήτων και επενδυτικών ευκαιριών. Οι αστικές περιοχές δεν αντιμετωπίζονται μόνο ως πηγές των περιβαλλοντικών προβλημάτων, αλλά και ως σημαντικοί καταλύτες για την εύρεση καινοτόμων βιώσιμων λύσεων (CEC, 2016). Εκτιμάται ότι η εφαρμογή της αειφόρου αστικής ανάπτυξης μπορεί να βελτιώσει τη διακυβέρνηση των πόλεων, αξιοποιώντας πιο αποδοτικά τους φυσικούς πόρους, την ενέργεια και την τεχνολογία, γεγονός που θα έχει θετικό και ουσιαστικό αντίκτυπο στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον (Revi & Rosenzweig, 2013).

Σημαντικά εργαλεία πολιτικής για τη βελτίωση των πόλεων αποτελούν οι πρώτοι **ειδικοί στόχοι για την αστική βιωσιμότητα**⁵, οι οποίοι θεσπίστηκαν στο πλαίσιο της Ατζέντας του 2030 των Ηνωμένων Εθνών για την αειφόρο ανάπτυξη κατά την περίοδο 2015-2030. Το προτεινόμενο πλαίσιο στόχων συνιστά ένα μηχανισμό κινητοποίησης των φορέων, παρέχοντας κατευθύνσεις για τις απαιτούμενες δράσεις και καθορίζοντας μία σειρά δεικτών για τη

⁵ Στόχος 11 από τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ).

μέτρηση της υλοποιημένης προόδου. Η συμβολή του είναι αξιοσημείωτη, καθώς θέτει στο επίκεντρο της παγκόσμιας συζήτησης την κρίσιμη σημασία των πόλεων για το μέλλον της ανθρωπότητας, εστιάζοντας σε θέματα σχεδιασμού και αστικής πολιτικής. Ωστόσο, έχει επισημανθεί ότι η ασάφεια των στόχων και οι περιορισμοί που τίθενται στη συλλογή των δεδομένων για τις πόλεις θα ήταν δυνατόν να επηρεάζουν την αξιολόγηση της απόδοσής τους στον τομέα της αστικής αειφορίας (Klopp & Petretta, 2017). Στο ζήτημα αυτό θα μπορούσαν να συνδράμουν καινοτόμες λύσεις όπως οι νέες τεχνολογίες και το πρότυπο ανάπτυξης των «έξυπνων πόλεων»⁶.

Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά των πόλεων, στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης, αξίζει επίσης να σημειωθεί η θεωρία της «**συμπαγούς πόλης**» (compact city). Η έννοια σχετίζεται με το σχεδιασμό των χρήσεων γης και τον περιορισμό της κατασπατάλησης πόρων και κεφαλαίων μέσω της εκτεταμένης αστικής εξάπλωσης. Επιπλέον, η κάλυψη βασικών αναγκών, όπως το νερό, η στέγαση και η εκπαίδευση, απαιτεί λιγότερο κόστος στις πυκνοδομημένες αστικές περιοχές (McKinsey Global Institute, 2011). Η αύξηση, ωστόσο, της συνεκτικότητας των πόλεων τις ανάγει σε πιο σύνθετες δομές, συνεπώς απαιτείται παράλληλα να διασφαλιστεί ένα αποτελεσματικό σύστημα διαχείρισης και χωρικού σχεδιασμού, το οποίο θα περιορίσει τους κινδύνους και θα εκμεταλλευτεί τα οφέλη της αστικής ανάπτυξης (IDFC, 2014).

Επιπρόσθετα, μία πιο πρόσφατη έννοια αποτελεί η «**ανθεκτική πόλη**» (resilient city), η οποία αναφέρεται στην ικανότητα των πόλεων να ανακάμψουν έπειτα από μία κρίση οφειλόμενη είτε σε φυσικές είτε ανθρωπογενείς αιτίες. Η αστική ανθεκτικότητα προσδίδει πρακτικό χαρακτήρα στην αστική διαχείριση, προετοιμάζοντας τις πόλεις να αντιμετωπίσουν καταστροφικά φαινόμενα, όπως οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής ή μία οικονομική κρίση. Το χαρακτηριστικό αυτό θεωρείται ότι παρέχει ένα σταθερό περιβάλλον για επενδύσεις, συνεπώς ενισχύει την ανταγωνιστικότητα των αστικών περιοχών (Αθανασίου, 2013).

⁶ Διεθνής όρος «smart cities», ανάλυση του όρου στο (Angelidou, 2015)

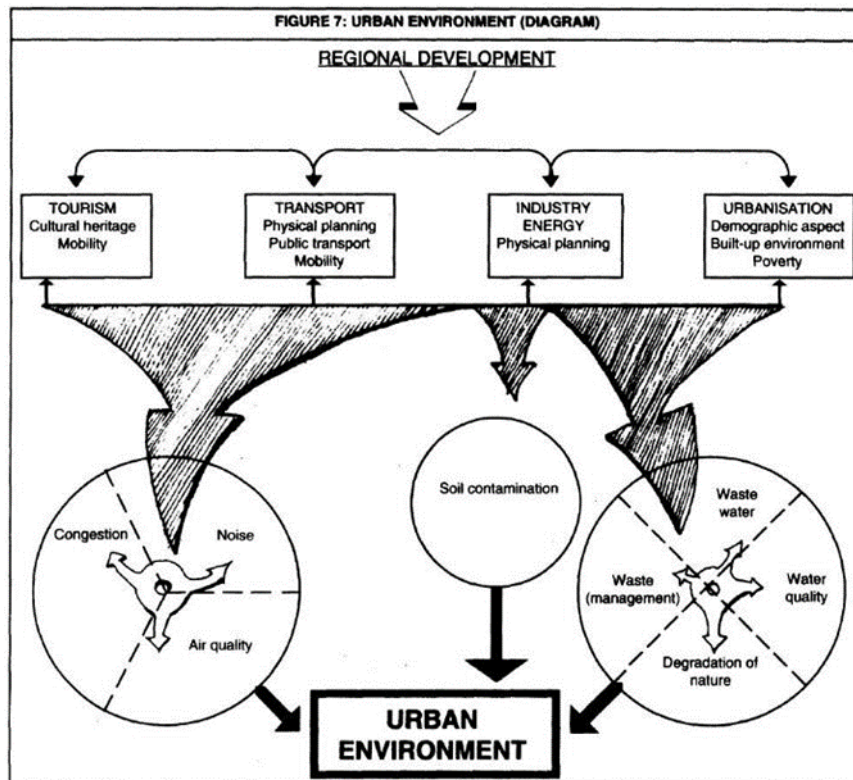
2.4 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για βιώσιμη αστική ανάπτυξη

Αν και η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέπτυξε πολιτικές για την περιβαλλοντική προστασία από τη δεκαετία του 1970, η διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος δεν συμπεριλήφθηκε στους κοινοτικούς στόχους έως τις αρχές του 1990. Το γεγονός αυτό οφείλεται εν μέρει και στην αρχή της επικουρικότητας με βάση την οποία λειτουργεί η ΕΕ. Καθώς τα ζητήματα της ανάπτυξης των πόλεων εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των τοπικών αυτοδιοικήσεων, οι παρεμβάσεις της Ένωσης ουσιαστικά περιορίζονται σε προτεινόμενες δράσεις και κατευθύνσεις. Οι πολιτικές εντάθηκαν κυρίως έπειτα από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992)⁷, η οποία ενίσχυσε το βαθμό της ευρωπαϊκής ενοποίησης, με αποτέλεσμα την προώθηση περισσότερων προγραμμάτων για τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές και ιδιαίτερα για τις πόλεις, όπου εντοπίζονται τα σημαντικότερα προβλήματα υποβάθμισης (Αγγελίδης, 2004).

Η αστική βιωσιμότητα αναδείχθηκε για πρώτη φορά σε κυρίαρχο ζήτημα για την ΕΕ μέσα από το 4ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον (1987-1992). Το πρόγραμμα έθεσε ως βασική επιδίωξη τη διασφάλιση πόρων και χρηματοδοτικών κεφαλαίων με σκοπό την υλοποίηση περιβαλλοντικών αναπλάσεων στις πόλεις (Βιτοπούλου, Γεμεντζή, Γιαννακού, Καυκαλάς, & Τασοπούλου, 2015). Ακολούθως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την ειδική έκθεση «Πράσινο Βιβλίο για το Αστικό Περιβάλλον» (CEC, 1990) επιχειρώντας να διαμορφώσει μία κοινοτική στρατηγική για την αστική ανάπτυξη, η οποία δε θα εστιάζει αποκλειστικά στην παράμετρο των περιβαλλοντικών προβλημάτων, αλλά θα επιδιώκει μία ολοκληρωμένη προσέγγιση σχεδιασμού.

Στη συνέχεια, το 5ο Πρόγραμμα (1993-2000) έδωσε έμφαση στην ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος, επισημαίνοντας την ευθύνη των τοπικών αρχών για τη διασφάλισή του. Επιπλέον, πρωτοβουλίες όπως η Αστική Ατζέντα (1997) και το Πλαίσιο Δράσης για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (1998), συνέβαλαν σημαντικά στην προώθηση της αστικής βιωσιμότητας ως βασικής παραμέτρου όλων των ευρωπαϊκών πολιτικών, βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων της ΕΕ. Συνολικά οργανώθηκε μία ευρύτερη στρατηγική για το αστικό περιβάλλον και τα κοινά προβλήματα των ευρωπαϊκών πόλεων, με κυριότερες προκλήσεις την ανταγωνιστικότητα και την κοινωνική συνοχή.

⁷ Βλ. Κεφ. 2.2

Εικόνα 2-8: Οι παράγοντες που επηρεάζουν το αστικό περιβάλλον, σύμφωνα με το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον.
Πηγή: (CEC, 1993)

Στα πλαίσια του 6^{ου} Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον (2001-2012) διατυπώθηκε το 2004 η «Θεματική στρατηγική για το αστικό περιβάλλον», με στόχο την αναβάθμιση του αστικού τοπίου και της ευημερίας των κατοίκων. Οι κατευθύνσεις των δράσεων προέβλεπαν μέτρα σε τέσσερις βασικούς τομείς: τη διαχείριση των πόλεων, το δίκτυο μεταφορών, τον πολεοδομικό σχεδιασμό και τις κατασκευές (CEC, 2004). Επιπλέον, ενισχύθηκε περισσότερο η δικτύωση και η συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και γνώσεων, κυρίως μέσω χρηματοδοτούμενων έργων και κοινοτικών προγραμμάτων, γεγονός το οποίο συνέβαλε στην περισσότερο αποτελεσματική εφαρμογή της αστικής βιωσιμότητας. Επίσης, αναδείχθηκε ως σημαντικός παράγοντας η εκπαίδευση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού των τοπικών διοικήσεων σε θέματα διαχείρισης των αστικών περιοχών.

Στο τρέχον 7ο Πρόγραμμα Δράσης (2013-2020) η αστική βιωσιμότητα ανάγεται σε έναν από τους εννέα στόχους προτεραιότητας της ΕΕ. Το πρόγραμμα τονίζει ότι το αστικό περιβάλλον έχει άμεσο αντίκτυπο στην ποιότητα ζωής των ευρωπαϊκών πόλεων, καθώς το 80% του πληθυσμού της ΕΕ θα κατοικεί σε αστικές και περιαστικές περιοχές ως το 2020 (European Commission, 2014b). Παράλληλα, οι πόλεις αντιμετωπίζουν ένα κοινό σύνολο

περιβαλλοντικών προβλημάτων, όπως η ηχορύπανση, η λειψυδρία, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, η υποβάθμιση της βιοποικιλότητας και η ελάττωση του αστικού πρασίνου. Συνεπώς είναι αναγκαίο να εφαρμόσουν πολιτικές βιώσιμου πολεοδομικού σχεδιασμού μέσω καινοτόμων προσεγγίσεων, ιδιαίτερα στους τομείς της αστικής κινητικότητας, του κτιριακού δυναμικού, της ενεργειακής διαχείρισης και της αστικής βιοποικιλότητας.

Επιπρόσθετα, η ΕΕ έχει δεσμευτεί να ενσωματώσει στις πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης τις κατευθύνσεις της Ατζέντας του 2030 και ειδικότερα τον ειδικό στόχο (ΣΒΑ11) που αφορά την αστική αειφορία. Οι δράσεις που έχουν πραγματοποιηθεί ως σήμερα αφορούν κυρίως τον τομέα της αστικής ανθεκτικότητας, με σημαντικότερη το «Σύμφωνο των Δημάρχων για το Κλίμα και την Ενέργεια». Πρόκειται για μία πρωτοβουλία με εφαρμογή σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, με σκοπό τον περιορισμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, της πρόληψης καταστροφικών φαινομένων και της εξασφάλισης βιώσιμης ενέργειας (European Commission, 2016).

2.5 Καινοτόμα αστικά μοντέλα: Πράσινες Πρωτεύουσες της Ευρώπης

Η συνεχώς αυξανόμενη τάση αστικοποίησης του πλανήτη έχει επιφέρει στις πόλεις νέες και πιο έντονες πιέσεις, αυξάνοντας καθημερινά τις προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν ώστε να καλύψουν τις ανάγκες των κατοίκων και να παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης. Ο επιβαρυνμένος ρόλος των πόλεων καθιστά επιτακτική την ανάγκη για καινοτόμα αστικά μοντέλα, τα οποία θα αποτελέσουν μία πηγή ιδεών και καλών πρακτικών για την επίτευξη της αστικής βιωσιμότητας.

Η Ευρώπη υπήρξε από τους πρωτοπόρους στον τομέα των βιώσιμων πόλεων, ενθαρρύνοντας τις τοπικές αυτοδιοικήσεις να αναπτύξουν νέα εργαλεία και στρατηγικές για τη διαχείριση κρίσιμων ζητημάτων όπως η κλιματική αλλαγή, η αυξημένη κατανάλωση φυσικών πόρων, η παραγωγή αποβλήτων και η υποβάθμιση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος. Μετά τη Διάσκεψη του Ρίο (1992) για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, η ΕΕ ανέλαβε την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο με την έγκριση του Χάρτη του Aalborg⁸ (1994), ως ευρωπαϊκό ισοδύναμο της Ατζέντας 21⁹ και τη χρηματοδότηση της Εκστρατείας Βιώσιμων Πόλεων και Κοινοτήτων (**Sustainable Cities and Towns Campaign**), ενός σημαντικού δικτύου για την επιδίωξη κοινών στόχων βιωσιμότητας. Η οργάνωση αυτή συνδέει τις συμμετέχουσες πόλεις, παρέχει πληροφορίες σχετικά με πρωτοβουλίες βιωσιμότητας και επιπλέον απονέμει το βραβείο της καλύτερης ευρωπαϊκής αειφόρου πόλης.

Στα πλαίσια της παρότρυνσης και της θετικής στήριξης στις πόλεις που επιδιώκουν μία αειφόρο αστική διαβίωση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημιούργησε το πρόγραμμα της «**Ευρωπαϊκής Πράσινης Πρωτεύουσας**». Από το 2010 οι ευρωπαϊκές πόλεις συναγωνίζονται και επιβραβεύονται με βάση τις προσπάθειες που καταβάλλουν για τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και τους στόχους που θέτουν για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Μέσα από αυτό το θεσμό η ΕΕ αποσκοπεί να ευαισθητοποιήσει και να δώσει κίνητρο στις τοπικές κοινότητες να επενδύσουν σε βιώσιμες πρακτικές, με στόχο να περιορίσουν το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα, όπως επίσης να διασφαλίσουν την υγεία και την ευημερία των κατοίκων τους (European Commission, 2018). Οι πόλεις που έχουν βραβευτεί ως σήμερα συνιστούν πρότυπα εφαρμογής πολιτικών πράσινης αστικής ανάπτυξης και η μελέτη τους παρέχει πολύτιμες πληροφορίες και καινοτόμα εργαλεία, τα οποία θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και σε ελληνικές πόλεις, όπως τα Τρίκαλα. Οι πόλεις που έχουν διακριθεί ως σήμερα είναι οι εξής: Στοκχόλμη (2010), Αμβούργο (2011), Vitoria-Gastiez (2012), Νάντη (2013), Κοπεγχάγη

⁸ The Aalborg Charter (1994) διαθέσιμο στο <http://www.sustainablecities.eu/the-aalborg-charter>

⁹ Βλ. Κεφ. 2.2

(2014), Μπρίστολ (2015), Λιουμπλιάνα (2016), Έσσεν (2017), Nijmegen (2018), Όσλο (2019) και Λισαβόνα (2020). Στα πλαίσια της αναζήτησης καλών πρακτικών αστικής βιωσιμότητας, θα αναλυθεί συνοπτικά το υλοποιημένο παράδειγμα της Κοπεγχάγης.

2.5.1 Κοπεγχάγη

Η Κοπεγχάγη βρίσκεται στην ανατολική άκρη της Δανίας και αποτελεί την πρωτεύουσα της χώρας, με πληθυσμό 546.059 κατοίκους στις αρχές του 2018¹⁰. Η πόλη αναδείχθηκε το 2014 σε ευρωπαϊκό πρότυπο αστικής αειφορίας, καθώς αναγνωρίστηκαν οι καινοτόμες προσπάθειες των τοπικών αρχών για πράσινη ανάπτυξη και οικονομία, με την ενεργό συμμετοχή πολιτών, επιχειρήσεων και φορέων στη διαδικασία σχεδιασμού. Τα σημαντικότερα επιτεύγματα συνιστούν αποτελέσματα συστηματικών δράσεων των τελευταίων δύο δεκαετιών και αφορούν σχέδια στρατηγικής για το κλίμα, την ενέργεια, την αστική κινητικότητα και την ποιότητα ζωής.

Το σχέδιο αστικής ανάπτυξης της Κοπεγχάγης έχει θέσει ένα φιλόδοξο στόχο: να γίνει η πρώτη πόλη παγκοσμίως με ουδέτερο ισοζύγιο άνθρακα ως το 2025 (European Commission, 2013). Για το σκοπό αυτό έχει επενδύσει σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, κατασκευάζοντας αιολικά πάρκα, αξιοποιώντας τη βιομάζα για τηλεθέρμανση και βελτιώνοντας την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και του αστικού εξοπλισμού, όπως ο φωτισμός των οδών. Η πρόοδος που έχει επιτευχθεί είναι ιδιαίτερα αξιόλογη, έχοντας ήδη μειώσει τις εκπομπές CO₂ κατά 21% κατά το διάστημα 2005 – 2011 (City of Copenhagen, 2014).

Επιπλέον, η Κοπεγχάγη έχει δώσει έμφαση στη βιώσιμη κινητικότητα και ειδικότερα στη χρήση του ποδηλάτου ως πρωταρχικό μέσο των αστικών μετακινήσεων. Το δίκτυο καταλαμβάνει ήδη 300χλμ, ενώ στόχος είναι να επεκταθεί περαιτέρω, ώστε να χρησιμοποιείται με ασφάλεια ως βασικό μέσο τουλάχιστον από το 50% των κατοίκων (Brüel, 2012).

Εικόνα 2-9: Αξιοποίηση του ποδηλάτου ως κύριο μέσο των αστικών μετακινήσεων.

Πηγή: <https://www.visitcopenhagen.com>

¹⁰ Σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία της Δανίας: <https://www.dst.dk/en>

3. Αστικές αναπλάσεις ως ενεργοποιήσεις χώρων

3.1 Ανάκτηση υποβαθμισμένων περιοχών

Τις τελευταίες δεκαετίες οι διεθνείς κατευθύνσεις χάραξης πολιτικής και σχεδιασμού, ιδιαίτερα στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, εστιάζουν ολοένα και περισσότερο σε μέτρα που αποσκοπούν στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αστικές περιοχές. Στα πλαίσια αυτά, ένα ζήτημα που έχει αναδειχθεί αποτελεί η ανάπλαση υποβαθμισμένων εκτάσεων, οι οποίες βρίσκονται εντός του ιστού των πόλεων, καθώς και στις περιφέρειές τους. Οι τοποθεσίες αυτές συνιστούν κυρίως εγκαταλελειμμένους βιομηχανικούς και στρατιωτικούς χώρους, αναφερόμενοι ως **brownfields**. Τα σοβαρότερα προβλήματα που επισημαίνονται συχνά αφορούν την επιβάρυνση τόσο του φυσικού τοπίου από επικίνδυνα υλικά, όσο και του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος με την αύξηση του ποσοστού εγκληματικότητας, την πτώση της αξίας των ακινήτων, τη μείωση της απασχόλησης και την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων (De Sousa & Ghoshal, 2012).

Ο όρος brownfield εισήχθη στη διεθνή συζήτηση τη δεκαετία του 1990 και η ερμηνεία του διαφοροποιείται σε ορισμένα σημεία, σύμφωνα με το νομοθετικό πλαίσιο της κάθε χώρας. Στις ΗΠΑ ο ευρύτερα αποδεκτός ορισμός προέρχεται από την Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος (EPA) και αναφέρεται στις βιομηχανικές και εμπορικές εγκαταστάσεις, οι οποίες είναι εγκαταλελειμμένες ή αδρανείς, ενώ περιλαμβάνουν διαπιστωμένες ή πιθανές περιβαλλοντικές μολύνσεις λόγω της προηγούμενης χρήσης γης (Thornton, Franz, Edwards, Pahlen, & Nathanail, 2007). Αντίθετα, στην Ευρώπη ο όρος καλύπτει οποιαδήποτε έκταση έχει εγκαταλειφθεί και απαξιωθεί, με εξαίρεση τις αδόμητες γεωργικές και δασικές εκτάσεις, οι οποίες αναφέρονται ως «**greenfields**» (Dorsey, 2003).

Σήμερα τα brownfields χωροθετούνται ως επί το πλείστον σε περιοχές με οικονομική και κοινωνική παρακμή, όπως επίσης με σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές και υπηρεσίες. Το εύρος των επεμβάσεων αποκατάστασης και εξυγίανσης που απαιτούνται για την ομαλή τους ανασυγκρότηση και επανένταξη στο αστικό περιβάλλον, με βασική παράμετρο τη διαφύλαξη της δημόσιας υγείας, διαμορφώνεται σύμφωνα με τις νέες χρήσεις και λειτουργίες που εγκαθίστανται (Μεϊμάρογλου, 2009). Η ανάπλαση των εγκαταλελειμμένων εκτάσεων αποτελεί μια πολύτιμη ευκαιρία για την αύξηση των χώρων πράσινου στις πόλεις, παρέχοντας οφέλη όπως η βελτίωση της ποιότητας του εδάφους, η δημιουργία οικοτόπων, η ενίσχυση της αναψυχής και του πολιτισμού, ενώ παράλληλα είναι δυνατόν να συμβάλλει στην οικονομική αναζωογόνηση των αστικών περιοχών, όπως επίσης στον περιορισμό της αστικής διάχυσης.

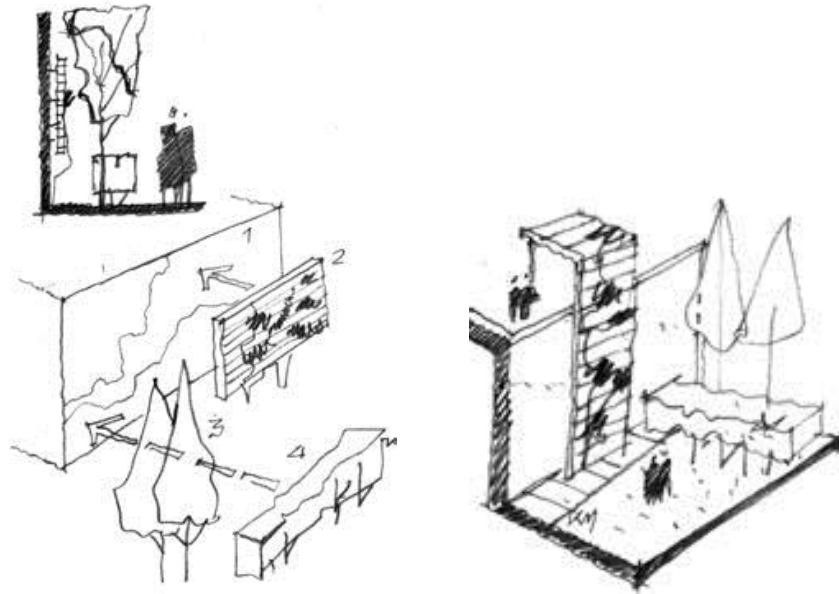
3.1.1 Αστικά Κενά

Η σύγχρονη πόλη χαρακτηρίζεται από διαφορετικές πυκνότητες δόμησης, με χωρικά και λειτουργικά κενά που προκύπτουν από την ανεξέλεγκτη αστική εξάπλωση, τη συνεχή μεταβολή των χρήσεων και τους θεσμικούς μετασχηματισμούς (Χάρη, 2006). Η έννοια του αστικού κενού αφορά τόσο αδόμητες όσο και δομημένες εκτάσεις του πολεοδομικού ιστού, οι οποίες έπαψαν να χρησιμοποιούνται και πλέον διαθέτουν ως κοινή παράμετρο την ασαφή λειτουργία τους. Διαφοροποιούνται από τους κοινόχρηστους ελεύθερους χώρους, καθώς απουσιάζει ο σχεδιασμός, η συνδεσιμότητα και η ένταξη στο αστικό και κοινωνικό περιβάλλον. Συνεπώς τα αστικά κενά αποτελούν περιοχές με έλλειψη εσωτερικής δομής και ξεκάθਾਰου ρόλου, οι οποίες είτε παρέμειναν ανεκμετάλλευτες κατά τη διαδικασία ανάπτυξης της πόλης, είτε έχουν χάσει την ταυτότητα και τη χρήση τους (Μωραΐτης, 2006). Λόγω της εγκατάλειψης των εν λόγω περιοχών δημιουργούνται ασυνέχειες και ανομοιογένεια στον αστικό ιστό, ενώ επιπλέον υποβαθμίζεται η ευρύτερη περιοχή. Επίσης, τα αστικά κενά συνιστούν συχνά εστίες περιβαλλοντικής ρύπανσης, όπως και καταφύγιο για περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες.

Τα αστικά κενά, ως παράγωγα των μη προβλέψιμων μετασχηματισμών της πόλης (Πολυχρονόπουλος, 2006) διαφέρουν σε μέγεθος και χωροθέτηση, ανάλογα με την πυκνότητα και τη συγκρότηση του δομημένου περιβάλλοντος. Μπορεί να εντοπιστούν ως χώροι μεγάλης έκτασης, όπως ανενεργά στρατόπεδα, αεροδρόμια και πρώην παραγωγικές μονάδες ή ως μικροί διάσπαρτοι θύλακες κενών οικοπέδων, ερειπωμένων κτιρίων και απαξιωμένων υποδομών. Επιπρόσθετα, παρατηρούνται σε κεντρικά σημεία της πόλης, καθώς και στην περιφέρεια, όπου ειδικές χρήσεις ενσωματώθηκαν σταδιακά στον πολεοδομικό ιστό μέσα από τις συνεχείς επεκτάσεις και ακολούθως εγκαταλείφθηκαν λόγω της ασυμβατότητας των λειτουργιών.

Η αξιοποίηση των αστικών κενών είναι καθοριστικής σημασίας τόσο για την επίτευξη της αστικής βιωσιμότητας, όσο και για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης που φέρουν συνήθως αυτοί οι τόποι. Οι πολιτικές ανάπλασης και ανασυγκρότησης των αστικών περιοχών οφείλουν να αντιμετωπίσουν τα κενά της πόλης σύμφωνα με ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχεδιασμό, ώστε να αποφεύγονται οι μεμονωμένες και αποσπασματικές επεμβάσεις. Ειδικότερα για τις μικρές υποβαθμισμένες εκτάσεις είναι σημαντικό να επαναπροσδιοριστεί η σχέση τους με το αστικό τοπίο στα πλαίσια ενός ενοποιημένου περιβαλλοντικού δικτύου, το οποίο θα αλληλοεπιδρά με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές υποδομές της πόλης. Επιπλέον, λόγω της περιορισμένης τους κλίμακας, έχει επισημανθεί ότι η σχεδιαστική προσέγγιση πρέπει

να ενσωματώνει πρακτικές για τη μέγιστη δυνατή αξιοποίηση του χώρου. Για το σκοπό αυτό προτείνεται οι βιοκλιματικές επεμβάσεις να επεκταθούν στις κατακόρυφες όψεις των κτιρίων με τη φύτευση αναρριχώμενων φυτών, καθώς και στα δώματα, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν επίσης ως μία μορφή αστικών κενών, εξαιτίας της αδράνειας και της εγκατάλειψης (Μωραΐτης, 2006).

Εικόνα 3-1: Παρέμβαση φύτευσης στις κατακόρυφες όψεις και τα δώματα των αστικών κενών.
Πηγή: (Μωραΐτης, 2006)

Αξίζει να σημειωθεί μία τάση που παρατηρείται σε διάφορες πόλεις του κόσμου και αφορά τη μετατροπή κενών χώρων σε τόπους αστικής καλλιέργειας. Το κίνημα αυτό έχει αναπτυχθεί εδώ και δεκαετίες, ωστόσο οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης τα τελευταία χρόνια έχουν αναζωπυρώσει το ενδιαφέρον των κατοίκων. Η δημιουργία των αστικών λαχανόκηπων αποτελεί συχνά πρωτοβουλία τοπικών οργανώσεων πολιτών, ενώ άλλοτε προκύπτει μέσω κοινωνικών προγραμμάτων των δήμων για την εκμετάλλευση των δημοσίων χώρων. Η παραγωγή αγροτικών προϊόντων στα αστικά κέντρα διευκολύνει την πρόσβαση σε τρόφιμα για τις φτωχές πληθυσμιακές ομάδες, ενισχύοντας την κοινωνική δικαιοσύνη στις σύγχρονες πόλεις. Η αξιοποίηση αχρησιμοποίητης γης προσφέρει επίσης σπουδαία περιβαλλοντικά οφέλη, όπως η αύξηση της βιοποικιλότητας και του αστικού πρασίνου, συμβάλλοντας στην επίτευξη της αστικής βιωσιμότητας (Ανθοπούλου & Νικολαΐδου, 2013).

Στην Ελλάδα η αστική καλλιέργεια διαδόθηκε ευρέως αρκετά πρόσφατα, με τη μορφή δημοτικών και συνεργατικών λαχανόκηπων, με σκοπό την αντιμετώπιση των επισιτιστικών προβλημάτων των νοικοκυριών, ως απόρροια των δυσμενών συνθηκών διαβίωσης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι αυτοδιαχειριζόμενες καλλιέργειες στα πρώην στρατοπέδα Καρατάσου (2011) και Κόδρα (2012) στη Θεσσαλονίκη από τις ομάδες ΠΕΡ.ΚΑ.¹¹ και ΠΕΡ.ΚΑΝ.ΘΕΣ¹²

Εικόνα 3-2: Αστική καλλιέργεια στο Σικάγο.

Πηγή: www.americaninno.com/chicago/how-chicago-became-a-leader-in-urban-agriculture

¹¹ Ομάδα Αστικών & Περιαστικών Καλλιιεργειών: <http://perka.org>

¹² Περιαστική Καλλιέργεια Ανατολικής Θεσσαλονίκης: <https://perkanthes.wordpress.com>

3.1.2 Δίκτυα ελεύθερων χώρων και πράσινες διαδρομές

Η ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος συνιστά πρωταρχική παράμετρο στη σύγχρονη προσέγγιση της αειφορίας των πόλεων. Το αστικό πράσινο και οι ελεύθεροι χώροι αποτελούν παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν καθοριστικά στην αναβάθμιση του αστικού τοπίου και στη βελτίωση της ζωής των κατοίκων, παρέχοντας πολλαπλά περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. Αρχικά, οι επιφάνειες πρασίνου βελτιώνουν το μικροκλίμα και τις συνθήκες θερμικής άνεσης της περιοχής, αυξάνουν την αστική βιοποικιλότητα, ενώ περιορίζουν την ηχορύπανση και τα επίπεδα αέριων ρύπων στην ατμόσφαιρα. Επιπλέον, λειτουργούν ως χώροι άθλησης και αναψυχής, ενισχύουν την κοινωνική αλληλεπίδραση και συνεργασία, καθώς και την αξία των ακινήτων (Walker, 2004).

Επιπρόσθετα, τα τελευταία χρόνια δίνεται έμφαση σε μία νέα οπτική σχεδιασμού του αστικού πρασίνου με επίκεντρο τη **δημόσια υγεία**. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία οι υπαίθριοι χώροι, ιδιαίτερα σε επίπεδο γειτονιάς, βελτιώνουν την ευημερία των κατοίκων στις αστικές περιοχές, με την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζεται η συνδεσιμότητα με τις κύριες λειτουργίες και τη δομή της πόλης, χωρίς ωστόσο να επιβαρύνονται βασικοί τομείς όπως οι μεταφορές, οι μικτές χρήσεις γης και η πυκνότητα του πολεοδομικού ιστού (Richardson, και συν., 2012). Ειδικότερα, ο Beatley (2016) αναφέρει ένα σύνολο ερευνών που αποδεικνύουν ότι η επαφή των κατοίκων με την ύπαιθρο και τη φύση μέσα στην πόλη μπορούν να μειώσουν τα επίπεδα άγχους, να βελτιώσουν την ψυχολογία και τις κοινωνικές δεξιότητες. Συνεπώς, είναι αναγκαίο οι σύγχρονες πόλεις να συνδεθούν πιο άμεσα με το φυσικό περιβάλλον, ενσωματώνοντας στοιχεία της φύσης, στα πλαίσια ενός ολοκληρωμένου βιώσιμου σχεδιασμού.

Σημαντικό παράγοντα για τη διαχείριση των χώρων αστικού πρασίνου και τη μέγιστη εκμετάλλευση των ωφελειών που προσφέρουν είναι η ένταξή τους σε ένα ευρύτερο δίκτυο ελεύθερων χώρων, ώστε να λειτουργούν ως ενιαίο σύνολο και όχι αποσπασματικά. Για το σκοπό αυτό έχει επισημανθεί η ανάγκη δημιουργίας **πράσινης υποδομής** (green infrastructure), μία έννοια η οποία περιλαμβάνει το στρατηγικό και συνεκτικό σχεδιασμό των φυσικών ή τεχνητών περιβαλλοντικών στοιχείων της πόλης σε όλες τις χωρικές κλίμακες (Tzoulas, και συν., 2007). Προκύπτει συνεπώς ένα πλέγμα πράσινων διαδρόμων, το οποίο διατρέχει τον αστικό ιστό, συνδέοντας τις επιμέρους περιοχές με το αστικό και περιαστικό πράσινο. Η πράσινη υποδομή διαφοροποιείται από τις συμβατικές προσεγγίσεις για το σχεδιασμό των ανοιχτών χώρων, καθώς εξετάζει πιο πολύπλευρα το ζήτημα, σε συσχέτιση με την ανάπτυξη, τις χρήσεις γης και τις κτιριακές υποδομές. Επιπλέον, θεωρείται ότι συμβάλλει στην αντιμετώπιση των οικολογικών και κοινωνικών επιπτώσεων της αστικής διάχυσης,

αποτελώντας το αναγκαίο πλαίσιο για την περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα των πόλεων (Benedict & McMahon, 2002).

Αξίζει ακόμη να σημειωθεί η σπουδαιότητα των δικτύων πρασίνου στη διατήρηση των οικοτόπων και στην ανάπτυξη των φυσικών οικοσυστημάτων. Οι αστικές περιοχές μπορούν να αποτελέσουν τόπους πλούσιας βιοποικιλότητας, ωστόσο η αστική εξάπλωση και η απομόνωση των χώρων πρασίνου συνιστούν τις βασικότερες προκλήσεις. Η ενίσχυση της συνδεσιμότητας δημιουργεί διαδρόμους διασύνδεσης των ενδιατημάτων, διευκολύνοντας τον αποικισμό και παρέχοντας τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη οικολογικών δικτύων (Kong, Yin, Nakagoshi, & Zong, 2010).

Ένα αξιόλογο παράδειγμα πράσινης υποδομής συνιστά το έργο **Sagrera Linear Park** στη Βαρκελώνη, το οποίο βρίσκεται υπό κατασκευή. Πρόκειται για ένα γραμμικό πάρκο 4χλμ, το οποίο θα αποτελέσει το μεγαλύτερο χώρο πρασίνου της πόλης και τη ραχοκοκαλιά ενός δικτύου ελεύθερων χώρων, αναβαθμίζοντας ριζικά την περιοχή. Το πάρκο ενσωματώνει ένα σύνολο έντονων συλλογικών χρήσεων (αθλητικές, πολιτιστικές κλπ.), σε συνδυασμό με ήπιες δραστηριότητες και διαδρομές πεζών και ποδηλάτων, οι οποίες αξιοποιούν όλο το εύρος του ευρύτερου δικτύου, από τους ορεινούς όγκους της υπαίθρου ως την παράκτια ζώνη.

Εικόνα 3-3: Σχέδια αναμόρφωσης για το Sagera Linear Park τη Βαρκελώνη

Πηγή: <http://www.barcelonasagrera.com>

3.2 Επανάχρηση πρώην στρατιωτικών εκτάσεων

3.2.1 Στρατηγικές επανάχρησης στρατιωτικών εκτάσεων στον Ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο

Η αξιοποίηση των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο αποτέλεσε ένα ζήτημα με περιορισμένη έκταση και εφαρμογή ως τέλος της δεκαετίας του 1980. Οι στρατηγικές επανάχρησης διέθεταν αποσπασματικό χαρακτήρα, με κυρίαρχη κατεύθυνση τον καταμερισμό και την ενσωμάτωση των περιοχών στον πολεοδομικό ιστό, με σκοπό τη εγκατάσταση υποδομών διοίκησης, εκπαίδευσης και πολιτισμού. Παράλληλα, σε περιπτώσεις που οι συγκεκριμένοι χώροι καταλάμβαναν μεγαλύτερη έκταση μεταξύ του αρχικού οικιστικού πυρήνα και των νεότερων επεκτάσεων, η αναδιαμόρφωσή τους λειτούργησε ως έναυσμα για τη μορφολογική συνέχιση του αστικού αστού και την ενοποίηση των χωρικών ενότητων της πόλης.

Ωστόσο, μετά το 1989 η ευρύτερη αναδιοργάνωση των στρατιωτικών δυνάμεων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες επέβαλε την ανάγκη για αναπροσαρμογή των πολιτικών διαχείρισης αυτών των εκτάσεων. Το τέλος του ψυχρού πολέμου και η απόσυρση των σοβιετικών δυνάμεων αποτελούν την αιτία για το πρώτο κύμα εγκατάλειψης αρκετών στρατιωτικών εγκαταστάσεων (1989-1995), ενώ η μείωση του στρατιωτικού δυναμικού και του εξοπλισμού σε πολλά κράτη πυροδότησε ακολούθως τη δεύτερη φάση εγκατάλειψης (Myrntinen, 2003). Ως αποτέλεσμα, αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός και η συνολική έκταση των ανενεργών στρατιωτικών περιοχών, με κίνδυνο τη μακροχρόνια περιθωριοποίηση και υποβάθμισή τους. Η ομαλή επανάκτηση και ενεργοποίηση αυτών των χώρων καθιστούσε απαραίτητη την υλοποίηση επεμβάσεων μεγάλης κλίμακας, με εξειδικευμένες συχνά μεθόδους αποκατάστασης, στις οποίες αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν οι τοπικές αρχές, καθώς δε διέθεταν τις απαραίτητες διαχειριστικές και οικονομικές δυνατότητες (Chaline, 1999).

Σε αυτά τα πλαίσια, δημιουργήθηκε η ανάγκη εξέλιξης και ωρίμανσης των πρακτικών και στρατηγικών διαχείρισης των πρώην στρατιωτικών περιοχών, ώστε να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι ειδικές τους συνιστώσες. Η θέση στον πολεοδομικό ιστό, η έκταση, η υφιστάμενη κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος και του κτιριακού δυναμικού αποτέλεσαν τους βασικότερους παράγοντες που καθόρισαν τις δυνατότητες ανάπλασης. Επιπλέον, οι εμπλεκόμενοι φορείς έθεσαν τους στόχους, τις αρχές και τα προσδοκώμενα οφέλη, επηρεάζοντας τις σχεδιαστικές προσεγγίσεις των επεμβάσεων.

Σε κρατικό επίπεδο, οι στρατηγικές προτεραιότητες για τις κατευθύνσεις αξιοποίησης διαμορφώθηκαν με βάση παραμέτρους όπως η πληθυσμιακή πυκνότητα των περιοχών, το ιστορικό υπόβαθρο, όπως επίσης η χάραξη πολιτικής των εθνικών κυβερνήσεων. Αρκετές ήταν οι περιπτώσεις όπου οι δημόσιοι φορείς, οι οποίοι είχαν στην κατοχή τους τις στρατιωτικές εκτάσεις, ανέλαβαν την ανασυγκρότησή τους και τη διαμόρφωση μίας νέας ταυτότητας ανάπτυξης. Ειδικότερα, πολλές πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις μετασχηματίστηκαν σε οικιστικά συγκροτήματα, με σκοπό την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών, καθώς και σε χώρους πρασίνου και αναψυχής. Επιπρόσθετα, περιοχές με πλούσιο φυσικό περιβάλλον τέθηκαν σε καθεστώς προστασίας και διατήρησης, χωρίς να είναι δυνατή η ανάπτυξη αστικών λειτουργιών (Myrntinen, 2003).

Σημαντικό κεφάλαιο στις επεμβάσεις επανάχρησης ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων αποτελεί το ζήτημα της αποκατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος και της εξυγίανσης των μολυσμένων εδαφών και υδάτων. Ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αρκετές χώρες, όπως η Γερμανία, έχουν θεσπίσει νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία του εδάφους¹³, ενώ παράλληλα έχουν αναπτύξει ένα εξειδικευμένο πρόγραμμα για την καταγραφή, την αξιολόγηση και την εξυγίανση αυτών των εκτάσεων, με σκοπό την αποφυγή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Σε πρώτο στάδιο πραγματοποιείται η αναγνώριση των μολυσματικών παραγόντων, ενώ ακολούθως εκτιμώνται τα επίπεδα μόλυνσης και ο βαθμός επικινδυνότητας. Στη συνέχεια επιλέγεται η κατάλληλη μέθοδος αποκατάστασης με τη χρήση διαφορετικών τεχνολογιών, ανάλογα με τις απαιτήσεις της κάθε περίπτωσης. Η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου συστήματος αποτίμησης της μόλυνσης είναι καθοριστικής σημασίας, τόσο για την αποτελεσματική ανάκτηση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, όσο και για τον προσδιορισμό του κόστους εξυγίανσης, μία παράμετρο σημαντική για την εκπόνηση της οικονομοτεχνικής μελέτης της ανάπλασης, καθώς και για την προσέλκυση επενδυτών (Szelinski, 1997).

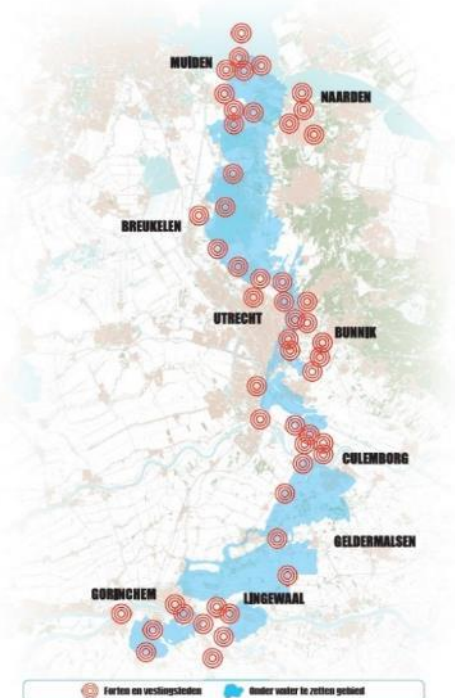
¹³ Federal Soil Conservation Act (1999)

3.2.1.1 Αναπλάσεις – Παραδείγματα

Ι. Στρατιωτική ζώνη Nieuwe Hollands Waterlinie– Ουτρέχτη – Ολλανδία

Το **Nieuwe Hollandse Waterlinie** (New Dutch Wateline) είναι μια πρώην στρατιωτική ζώνη άμυνας που κατασκευάστηκε το 1815 για την προστασία της Δυτικής Ολλανδίας. Πρόκειται για την εξέλιξη ενός παλαιότερου αμυντικού μηχανισμού οχυρών και συστημάτων ελέγχου της στάθμης του νερού για την πρόκληση πλημμύρας, το οποίο διαφοροποιήθηκε ως προς τη χάραξη με επέκταση προς τα ανατολικά, ώστε να περιλαμβάνει και την πόλη της Ουτρέχτης. Η ζώνη έχει μήκος 85km, πλάτος 3-5km και περιλαμβάνει 45 στρατιωτικά οχυρά, 25 εκ των οποίων βρίσκονται σήμερα σε αστικές περιοχές (URBACT, 2008).

Η ευρύτερη περιφέρεια ανήκει στις πιο πυκνοκατοικημένες και έντονα αστικοποιημένες περιοχές της Ευρώπης, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος, όπως η χαμηλή ποιότητα του αέρα λόγω της έντονης χρήσης του αυτοκινήτου. Η ανάπλαση της ζώνης Nieuwe Hollandse συνιστά ένα από τα βασικά έργα του εθνικού χωρικού σχεδιασμού, με σκοπό την αναβάθμιση και ανασυγκρότηση της περιοχής. Η συμφωνία για το στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης υπογράφηκε το 2005 μεταξύ 5 αρμόδιων υπουργείων, ενώ τη διαχείριση και μελέτη εφαρμογής ανέλαβαν οι 5 περιφέρειες σε στενή συνεργασία με τους 25 Δήμους και οργανώσεις πολιτών.

Εικόνα 3-4: Τα οχυρά του Wateline
Πηγή: <http://www.sites-vauban.org/Linking-the-Lines-DG-Entreprise.1143>

Η Ουτρέχτη αποτελεί τη κύρια πόλη του δικτύου με πληθυσμό 300.000 κατοίκους και περιλαμβάνει 12 στρατιωτικές εκτάσεις περιμετρικά των συνόρων της, οι περισσότερες από τις οποίες βρίσκονται σε άμεση συσχέτιση με τον αστικό ιστό. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς καθιστούσε μέχρι πριν 20 χρόνια τους χώρους αυτούς μη προσβάσιμους στο κοινό, καθώς ανήκουν στο Υπουργείο Άμυνας και χρησιμοποιούνταν για στρατιωτικούς σκοπούς. Η αποδέσμευσή τους ενέτεινε το ενδιαφέρον της πόλης να τους ανακαλύψει και αξιοποιήσει, προσφέροντας παράλληλα τη δυνατότητα να αντιμετωπιστούν σοβαρές ελλείψεις της

περιοχής, μέσω της ανάπτυξης του αστικού πρασίνου και την ενίσχυση κοινωνικών και πολιτιστικών υποδομών.

Το πρόγραμμα ανάπλασης προβλέπει ως το 2020 την αποκατάσταση και επανάχρηση των πρώην στρατιωτικών υποδομών, στα πλαίσια ενός ευρύτερου δικτύου ελεύθερων χώρων με ενιαία σχεδιαστική προσέγγιση, αποφεύγοντας την πρακτική των σημειακών επεμβάσεων. Κυρίαρχες κατευθύνσεις είναι η λειτουργική επανένταξη στον αστικό ιστό και στη συλλογική ζωή, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, αλλά και την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών στην περιοχή. Οι νέες χρήσεις γης που εγκαθίστανται στις υφιστάμενες υποδομές δρουν συμπληρωματικά με την τοπική κοινωνία και περιλαμβάνουν χώρους αναψυχής, εκπαίδευσης, πολιτισμού, καθώς και ήπιες εμπορικές δραστηριότητες. Επιπλέον, ένα πρόγραμμα δράσεων, εκθέσεων και εκδηλώσεων, που ήδη έχει τεθεί σε εφαρμογή, συμβάλλει στο να γίνουν αυτοί οι χώροι οικείοι και αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας. Στα κοινωνικο-οικονομικά οφέλη συγκαταλέγεται επίσης η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ο περιορισμός της ανεργίας και κατά συνέπεια η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Έμφαση δίνεται ακόμη στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και της βιώσιμης ανάπτυξης. Η δημιουργία ενός δικτύου αστικού πρασίνου στα σύνορα της πόλης, εκτός από τις θετικές επιδράσεις στο μικροκλίμα, συντελεί και στον περιορισμό της αστικής διάχυσης, προωθώντας τις αρχές της συμπαγούς πόλης. Επίσης, επιτυγχάνεται η βιώσιμη κινητικότητα, με τη διασύνδεση των χώρων μέσω μονοπατιών και ποδηλατοδρόμων, η αποτελεσματικότερη οργάνωση των δημοσίων μεταφορών ο περιορισμός των χώρων στάθμευσης, ώστε να μειωθεί η χρήση των αυτοκινήτων.

Εικόνα 3-5: Το Fort Ann de Klop και ο περιβάλλον χώρος με χρήσεις εστίασης

Πηγή: <https://forten.nl/forten/fort-aan-de-klop>

Το Nieuwe Hollandse Waterlinie έχει αναγνωριστεί από το Ολλανδικό κράτος ως ένα από τα 20 Εθνικά Τοπία, αφού συνδυάζει μοναδικά στοιχεία της φύσης, της ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα είναι υποψήφιο προς ένταξη στη λίστα μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, γεγονός που θα κριθεί στη συνεδρίαση της Επιτροπής την άνοιξη του 2020 (www.hollandsewaterlinie.nl). Αποτελεί ένα σημαντικό τόπο που με την κατάλληλη διαχείριση και αξιοποίηση μπορεί να αναδείξει την ταυτότητα της περιοχής, ενισχύοντας την οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα.

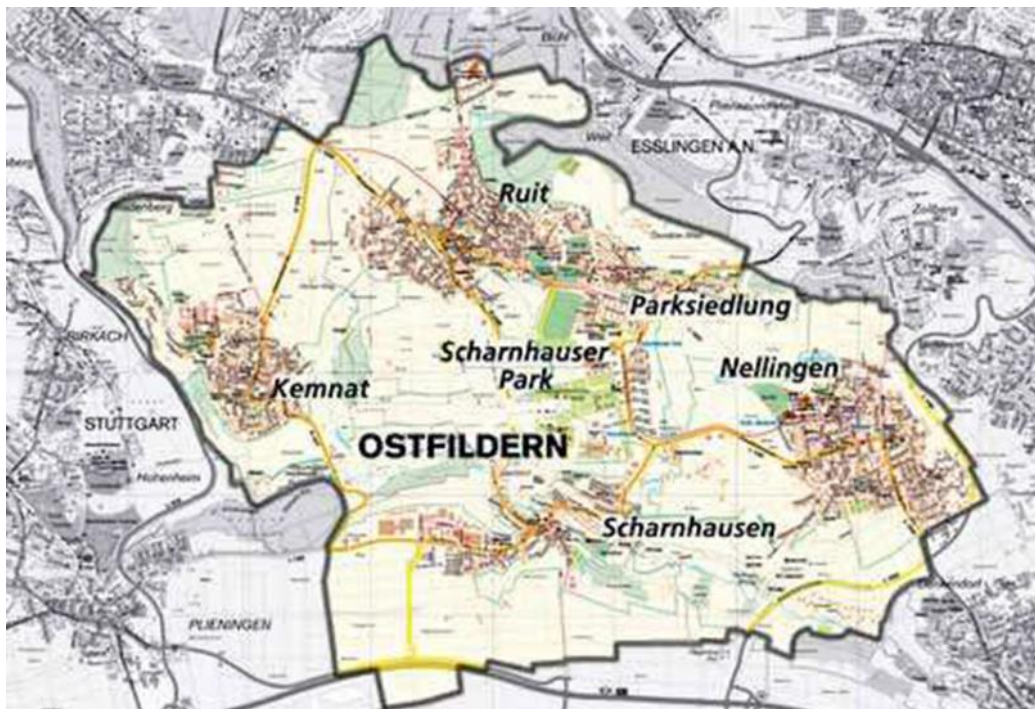

Εικόνα 3-6: Το Εθνικό Μουσείο για τη New Dutch Waterline στο Fort Vechten

Πηγή: <https://ifthenisnow.eu/nl/pointsofinterest/fort-bij-vechten>

II. Scharnhauser Park - Ostfildern- Γερμανία

Το Ostfildern είναι μια πόλη του κρατιδίου Baden-Württemberg με 37.000 κατοίκους, 12 χλμ νοτιοανατολικά της Στουτγάρδης. Σχηματίστηκε το 1975 έπειτα από τη διοικητική συνένωση 4 ανεξάρτητων οικισμών, χωροθετημένων γύρω από μια αγροτική περιοχή. Στο γεωγραφικό κέντρο του Δήμου βρίσκεται η περιοχή «Scharnhauser Park», μία πρώην στρατιωτική έκταση, με την ονομασία «Nellingen Barracks», η οποία λειτουργούσε ως βάση των ΗΠΑ από το 1951 ως το 1992, οπότε και εγκαταλείφθηκε, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την απόσυρση των αμερικανικών δυνάμεων.

Εικόνα 3-7: Η χωροθέτηση του Scharnhauser Park στο κέντρο του Δήμου Ostfildern
Πηγή: (Eltrop & Jenssen, 2006)

Η αποδέσμευση των στρατιωτικών εγκαταστάσεων προσέφερε τη δυνατότητα αξιοποίησης και επανάχρησης μίας ανενεργής έκτασης 140 εκταρίων σε μία ελκυστική τοποθεσία, δημιουργώντας ένα νέο πόλο δραστηριοτήτων στο κέντρο του Ostfildern, γεγονός που θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά τη συνοχή και ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Για την προώθηση της εκμετάλλευσης σε τοπικό επίπεδο, η έκταση που ανήκε στο γερμανικό κράτος πωλήθηκε στον Δήμο του Ostfildern, ενώ ένας γαιοκτήμονας της περιοχής διατήρησε το 30% της κυριότητα του χώρου¹⁴. Οι κατευθύνσεις ανασχεδιασμού διαμορφώθηκαν με βάση τις

¹⁴ Στοιχεία από το διαδικτυακό αρχείο του CABE (Commission for Architecture and the Built Environment) της Μ.Βρετανίας σχετικά με το Scharnhauser Park.
(<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110118150136/http://www.cabe.org.uk/case-studies/scharnhauser-park>)

ανάγκες της εποχής, με πρωταρχική την έλλειψη κατοικιών για τη στέγαση του πληθυσμού της Στουτγάρδης και του Ostfildern, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών των ακινήτων. Κατά συνέπεια, δόθηκε έμφαση εξ αρχής στη δημιουργία ενός λειτουργικού οικισμού οικονομικής κατοίκησης, με ανάμιξη χρήσεων γης και άριστη συνδεσιμότητα με τα αστικά κέντρα της περιοχής.

Εικόνα 3-8: Στρατώνες Nellingen (1953)

Πηγή: http://www.usarmygermany.com/Communities/Stuttgart/Aerials_Nellingen%201953.htm

Εικόνα 3-9: Scharnhauser Park (2016)

Πηγή: <https://www.strforum.de/viewtopic.php?t=11680>

Το 1992 πραγματοποιήθηκε η πρώτη μελέτη σκοπιμότητας και προκηρύχθηκε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για την ανάπλαση του χώρου. Το 1994 ολοκληρώθηκε η συμφωνία αγοράς της έκτασης από το Δήμο, με τις εργασίες κατεδάφισης και εξυγίανσης των εδαφών να ξεκινούν

την ίδια χρονιά. Η αρχική μελέτη περιέγραφε το "Scharnhäuser Park" ως μια περιοχή πρότυπο οικολογικής και αστικής ανάπτυξης, φιλική προς τις οικογένειες, με πρόβλεψη να στεγάσει 8.000 κατοίκους. Τελικώς, το έργο ανάπλασης σχεδιάστηκε για 9.000 κατοίκους και 2.500 θέσεις εργασίας, ενσωματώνοντας υψηλές περιβαλλοντικές προδιαγραφές, με έμφαση στη βιώσιμη διαχείριση της ενέργειας και των φυσικών πόρων, καθώς και την προώθηση των δημόσιων συγκοινωνιών. Τον πολεοδομικό σχεδιασμό ανέλαβε το γραφείο Janson + Wolfrum, με ανάθεση έπειτα από διάκριση στο διαγωνισμό, σε στενή συνεργασία με τις τοπικές αρχές και μία αναπτυξιακή εταιρία των ιδιοκτητών της έκτασης, του Δήμου του Ostfildern και του τοπικού γαιοκτήμονα.

Εικόνα 3-10: Διαμόρφωση υπαίθριων χώρων πρασίνου στο Scharnhäuser Park.

Πηγή: <http://www.ramboll.com/projects/germany/scharnhäuser-park>

Κύρια ιδέα του ανασχεδιασμού ήταν η δημιουργία ενός συνεκτικού χώρου μικτών χρήσεων γης, όπου ένα ήπιο οικιστικό περιβάλλον γειτνιάζει με εμπορικές χρήσεις, δημόσιες υποδομές και χώρους αναψυχής. Η αρχιτεκτονική μελέτη χρησιμοποιεί ως κεντροβαρικό στοιχείο ένα γραμμικό πάρκο, μήκους ενός χιλιομέτρου και πλάτους 40 μέτρων, που συνδέει τα επιμέρους τμήματα μεταξύ τους, εντάσσοντας παράλληλα το τοπίο της υπαίθρου ως σημείο αναφοράς. Η έκταση διαιρείται σε τρεις αστικές γειτονιές με διαφορετικές τυπολογίες κατοικιών. Η βόρεια περιοχή περιλαμβάνει τις πρώην αμερικανικές κατοικίες που έχουν διατηρηθεί και ανακαινισθεί, στην ανατολική περιοχή αναπτύσσονται συνεκτικά τμήματα με μονοκατοικίες, ενώ στη δυτική γειτονιά βρίσκονται πολυώροφα κτίρια κατοικιών με χώρους πρασίνου. Η αυτονομία του πάρκου επιτυγχάνεται με ήπιες εμπορικές και βιομηχανικές χρήσεις, σχολεία και αθλητικές εγκαταστάσεις.

Στον τομέα της κυκλοφορίας βασικός στόχος υπήρξε ο περιορισμός της χρήσης των αυτοκινήτων. Ένα οργανωμένο δίκτυο πεζοδρόμων και ποδηλατοδρόμων εξυπηρετεί τις κοντινές μετακινήσεις, ενώ η γραμμή του τραμ διασχίζει την περιοχή με επέκταση ως το Nellingen και εξυπηρετεί σε τοπικό επίπεδο. Το πάρκο επικοινωνεί επιπλέον με τους υπόλοιπους οικισμούς του Δήμου μέσω νέου οδικού δικτύου. Σημαντική ήταν επίσης η

ολοκλήρωση της κατασκευής του προαστιακού σιδηροδρομικού σταθμού το 2000, καθώς συνέδεσε πλέον άμεσα τον οικισμό με την Στουτγάρδη σε 20 λεπτά, συμβάλλοντας στη μελλοντική ανάπτυξή του.

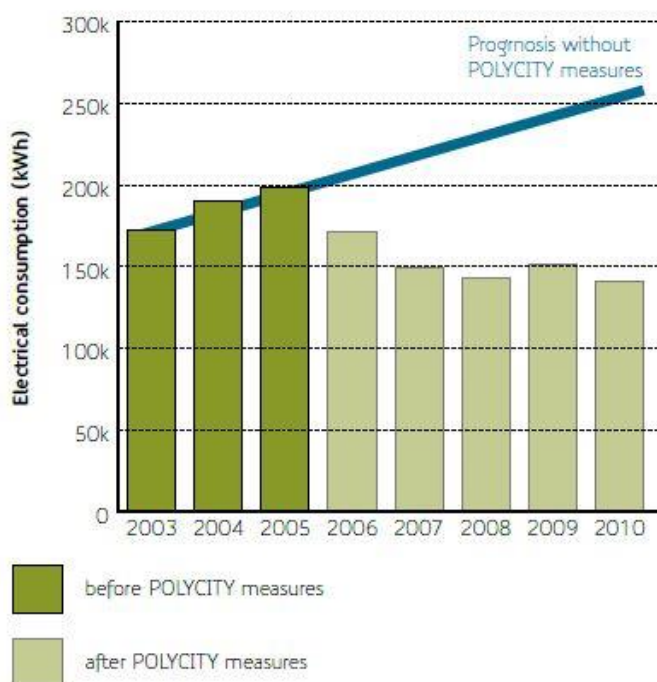
Ωστόσο, ο κυρίαρχος παράγοντας που ανάγει το "Scharnhäuser Park" σε έργο πρότυπο είναι ο οικολογικός χαρακτήρας της ανάπλασης. Βασική αρχή σχεδιασμού της αρχιτεκτονικής τοπίου από το γραφείο Atelier Dreiseitl αποτελεί η βιώσιμη διαχείριση του βρόχινου νερού και η πρόληψη των πλημμυρών που απειλούν συχνά την περιοχή λόγω του αργιλώδους εδάφους. Ο σχεδιασμός αποστράγγισης προσαρμόστηκε στο φυσικό τοπίο, χρησιμοποιώντας εμφανή συστήματα στο επίπεδο του εδάφους και όχι υπογείως, όπως στα τυπικά αντιπλημμυρικά έργα. Τα βρόχινα ύδατα αποθηκεύονται σε πράσινες στέγες κτιρίων και κήπους κατοικιών, ενώ τα πλεονάζοντα διέρχονται σταδιακά μέσα από ανοιχτά κανάλια και τάφρους παράλληλα με τους δρόμους, ενισχύοντας το αστικό πράσινο. Το σύστημα συμπληρώνεται με λεκάνες διήθησης και λίμνες κατακράτησης, οι οποίες συγκρατούν και φιλτράρουν το νερό, συμβάλλοντας στη μείωση της απορροής και στην αργή επαναφόρτιση των υπόγειων φυσικών δεξαμενών νερού (Januchta-Szostak, 2012).

Εικόνα 3-11: Διαχείριση όμβριων υδάτων στην επιφάνεια του πάρκου.
Πηγή: <http://www.ramboll.com/projects/germany/scharnhäuser-park>

Στον τομέα της ενέργειας, μία μονάδα βιομάζας καλύπτει το 80% της θέρμανσης και το 50% της ηλεκτρικής ενέργειας που απαιτείται για τις ανάγκες του οικισμού (POLYCITY). Τα κτίρια έχουν κατασκευαστεί με βάση χαμηλά ενεργειακά πρότυπα και σύμφωνα με τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής. Έπειτα από την ολοκλήρωση του πάρκου το 2004, το έργο εντάχθηκε το 2005 στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα POLYCITY, μέρος της δράσης CONCERTO Initiative της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με αντικείμενο τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Στα πλαίσια του προγράμματος πραγματοποιήθηκαν παρεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίρια, επιτυγχάνοντας σημαντική μείωση της κατανάλωσης (Εικόνα 3-13), εγκαταστάθηκαν φωτοβολταϊκά συστήματα και

υιοθετήθηκαν νέες πρακτικές και εφαρμογές στο σχεδιασμό και στη λειτουργία του πάρκου. Ως αποτέλεσμα, ενώ οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου για θέρμανση και ενέργεια στη Γερμανία το 2011 ήταν 2,47 τόνοι/άτομο, οι αντίστοιχες τιμές στο Scharnhäuser Park ήταν σημαντικά χαμηλότερες με προοπτικές για περαιτέρω μελλοντική μείωση (1.8 τόνοι/άτομο το 2005, 1.4 τόνοι/άτομο το 2010 και πρόβλεψη για 0.4-1.2 τόνοι/άτομο το 2025) (Eicker, 2012).

Εικόνα 3-13: Ηλεκτρική κατανάλωση στο δημόσιο κτίριο Stadthaus, πριν και μετά τις επεμβάσεις του POLYCITY.
Πηγή: (Eicker, 2012)

Εικόνα 3-12: Μονάδα Βιομάζας
Πηγή: (Eicker, 2012)

III. Στρατόπεδο Blå Bort - Karlskrona- Σουηδία

Η πόλη Karlskrona ιδρύθηκε το 1680 με σκοπό να αντικαταστήσει τη Στοκχόλμη ως κύρια ναυτική βάση της Σουηδίας. Η γεωγραφική της θέση στα νότια της χώρας επιλέχθηκε με στρατηγικά κριτήρια που εξυπηρετούσαν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, αλλά και για τους ευνοϊκούς κλιματικούς παράγοντες της περιοχής. Η μετεγκατάσταση του πολεμικού στόλου είχε ως αποτέλεσμα την αλματώδη αύξηση του πληθυσμού και την ανάδειξη της πόλης σε σημαντικό βιομηχανικό κέντρο, με κυρίαρχη τη βιομηχανία των ναυπηγείων (Hilson, 2001).

Εικόνα 3-14: Η πόλη της Karlskrona

Πηγή: <http://www.cruisemapper.com/ports/karlskrona-port-171>

Το 1998 η Karlskrona συμπεριελήφθη στον κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, καθώς αναγνωρίστηκε ότι συνιστά ένα εξαιρετικά καλά διατηρημένο παράδειγμα σχεδιασμού μιας ευρωπαϊκής ναυτικής πόλης, η οποία ενσωμάτωσε στοιχεία προγενέστερων εγκαταστάσεων άλλων χωρών και στη συνέχεια αποτέλεσε και η ίδια πρότυπο για τις επόμενες πόλεις με παρόμοιες λειτουργίες. Επιπλέον, οι ναυτικές βάσεις διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια των αιώνων όταν η ναυτική δύναμη ήταν καθοριστικός παράγοντας στην Ευρώπη για τη λήψη στρατιωτικών και πολιτικών αποφάσεων, και η Karlskrona διαθέτει σήμερα την καλύτερα διατηρημένη και πληρέστερη από όλες έχουν επιβιώσει (UNESCO, 1998).

Η σύγχρονη πόλη σήμερα αναπτύσσεται σε ένα σύμπλεγμα νησιών συνδεδεμένα με γέφυρες (βλ.Εικόνα1) και έχει πληθυσμό 66.608 κατοίκων στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου, σύμφωνα με καταγραφή του 2017. Στον αστικό πυρήνα, στο νησί Trossö, συγκεντρώνονται

όλες οι διοικητικές, οικονομικές και πολιτιστικές λειτουργίες, οι εμπορικές χρήσεις, καθώς και η κεντρική πλατεία της πόλης. Η ανάπλαση και επανάχρηση των στρατιωτικών υποδομών αρχικά επικεντρώθηκαν σε επεμβάσεις αποκατάστασης μικρής κλίμακας στο αστικό κέντρο. Ωστόσο, την τελευταία δεκαετία ο Δήμος επιδιώκει την αξιοποίηση και ανασυγκρότηση 4 πρώην στρατιωτικών εγκαταστάσεων μεγαλύτερης έκτασης, στα πλαίσια ενός αστικού μετασχηματισμού για την οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής. Οι στόχοι που τίθενται εστιάζουν στην προστασία της στρατιωτικής κληρονομιάς, στον περιορισμό της αστικής διάχυσης και στην επανάχρηση των υφιστάμενων υποδομών.

Εικόνα 3-15: Το στρατόπεδο Blå Bort πριν την ανάπλαση.

Πηγή: <http://karlskronabloggen.se/2013/07/25/bla-port-fran-vattentornet>

Το στρατόπεδο **Blå Bort**, έκτασης 14ha, είναι το πιο κεντρικά χωροθετημένο στον αστικό ιστό και τοποθετείται στα 2km από την κεντρική πλατεία. Για την ανάπλάσή του εντάχθηκε στο πρόγραμμα URBACT REPAIR, ένα χρηματοδοτικό εργαλείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ενθαρρύνει τη συνεργασία των πόλεων για την αντιμετώπιση των σύνθετων αστικών θεμάτων, την ανταλλαγή πρακτικών και εμπειριών, με στόχο τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Η περιοχή έχει απομονωθεί από το αστικό περιβάλλον εξαιτίας της γειτνίασης με την εθνική οδό στα ανατολικά και το σιδηρόδρομο στα δυτικά. Εντούτοις, η θέση του στρατοπέδου είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς βρίσκεται ανάμεσα στο κέντρο της πόλης και το πανεπιστήμιο. Η τοποθεσία αυτή εντάσσεται στο στρατηγικό σχεδιασμό ως φυσικός σύνδεσμος μεταξύ του κέντρου και της περιφέρειας, με σκοπό να αποτελέσει χώρο ανάπτυξης για τον τομέα της εργασίας, την εκπαίδευση και την κατοικία (URBACT, 2010).

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς μεταβλήθηκε με την πώληση από το κράτος στην ιδιωτική κατασκευαστική εταιρία SKANSKA Ltd. Για την προώθηση του έργου η εταιρία έχει ονομάσει το έργο «Campus Blå Port», ώστε να τονιστεί η σύνδεσή του με το πανεπιστήμιο. Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί στη βελτίωση της προσβασιμότητας στο στρατόπεδο και στη διασύνδεση με την ευρύτερη περιοχή μέσα από ένα αποτελεσματικό σύστημα δημόσιων συγκοινωνιών με άριστες συνδέσεις λεωφορείων, διαδρομών ποδηλάτων και πεζών. Επίσης στο νέο έργο θα ληφθεί μέριμνα για τη διαχείριση της ενέργειας και των αποβλήτων, ώστε να αντιμετωπιστεί καλύτερα με βιώσιμο τρόπο.

Το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης της ανάπλασης του χώρου έχει οριστεί από το Δήμο και την SKANSKA να ολοκληρωθεί ως το 2025. Η στρατηγική για τη μελλοντική ανάπτυξη της πόλης αναλύεται στο «Όραμα Karlskrona 2030», ένα ολοκληρωμένο σχέδιο του Δήμου για μια μακροπρόθεσμη βιώσιμη ανάπτυξη σε συνδυασμό με τη δημιουργία ενός ελκυστικού περιβάλλοντος διαβίωσης για την προσέλκυση επιχειρήσεων, κατοίκων και επισκεπτών (Karlskrona kommun, 2010).

Εικόνα 3-16: Μελέτη ανάπλασης για το στρατόπεδο Blå Bort.

Πηγή: <http://www.jaark.se/page/68/illustrationer.aspx>

3.2.2 Το ζήτημα των στρατοπέδων στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα σήμερα παρατηρείται ένας μεγάλος αριθμός στρατοπέδων τα οποία υπολειτουργούν ή έχουν εγκαταλειφθεί. Ο αρχικός χωρικός σχεδιασμός τους, πριν αρκετές δεκαετίες, διαμορφώθηκε με κριτήρια που καθορίστηκαν από τις επιχειρησιακές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής, με αποτέλεσμα την ύπαρξη πολλών διάσπαρτων στρατιωτικών βάσεων με αυξημένο κόστος διαχείρισης και λειτουργίας. Επιπλέον, οι εγκαταστάσεις τους σταδιακά έπαψαν να καλύπτουν τις σύγχρονες απαιτήσεις και προδιαγραφές, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη απομάκρυνσης και μετεγκατάστασης των στρατοπέδων σε νέες κατάλληλες εκτάσεις. Επιπρόσθετα, οι στρατιωτικές εκτάσεις, αν και αρχικά δημιουργήθηκαν στις παρυφές της πόλης, με το πέρασμα του χρόνου και την έντονη μεταπολεμική αστικοποίηση ενσωματώθηκαν στον αστικό ιστό και συναντώνται συχνά σήμερα σε κομβικές θέσεις (Πολύζος, Μπελαβίλας, & Βαταβάλη, 2006).

Τα περισσότερα στρατόπεδα διασπούν την αστική συνέχεια καθώς γειτνιάζουν με χρήσεις ασύμβατες με τη λειτουργία τους. Μετά τη χρηστική τους εγκατάλειψη τους υποβαθμίζονται ως ανενεργοί χώροι χαμηλής περιβαλλοντικής αξίας, δημιουργώντας αστικά κενά στον πολεοδομικό ιστό. Ωστόσο, πολλές από αυτές τις εκτάσεις περιλαμβάνουν αξιόλογα δείγματα κτιριακού αποθέματος στρατιωτικής αρχιτεκτονικής και επιπλέον αποτελούν περιοχές με υψηλή βλάστηση και περιορισμένη δόμηση, ποιότητες οι οποίες είναι ζωτικής σημασίας για τη βιωσιμότητα των πόλεων. Η αξιοποίησή τους με τις κατάλληλες ενέργειες αποκατάστασης και ανάκτησης, αποτελεί μία ιδανική ευκαιρία αποσυμφόρησης των πυκνοδομημένων αστικών κέντρων, με τη δημιουργία χώρων πρασίνου, αναψυχής και κοινωφελών υποδομών.

3.2.2.1 Θεσμικό πλαίσιο

Η πρώτη συντονισμένη προσπάθεια για τη σταδιακή απομάκρυνση των στρατοπέδων από τις αστικές περιοχές πραγματοποιήθηκε μέσω της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ) το 1983 (Ν.1337), η οποία προέβλεπε την απόδοση εκτάσεων στους Δήμους, με στόχο τη ανασυγκρότηση του αστικού ιστού και την ενίσχυση των κοινωνικών λειτουργιών. Ωστόσο, η δυσκολία ανεύρεσης πόρων για την κατασκευή νέων σύγχρονων εγκαταστάσεων και την απομάκρυνση των μονάδων υπήρξε ανασταλτικός παράγοντας στην επίτευξη ουσιαστικών αποτελεσμάτων.

Το 1999 θεσπίζεται ο Ν.2745 (ΦΕΚ 224/Α/1999) με σκοπό την αναδιάταξη και τον εκσυγχρονισμό των στρατοπέδων, καθώς και την αξιοποίηση και ανάπλαση των αποδεδειγμένων εκτάσεων για τη βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος. Το

νομοθετικό πλαίσιο περιλαμβάνει επιπλέον μια προσπάθεια εξασφάλισης πόρων για τη χρηματοδότηση της μετεγκατάστασης των στρατοπέδων, μέσω του καθορισμού χρήσεων γης με οικονομική απόδοση σε τμήματα των ανενεργών εκτάσεων.

Με βάση το νέο νόμο συνίσταται στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας η Υπηρεσία Αξιοποίησης και Μετεγκατάστασης Στρατοπέδων (ΥΑΜΣ), ως προσωρινός αρμόδιος φορέας σχεδιασμού και υλοποίησης του Εθνικού Προγράμματος Στρατηγικής Αναδιάρθρωσης των Στρατοπέδων, στα πλαίσια πρωτοκόλλου συνεργασίας με το ΥΠΕΧΩΔΕ. Η νέα ειδική υπηρεσία υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Εθνικής Άμυνας και έχει τις εξής αρμοδιότητες (άρθρ.2 παρ.2):

α. Προτείνει στον Υπουργό ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. τη χωροθέτηση των νέων στρατοπέδων στο πλαίσιο των τυχόν υφιστάμενων χωροταξικών και πολεοδομικών σχεδίων, σε συνεργασία με το Γενικό Επιτελείο Στρατού (Γ.Ε.Σ.) και το Ταμείο Εθνικής Άμυνας (Τ.ΕΘ.Α.).

β. Εκπονεί ή αναθέτει την εκπόνηση μελετών αξιολόγησης και αξιοποίησης των προς αποδέσμευση χώρων των υφιστάμενων στρατοπέδων.

γ. Εκπονεί σε συνεργασία με το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) α' και β' βαθμίδας και άλλους συναρμόδιους φορείς ή αναθέτει την εκπόνηση πολεοδομικών μελετών και μελετών χρήσεων γης για τις εκτάσεις στρατοπέδων τα οποία βρίσκονται εντός κατοικημένων περιοχών και έχει αποφασιστεί η απομάκρυνσή τους.

δ. Διερευνά και εισηγείται στον Υπουργό Εθνικής Άμυνας τους προσφορότερους τρόπους και μέσα χρηματοδότησης για την εκτέλεση του προγράμματος στρατηγικής αναδιάταξης στρατοπέδων

ε. Προωθεί, εφαρμόζει και διαχειρίζεται το πρόγραμμα στρατηγικής αναδιάταξης στρατοπέδων στα πλαίσια του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας των Υπουργείων Εθνικής Άμυνας και ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε και επιβλέπει και συντονίζει τις σχετικές διαδικασίες.

Ακόμη, με το Ν.2745/99 καθορίζεται η διαδικασία πολεοδόμησης των στρατοπέδων. Για τους νέους χώρους μετεγκατάστασης επιτρέπεται ο καθορισμός τους σε περιοχές εκτός σχεδίου πόλεως και εκτός ορίων οικισμών προ του 1923, έπειτα από την αρχική πρόταση της ΥΑΜΣ, την ακόλουθη θετική γνωμοδότηση του Κεντρικού Συμβουλίου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος (ΚΣΧΟΠ) και την τελική απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ. Επίσης, προβλέπεται η δυνατότητα πολεοδόμησης των πρώην στρατοπέδων που απελευθερώθηκαν με τον καθορισμό αστικών χρήσεων γης, ακόμη και αν δε συμβαδίζουν με τις ισχύουσες ή προβλεπόμενες χρήσεις ή όρους δόμησης της περιοχής (ΓΠΣ, ΖΟΕ κλπ.), στα πλαίσια της αξιοποίησης των ανενεργών εκτάσεων και της αναβάθμισης του αστικού τοπίου, καθώς και

της ποιότητας ζωής των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας. Για το σκοπό αυτό τίθεται ως απαραίτητη προϋπόθεση η απόδοση σε ποσοστό τουλάχιστον 50% των εκτάσεων για την ανάπτυξη κοινόχρηστων χώρων πράσινου και κοινωνικού εξοπλισμού. Συνεπώς, ο νόμος ορίζει την παραχώρηση στον οικείο ΟΤΑ τουλάχιστον το 50% της κυριότητας των αποδεδειγμένων χώρων. Για την ολοκλήρωση της διαδικασίας πολεοδόμησης απαιτείται αρχικά η πρόταση της ΥΑΜΣ και του οικείου ΟΤΑ, η γνωμοδότηση του ΚΣΧΟΠ και τέλος η απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ. Το υπόλοιπο ποσοστό γης διατίθεται στο ΥΠΕΘΑ στο ίδιο ή άλλο στρατόπεδο, ενώ υπάρχει η δυνατότητα παραχώρησης κυριότητας σε άλλη έκταση του δημοσίου. Οι πόροι που προκύπτουν από την αξιοποίηση και διαχείριση της ακίνητης περιουσίας συλλέγονται στο Ταμείο Εθνικής Άμυνας (ΤΕΘΑ) και προορίζονται για τη χρηματοδότηση νέων στρατοπέδων. Έπειτα όμως από μία τροποποίηση του Ν.2984/02 (ΦΕΚ 15/Α/2002), τα έσοδα αυτά επιτρέπεται να διατεθούν και για την αναβάθμιση της υποδομής των υφισταμένων εγκαταστάσεων, καθώς και των συνθηκών διαβίωσης του προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του ΤΕΘΑ¹⁵, τα έτη 1980 ως 2009 παραχωρήθηκαν δωρεάν προς το Ελληνικό Δημόσιο ακίνητα συνολικού εμβαδού 2.526.000 τ.μ., στα πλαίσια της κοινωνικής προσφοράς, εντούτοις, η προϋπόθεση του Ν.2745/99 για ύπαρξη ανταλλάγματος δημοτικών ή δημόσιων εκτάσεων και ακινήτων ώστε να ολοκληρωθεί η διαδικασία παραχώρησης των στρατοπέδων, συντελεί στην καθυστέρηση του προγραμματιζόμενου έργου, αφού συχνά καταλήγει σε μια χρονοβόρα διαπραγμάτευση.

Στο Ν.3883/2010 (ΦΕΚ 167/Α/2010) γίνεται μια απόπειρα παράκαμψης των διαδικασιών, όπως προβλέπεται στο άρθρο 84 «Χρήση στρατιωτικών ακινήτων από ΟΤΑ», σύμφωνα με το οποίο ακίνητα ιδιοκτησίας του ΤΕΘΑ, του Ταμείου Εθνικού Στόλου (ΤΕΣ) και του Ταμείου Αεροπορικής Άμυνας (ΤΑΑ) είναι δυνατόν, με απόφαση των διοικητικών συμβουλίων τους, να παραχωρούνται κατά χρήση και χωρίς αντάλλαγμα στο Δημόσιο ή ΝΠΔΔ και στους ΟΤΑ. Απαραίτητη προϋπόθεση, τα εν λόγω ακίνητα να μην είναι αναγκαία για τις Ένοπλες Δυνάμεις και να εξυπηρετούνται λόγοι δημοσίου συμφέροντος. Η ρύθμιση αυτή συνιστά μια θετική εξέλιξη στο ζήτημα της απόδοσης των στρατοπέδων στους Δήμους, ωστόσο αποτελεί μόνο ένα προσωρινό μέτρο, καθώς μπορεί να ανακληθεί εφόσον αρθούν οι πρόσθετοι όροι που δύναται να τεθούν κατά την παραχώρηση.

¹⁵ Διαθέσιμα στο: www.ndf.gr

Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί ο πρόσφατος **N.4407/16** (ΦΕΚ 134/A/2016) και συγκεκριμένα το άρθρο 16, το οποίο επιδιώκει να αναδείξει την αναπτυξιακή προοπτική των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων, παρέχοντας τη δυνατότητα να αξιοποιηθούν ως Στρατηγικές Επενδύσεις. Πρόκειται για μία έννοια που εισήχθη στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο με το Ν.3894/2010 και αφορά επενδύσεις σε δημόσια ακίνητα, οι οποίες επιφέρουν σημαντικό αντίκτυπο στην εθνική οικονομία και κατά συνέπεια συμβάλλουν στην έξοδο από την οικονομική κρίση. Ο καθορισμός ενός ανεκμετάλλευτου στρατιωτικού χώρου ως επένδυση στρατηγικού χαρακτήρα είναι δυνατόν να επιταχύνει τις διαδικασίες υλοποίησης, περιορίζοντας τις συνήθεις καθυστερήσεις που αποθαρρύνουν τους επενδυτές.

3.2.2.2 Ανενεργά στρατόπεδα στην Ελλάδα

Το ζήτημα της απελευθέρωσης και αξιοποίησης των στρατιωτικών εκτάσεων έχει τεθεί έντονα στην ελληνική κοινωνία ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '50. Η μαζική ανοικοδόμηση, σε συνδυασμό με την έλλειψη δημοσίων υποδομών, συνέβαλαν στις πιέσεις για εκμετάλλευση της διαθέσιμης γης των στρατοπέδων στις πόλεις. Οι συνεχείς διεκδικήσεις των Δήμων ευνοήθηκαν από την πολιτική εκείνης της περιόδου, με αποτέλεσμα τις σταδιακές παραχωρήσεις και πολεοδομήσεις εκτάσεων για την ανέγερση κτιρίων κυρίως διοικητικών και πολιτιστικών χρήσεων, χωρίς να υφίσταται ένα γενικότερο πλάνο σχεδιασμού. Επιπλέον, μεγάλα τμήματα γης εκποιήθηκαν σε δημόσιους οργανισμούς, ενώ και ο Στρατός εκμεταλλεύτηκε εκτάσεις για ανοικοδόμηση οικιστικών συγκροτημάτων για αξιωματικούς. Ως συνέπεια, μέχρι τη δεκαετία του 1980 αρκετά στρατόπεδα, λόγω και της αυξανόμενης εμπορικής αξίας της γης, διασπάστηκαν και ενσωματώθηκαν στον πυκνό αστικό ιστό ή αποδόθηκαν σε κοινωφελείς χρήσεις μέσα από αποσπασματικές και σημειακές ενέργειες (Βιτοπούλου, 2000).

Από το 1983 η αποδέσμευση των στρατιωτικών εγκαταστάσεων από τον αστικό ιστό αντιμετωπίστηκε πιο συγκροτημένα, μέσω της θέσπισης θεσμικού πλαισίου και κατευθύνσεων ανασυγκρότησης των εκτάσεων. Με την κατάρτιση των ΓΠΣ δρομολογήθηκε η σταδιακή απομάκρυνση των στρατοπέδων και η αξιοποίησή τους για κοινόχρηστες και κοινωφελείς λειτουργίες (Μπαϊρακτάρη, 2006). Ωστόσο, το πολύπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς αυτών των χώρων αποτελεί συχνά ως σήμερα το σημαντικότερο ανασταλτικό παράγοντα για την επανάχρησή τους, με αποτέλεσμα να εντοπίζεται στον ελλαδικό χώρο ένας σημαντικός αριθμός εγκαταλειμμένων στρατιωτικών εκτάσεων, ενώ οι υλοποιημένες αναπλάσεις είναι περιορισμένες.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένα σύνολο ανενεργών στρατοπέδων στη Θεσσαλονίκη, τα οποία με την εξάπλωση του αστικού ιστού καταλαμβάνουν πλέον κεντρικές θέσεις του πολεοδομικού συγκροτήματος. Η αξιοποίησή τους, με σκοπό την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, αναδείχθηκε σταδιακά σε μείζον ζήτημα της δημόσιας συζήτησης σχετικά με τη χωρική και λειτουργική οργάνωση της πόλης, όπως επίσης αποτέλεσε αντικείμενο σε μία πληθώρα μελετών, διαγωνισμών και προτάσεων (Ζουρνά, 2015). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιδέα της ολοκληρωμένης στρατηγικής διαχείρισης έξι στρατιωτικών εκτάσεων στην υποβαθμισμένη περιοχή της Βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης, στα πλαίσια της ανάπτυξης ενός διαδημοτικού δικτύου ελεύθερων χώρων. Η ιδέα του «Δυτικού Τόξου» διατυπώθηκε αρχικώς το 1993 και έκτοτε αναπτύχθηκε και εμπλουτίστηκε, ενώ το 1999 περιλήφθηκε στην πρόταση του ΟΡΘΕ «Μητροπολιτική Θεσσαλονίκη: Δυτικό Τόξο και Ειδικά Έργα» (Χριστοδούλου, 2006). Η αναδιαμόρφωση των πρώην στρατοπέδων σε χώρους πρασίνου θα μπορούσε να συμβάλλει καθοριστικά στην αναβάθμιση του αστικού τοπίου, αυξάνοντας σημαντικά το ποσοστό πρασίνου ανά κάτοικο. Ωστόσο, τα ιδιοκτησιακά προβλήματα και κυρίως η έλλειψη ενιαίου διαχειριστικού φορέα συνιστούν τροχοπέδη στην εφαρμογή της πρότασης ανάπλασης.

Εικόνα 3-17: Σχέδια του Δυτικού Τόξου από το διαγωνισμό του 1998.
Πηγή: (Δήμος Παύλου Μελά, 2017)

3.2.2.3 Αναπλάσεις – Παραδείγματα

Ι. Πρώην στρατόπεδο Στρεμπενιώτη – Θεσσαλονίκη

Το πρώην στρατόπεδο Στρεμπενιώτη βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Δημοτικής Ενότητας Νεάπολης του Δήμου Νεάπολης-Συκεών στη Δυτική Θεσσαλονίκη. Αποτελεί ένα παράδειγμα ανάπλασης το οποίο υλοποιήθηκε τη δεκαετία του 1980 και χαρακτηρίζει την πολιτική αξιοποίησης των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα.

Η απομάκρυνση του στρατού το 1976 σηματοδότησε την έναρξη έντονων διεκδικήσεων από διάφορους φορείς της περιοχής, με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης (170 στρέμματα), από το σύνολο των 268 στρεμμάτων του στρατοπέδου, να καταμεριστεί και να παραχωρηθεί από το ΤΕΘΑ για την ανέγερση κτιριακών υποδομών. Κατά τη διάρκεια των επομένων ετών κατασκευάστηκαν τέσσερα σχολικά συγκροτήματα, το αθλητικό κέντρο ΕΑΚ Νεάπολης, καθώς και κτίρια της Ιεράς Μητρόπολης. Η απουσία ενιαίου φορέα διαχείρισης συντέλεσε στην εφαρμογή μίας αποσπασματικής εκμετάλλευσης του χώρου, χωρίς ολοκληρωμένο στρατηγικό σχεδιασμό, γεγονός που επηρέασε τη λειτουργικότητα και τη σύνδεσή του με την ευρύτερη περιοχή και παραμένει εμφανές ως σήμερα.

Σε δεύτερο στάδιο ακολούθησε η Β' Φάση διεκδίκησης στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η οποία αφορούσε την υπόλοιπη διαθέσιμη έκταση των 100 στρεμμάτων. Στα πλαίσια του αναπτυξιακού μοντέλου της εποχής υπήρξαν πιέσεις για την εμπορική αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου με την πολεοδόμηση και την ανέγερση οικιστικών συγκροτημάτων, μία πρόταση που προέβλεπε μάλιστα και το ρυμοτομικό διάταγμα του 1971 (ΦΕΚ 73/Δ/71). Από την άλλη πλευρά, η δημοτική αρχή θεωρούσε ότι η εγκαταλειμμένη περιοχή θα μπορούσε να αποτελέσει λύση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της πόλης, με κυριότερα την υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, όπως επίσης την έλλειψη δημόσιων χώρων και κοινωφελών υποδομών. Η διαμόρφωση χώρων αστικού πρασίνου, αναψυχής, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων θα μπορούσε να αναβαθμίσει σημαντικά την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Επιπλέον, κρίθηκε αναγκαία η ένταξη των υφιστάμενων κτιρίων στο περιβάλλον και τη δομή του αστικού ιστού, μέσα από εργασίες εξομάλυνσης του ανάγλυφου και χάραξης νέων οδικών αξόνων, με σκοπό τη σύνδεση με το υφιστάμενο δίκτυο κυκλοφορίας του άμεσου περιβάλλοντος, βελτιώνοντας την προσπελασιμότητα στην περιοχή.

Εικόνα 3-18: Αεροφωτογραφία του πρώην στρατοπέδου Στρεμπενιώτη (2011)

Πηγή: Bing maps

Η έκταση παραχωρήθηκε οριστικά στο Δήμο Νεάπολης το 1989, αφού είχε ολοκληρωθεί η απαραίτητη τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου (ΦΕΚ 242/Δ/89), καθώς και η έγκριση του ΓΠΣ το 1987. Στο χώρο του πρώην στρατοπέδου δημιουργήθηκε ένας πυρήνας με λειτουργίες αθλητισμού, εκπαίδευσης και αναψυχής, με θετικό αντίκτυπο τόσο στους κατοίκους του Δήμου, όσο και στην ευρύτερη περιοχή της Βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης. Ιδιαίτερα στον τομέα του αστικού πρασίνου στην ευρύτερη περιοχή υπήρχαν σοβαρές ελλείψεις, καθώς οι υφιστάμενοι χώροι ήταν περιορισμένοι και διάσπαρτοι στον πολεοδομικό ιστό. Με την αξιοποίηση του Στρεμπενιώτη προστέθηκε μία ζωτική νησίδα πρασίνου 30 στρεμμάτων, η οποία καταλαμβάνει σε έκταση το 65,3% του πρασίνου της ευρύτερης περιοχής (Δήμος Νεάπολης-Συκεών, 2015). Συνολικά, τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη που προέκυψαν από την ανάπλαση της Β' Φάσης ήταν σημαντικά σε τοπικό επίπεδο και έδωσαν ανάσα σε ένα κορεσμένο δομημένο περιβάλλον. Ωστόσο, η χωροθέτηση των νέων χρήσεων υπήρξε προβληματική ως προς τη σύνδεση αφενός με τις υφιστάμενες διάσπαρτες εγκαταστάσεις της Α' Φάσης και αφετέρου με τον ιστό της πόλης και το οδικό δίκτυο. Το ζήτημα αυτό κατέστη εμφανές λόγω της υψηλής επισκεψιμότητας, ως απόρροια της υπερσυγκέντρωσης των κοινωνικών υποδομών στο πρώην στρατόπεδο. Επιπλέον, η σχεδιαστική προσέγγιση δεν

προσέδωσε μία ενιαία ταυτότητα στο χώρο, αντιθέτως συνεχίστηκε το μοτίβο της κατάτμησης σε επιμέρους χωρικές ενότητες.

Αξιολογώντας συνολικά τις πολιτικές επανάχρησης κατά τις δύο φάσεις αξιοποίησης του στρατοπέδου, γίνεται αντιληπτό ότι είχαν ως μονοδιάστατο σκοπό να καλύψουν τις ανάγκες των κατοίκων του Δήμου Νεάπολης. Αντιθέτως, θα ήταν σκόπιμη η ανάπτυξη μίας διαδημοτικής συνεργασίας, ώστε η ανάπλαση του χώρου να αποτελέσει τμήμα του στρατηγικού σχεδιασμού της ευρύτερης περιοχής και να συσχετιστεί άμεσα με το δίκτυο των υπαίθριων χώρων, όπως επίσης και με τις υπόλοιπες ανενεργές στρατιωτικές εκτάσεις της Βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης.

Εδώ και αρκετά χρόνια έχει αναγνωριστεί η ανάγκη ανασχεδιασμού του πρώην στρατοπέδου σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα πρακτικών αξιοποίησης στον ευρωπαϊκό χώρο, ενσωματώνοντας αρχές βιωσιμότητας και ολοκληρωμένου σχεδιασμού. Η διεξαγωγή διαγωνισμού το 2011 για την ανάπλαση της Βαλκανικής πλατείας, στο νότιο τμήμα του Στρεμπενιώτη, κινείται προς αυτή την κατεύθυνση, με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Η Βαλκανική πλατεία αποτελεί έναν ετήσιο πολιτιστικό θεσμό υπερτοπικής εμβέλειας με πλήθος εκδηλώσεων, οι οποίες διοργανώνονται στο χώρο του ανοικτού θεάτρου. Η βραβευμένη πρόταση παρέμβασης περιλαμβάνει την ανασυγκρότηση των χρήσεων γης, της προσβασιμότητας και των χώρων πρασίνου σε μία συνολική έκταση 26 στρεμμάτων. Η βραβευμένη μελέτη έχει ως κεντρική ιδέα την έννοια του υβριδικού τοπίου, παραπέμποντας συνειρμικά στην ιστορία της Βαλκανικής Χερσονήσου, στην ανάμειξη των λαών, των πολιτισμών και των παραδόσεων. Το φυσικό τοπίο λειτουργεί ως συνδετικό στοιχείο των δραστηριοτήτων του χώρου: το πάρκο, το θέατρο, το γήπεδο, καθώς και διαδρομές πεζών και ποδηλάτων. Στόχος είναι η δημιουργία ενός πολυλειτουργικού πάρκου, το οποίο θα μετασχηματίσει το πρώην στρατόπεδο και θα αποτελέσει μία βιώσιμη λύση και ορόσημο για την πόλη (Tsakalidou & Papadopoulou, 2014).

Εικόνα 3-19: Masterplan της βραβευμένης μελέτης ανασχεδιασμού της Βαλκανικής πλατείας.
Πηγή: http://www.geochoros.gr/wp-content/uploads/2012/10/Balkaniki_1.jpg

Εικόνα 3-20: Γενική άποψη της βραβευμένης μελέτης ανασχεδιασμού της Βαλκανικής πλατείας.
Πηγή: <https://www.flickr.com/photos/ypeka/sets/72157630063501083>

II. Πρώην στρατόπεδο Π. Μελά – Θεσσαλονίκη

Στη Δυτική πλευρά του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης βρίσκεται το πρώην στρατόπεδο Παύλου Μελά, το οποίο εντάσσεται στα διοικητικά όρια της ΔΕ Σταυρούπολης του Δήμου Π. Μελά. Πρόκειται για μία έκταση που το βασικό τμήμα της οργανώθηκε ως χώρος εγκατάστασης του οθωμανικού στρατού στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (Δέλλιος, και συν., 2011) και έπειτα από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης περιήλθε στην ιδιοκτησία του ΤΕΘΑ, με βάση τον ιδρυτικό του νόμο (Ν 4407/1929). Ακολούθως ο στρατός μέσω απαλλοτριώσεων επέκτεινε τις εγκαταστάσεις του βορειοανατολικά, καταλαμβάνοντας συνολικά μία έκταση 423 στρεμμάτων. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών πραγματοποιήθηκαν σταδιακές παραχωρήσεις τμημάτων γης, με αποτέλεσμα το πρώην στρατόπεδο να καταλαμβάνει σήμερα 383 στρέμματα.

Το ζήτημα της απομάκρυνσης των στρατιωτικών χρήσεων και της απόδοσης των ελεύθερων χώρων στους κατοίκους τέθηκε στη δημόσια συζήτηση τη δεκαετία του 1980, αποτελώντας πρόταση του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης (Ν.1561/1985). Επιπλέον, ο διαγωνισμός του «Δυτικού Τόξου» και η στήριξη δημόσιων φορέων ενίσχυσαν τις πιέσεις των τοπικών αρχών για την παραχώρηση του χώρου, με αποτέλεσμα την οριστική απόσυρση του στρατού από τις εγκαταστάσεις το 2002. Οι διαδικασίες διαπραγματεύσεων μεταξύ του Δήμου Π. Μελά και το ΤΕΘΑ για την επίλυση των ιδιοκτησιακών θεμάτων αναζωπυρώθηκαν το 2013, ενώ το 2017 υπογράφηκε η οριστική σύμβαση, σύμφωνα με την οποία παραχωρούνται στην τοπική αυτοδιοίκηση 332 στρέμματα κατά χρήση και για 99 χρόνια (Δήμος Παύλου Μελά, 2017).

Η ιστορικότητα του πρώην στρατοπέδου αντικατοπτρίζεται στο αξιόλογο κτιριακό απόθεμα που εντοπίζεται στον αρχικό πυρήνα του και περιλαμβάνει σημαντικά δείγματα στρατιωτικής αρχιτεκτονικής. Ιδιαίτερα τα δύο επιμήκη κτίρια του Στρατωνισμού (Εικόνα 3-21) και το τέμενος χρονολογούνται από την περίοδο ίδρυσης και έχουν χαρακτηριστεί ως μνημεία από το Υπουργείο Πολιτισμού (ΦΕΚ.1786/Β'/2003).

Η πρόταση επανάχρησης της έκτασης από το Δήμο Π. Μελά προβλέπει τη δημιουργία ενός Μητροπολιτικού πάρκου, το οποίο θα παρέχει ελεύθερους χώρους πρασίνου και αναψυχής, αναδεικνύοντας παράλληλα την ιστορική μνήμη του τόπου. Οι παρεμβάσεις ανασχεδιασμού έχουν ως σκοπό την ανασυγκρότηση του αστικού περιβάλλοντος, η διαμόρφωση μίας νέας ταυτότητας, όπως επίσης την περιβαλλοντική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής. Η οργάνωση του πάρκου περιλαμβάνει ένα δίκτυο διαδρομών πεζών και ποδηλάτων, καθώς και χώρους στάσης με πέργκολες και καθιστικά, μέσα σε ένα τοπίο με κυρίαρχο το στοιχείο της

ελληνικής φύσης. Για το σκοπό αυτό, τα 1200 υφιστάμενα δέντρα ενισχύονται με ελαιώνες, οπωρώνες και καλλωπιστικά φυτά, ενώ οργανώνονται επιπλέον δράσεις αθλητισμού, πολιτισμού και εκπαίδευσης¹⁶.

Εικόνα 3-21: Αεροφωτογραφία του πρώην στρατοπέδου Π. Μελά (2006)

Πηγή: <https://www.dailythess.gr/proin-stratopedo-pavlou-mela-mia-istoriki-chronia-2017>

Η ανάπλαση του πρώην στρατοπέδου θα υλοποιηθεί σε διαδοχικές φάσεις και αναμένεται να επιφέρει σημαντικά οφέλη σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η πρόταση αξιοποίησης προσεγγίζει συνολικά το χώρο, αναιρεί τον υφιστάμενο κατακερματισμό και επανεντάσσει την έκταση στη δομή και τις λειτουργίες της πόλης. Επιπλέον, η ενίσχυση του αστικού πρασίνου θα συμβάλλει καθοριστικά στη βελτίωση του μικροκλίματος, καθώς και της βιοποικιλότητας. Παράλληλα, η επανάχρηση του κτιριακού δυναμικού για την εγκατάσταση των νέων χρήσεων συνιστά μία αειφορική προσέγγιση σχεδιασμού, καθώς διατηρείται ανέπαφος ο αδόμητος χώρος του στρατοπέδου. Συμπερασματικά, η αναδιαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου Π. Μελά σε Μητροπολιτικό πάρκο θα αποτελέσει μία ζωτική παρέμβαση σε μία ευρύτερη πυκνοδομημένη και υποβαθμισμένη περιοχή. Αφενός θα αναβαθμίσει σημαντικά την ποιότητα ζωής των κατοίκων και αφετέρου είναι δυνατόν να επανεκκινήσει το ζήτημα της αξιοποίησης των στρατοπέδων στη Θεσσαλονίκη. Ωστόσο, ένα κρίσιμο κεφάλαιο συνιστά η μέριμνα για την οικονομική βιωσιμότητα και τη διαχείριση του πάρκου, ώστε να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα και η διαχρονικότητα της ανάπλασης.

¹⁶ Στοιχεία από τη συνέντευξη του αρχιτέκτονα Π. Νικηφορίδη (2018), διαθέσιμο στο: <https://glow.gr/o-prodromos-nikhforidhs-milaei-gia-to-mhtropolitiko-parko-payloy-mela>

Εικόνα 3-23: Ανάπλαση Μητροπολιτικού Πάρκου Π. Μελά – απόψεις χώρων στάσεων και περιπάτου.

Πηγή: <http://www.voria.gr/article/etsi-tha-ine-to-mitropolitiko-parko-tou-pmela---entiposiakes-maketes>

Εικόνα 3-22: Η γενική διαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου πριν και μετά την ανάπλαση σε Μητροπολιτικό Πάρκο.

Πηγή: <http://www.voria.gr/article/etsi-tha-ine-to-mitropolitiko-parko-tou-pmela---entiposiakes-maketes>

III. Πρώην στρατόπεδο Παρμενίων – Αλεξανδρούπολη

Το πρώην στρατόπεδο Παρμενίων βρίσκεται στην Αλεξανδρούπολη, μία πόλη 70.000 κατοίκων και αποτελεί ένα πρόσφατα ολοκληρωμένο παράδειγμα επανασχεδιασμού μιας πρώην στρατιωτικής έκτασης σε χώρους πάρκου, εκπαίδευσης, αθλητισμού.

Η περιοχή μελέτης χωροθετείται στο βόρειο τμήμα του αστικού ιστού, μακριά από το θαλάσσιο μέτωπο, σε μία οικιστική πυκνοκατοικημένη ενότητα, που χαρακτηριζόταν από σοβαρές ελλείψεις κοινόχρηστων χώρων πρασίνου και αναψυχής. Έχει έκταση 135 στρέμματα και ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης. Το ζήτημα της αξιοποίησής του αποτέλεσε μια μακροχρόνια προσπάθεια διεκδικήσεων και διαπραγματεύσεων της τοπικής αυτοδιοίκησης με το ΥΠΕΘΑ, με συνέπεια το στρατόπεδο να παραμένει μια απαξιωμένη έκταση εντός του αστικού περιβάλλοντος, με σημάδια εγκατάλειψης και υποβάθμισης.

Εικόνα 3-24: Χωροθέτηση στρατοπέδου στον πολεοδομικό ιστό της Αλεξανδρούπολης
Πηγή: <http://www.dplused.gr/InformationMaps/tourmap1.gif?1533636275821> (ιδία επεξεργασία)

Το πρώτο θετικό βήμα, ως προς το ιστορικό της επανάχρησης, πραγματοποιήθηκε το 2003 με την παραχώρηση της χρήσης του στρατοπέδου στο Δήμο Αλεξανδρούπολης (Πρακτικό υπ’

αριθμόν 28, 04/11/2003), με σκοπό τη δημιουργία ενός νέου πάρκου, ωστόσο το 2008 η κυριότητα του χώρου επανήλθε στο ΥΠΕΘΑ. Η αρχική κατεύθυνση σχεδιασμού της δημοτικής αρχής κρίθηκε ως οικονομικά μη βιώσιμη, καθώς προέβλεπε την ανάπλαση όλης της έκτασης σε αμιγώς οικολογικό πάρκο, ένα έργο με υψηλές δαπάνες συντήρησης για το μέγεθος του Δήμου. Κατά συνέπεια η μελέτη τροποποιήθηκε ώστε εκτός από χώρους πρασίνου να περιλαμβάνει επίσης αθλητικές εγκαταστάσεις και σχολικές μονάδες.

Εικόνα 3-25: Αεροφωτογραφία του πρώην στρατοπέδου κατά τη φάση των έργων ανάπλασης.

Πηγή: <http://www.e-evros.gr/uploads/1-1473677543.jpg>

Έπειτα από διαδικασίες αποφασίστηκε εκ νέου η προσωρινή παραχώρηση της χρήσης του στρατοπέδου Παρμενίων στο Δήμο Αλεξανδρούπολης, σύμφωνα με το υπ' αριθμόν 8 πρακτικό της Διοικητικής Επιτροπής του ΤΕΘΑ στις 03/05/2012. Πιο συγκεκριμένα, διατέθηκε στην τοπική αυτοδιοίκηση συνολική έκταση 135.597τ.μ για τη δημιουργία σχολικών εγκαταστάσεων, αθλητικών χώρων και πάρκου, σε έκταση 31.000τ.μ, 17.000τ.μ και 80.000τ.μ. αντίστοιχα. Η παράδοση του χώρου ολοκληρώθηκε στις 05/06/2012 με την υπογραφή των πρωτοκόλλων παράδοσης-παραλαβής.

Η πολεοδόμηση της πρώην στρατιωτικής έκτασης εγκρίθηκε με την υπ' αριθ. 18924/2013 (ΦΕΚ 97/ΑΑΠ/22-03-2013) Υπουργική Απόφαση, όπου καθορίστηκαν οι όροι δόμησης και οι χρήσεις γης. Διαμορφώθηκαν τέσσερα οικοδομικά τετράγωνα, με εξαίρεση τμήματα που έχουν χαρακτηριστεί ως δάσος, στα οποία αποδόθηκαν οι εξής χρήσεις: χώρος σχολικών κτιρίων (ΟΤ387α), χώρος αθλητικών εγκαταστάσεων (ΟΤ387γ) και χώροι πάρκου (ΟΤ387β και ΟΤ387δ).

Η μελέτη ανάπλασης του χώρου περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός πρότυπου θεματικού Οικολογικού Πάρκου, μητροπολιτικού χαρακτήρα με την ονομασία «Οικοπάρκο Αλτιναλμάζη», προς τιμή του πρώτου Δημάρχου Αλεξανδρούπολης Κωνσταντίνου Αλτιναλμάζη. Για την υλοποίηση του έργου συντάχθηκε Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΑΔΑ: ΒΕ56ΟΡ1Υ-0ΣΠ), η οποία αφορά τους χώρους πάρκου, καθώς και τους ανοικτούς χώρους άθλησης, συνολικού εμβαδού 97.370,20τ.μ. Σύμφωνα με την ΜΠΕ, οι βασικές αρχές - προσεγγίσεις του σχεδιασμού είναι οι εξής:

- Αρχιτεκτονικές και φυτοτεχνικές διαμορφώσεις για τη δημιουργία του οικοπάρκου με ανάπτυξη δραστηριοτήτων πολιτισμού και αναψυχής.
- Λειτουργική διασύνδεση και επανένταξη στον αστικό ιστό, ώστε να αποτελέσει συνέχεια της πόλης, αποκτώντας νέα ταυτότητα ως θεματικό πάρκο.

Εικόνα 3-26: Μελέτη διαμόρφωσης υπαίθριου χώρου.

Πηγή: <https://www.alexpolisonline.com/2013/03/ksekina-i-anaplasi-tou-proin-stratopedou-parmeniona.html>

Η έναρξη των εργασιών πραγματοποιήθηκε στις 05/07/2013. Τα έργα ανάπλασης περιλαμβάνουν ως κεντρικό στοιχείο τη διαμόρφωση μιας πλατείας με εξέδρες και καθιστικά, κανάλι και λίμνη νερού με υδρόβια φυτά. Επιπλέον, κατασκευάζονται ένα νέο κτίριο 550 τ.μ που θα λειτουργεί ως αναψυκτήριο – εκθεσιακό χώρο, ένα υπαίθριο θέατρο 1000 ατόμων») με πλατεία-σκηνή και χώρους εξυπηρέτησης καλλιτεχνών, καθώς και περίπτερα τα οποία διατίθενται σε πολιτιστικούς συλλόγους του Δήμου. Ένα δίκτυο διαδρομών περιπάτου 1000μ θα διατρέχει όλο το πάρκο, με χώρους στάσης και αναψυχής. Επίσης, προβλέπεται ένας χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων 100 περίπου θέσεων, ενώ κατάλληλα διαμορφωμένες εισοδοί σηματοδοτούν την πρόσβαση στο χώρο και συνδέουν το πάρκο με την ευρύτερη περιοχή.

Το πρώην στρατόπεδο Παρμενίων παραδόθηκε προς χρήση στους κατοίκους της Αλεξανδρούπολης ως «Οικοπάρκο Αλτιναλμάζη» στις 05/05/2017, έπειτα από καθυστερήσεις

σχεδόν δυο ετών από τον αρχικό χρονικό προγραμματισμό. Το κόστος του έργου ανήλθε σε 5.557.850€, σύμφωνα με τον απολογισμό του Δήμου (Δήμος Αλεξανδρούπολης, 2016) και η χρηματοδότηση έγινε μέσω του ΕΣΠΑ 2007-2013 (με παράταση ως το 2016).

Εικόνα 3-27:Εναέρια νυχτερινή άποψη του πάρκου.

Πηγή: http://www.e-evros.gr/uploads/DJI_0022-1494259117.jpg

Εικόνα 3-28:Άποψη του νέου αναψυκτήριου – εκθετηρίου του πάρκου.

Πηγή: <https://reportal.gr/wp-content/uploads/2017/05/04-2-150x150.jpg>

3.3 Χρηματοδοτικά Εργαλεία

Τα **Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία** (ΕΔΕΤ) αποτελούν τα χρηματοδοτικά μέσα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την περιφερειακή πολιτική της ΕΕ. Διαχειρίζονται τα ζητήματα της οικονομικής ανάπτυξης και της εξομάλυνσης των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των κρατών μελών και των περιφερειών, μαζί με το **Ταμείο Συνοχής** (ΤΣ), το οποίο εξειδικεύεται στην ενίσχυση των φτωχότερων χωρών (European Council, 1999). Τα δύο κύρια ΕΔΕΤ που αφορούν τις αστικές περιοχές είναι τα εξής:

- Το **Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης** (ΕΤΠΑ) στηρίζει τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, με διαρθρωτικές και οικονομικές δυσκολίες, για την κατασκευή έργων υποδομών, παραγωγικών επενδύσεων, σχεδίων τοπικής ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας.
- Το **Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο** (ΕΚΤ) προωθεί την εφαρμογή της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση, υποστηρίζοντας δράσεις κατάρτισης και προγράμματα ένταξης στην αγορά εργασίας για άνεργους και περιθωριοποιημένες πληθυσμιακές ομάδες.

Τα ΕΔΕΤ συμβάλλουν στη χρηματοδότηση κοινοτικών προγραμμάτων, καινοτόμων δράσεων, καθώς στην παροχή τεχνικής υποστήριξης στις περιφέρειες, στα πλαίσια ενός συνολικού στρατηγικού σχεδιασμού ανάπτυξης για την ΕΕ. Μέχρι το 2006 οργανώθηκαν γύρω από 3 βασικούς «Στόχους», θέτοντας γεωγραφικά και δημοσιονομικά κριτήρια στη διάθεση των πόρων. Τα ΕΔΕΤ, ως μέσα περιφερειακής πολιτικής, δεν επικεντρώνονται αποκλειστικά στις αστικές περιοχές, όμως ένα σημαντικό ποσοστό των δαπανών υλοποιείται στις πόλεις (Carpenter, 2011). Σύμφωνα ωστόσο με την αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την περίοδο 2000-2006, ο βαθμός ενσωμάτωσης των ευρωπαϊκών πολιτικών για την αστική ανάπτυξη¹⁷, διαφοροποιήθηκε σημαντικά στα κράτη μέλη. Ειδικότερα, ορισμένες χώρες όπως η Ιρλανδία, η Ιταλία και η Ισπανία, συμπεριέλαβαν σε υψηλό ποσοστό την αστική διάσταση στην εφαρμογή των προγραμμάτων, σε αντίθεση με την Αυστρία, τη Φινλανδία, τη Δανία και τη Σουηδία, οι οποίες ακολούθησαν μία διαφορετική προσέγγιση, εστιάζοντας λιγότερο στην ανάπτυξη των πόλεων (EPRC & Nordregio, 2001).

Κατά την ακόλουθη περίοδο προγραμματισμού 2007-2013, κρίσιμη πρόκληση αποτέλεσε η ανάγκη για ανασχεδιασμό των ΕΔΕΤ, ώστε να ανταποκριθούν στη διεύρυνση της ΕΕ με 12

¹⁷ Οι βασικές αρχές για την χάραξη της αστικής και χωροταξικής πολιτικής περιλαμβάνονται στο Urban Framework for Action και το European Spatial Development Perspective.

νέα κράτη μέλη. Η ανανεωμένη δομή βασίστηκε σε τρεις στόχους: σύγκλιση, ανταγωνιστικότητα και συνεργασία, ενώ έμφαση δόθηκε επίσης στην ενίσχυση των αστικών παρεμβάσεων, με σκοπό την επίτευξη της στρατηγικής της Λισαβόνας (Boddy & Parkinson, 2004). Επιπλέον, οι κοινοτικές στρατηγικές κατευθύνσεις που διαμορφώθηκαν συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό στην υιοθέτηση της αστικής βιωσιμότητας ως κυρίαρχο στοιχείο του αναπτυξιακού σχεδιασμού των ευρωπαϊκών χωρών. Κομβικά σημεία της αστικής πολιτικής αποτέλεσαν η «Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (2007) και η «Χάρτα της Λειψίας για τις Βιώσιμες Ευρωπαϊκές Πόλεις» (2007).

Η τρέχουσα Προγραμματική περίοδος 2014-2020 για τα ΕΔΕΤ θέτει ως προτεραιότητα την υλοποίηση των στόχων της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Η νέα δεκαετής Στρατηγική τονίζει το σημαντικό ρόλο των πόλεων στην οικονομική ανάπτυξη της ΕΕ, ιδιαίτερα κατά τις υφιστάμενες συνθήκες κρίσης που βιώνει. Οι στόχοι που τίθενται εστιάζουν κυρίως στους τομείς της καινοτομίας, των επενδύσεων, της απασχόλησης, της κλιματικής αλλαγής και της κοινωνικής συνοχής. Στην Ελλάδα έχουν διαμορφωθεί εθνικοί στόχοι για την προώθηση της Στρατηγικής (Πίνακας 3-1) και η διάθεση των πόρων για την επίτευξή τους πραγματοποιείται μέσω του ΕΣΠΑ 2014-2020 και των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του.

Εκτός από τα ΕΔΕΤ η ΕΕ παρέχει ορισμένα ακόμη εργαλεία και μηχανισμούς χρηματοδότησης, τα οποία δρουν συνεργατικά και έχουν ως στόχο την ενίσχυση των ευρωπαϊκών επενδύσεων, μέσω της προσέλκυσης επιπρόσθετων δημόσιων και ιδιωτικών πόρων. Τα βασικότερα εργαλεία, με οφέλη για τις αστικές περιοχές, είναι τα εξής (European Commission, 2014a):

- Το πρόγραμμα «**Ορίζοντας 2020**» (Horizon 2020) στηρίζει την έρευνα και την καινοτομία στην ΕΕ, με προτεραιότητα την επιστημονική αριστεία, τη βιομηχανική υπεροχή και τις κοινωνικές προκλήσεις όπως το περιβάλλον, το κλίμα, και οι μεταφορές.
- Η Διευκόλυνση «**Συνδέοντας την Ευρώπη**» (Connecting Europe Facility) διαθέτει πόρους για έργα αειφόρου ανάπτυξης στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών.

Στρατηγική «Ευρώπη 2020»	Στόχοι «Ευρώπη 2020»	Στόχοι της Ελλάδας για το 2020
Ποσοστό απασχόλησης (ηλικίες 20-64)	75%	70%
Επενδύσεις σε Ε&Α (% του ΑΕΠ)	3%	1,2% *
Μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ποσοστιαία ως προς το 1990	-20%, (ή -30% εάν οι συνθήκες το επιτρέψουν)	Εκπομπές για τομείς εκτός ΣΕΔΕ - 4% (σε σχέση με τις τιμές του 2005, Απόφαση 406/2009/ΕΚ)
Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ως % επί της μκτής τελικής κατανάλωσης ενέργειας)	20%	20% με βάση το Ν. 851/2010
Ενεργειακή απόδοση – μείωση κατανάλωσης ενέργειας σε Mtoe	Αύξηση ενεργειακής απόδοσης κατά 20%, που αντιστοιχεί στη μείωση της πρωτογενούς ενεργειακής κατανάλωσης κατά 368 Mtoe	Μείωση της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας κατά 2,85 Mtoe το 2020
Πρώρη εγκατάλειψη του σχολείου (%)	κάτω από 10%	9,7%
Ολοκλήρωση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (%)	Τουλάχιστον 40% των νέων ηλικίας 30-34 ετών	32%
Μείωση αριθμού ατόμων σε κατάσταση ή σε κίνδυνο φτώχειας ή αποκλεισμού	20 εκατομμύρια	Μείωση κατά 450.000

Πίνακας 1: Οι εθνικοί στόχοι της Ελλάδας αναφορικά με τη Στρατηγική «Ευρώπη 2020».

Πηγή : <https://www.espa.gr/el/pages/staticEurope2020.aspx>

- Το πρόγραμμα «LIFE» αποτελεί το μοναδικό χρηματοδοτικό εργαλείο της ΕΕ με επίκεντρο το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή, συντελώντας στην ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου και των πολιτικών δράσεων για την περιβαλλοντική προστασία.
- Το πρόγραμμα **Ανταγωνιστικότητα των Επιχειρήσεων και Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων** (COSME) ενισχύει την επιχειρηματικότητα διευκολύνοντας την πρόσβαση σε χρηματοδοτικά και επενδυτικά κεφάλαια και βελτιώνοντας τις συνθήκες δημιουργίας και ανάπτυξης νέων ΜΜΕ.
- Το πρόγραμμα για την **Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία** (Employment and Social Innovation) αποτελεί ένα χρηματοοικονομικό εργαλείο για την προώθηση της βιώσιμης απασχόλησης, τον περιορισμό της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς και την αναβάθμιση των συνθηκών εργασίας.
- Το πρόγραμμα **Erasmus+** στηρίζει την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την ανταλλαγή γνώσεων και δεξιοτήτων μεταξύ των κρατών μελών.

Επιπλέον, για την αειφόρο αστική ανάπτυξη στην Ευρώπη μπορούν να αξιοποιηθούν μέσα ειδικής στήριξης της ΕΕ, με σκοπό τη χρηματοδότηση ολοκληρωμένων δράσεων με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (CEC, 2006). Η ευρωπαϊκή πρωτοβουλία **JESSICA**¹⁸ εστιάζει στην προώθηση βιώσιμων επενδύσεων και αναπλάσεων στις πόλεις μέσω της χρήσης χρηματοοικονομικών μηχανισμών, ενώ η **JEREMIE**¹⁹ επιδιώκει την ενίσχυση των επιχειρήσεων. Επίσης οι **JASPERS**²⁰ και **JASMINE**²¹ παρέχουν μέσα τεχνικής υποστήριξης και καθοδήγησης σε κράτη-μέλη και οργανισμούς. Συνολικά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αξιολογώντας τα ειδικά εργαλεία θεωρεί ότι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, καθώς καθιστούν τα ΕΔΕΤ πιο αποτελεσματικά ως προς τη διαχείριση και την απορρόφηση των χρηματοδοτικών πόρων. Κατά συνέπεια, ενισχύουν την περιφερειακή πολιτική της ΕΕ και συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των μακροπρόθεσμων προκλήσεων για τις πόλεις και τις περιφέρειες (European Commission, 2012).

Στα πλαίσια της διαμόρφωσης μίας ενιαίας ευρωπαϊκής στρατηγικής για την αστική ανάπτυξη, αξίζει να γίνει αναφορά στα προγράμματα τα οποία συντέλεσαν στην προώθηση μίας βιώσιμης ολοκληρωμένης προσέγγισης. Αφετηρία αποτέλεσε η χρηματοδότηση αστικών πιλοτικών προγραμμάτων για την περίοδο 1990-1999 (**Urban Pilot Programme**), τα οποία στη συνέχεια μετασχηματίστηκαν στην Κοινοτική Πρωτοβουλία **URBAN I** (1994-99) και **URBAN II** (2000-2006), εστιάζοντας στην οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση των αστικών περιοχών με τα εντονότερα προβλήματα (Αγγελίδης, 2004). Στα πλαίσια του **URBAN II** εντάσσεται και το πρόγραμμα **URBACT**²², το οποίο παρέχει στις πόλεις τη δυνατότητα για δικτύωση, συνεργασία και ανταλλαγή ορθών πρακτικών, ώστε να διαχειριστούν τις κοινές αστικές προκλήσεις. Το τρέχον διάστημα βρίσκεται σε εφαρμογή το **URBACT III** (2014-2020), με σκοπό να ενισχύσει την υλοποίηση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για την αειφορία των πόλεων.

Στα ευρωπαϊκά αστικά δίκτυα του **URBACT** έχει ενεργό συμμετοχή και η πόλη των Τρικάλων. Συγκεκριμένα έχει ενταχθεί στο δίκτυο **URBinclusion**, το οποίο επικεντρώνεται στην μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς και στο **CityRegion.Net** για την αντιμετώπιση της αστικής διάχυσης.

¹⁸ (Joint European Support for Sustainable investment in City Areas)

¹⁹ (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises)

²⁰ (Joint Assistance to Support Projects in European Regions)

²¹ (Joint Action to Support Micro-finance Institutions in Europe)

²² <http://urbact.eu>

Εικόνα 3-29: Ένταξη της πόλης των Τρικάλων στο δίκτυο URBinclusion.
Πηγή: <http://urbact.eu>

3.4 Συμπεράσματα (Α' μέρους)

Τις τελευταίες δεκαετίες, η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο για να καθοδηγήσει πολιτικές σχεδιασμού, σε μία προσπάθεια να αντιμετωπιστούν οι αυξανόμενες προκλήσεις των σύγχρονων κοινωνιών και ιδιαίτερα των αστικών περιοχών, όπου εντοπίζονται οι εντονότερες συνθήκες υποβάθμισης. Όπως αναδείχθηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, η προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης εξελίχθηκε από τη μονοδιάστατη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων σε μία ολοκληρωμένη θεώρηση της ανθρώπινης ανάπτυξης σε ισορροπία με την ευημερία του πλανήτη. Η διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος εντάχθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο στο διεθνές διάλογο, αναγνωρίζοντας το ρόλο των πόλεων από πηγές περιβαλλοντικών προβλημάτων σε κρίσιμους συντελεστές για την ανάπτυξη βιώσιμων λύσεων και την προώθηση μίας ανταγωνιστικής «πράσινης οικονομίας».

Οι νεότερες προσεγγίσεις σχεδιασμού δίνουν έμφαση στην ενίσχυση του αστικού πρασίνου και τη διάχυση της φύσης στον ιστό των πόλεων, ως παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα τη δημόσια υγεία και ευημερία. Επιπλέον, ένα σημαντικό ζήτημα αφορά τη διασύνδεση των υπαίθριων χώρων μέσω της δημιουργίας ενός ευρύτερου δικτύου ελεύθερων χώρων, διαμορφώνοντας πράσινες υποδομές, οι οποίες μεγιστοποιούν τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη. Η Ευρώπη υπήρξε πρωτοπόρος στον τομέα της βιωσιμότητας των πόλεων, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη καινοτόμων αστικών μοντέλων, με την διαμόρφωση πολιτικών και στρατηγικών στόχων, την παροχή χρηματοδοτικών εργαλείων, καθώς και προγραμμάτων υποστήριξης για τη διαχείριση κρίσιμων ζητημάτων όπως η κλιματική αλλαγή.

Η ανάπλαση των υποβαθμισμένων περιοχών και η αξιοποίηση των ανενεργών αστικών κενών, όπως οι πρώην στρατιωτικές εκτάσεις, προσφέρουν δυνατότητες για μία ολοκληρωμένη αστική ανασυγκρότηση, με σκοπό την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου και της ποιότητα ζωής των κατοίκων, την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, όπως επίσης τη βελτίωση της συνοχής της πόλης μέσω του περιορισμού της αστικής διάχυσης. Η ανάλυση και αξιολόγηση παραδειγμάτων ανασχεδιασμού στην Ευρώπη αναδεικνύει τις διαφορετικές στρατηγικές κατευθύνσεις αξιοποίησης που εφαρμόζονται σε κάθε χώρα, επισημαίνοντας ορθές πρακτικές και μεθόδους.

Στην Ολλανδία αναπτύσσεται ένα ευρύτερο διαδημοτικό δίκτυο πρώην στρατιωτικών εγκαταστάσεων, δημιουργώντας μία πράσινη υποδομή που αναβαθμίζει την ποιότητα ζωής στις αστικές περιοχές, συμβάλλοντας παράλληλα στην ενίσχυση της οικονομίας και της

απασχόλησης ως πόλος έλξης επισκεπτών. Από την άλλη μεριά, στη Σουηδία ανασυγκροτούνται σταδιακά ανενεργά στρατόπεδα στο κέντρο της πόλης, στα πλαίσια ενός προγράμματος αστικού μετασχηματισμού για την οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής. Τέλος, μέσα από την ανάλυση του Scharnhäuser Park στη Γερμανία παρουσιάζεται μία περίπτωση ολοκληρωμένου σχεδιασμού με τη μετατροπή ενός πρώην στρατοπέδου σε αυτόνομη οικιστική ενότητα, με την επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος και την εφαρμογή καινοτόμων εργαλείων αειφορικού σχεδιασμού. Συνολικά οι εν λόγω επεμβάσεις ανάπλασης δίνουν κυρίως έμφαση στη βιώσιμη κινητικότητα, στη διαχείριση της ενέργειας, των φυσικών πόρων και των αποβλήτων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας οι αρχικές αναπλάσεις τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζονται από τον κατακερματισμό των εκτάσεων, ενώ πρωταρχικό πρόβλημα για την αξιοποίησή τους παραμένει ως σήμερα το ιδιοκτησιακό ζήτημα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του πρώην στρατοπέδου Στρεμπενιώτη, το οποίο αποδόθηκε πρώιμα στους δημότες, μέσω της αποσπασματικής εκμετάλλευσής και πολεοδόμησής του για την κάλυψη αναγκών κοινωφελών χρήσεων και υποδομών, χωρίς μέριμνα για την ένταξη της έκτασης στο αστικό περιβάλλον. Ωστόσο οι σύγχρονες προτάσεις, όπως οι επεμβάσεις ανασχεδιασμού του Στρεμπενιώτη, καθώς και η επανάχρηση του πρώην στρατοπέδου Π. Μελά, επιχειρούν μία σύνθετη σχεδιαστική προσέγγιση του χώρου, ενσωματώνοντας βιοκλιματικά κριτήρια, γεγονός που αποδεικνύει τη θετική επιρροή από τις διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές αξιοποίησης.

Συμπερασματικά, στο ελληνικό χώρο παρατηρείται ότι οι τοπικές αρχές ασκούν πιέσεις για τη διεκδίκηση των χώρων, ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις επιδιώκεται η άμεση αξιοποίηση των εκτάσεων, χωρίς να έχει προηγηθεί ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο ανάπλασης και οργάνωσης των χρήσεων γης, γεγονός το οποίο εξυπηρετεί συχνά πολιτικούς σκοπούς και δεσμεύσεις. Η έλλειψη λεπτομερών οικονομοτεχνικών μελετών έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση χώρων με υψηλά έξοδα συντήρησης και περιορισμένα ανταποδοτικά έσοδα, παράγοντες ανασταλτικοί για την οικονομική βιωσιμότητα και τη διαχρονικότητα της παρέμβασης.

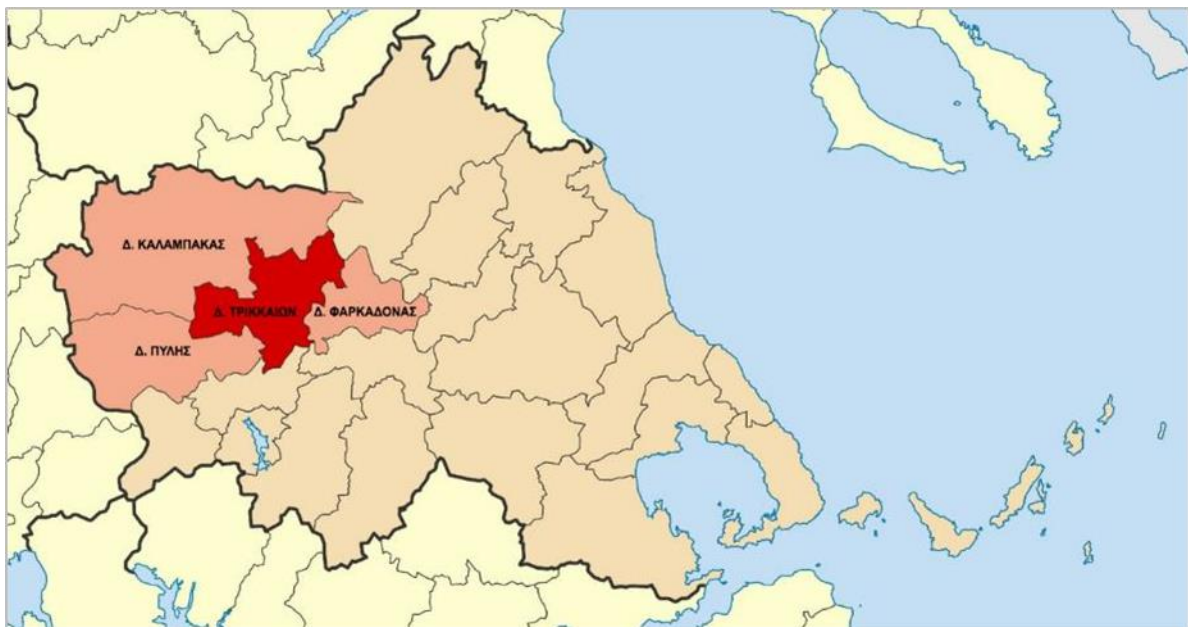
Συγκρίνοντας τις πολιτικές αξιοποίησης των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων μεταξύ της Ελλάδας και των ευρωπαϊκών χωρών καθίσταται εμφανές το πρόβλημα της απουσίας ισχυρού θεσμικού πλαισίου και σαφών κατευθύνσεων σχεδιασμού από το ελληνικό κράτος, ώστε να αντιμετωπιστούν αρχικώς τα περίπλοκα ιδιοκτησιακά ζητήματα που καθυστερούν, συχνά επί δεκαετίες, τη δυνατότητα επανάχρησης και ακολούθως να διαμορφωθούν στρατηγικές

ανάπλασης και ανασυγκρότησης αυτών των χώρων σε υπερτοπικό επίπεδο. Με τον τρόπο αυτό θα ήταν εφικτό να προωθηθούν οι συνεργασίες μεταξύ των Δήμων και των περιφερειών για μία ευρύτερη συντονισμένη προσπάθεια ανασχεδιασμού με συμπληρωματικές χρήσεις και λειτουργίες, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου γειτνιάζουν σημαντικές ανενεργές εκτάσεις, όπως στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Μέθοδοι και εργαλεία διακυβέρνησης και συνεργασίας θα μπορούσαν να αντληθούν για το σκοπό αυτό από τον ευρωπαϊκό χώρο, όπως στην περίπτωση της Ολλανδίας, όπου για την υλοποίηση του New Dutch Wateline απαιτήθηκε η στενή συνεργασία 25 Δήμων, με την παράλληλη συμμετοχή οργανώσεων πολιτών.

Μέρος Β' Μελέτη Περίπτωσης: Πρώην στρατόπεδο Παπαστάθη, Τρίκαλα

4. Η ευρύτερη περιοχή: Δήμος Τρικκαίων

Ο Δήμος Τρικκαίων, με έδρα τα Τρίκαλα, βρίσκεται στην κεντρική ηπειρωτική Ελλάδα και αποτελεί έναν από τους τέσσερις Δήμους της Περιφερειακής Ενότητας Τρικάλων. Γεωγραφικά χωροθετείται στο κέντρο του Νομού Τρικάλων και συνορεύει βόρεια με τον Δήμο Καλαμπάκας, ανατολικά με τον Δήμο Φαρκαδόνας, δυτικά με τον Δήμο Πύλης και νότια με τον Δήμο Μουζακίου της Π.Ε. Καρδίτσας. Επιπλέον, υπάγεται διοικητικά στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, με την πόλη των Τρικάλων να συνιστά το μεγαλύτερο αστικό κέντρο στη δυτική Θεσσαλία και το τρίτο σε επίπεδο Περιφέρειας.

Εικόνα 4-1: Η γεωγραφική θέση του Δήμου Τρικκαίων στο Νομό Τρικάλων και στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.

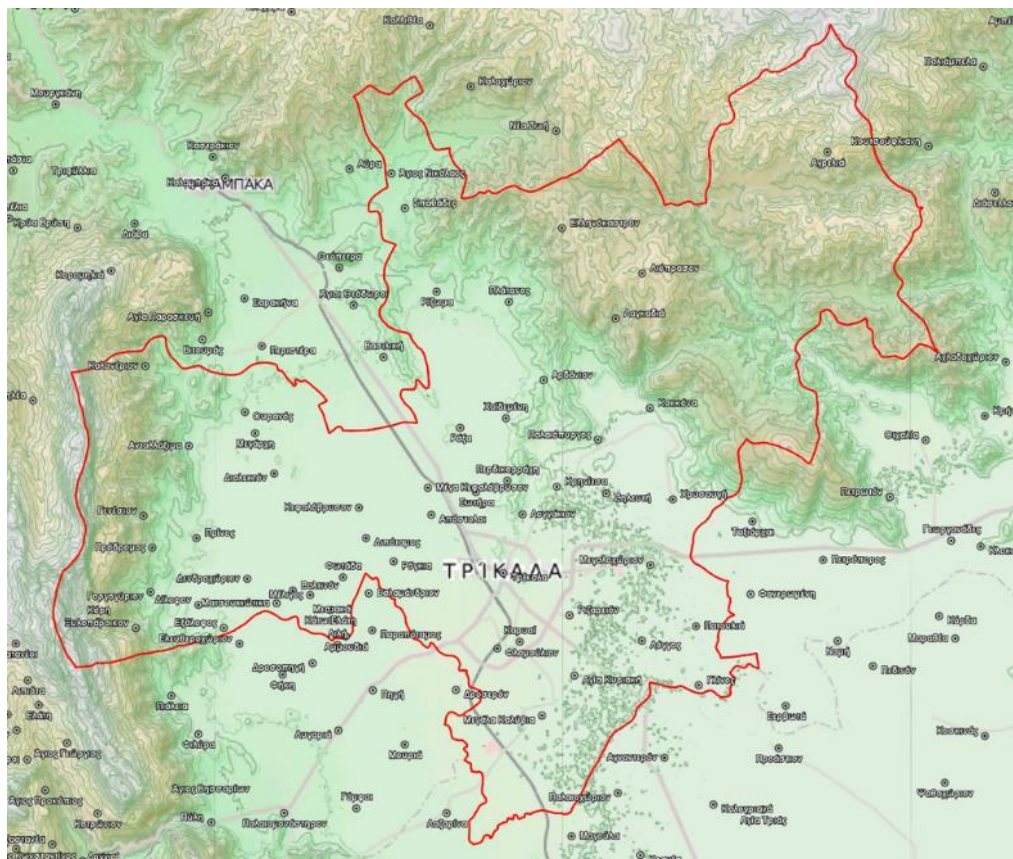
Πηγή: (ιδία επεξεργασία)

Η σύγχρονη σύσταση του Δήμου Τρικκαίων προέκυψε έπειτα από την εφαρμογή του Προγράμματος «Καλλικράτης» (Ν.3852/ΦΕΚ 87/Α/2010) το 2011, το οποίο προέβλεπε μία νέα αρχιτεκτονική δομή για την Αυτοδιοίκηση και την Αποκεντρωμένη Διοίκηση στην Ελλάδα. Μέσα από τη διοικητική μεταρρύθμιση ο νέος Δήμος ενσωμάτωσε οκτώ πρώην καποδιστριακούς²³ Ο.Τ.Α: πρώην Δήμος Τρικκαίων, Εστιαιώτιδας, Καλλιδένδρου, Κόζιακα,

²³ Οι Δήμοι όπως είχαν συσταθεί μέσω του προηγούμενου Προγράμματος «Ιωάννης Καποδίστριας» (ΦΕΚ 244/Α/1997) για την ανασυγκρότηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Μεγάλων Καλυβίων, Παληοκάστρου Παραληθαίων και Φαλώρειας. Οι πρώην Ο.Τ.Α. αποτελούν πλέον τις οκτώ Δημοτικές Ενότητες του Δήμου, ενώ κάθε Ενότητα διαιρείται σε Τοπικές ή Δημοτικές Κοινότητες. Συνολικά ο Δήμος Τρικκαίων περιλαμβάνει 33 Κοινότητες και 17 οικισμούς (Δήμος Τρικκαίων, 2015).

Η μορφολογία του εδάφους και τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής υπήρξαν παράγοντες που επηρέασαν καθοριστικά τις τάσεις οικιστικής ανάπτυξης και τις παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων. Το μεγαλύτερο τμήμα του Δήμου αποτελείται από μία πεδινή έκταση με ομαλές υψομετρικές διακυμάνσεις, η οποία περικλείεται βορειοδυτικά από την οροσειρά της Πίνδου και βορειοανατολικά από τα Αντιχάσια Όρη (βλ. Εικόνα 4-2). Επιπλέον, το Δήμο διασχίζουν παραπόταμοι του Πηνειού, με κύριους το Ληθαίο και τον Αγιαμονιώτη ποταμό. Ως αποτέλεσμα του πλούσιου γεωφυσικού ανάγλυφου, στην περιοχή εντοπίζεται ένα εύρος οικοσυστημάτων: αγροτικοί και παραποτάμιοι οικότοποι, δάση, βοσκότοποι και προστατευόμενες εκτάσεις.

Εικόνα 4-2: Γεωφυσικός Χάρτης του Δήμου Τρικκαίων
Πηγή: (Δήμος Τρικκαίων, 2015)

4.1 Ιστορική εξέλιξη

Η ευρύτερη περιοχή του Δήμου Τρικκαίων κατοικείται από την προϊστορική εποχή, καθώς οι ενδείξεις ζωής που εντοπίστηκαν στο σπήλαιο της Θεόπετρας ανατρέχουν ως το 49.000 π.Χ., ενώ έχουν επίσης ανακαλυφθεί νεολιθικοί οικισμοί από το 6.000 π.Χ. στον οικισμό Μεγάλο Κεφαλόβρυσο. Η πόλη των Τρικάλων, σύμφωνα με τα ευρήματα των αρχαιολογικών ερευνών, χρονολογείται ότι αναπτύχθηκε ως οικισμός από την 3η χιλιετία π.Χ., στις παρυφές του λόφου του Προφήτη Ηλία και του κάστρου. Η στρατηγική γεωγραφική θέση της πόλης, ως κομβικό σημείο μετάβασης από την Ήπειρο στην εύφορη πεδιάδα της Θεσσαλίας, οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις και ο πλούσιος υδροφόρος ορίζοντας διασφάλισαν τη διαχρονική κατοίκηση και τη συγκρότηση αστικής ζωής εδώ και 5.000 χρόνια.

Η σύγχρονη πόλη είναι χτισμένη πάνω στην αρχαία Τρίκκη, η οποία οφείλει το όνομά της στη νύμφη και κόρη του Πηνειού. Η Τρίκκη αποτέλεσε σημαντικό κέντρο της αρχαιότητας, αφού σε αυτή γεννήθηκε και έζησε ο γιατρός Ασκληπιός τον 13^ο π.Χ. αιώνα, βασιλιάς της πόλης και ιδρυτής του πρώτου θεραπευτικού κέντρου, του Ασκληπιείου. Το Ασκληπιείο Τρίκκης λειτούργησε παράλληλα ως τόπος λατρείας και πρότυπο κατά την αρχαϊκή εποχή για την ίδρυση ακόμη 343 θεραπευτηρίων (Κατσαρός, 2009). Τα ίχνη του έχουν ανακαλυφθεί και ερευνηθεί κοντά στο σημερινό μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου, έπειτα από τμηματικά στάδια εκσκαφών κατά τον 20^ο αιώνα²⁴. Η πρώτη γραπτή αναφορά για την αρχαία Τρίκκη προέρχεται μέσα από την Ιλιάδα του Ομήρου, όπου αναφέρεται η συμμετοχή των κατοίκων στον Τρωϊκό Πόλεμο με αρχηγούς τους γιους του Ασκληπιού, τον Μαχάονα και τον Ποδαλείριο. Ο Ασκληπιός θεοποιήθηκε για τις ικανότητές του να θεραπεύει τους ασθενείς και να παρατείνει τη ζωή των ανθρώπων, ενώ σήμερα αποτελεί έμβλημα του Δήμου Τρικκαίων και σύμβολο της πόλης.

Στη μυκηναϊκή εποχή η Τρίκκη υπήρξε πρωτεύουσα βασιλείου, ενώ στη συνέχεια αναδείχθηκε σε κέντρο του κράτους της Εστιαϊτιδας, με έκταση περίπου αντίστοιχη με το σημερινό Νομό Τρικάλων και μία από τις περιφέρειες της θεσσαλικής τετραρχίας. Κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης ιστορίας της γνώρισε αξιόλογη ανάπτυξη, αλλά ταυτόχρονα υπέστη εισβολές, καταστροφές και εξεγέρσεις που στερήσαν την ελευθερία των κατοίκων και περιόρισαν τη θέση τους στα ιστορικά δρώμενα. Η πόλη κατακτήθηκε από τους Πέρσες το 480 π.Χ., τους Ρωμαίους το 168 π.Χ., ενώ κατά τους Βυζαντινούς χρόνους σημειώθηκαν επιδρομές από διάφορα φύλα: Γότθους (396), Ούννους (447), Σλάβους (577), Βούλγαρους (976-1025),

²⁴ Οι πρώτες αρχαιολογικές ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν το 1902 από τον Π. Καστριώτη, ενώ σημαντικές ήταν επίσης οι ανακαλύψεις του Δ. Θεοχάρη το 1964.

Νορμανδούς (1081), Καταλανούς (1309-1311), Φράγκους και Σέρβους (Ιστοσελίδα Δήμου Τρικκαίων). Στη Βυζαντινή εποχή, τον 6^ο αιώνα, ανεγέρθηκε από τον Ιουστινιανό Α΄ και το κάστρο της περιοχής, πάνω στα ερείπια της αρχαίας ακρόπολης. Η πρώτη αναφορά στο σύγχρονο όνομα της πόλης, Τρίκαλα, γίνεται κατά τον 12ο αιώνα μ.Χ. στην Αλεξιάδα της ιστορικού Άννας Κομνηνής.

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας επηρέασε σε έντονο βαθμό την εξέλιξη και τη φυσιογνωμία των Τρικάλων, με αρκετά στοιχεία να είναι ως σήμερα εμφανή στο αστικό τοπίο, ιδιαίτερα σε επίπεδο αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Στον τομέα της πολεοδομικής οργάνωσης, αν και αρκετές χαράξεις έχουν διατηρηθεί (βλ. Εικόνα 4-8), εντούτοις η δομή περιλαμβάνει έναν ακανόνιστο και μη συνεκτικό οικιστικό ιστό (βλ. Εικόνα 4-5), σε αντίθεση με τη μετέπειτα ρυμοτομία της σύγχρονης πόλης. Η κυριαρχία των Οθωμανών διήρκεσε από την κατάκτηση της πόλης το 1393, ως τις 23 Αυγούστου 1881 με την παραχώρηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, καθώς και για το έτος 1897, ως την οριστική ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος το 1898. Κατά τη διάρκεια αυτών των αιώνων, εκτός από χρονικά διαστήματα παρακμής υπήρξαν και περίοδοι σημαντικής οικονομικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα στους τομείς του εμπορίου και της βιοτεχνίας. Επιπλέον, η λειτουργία της Σχολής της Τρίκης (1543-1854) ανήγαγε την πόλη σε πνευματικό κέντρο διδασκαλίας. Κατά την Τουρκοκρατία κατασκευάστηκαν από την Οθωμανική διοίκηση αρκετά χαρακτηριστικά τοπόσημα, με σπουδαιότερα τα εξής:

- Το Τζαμί του Οσμάν Σαχ (ή Κουρσούμ τζαμί), ένα κτίσμα του 16ου αιώνα στις όχθες του Ληθαίου, το οποίο σήμερα αποτελεί μνημείο της UNESCO.
- Τα οθωμανικά λουτρά, σε κοντινή απόσταση με το Τζαμί, πάνω στα οποία ανεγέρθηκε το 1895 το συγκρότημα των φυλακών και η αποκάλυψή τους πραγματοποιήθηκε κατά τις εργασίες επανάχρησης του χώρου. Από το 2016 ο αρχαιολογικός χώρος είναι επισκέψιμος για το κοινό και συνυπάρχει με τον πολυχώρο πολιτισμού του «Κέντρου Έρευνας – Μουσείο Τσιτσάνη», το οποίο έχει εγκατασταθεί στα ιστορικά κτίρια των παλαιών φυλακών.
- Το ρολόι της πόλης, το οποίο προστέθηκε σε πύργο του κάστρου τον 17ο αιώνα, ανακαινίστηκε το 1936 και έχει 33 μέτρα ύψος.

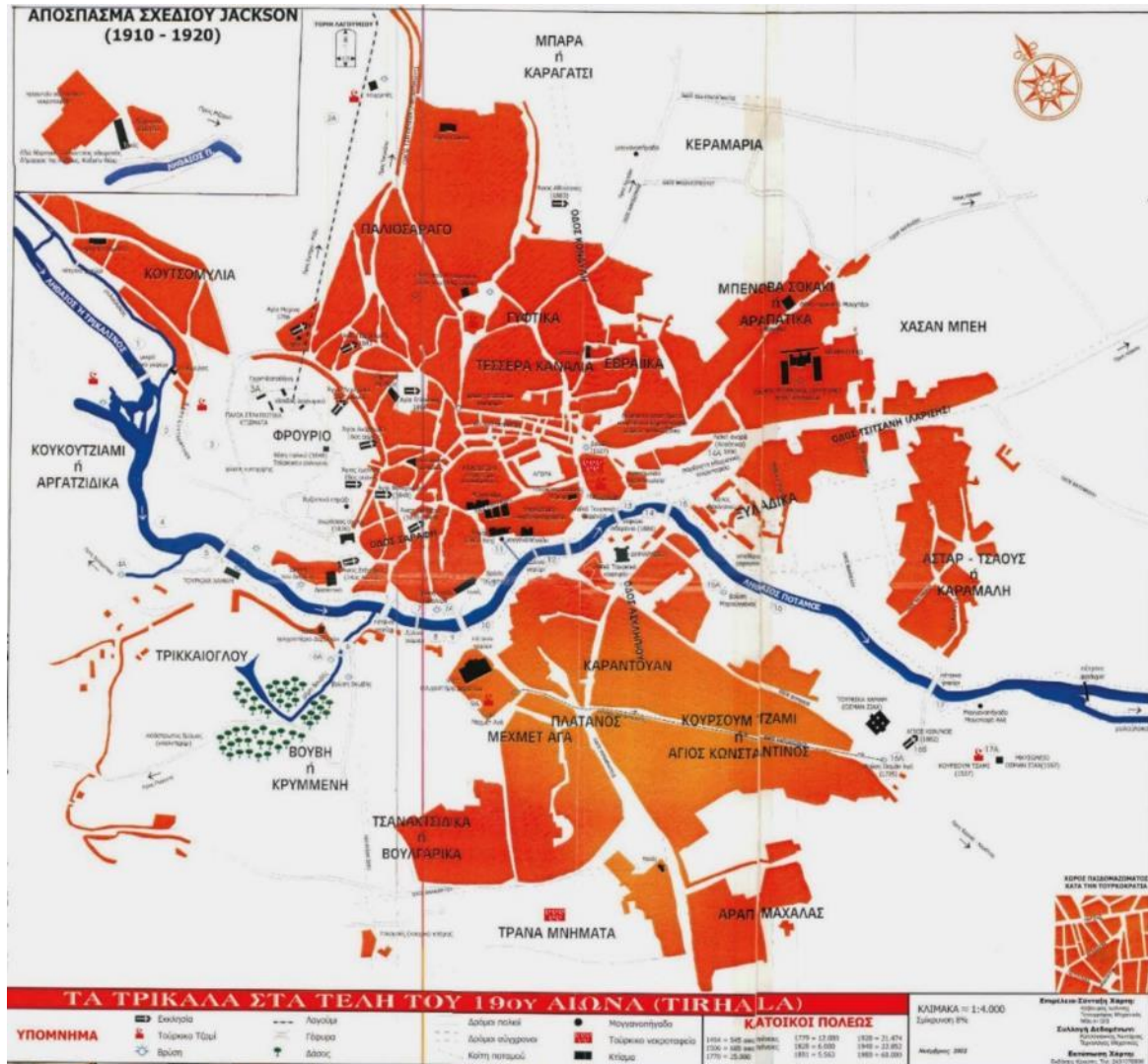

**Εικόνα 4-3: Τοπόσημα από την περίοδο της Τουρκοκρατίας:
Το Τζαμί του Οσμάν Σαχ και το ρολόι του κάστρου.
Πηγή: <https://www.archaiologia.gr>**

**Εικόνα 4-4: Τα οθωμανικά λουτρά
Πηγή: <http://www.ert.gr/perifereiakoi-stathmoi/larisa/trikala-pnoes-anemon-sto-didymo-othomaniko-loutro>**

Την περίοδο αυτή αναπτύχθηκε στις παρυφές του κάστρου η χριστιανική συνοικία Βαρούσι. Η συνοικία περιλαμβάνει πολλά αρχοντικά σπίτια, κατασκευασμένα κυρίως μεταξύ 17^{ου} και 19^{ου} αιώνα, καθώς και πολυάριθμες εκκλησίες, ως αποτέλεσμα της οικονομικής και πολιτιστικής ευημερίας των κατοίκων. Η αρχιτεκτονική μορφολογία των κατοικιών είναι χαρακτηριστική: πρόκειται για διώροφα κτίσματα, με σαχνισιά, χαγιάτια και κεραμοσκεπές με μακριές μαρκίζες, ενώ τα υλικά κατασκευής είναι το ξύλο, τα καλάμια, οι πλίνθοι και ο σοβάς. Το Βαρούσι έχει κηρυχθεί παραδοσιακό τμήμα της πόλης (ΦΕΚ 201/Δ/1979) με ειδικούς όρους δόμησης, ενώ αρκετά από τα αρχοντικά έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα και σώζονται μέχρι σήμερα.

Εικόνα 4-5: Πολεοδομική οργάνωση των Τρικάλων στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Πηγή: (Κατσαρός, 2009)

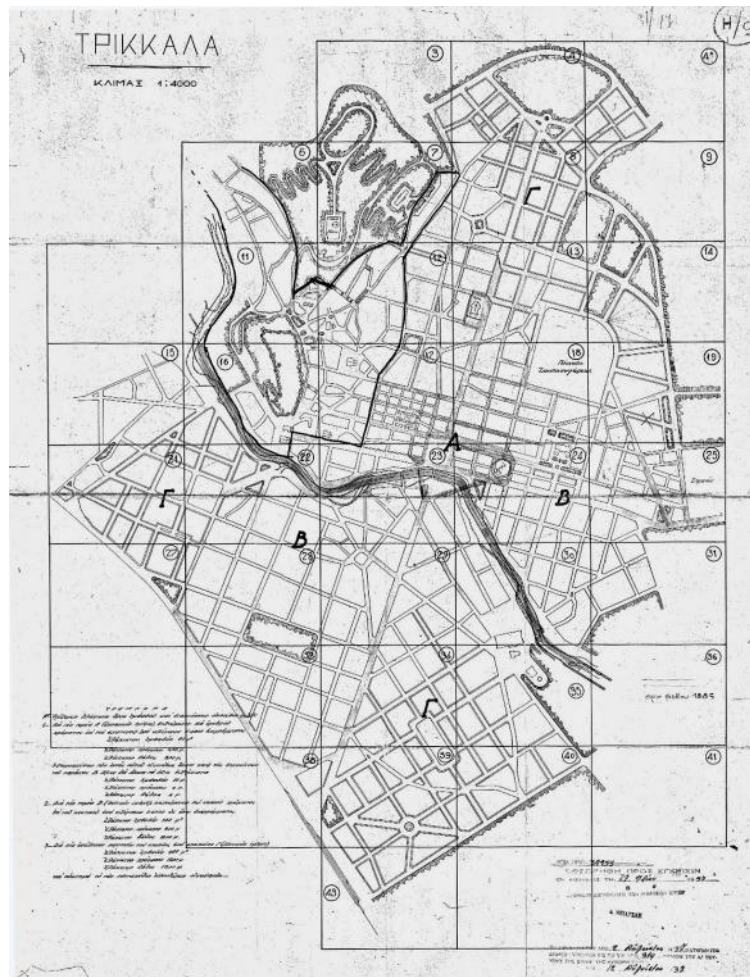
4.2 Πολεοδομική εξέλιξη

Μετά την απελευθέρωση το 1881 η πόλη αντιμετώπισε νέες προκλήσεις, καθώς, λόγω της έλλειψης αστικών υποδομών, δεν μπορούσε να υποστηρίξει τη συνεχή πληθυσμιακή αύξηση, η οποία οφειλόταν κυρίως στη μόνιμη εγκατάσταση κατοίκων από τα γειτονικά ορεινά χωριά. Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο των Τρικάλων υλοποιήθηκε το 1885 από το μηχανικό Μένανδρο Ποτέσσαρο, δίνοντας πνοή ανανέωσης στην περιοχή, ενώ πολλά στοιχεία του χαρακτηρίζουν ακόμη τη σύγχρονη πόλη. Ο σχεδιασμός ακολουθεί το πολεοδομικό πρότυπο της Αθήνας του 1834, με γεωμετρικές χαράξεις και διανοίξεις δρόμων, οι οποίες αναδιαρθρώνουν τον αστικό ιστό, αλλά προκαλούν ωστόσο και τις αντιδράσεις των κατοίκων λόγω των εκτεταμένων ρυμοτομήσεων. Με την εφαρμογή του σχεδίου καθορίστηκαν οι βασικοί οδικοί άξονες, πραγματοποιήθηκε η οργάνωση των κοινόχρηστων χώρων, καθώς και η κατασκευή έργων υποδομών, βελτιώνοντας αισθητά την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Πυρήνα της πόλης αποτελεί η κεντρική πλατεία, όπου οι δύο κύριοι δρόμοι του αστικού ιστού (Ασκληπιού και Λαρίσης) τέμνονται κάθετα μεταξύ τους και συναντούν το Ληθαίο ποταμό. Στο σημείο αυτό κατασκευάστηκε το 1886 η κεντρική μεταλλική γέφυρα των Τρικάλων από Γάλλους μηχανικούς, στο άλλο άκρο της οποίας βρίσκεται η πλατεία Ρήγα Φεραίου. Επίσης, την ίδια χρονιά ολοκληρώθηκε ο σιδηροδρομικός σταθμός, συνδέοντας τα Τρίκαλα με τη Λάρισα και το Βόλο, γεγονός καθοριστικής σημασίας για την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης.

Η εικόνα του αστικού τοπίου σταδιακά μεταβάλλεται, ιδιαίτερα μετά την προσάρτηση στο ελληνικό κράτος, αποτυπώνοντας τη μετάβαση της οικονομίας από ένα κατά βάση αγροτικό κέντρο, στην εμφάνιση βιομηχανικών δραστηριοτήτων. Η κοινωνική ζωή ενισχύεται με πλατείες και δημόσια κτίρια. Η αρχιτεκτονική των νέων αστικών κτιρίων ενσωματώνει στοιχεία του νεοκλασικισμού, αποβάλλοντας το παραδοσιακό πρότυπο των οθωμανικών πόλεων. Ο νεοκλασικισμός, εκτός από μία ευρέως διαδεδομένη κτιριακή μορφολογία των πόλεων της εποχής, αποτελεί επιπλέον μία συνειδητή επιλογή του ελληνισμού διότι ενσωματώνει στοιχεία της αρχαιοελληνικής αρχιτεκτονικής και τέχνης της κλασικής περιόδου (Μονιούδη-Γαβαλά, 2015).

Σημαντικό γεγονός για την πολεοδομική εξέλιξη των Τρικάλων αποτέλεσε το 1937 η αναθεώρηση του ρυμοτομικού σχεδίου του 1885, με σκοπό την επέκταση του αστικού ιστού, ωστόσο οι αναταραχές που προκάλεσαν ο Β' παγκόσμιος πόλεμος και ο ελληνικός εμφύλιος καθυστέρησαν την εφαρμογή του 20 χρόνια. Το νέο σχέδιο συντέλεσε στη λειτουργική ανάπτυξη της πόλης και την ισορροπημένη σχέση της με το φυσικό περιβάλλον, αν και

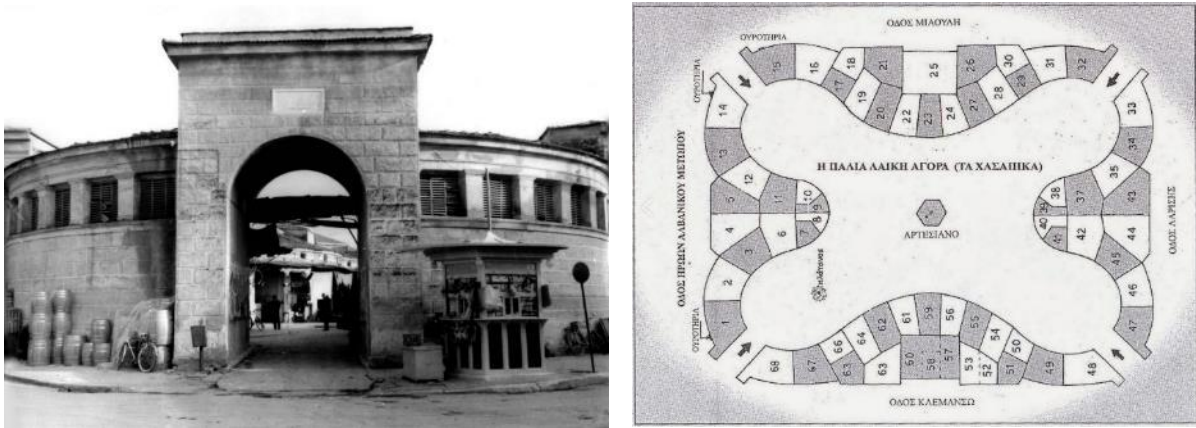
περιόρισε ορισμένους από τους κοινόχρηστους χώρους που όριζε το αρχικό ρυμοτομικό. Επιπλέον, δεν προέβλεπε τη διαχείριση της αρχιτεκτονική μορφολογίας των κτιρίων, με αποτέλεσμα την έλλειψη συνοχής στην εικόνα της πόλης, ενώ αξιόλογο κτιριακό απόθεμα έχει κατεδαφιστεί.

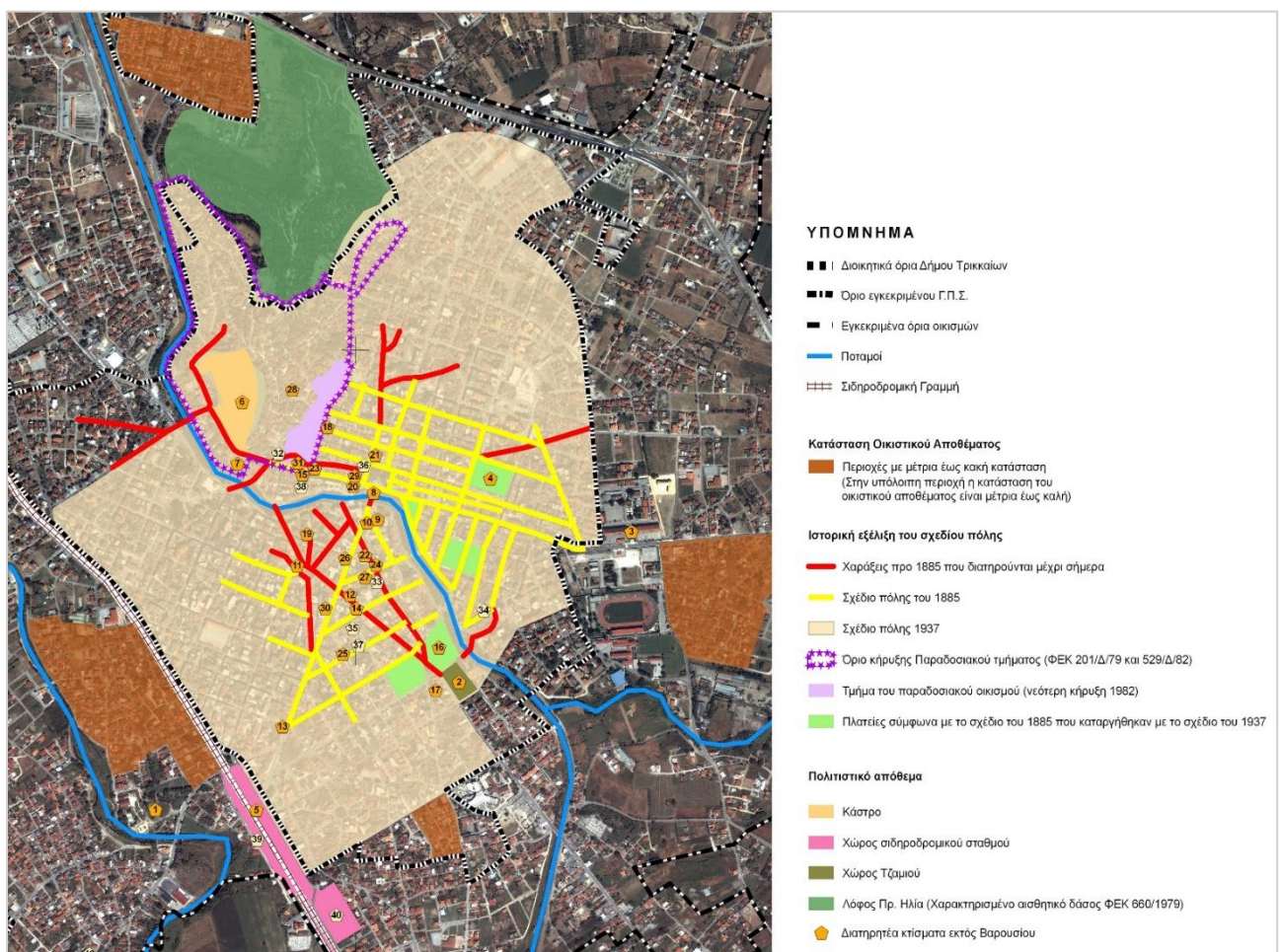
Εικόνα 4-6: Το ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης των Τρικάλων (1937)

Η φυσιογνωμία των Τρικάλων αλλοιώθηκε σε σημαντικό βαθμό μετά το 1968, οπότε και ψηφίστηκε ο νόμος 395/68 σχετικά με το σύστημα της αντιπαροχής. Όπως και στις περισσότερες επαρχιακές πόλεις, τα παλιά σπίτια με τις αυλές αντικαταστάθηκαν από ψηλές και άχρωμες πολυκατοικίες, συμβαδίζοντας με το πρότυπο οικοδόμησης της Αθήνας. Εξαίρεση αποτέλεσε τμήμα του εμπορικού κέντρου, καθώς και το Βαρούσι. Η παραδοσιακή συνοικία διατηρήθηκε ανέπαφη και μάλιστα αρκετά εγκαταλελειμμένα κτίρια επισκευάστηκαν και κατοικήθηκαν ξανά, δίνοντας νέα ζωή στην περιοχή (Παπαϊωάννου, 2010). Η περίοδος αυτή της εντατικής ανοικοδόμησης και της έλλειψης ευαισθησίας για την αρχιτεκτονική κληρονομιά του τόπου επηρέασαν και το δημόσιο τομέα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την κατεδάφιση το 1969 της δημοτικής αγοράς της πόλης, με σκοπό να ανεγερθεί

στη θέση της το κτίριο της Νομαρχίας. Το ιστορικό πέτρινο κτιριακό συγκρότημα του 1890, γνωστό και ως «Χασάπικα», περιλάμβανε 68 καταστήματα (κρεοπωλεία, μανάβικα, ιχθυοπωλεία κ.α.) περιμετρικά μίας εσωτερικής αυλής με πρόσβαση από 4 θολωτές εισόδους και αποτέλεσε για 80 χρόνια κέντρο της καθημερινότητας των κατοίκων.

Εικόνα 4-7: Η Παλιά Δημοτική Αγορά των Τρικάλων.
Πηγή: (Κατσαρός, 2009)

Εικόνα 4-8: Χάρτης πολεοδομικής εξέλιξης της πόλης των Τρικάλων
Πηγή: ΓΠΣ Δήμου Τρικκαίων

4.3 Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ)

Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο των Τρικάλων θεσμοθετήθηκε το 1985 (ΦΕΚ Δ/470/1985), στα πλαίσια της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ) 1983-84 του οικιστικού Νόμου 1337/83. Το ΓΠΣ προέβλεπε την επέκταση της πόλης περιμετρικά του υφιστάμενου αστικού ιστού, με την ένταξη 9 συνοικιών και το διαχωρισμό της σε 13 πολεοδομικές ενότητες. Επίσης, καθορίστηκαν οι χρήσεις γης, οι ζώνες ανάπτυξης, τα μέτρα για την περιβαλλοντική προστασία, ενώ πραγματοποιήθηκαν προτάσεις για τα αναγκαία έργα υποδομής. Επιπλέον, γύρω από τα όρια του σχεδίου πόλεως ορίστηκε η Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) (ΦΕΚ 363/Δ/13.7.1990), θέτοντας περιορισμούς στη δόμηση και την οργάνωση των χρήσεων γης. Μία ακόμη σημαντική απόφαση²⁵ για τη βιώσιμη πολεοδομική ανάπτυξη των Τρικάλων και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων ήταν η μείωση του Συντελεστή Δόμησης Οικοπέδων στο αστικό κέντρο από 2,4 σε 1,8. Η απόφαση αυτή συνοδεύτηκε από ορισμένες ενστάσεις ως προς τις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες, κυρίως λόγω του περιορισμού της εκμετάλλευσης των οικοπέδων μέσω του συστήματος της αντιπαροχής, ωστόσο αποδείχθηκε καθοριστικής σημασίας για τη φυσιογνωμία και τη μικροκλίμακα της πόλης.

Την τελευταία δεκαετία ο Δήμος Τρικκαίων βρίσκεται σε στάδιο αναθεώρησης του ΓΠΣ, δίνοντας έμφαση στη συμμετοχικό σχεδιασμό των πολιτών και των φορέων της πόλης. Συγκεκριμένα, η διαδικασία δρομολογήθηκε το 2007 με την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου²⁶ για τη σύνταξη της απαραίτητης μελέτης. Τον Ιανουάριο του 2008 εγκρίθηκε η Α' φάση της αναθεώρησης, η οποία περιλαμβάνει την ανάλυση και αξιολόγηση των δεδομένων της υφιστάμενης κατάστασης, καθώς και τη διερεύνηση εναλλακτικών σεναρίων ανάπτυξης. Ακολούθως εκπονήθηκε η Β' φάση, η οποία επιμερίστηκε σε δύο στάδια. Το Β1 στάδιο εγκρίθηκε το Σεπτέμβριο του 2008, με βασικό αντικείμενο την παρουσίαση του προτύπου οικιστικής ανάπτυξης και χωρικής ανασυγκρότησης του Δήμου, σε άμεση συσχέτιση με το ευρύτερο περιβάλλον του. Επιπλέον, καθορίστηκε ο ρόλος των οικισμών και οι περιοχές με διαφορετικά επίπεδα ελέγχου της δόμησης: περιοχές ειδικής προστασίας (ΠΕΠ), περιοχές ειδικά ρυθμιζόμενης πολεοδόμησης (ΠΕΡΠΟ) και ζώνες ειδικής ενίσχυσης (ΖΕΕ).

Το Β2 στάδιο συντάχθηκε και εγκρίθηκε στη συνέχεια από το Δήμο, ωστόσο η τροποποίηση των εγκεκριμένων ΖΟΕ δε συνιστά αντικείμενο των ΓΠΣ, συνεπώς απαιτείται ανεξάρτητη

²⁵ Αριθ. Απόφασης Δημοτικού Συμβουλίου 274/1997

²⁶ Αριθ. Απόφασης Δημοτικού Συμβουλίου 431/2007

ειδική μελέτη, με αποτέλεσμα την καθυστέρηση της διαδικασίας, η οποία βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη ως σήμερα. Οι τελικές προτάσεις της αναθεώρησης του ΓΠΣ αφορούν την οργάνωση του αστικού, περιαστικού, αλλά και εξωαστικού χώρου, με κύριους στόχους την προστασία και τη βιώσιμη διαχείριση του περιβάλλοντος, τη λειτουργική χωροθέτηση των ζωνών κατοικίας και παραγωγής, την ανάδειξη της ιστορίας και του πολιτισμού του τόπου, καθώς και την ποιοτική αναβάθμιση της καθημερινότητας των κατοίκων.

Πολεοδομική Ενότητα	Έκταση (Ha)	Μέσος ΣΔ	Συντελεστής κορεσμού λ	Πραγματική Πυκνότητα
1	102,51	0.66	0.60	38
2	45,6	0.93	0.60	46
3	144,92	0.63	0.45	107
4	224,13	0.72	0.60	19
5	84	0.97	0.65	77
6	113,24	0.87	0.60	61
7	101,2	0.95	0.60	53
8	55,26	1.37	0.70	122
9	115,41	0.68	0.45	6
10	58,63	1.62	0.70	162
11	76,47	1.81	0.75	31
12	89,06	0.73	0.40	11
13	69,57	0.80	0.40	12
14	99,6	0.54	0.45	12
15	49,07	0.66	0.45	26
16	52,21	0.80	0.42	33
17	142,3	0.70	0.50	21
Σύνολο	1623,18			

Πίνακας 2: Τα βασικά μεγέθη των ΠΕ του πολεοδομικού συγκροτήματος των Τρικάλων.
Πηγή: ΓΠΣ Δήμου Τρικκαίων

Όσον αφορά το πολεοδομικό συγκρότημα των Τρικάλων, βάσει του αναθεωρημένου ΓΠΣ οργανώνεται σε 17 ΠΕ, με την προσθήκη 4 νέων. Ο συντελεστής δόμησης κυμαίνεται κλιμακωτά από 1.8 στο κέντρο της πόλης ως 0.4 σε περιοχές επέκτασης του αστικού ιστού στα βορειοδυτικά. Η νέα οικιστική δομή που επιδιώκεται χαρακτηρίζεται από ένα συμπαγή αστικό πυρήνα, ο οποίος θα υποστηρίζεται από ένα δευτερεύον κέντρο πόλης στην περιοχή Λογγάκι, ενώ επιπλέον θα δημιουργηθεί ένα τοπικό επιχειρηματικό κέντρο στην είσοδο από την Καρδίτσα. Ο τομέας του αστικού πρασίνου κρίνεται αναγκαίο ότι πρέπει να ενισχυθεί και ιδιαίτερα να αξιοποιηθεί και να αναβαθμιστεί ο Ληθαίος ποταμός με τη δημιουργία πράσινων διαδρομών, οι οποίες θα συνδέονται με τους ιστορικούς και πολιτιστικούς τόπους της

περιοχής. Επιπρόσθετα, η οργάνωση του οδικού δικτύου προτείνεται να ακολουθήσει ακτινωτή μορφή και οι παραγωγικές ζώνες να χωροθετηθούν στους βασικούς άξονες περιμετρικά της πόλης, ώστε να αποσυμφορηθεί το αστικό κέντρο και να περιοριστεί η ρύπανση.

Ο στόχος για την πόλη των Τρικάλων είναι να διατηρηθεί η ήπια οικιστική εξέλιξη, σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας, όπως επίσης να διευρυνθεί ο ρόλος της σε επίπεδο περιφέρειας, αποτελώντας πόλο οικονομικής και τουριστικής ανάπτυξης. Σε αυτό το πλαίσιο προτείνονται και οι βασικές κατευθύνσεις των αστικών αναπλάσεων, με σκοπό την αισθητική και λειτουργική ανασυγκρότηση του δημόσιου χώρου προς όφελος τόσο των κατοίκων, όσο και των επισκεπτών. Οι κύριες παρεμβάσεις που προβλέπονται είναι οι εξής:

- Επανασχεδιασμός και αναβάθμιση των δημοσίων κτηρίων με την ενσωμάτωση των αρχών του βιοκλιματικού σχεδιασμού.
- Αναδιαμόρφωση των τοποσήμων, όπως οι είσοδοι της πόλης και οι πλατείες, τα οποία επηρεάζουν καθοριστικά την ταυτότητα της πόλης.
- Δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου αστικού πρασίνου και υπαίθριων χώρων.
- Αντικατάσταση των σκληρών επιφανειών και αύξηση της χρήσης υλικών επίστρωσης με υψηλή υδατοπερατότητα.
- Αισθητική και ενεργειακή βελτίωση του αστικού εξοπλισμού.

4.4 Δεδομένα Δήμου

4.4.1 Δημογραφικά στοιχεία

Ο Δήμος Τρικκαίων αποτελεί ένα μεσαίο αστικό δήμο με μόνιμο πληθυσμό 81.355 κατοίκους, σύμφωνα με την επίσημη απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ για το έτος 2011. Η Δημοτική Ενότητα Τρικκαίων, όπου χωροθετείται η περιοχή μελέτης, συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού και παράλληλα αποτελεί την πιο πυκνοκατοικημένη περιοχή του Δήμου (Πίνακας 3), λόγω του αστικού κέντρου των Τρικάλων. Σύμφωνα με το ΓΠΣ του Δήμου Τρικκαίων το φαινόμενο της αστικοποίησης που παρουσιάζεται στο αστικό κέντρο τείνει να αυξηθεί μεν, αλλά όχι με τον ίδιο ρυθμό που αναπτύσσεται το δίπολο Λάρισα - Βόλος. Αυτό συμβαίνει διότι η πόλη ανήκει στο σχετικά δυσκολότερα προσιτό τμήμα της Θεσσαλίας –σε ότι αφορά τους κεντρικούς άξονες ανάπτυξης του εθνικού χώρου.

ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (σε km ²)	ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ (αριθμός κατοίκων / km ²)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΣΤΙΑΙΩΤΙΔΑΣ	2.729	39,762	68,6
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΛΛΙΔΕΝΔΡΟΥ	2.193	21,833	100,4
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΖΙΑΚΑ	2.123	59,193	35,9
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΕΓΑΛΩΝ ΚΑΛΥΒΙΩΝ	2.798	45,333	61,7
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΑΛΗΟΚΑΣΤΡΟΥ	2.732	197,878	13,8
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΑΛΗΘΑΙΩΝ	2.660	98,052	27,1
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ	62.154	70,100	886,6
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΑΛΩΡΕΙΑΣ	3.966	76,329	52,0
ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ ΣΥΝΟΛΟ	81.355	608,480	133,7

Πίνακας 3: Πληθυσμιακή πυκνότητα του Δήμου Τρικκαίων σε επίπεδο Δημοτικών Ενοτήτων (2011).
Πηγή: (Δήμος Τρικκαίων, 2015) (ιδία επεξεργασία)

4.4.2 Υλοποιημένα έργα αειφόρου ανάπτυξης

Ο Δήμος Τρικκαίων διαχρονικά έχει αξιοποιήσει πολλούς εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους για την αναβάθμιση των κοινωνικών και αστικών υποδομών, την ενίσχυση της ανάπτυξης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ωστόσο η προσπάθεια ενσωμάτωσης των αρχών της αειφορίας στο σχεδιασμό, στη δομή και στη λειτουργία της πόλης, ειδικά κατά την τελευταία δεκαετία. Αρχικά, μέσα από τη μελέτη αναθεώρησης του ΓΠΣ προτάθηκαν στόχοι και κατευθύνσεις για τη δημιουργία μιας «πράσινης πόλης», με έμφαση στη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, στην αύξηση του αστικού πρασίνου, στη βιώσιμη κινητικότητα, καθώς και στο μετασχηματισμό του δημόσιου χώρου. Επιπρόσθετα, ο Δήμος έχει προωθήσει δράσεις και ενέργειες για το κλίμα και το περιβάλλον μέσα από τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκά προγράμματα, ενώ επιπλέον έχει ενταχθεί στο «Σύμφωνο των Δημάρχων»²⁷ για την κλιματική αλλαγή. Σύμφωνα με αυτό έχει δεσμευτεί εθελοντικά να βελτιώσει την ενεργειακή απόδοση και τη χρήση ΑΠΕ στην περιοχή, συμβάλλοντας στην επίτευξη του στόχου της ΕΕ αναφορικά με τη μείωση των εκπομπών CO₂ κατά 20% έως το 2020.

Σημαντικό κεφάλαιο για τη σύγχρονη πόλη των Τρικάλων αποτελεί η προσπάθεια συγκερασμού της βιώσιμης ανάπτυξης με τις νέες τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών. Στον τομέα αυτό είναι καθοριστική η συνεισφορά της Αναπτυξιακής Εταιρίας του Δήμου «e-Trikala», η οποία ιδρύθηκε το 2008 και έχει ως σκοπό τη βελτίωση της καθημερινότητας των κατοίκων, την ευαισθητοποίησή τους στα ζητήματα της πόλης και την ενίσχυση της συνεργασίας τους με τις τοπικές αρχές στη λήψη καίριων αποφάσεων. Για την επίτευξη αυτών αξιοποιούνται καινοτόμες υπηρεσίες και υποδομές, μέσω της συμμετοχής σε εθνικά ευρωπαϊκά συγχρηματοδοτούμενα έργα. Αν και η προσφορά όλων των έργων είναι σημαντική για την πόλη, όπως το δίκτυο Τηλεπρόνοιας, ωστόσο διακρίνονται αυτά που προάγουν πιο αποτελεσματικά τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.

- **Σύστημα Ευφώνων Μεταφορών**

Το έργο περιλαμβάνει τη διαχείριση των κυκλοφοριακών δεδομένων της πόλης, την παρακολούθηση του δικτύου των αστικών λεωφορειών και την ακριβή πληροφόρηση των πολιτών για τα δρομολόγια, μέσω συστημάτων τηλεματικής και κινητής τηλεφωνίας. Ως αποτέλεσμα, ενθαρρύνεται η χρήση των ΜΜΜ, καθώς βελτιώνεται σημαντικά η αξιοπιστία και η ποιότητα των υπηρεσιών.

²⁷ Το «Σύμφωνο των Δημάρχων» αναπτύχθηκε το 2008 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την προώθηση της εφαρμογής βιώσιμων ενεργειακών πολιτικών από τις τοπικές και περιφερειακές αρχές.

- **CITYMOBIL2 – Όχημα χωρίς Οδηγό**

Τα Τρίκαλα επιλέχθηκαν ως μία από τις πέντε ευρωπαϊκές πόλεις στις οποίες εφαρμόστηκε το πιλοτικό πρόγραμμα «CityMobil2» (Cities demonstrating cybernetic mobility) για την κυκλοφορία αυτόματων οχημάτων χωρίς οδηγό σε καθορισμένες διαδρομές. Το λεωφορείο παρέμεινε στην πόλη για 6 μήνες (9/2015-2/2016), εκτελώντας ένα δρομολόγιο εντός του αστικού ιστού, σε πραγματικές κυκλοφοριακές συνθήκες. Τα οφέλη του προγράμματος ήταν πολλαπλά, ιδιαίτερα στον τομέα της προώθησης της βιώσιμης αστικής κινητικότητας, τόσο μέσω των ερευνητικών στοιχείων που συλλέχθηκαν, όσο και μέσω της εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών. Επιπλέον, αποτέλεσε σημαντική προβολή για την πόλη, συμβάλλοντας στην εξασφάλιση συνεργασιών σε νέα καινοτόμα προγράμματα αειφορίας. Τέλος, μετά την ολοκλήρωση του έργου ο Δήμος Τρικκαίων αποφάσισε τη μετατροπή της διαδρομής μήκους 2,5km σε ποδηλατόδρομο, διευρύνοντας το δίκτυο της πόλης.

Εικόνα 4-9: Το λεωφορείο χωρίς Οδηγό στα Τρίκαλα.

Πηγή: <http://www.enikonomia.gr/timeliness/34058,Epishmh-prwth-gia-to-Lewforeio-Xwris-Odhgo-sta-Trikala.html>

- **Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση - edialogos**

Το έργο αυτό αξιοποιεί τις νέες τεχνολογίες ώστε να εξασφαλίζει στους πολίτες και ηλεκτρονικά τη συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων του Δήμου. Συγκεκριμένα, υπάρχει η δυνατότητα να τεθούν θέματα προς συζήτηση, να συλλεχθούν υπογραφές και να διεξαχθούν ψηφοφορίες. Κατά συνέπεια, ενισχύεται ο ενεργός συμμετοχικός σχεδιασμός της τοπικής κοινωνίας στη χάραξη και εφαρμογή περιβαλλοντικών και κοινωνικών πολιτικών, μία παράμετρος απαραίτητη για την αειφορία των πόλεων.

- **Φωτοβολταϊκό δέντρο**

Στα πλαίσια των εκπαιδευτικών δράσεων του Δήμου κατασκευάστηκε και το φωτοβολταϊκό δέντρο, το οποίο περιλαμβάνει ηλιακούς συλλέκτες για τη φόρτιση ηλεκτρονικών συσκευών, ηλεκτρικών ποδηλάτων και αμαξιδίων ατόμων με αναπηρία. Μέσα από αυτή τη δράση οι πολίτες ενημερώνονται για το περιβάλλον, ενώ προωθούνται οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Εικόνα 4-10: Το Φωτοβολταϊκό δέντρο στην Κεντρική Πλατεία της πόλης

Πηγή: https://www.epoli.gr/fwtovoltaiko-dentro-technologiko-thayma-a-81568.html?category_id=484

- **Σύστημα Έξυπνου Φωτισμού**

Η υλοποίηση του έργου είχε ως αντικείμενο τη διαχείριση του ηλεκτροφωτισμού του Δήμου με σκοπό την επίτευξη εξοικονόμησης ενέργειας. Συγκεκριμένα, σε τμήμα του αστικού οδικού δικτύου αντικαταστάθηκαν τα υφιστάμενα συμβατικά φωτιστικά συστήματα με νέα συστήματα τεχνολογίας LED, όπως επίσης εγκαταστάθηκε σύστημα ασύρματης διαχείρισης και δυναμικής προσαρμογής της έντασης του φωτισμού. Ως αποτέλεσμα, αυξήθηκε 60% η ενεργειακή εξοικονόμηση, ενώ επιπλέον βελτιώθηκε η ορατότητα και η ασφάλεια για πεζούς και οδηγούς.

4.5 Στρατηγικός σχεδιασμός της πόλης των Τρικάλων

Οι στρατηγικές κατευθύνσεις ανάπτυξης της πόλης των Τρικάλων καταγράφονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) του Δήμου «**Στρατηγικός Σχεδιασμός Δήμου Τρικκαίων 2014-2019**». Η μελέτη αυτή καταρτίστηκε στα πλαίσια της υποχρέωσης των ΟΤΑ α' βαθμού να συντάσσουν πενταετή ΕΠ, γεγονός που θεσπίστηκε με τα άρθρα 203-207 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν.3463/2006). Ακολούθως, το Υπουργείο Εσωτερικών μέσω υπουργικών αποφάσεων και εγκυκλίων, καθόρισε πιο λεπτομερώς τη δομή, τους στόχους και τις κατευθύνσεις των Προγραμμάτων, ώστε να εναρμονιστεί ο αναπτυξιακός σχεδιασμός σε τοπικό επίπεδο με τους εθνικούς στόχους. Επιπλέον, μέσω της διαδικασίας των ΕΠ παρέχεται η δυνατότητα προγραμματισμού των δράσεων των ΟΤΑ, όπως επίσης η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

Μέσα από τη μελέτη του Στρατηγικού Σχεδιασμού αναγνωρίζεται ότι οι σπουδαιότερες προκλήσεις για το Δήμο Τρικκαίων αφορούν τους τομείς της αστικοποίησης, της κλιματικής αλλαγής, της οικονομίας και του αστικού ανταγωνισμού. Για την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους χαράσσεται μία στρατηγική σε βάθος δεκαετίας, η οποία συνιστά και το όραμα του Δήμου για την εξέλιξη της πόλης ως το 2025, εστιάζοντας στις εξής έννοιες (Δήμος Τρικκαίων, 2015):

- **Έξυπνη πόλη (smart city):**

Προβλέπει την αξιοποίηση καινοτόμων λύσεων με σκοπό την αναβάθμιση της λειτουργίας της πόλης στους τομείς που αφορούν τους πολίτες, το περιβάλλον, τις μεταφορές, την ποιότητα ζωής, την οικονομία και τη διακυβέρνηση.

- **Αυτάρκης πόλη (efficient city):**

Η πόλη που κατέχει τους αναγκαίους πόρους ώστε να διαχειριστεί τα προβλήματα και τις πιθανές κρίσεις της σύγχρονης εποχής (πολιτικές, οικονομικές, διατροφικές).

- **Ανθεκτική πόλη (resilient city):**

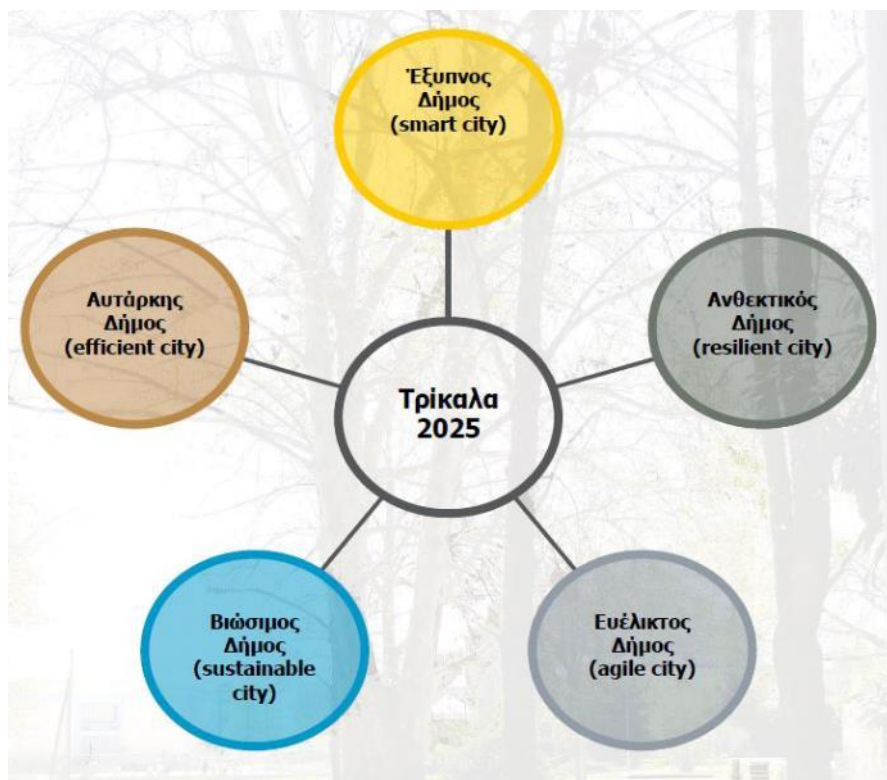
Η ικανότητα του Δήμου να ξεπεράσει και να επανέλθει από την εμφάνιση μίας πιθανής κρίσης. Η επίτευξη αυτού απαιτεί τις κατάλληλες υποδομές, τους πόρους, το μεθοδικό σχεδιασμό εναλλακτικών σεναρίων, καθώς και την ενημέρωση των πολιτών.

- **Ευέλικτη πόλη (agile city):**

Η δυνατότητα του Δήμου και των φορέων της πόλης να ανταποκριθούν και να προσαρμοστούν άμεσα σε πιθανές αλλαγές που ενδεχομένως παρουσιαστούν.

- **Βιώσιμη πόλη (sustainable city):**

Η διαχείριση του σχεδιασμού, της λειτουργίας και της ανάπτυξης του Δήμου με βάση τις αρχές της αειφορίας, προστατεύοντας τους φυσικούς πόρους και διαφυλάσσοντας τις μελλοντικές γενιές.

Εικόνα 4-11: Ανάλυση των κύριων εννοιών του οράματος της πόλης για το 2025.

Πηγή: (Δήμος Τρικκαίων, 2015)

Ο στρατηγικός σχεδιασμός του Δήμου Τρικκαίων παρατηρείται ότι επιδιώκει να ενσωματώσει τις σύγχρονες διεθνείς προσεγγίσεις, καθώς και τις ευρωπαϊκές πολιτικές για την αειφόρο αστική ανάπτυξη, θέτοντας ένα φιλόδοξο όραμα για την πόλη. Οι νέες παρεμβάσεις ανάπλασης και ανασυγκρότησης του αστικού χώρου, όπως η πρόταση επανασχεδιασμού του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη, οφείλουν να συμβαδίζουν με τις στρατηγικές κατευθύνσεις ανάπτυξης, ώστε να μην αποτελούν σημειακές επεμβάσεις αλλά να συνδράμουν στο μακροπρόθεσμο όραμα για την πόλη.

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του οράματος για τα Τρίκαλα, εκπονήθηκε επιπλέον πρόσφατα (2018) από το Δήμο η «**Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης**» (ΣΒΑΑ), με σκοπό την απορρόφηση διαθέσιμων πόρων του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (ΠΕΠ) Θεσσαλίας 2014-2020, έπειτα από πρόσκληση της Περιφέρειας. Η ΣΒΑΑ προτείνει την υλοποίηση ενός συνόλου αστικών αναπλάσεων, οι οποίες θα αναδιαμορφώσουν την εικόνα

της πόλης και θα αναβαθμίσουν το αστικό περιβάλλον. Η τελική επιλογή των έργων προέκυψε μέσα από εκτεταμένες διαβουλεύσεις με τους πολίτες και αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Συνολικά διεκδικείται η χρηματοδότηση 13 έργων προϋπολογισμού 9.890.000 ευρώ, με κεντρικό άξονα την ανάπλαση του κέντρου της πόλης και την ανάδειξη του Ληθαίου ποταμού, την ενίσχυση της βιώσιμης κινητικότητας, της κοινωνικής μέριμνας και της επιχειρηματικότητας. Εξετάζοντας τους τομείς παρέμβασης, προκύπτει ότι επιδιώκεται μία ολοκληρωμένη προσέγγιση ανάπτυξης για την πόλη των Τρικάλων, η οποία καλύπτει και τους τρεις πυλώνες της αειφορίας. Τα κύρια ζητήματα που προωθούνται είναι τα εξής (Δήμος Τρικκαίων, 2018):

- Ανάπλαση της Κεντρικής Πλατείας και της Πλατείας Εθνικής Αντίστασης και ενοποίησή τους με την παραποτάμια περιοχή.
- Ανάπλαση της παρόχθιας ζώνης του Ληθαίου κατά μήκος της κοίτης που βρίσκεται εντός του αστικού ιστού.
- Περιβαλλοντική & αισθητική αναβάθμιση της νότιας εισόδου της πόλης προς την Καρδίτσα.
- Επέκταση, αναβάθμιση πεζοδρομίων και δημιουργία κυκλικών κόμβων.
- Ανάπλαση του δημοτικού Skate Park στον χώρο του πρώην Στρατοπέδου Παπαστάθη και δημιουργία πάρκου εναλλακτικών δραστηριοτήτων.
- Δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου ποδηλατοδρόμων.
- Ανάδειξη και προβολή της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείο προώθησης της πόλης (City Branding).
- Αναδιοργάνωση και ενίσχυση των επιχειρήσεων και της απασχόλησης.
- Λειτουργία κοινωνικού εστιατορίου και κέντρου αστέγων.
- Λειτουργία κέντρου μεταναστών και δημιουργία τοπικού σχεδίου για την κοινωνική ένταξη των ευάλωτων ομάδων.

Παράλληλα με την εκπόνηση της ΣΒΑΑ ο Δήμος Τρικκαίων προκήρυξε πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό προσχεδίων για την ανάπλαση της κεντρικής πλατείας και της πλατείας Εθνικής Αντίστασης, δύο διαχρονικά σημεία αναφοράς της πόλης. Ο βασικός στόχος είναι η αναβάθμιση του δημόσιου χώρου, τόσο αισθητικά, όσο και περιβαλλοντικά, αξιοποιώντας τα εργαλεία του βιοκλιματικού σχεδιασμού για την αναδιαμόρφωση του πυρήνα της σύγχρονης πόλης. Επιπλέον, δίνεται έμφαση στη λειτουργική διασύνδεση των πλατειών με το δίκτυο ποδηλατοδρόμων, καθώς και με την παραποτάμια ζώνη, στα πλαίσια της

δημιουργίας ενός δικτύου υπαίθριων χώρων και αστικού πρασίνου, σύμφωνα με τις αρχές της αστικής αειφορίας.

Μέσα από τη διερεύνηση της στρατηγικής, του οράματος και των ενεργειών του Δήμου διαφαίνεται ότι αποτελεί κύρια επιδίωξη η μελλοντική ανάπτυξη της πόλης να συνδεθεί άρρηκτα με την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Το γεγονός αυτό προκύπτει αφενός λόγω της ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας και αφετέρου λόγω της αναγνώρισης ότι μία πόλη-πρότυπο αειφορίας μπορεί να αναδειχθεί σε πόλο έλξης επισκεπτών, επιστημόνων και επιχειρήσεων. Η αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος μέσα από έργα αναπλάσεων και η αξιοποίηση του φυσικού πλούτου συντελούν σε αυτό το σκοπό, καθώς βελτιώνουν αισθητά την ποιότητα ζωής. Τα υλοποιημένα έργα και δράσεις ως σήμερα συνιστούν ενθαρρυντικές ενδείξεις για το μέλλον της πόλης. Ωστόσο, η επίτευξη του οράματος θα απαιτήσει μία μακροχρόνια και μεθοδική διαχείριση, ώστε τα Τρίκαλα να αποκτήσουν μία ανανεωμένη «πράσινη» ταυτότητα.

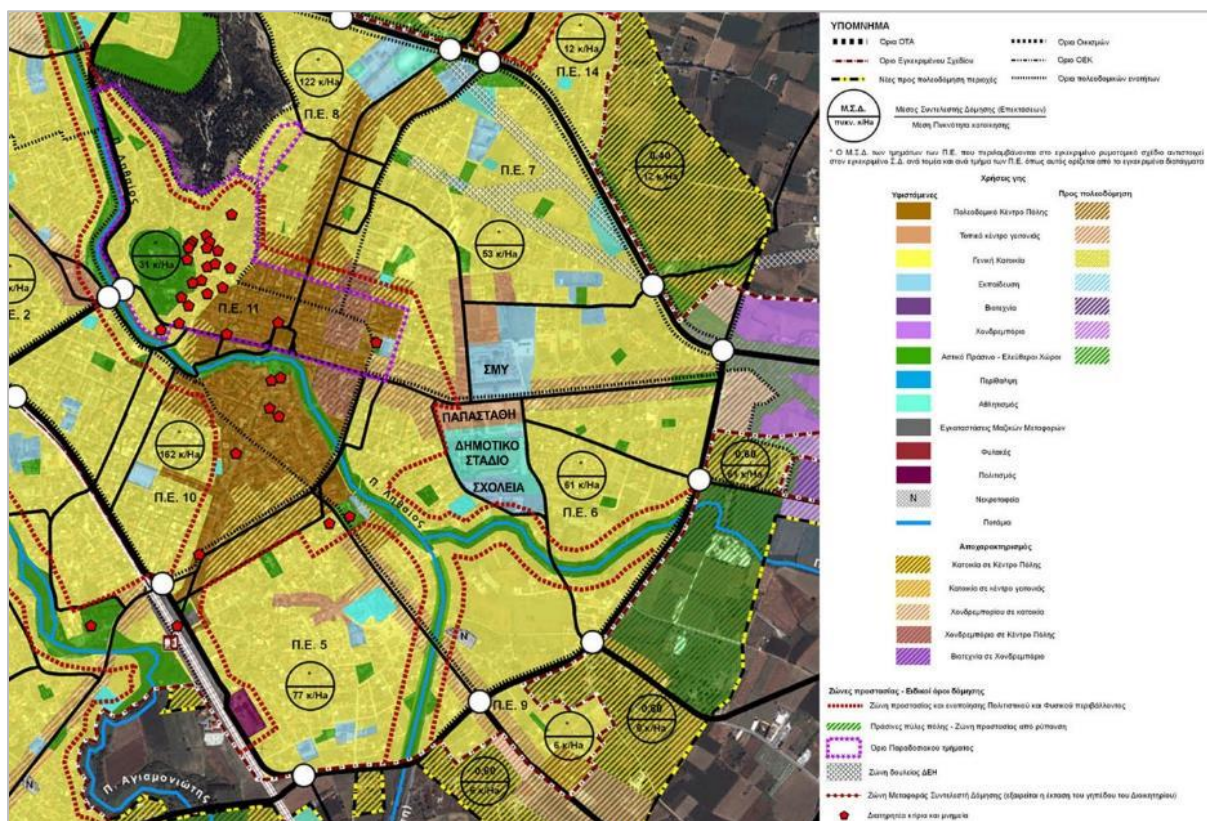
Εικόνα 4-12: Βραβευμένη πρόταση του πανελλήνιου διαγωνισμού για την ανάπλαση του αστικού κέντρου των Τρικάλων.

Πηγή: <https://trikalacity.gr/plateies>

5. Πρώην Στρατόπεδο Παπαστάθης

5.1 Ανάλυση της περιοχής μελέτης

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του πολεοδομικού συγκροτήματος των Τρικάλων, στην Π.Ε. 6, όπως προτείνεται από το Β2 Στάδιο της αναθεώρησης του ΓΠΣ. Η Π.Ε. έχει συνολική έκταση 113,24 ha και μέση οικιστική πυκνότητα 61 κατ/ha. Πρόκειται για μια περιοχή η οποία περιλαμβάνει κυρίως χρήσεις τοπικού κέντρου γειτονιάς και γενικής κατοικίας, με ΣΔ που κυμαίνεται από 0.6 έως 1.8, με τις υψηλές τιμές να ορίζονται στο δυτικό τμήμα που συνορεύει με το πολεοδομικό κέντρο της πόλης. Στο κέντρο αυτής της περιοχής χωροθετείται μία ζώνη με χρήσεις αθλητισμού και εκπαίδευσης, σε άμεση γειτνίαση με το πρώην στρατόπεδο Παπαστάθης. Επιπλέον, την Π.Ε. διασχίζει ο Ληθαίος ποταμός, ενώ στα όρια της ενότητας δυτικά συναντάται το Τζαμί του Οσμάν Σαχ και το συγκρότημα των παλαιών φυλακών.

Εικόνα 5-1: Απόσπασμα Χάρτη Πολεοδομικής Οργάνωσης Δήμου Τρικαίων.
Πηγή: Β2 Στάδιο Αναθεώρησης ΓΠΣ (ιδία επεξεργασία)

Το στρατόπεδο βρίσκεται στο βόρειο όριο της Π.Ε. 6, επί της οδού Βασιλείου Τσιτσάνη (πρώην οδός Λαρίσης), η οποία αποτελεί κύρια αρτηρία και έναν από τους 2 κάθετους άξονες που τέμνουν την πόλη, με τη χάραξή τους να προέρχεται από το πρώτο ρυμοτομικό του 1885.

Η οδός Τσιτσάνη συνδέει δυτικά το οικόπεδο με την κεντρική πλατεία των Τρικάλων σε απόσταση μόλις 700μ, ενώ ανατολικά αποτελεί έξοδο της πόλης προς τη Λάρισα και την Αθήνα, μέσω του νέου Αυτοκινητόδρομου Κεντρικής Ελλάδας (Ε65), ο οποίος παραδόθηκε στην κυκλοφορία στα τέλη του 2017. Η έκταση συνορεύει βόρεια με τη Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών (ΣΜΥ), δυτικά με την οδό Κατσιμήδου και κτίρια κατοικιών 2 έως 4 ορόφων, νότια με το Δημοτικό Στάδιο Τρικάλων και ανατολικά με τον ιερό ναό Κοσμά Αιτωλού, την οδό Κοσμά Αιτωλού και διώροφες κατοικίες. Επίσης, σε κοντινή απόσταση προς νότο συναντάται ένα συγκρότημα σχολικών κτιρίων, καθώς και το Δημοτικό Κλειστό Γυμναστήριο της πόλης.

Εικόνα 5-2: Η θέση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης στον αστικό ιστό.

Πηγή: google earth (ιδία επεξεργασία)

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

1. ΣΧΟΛΗ ΜΟΝΙΜΩΝ ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

Η ΣΜΥ αποτελεί ένα ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα του Ελληνικού Στρατού, το οποίο ιδρύθηκε το 1884 και εγκαταστάθηκε στα Τρίκαλα το 1975. Η σχολή είναι τριετούς φοίτησης και οι σπουδαστές συμμετέχουν ενεργά στην οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ζωή της πόλης. Επιπλέον, ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον έχουν τα κεντρικά πέτρινα κτίρια που στεγάζουν τη σχολή, καθώς κατασκευάστηκαν τα έτη 1909-11.

2. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Το Δημοτικό Στάδιο Τρικάλων περιλαμβάνει αθλητικές εγκαταστάσεις υπερτοπικού χαρακτήρα και έχει φιλοξενήσει αθλητικά γεγονότα πανελλήνιας εμβέλειας. Διαθέτει ένα γήπεδο ποδοσφαίρου με κερκίδες χωρητικότητας 15.000 ατόμων, στίβο 8 διαδρομών, κλειστές αίθουσες στίβου και ενόργανης γυμναστικής, βοηθητικό γήπεδο ποδοσφαίρου, αποδυτήρια, βοηθητικούς χώρους και αναψυκτήριο. Συνιστά έδρα τόσο της ομόνυμης τοπικής ομάδας ποδοσφαίρου, όσο και πολλών αθλητικών συλλόγων.

**Εικόνα 5-3: Τα κεντρικά κτίρια της ΣΜΥ.
Πηγή: (Κατσαρός, 2009)**

**Εικόνα 5-4: Το Δημοτικό Στάδιο Τρικάλων.
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας**

3. ΣΧΟΛΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ

Ο χώρος των σχολικών εγκαταστάσεων καταλαμβάνει μία έκταση 17 στρεμμάτων, στην οποία στεγάζεται το 9^ο Δημοτικό Σχολείο, το 2^ο Γυμνάσιο, καθώς και το 2^ο Γενικό Λύκειο. Πρόκειται επομένως για μία περιοχή όπου φιλοξενούνται καθημερινά παιδιά ενός μεγάλου εύρους ηλικιών, με έντονη την ανάγκη ύπαρξης υπαίθριων χώρων εκτόνωσης, εκπαίδευσης και αναψυχής. Ιδιαίτερα στο συγκρότημα του Γυμνασίου-Λυκείου, αν και οι κτιριακές υποδομές περιλαμβάνουν μία αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, αντιθέτως το ποσοστό αδόμητων επιφανειών είναι περιορισμένο. Επιπλέον, ο αύλειος χώρος έχει διαμορφωθεί στο σύνολό του με συμβατικά σκληρά υλικά, δυσχεραίνοντας τις συνθήκες θερμικής άνεσης.

4. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Το Δημοτικό Κλειστό Γυμναστήριο Τρικάλων είναι ένας κλειστός χώρος αθλητικών δραστηριοτήτων επί της οδού Κατσιμήδου, νότια του Δημοτικού Σταδίου. Βρίσκεται σε λειτουργία από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και διαθέτει χωρητικότητα 2.500 θεατών. Ο χώρος φιλοξενεί αγώνες καλαθοσφαίρισης, αθλητικές δραστηριότητες, όπως επίσης και πολιτιστικές εκδηλώσεις.

5.2 Ιδιοκτησιακό καθεστώς

Ο χώρος του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη καταλαμβάνει μία έκταση 44 στρεμμάτων, η οποία ανήκε στο Ελληνικό Δημόσιο (Υπουργείο Οικονομικών) και παραχωρήθηκε τη δεκαετία του 1930 στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης για στρατιωτική χρήση. Έπειτα από την αποδέσμευσή της, η έκταση αποχαρακτηρίστηκε από στρατόπεδο με την έγκριση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου των Τρικάλων το 1985 (ΦΕΚ 470/Δ/1985) και ορίστηκε ως χώρος κοινωφελών χρήσεων. Έκτοτε ξεκίνησε μία μακρόχρονη πορεία διεκδίκησης του οικοπέδου από το Δήμο Τρικκαίων, με σκοπό την αξιοποίησή του για την αναβάθμιση της περιοχής, καθώς αποτελούσε ένα ανενεργό αστικό κενό σε κεντρικό σημείο του πολεοδομικού ιστού.

Η διαδικασία βασίστηκε στα πλαίσια ανταλλαγής εκτάσεων, με τους όρους και τις προϋποθέσεις να συνιστούν αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ του Δήμου και του ΤΕΘΑ, με στόχο να βρεθεί η καλύτερη και αμοιβαία ωφέλιμη λύση και για τα δύο ενδιαφερόμενα μέρη. Η πρόταση του Δήμου το 1989 περιλάμβανε την ανταλλαγή του πρώην στρατοπέδου με χώρο 35 στρεμμάτων, όμορο βορειοανατολικά με τη Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών, ώστε να επεκτείνει η ΣΜΥ τις εγκαταστάσεις της (βλ. Παράρτημα). Αν και δεν αποτελούσε ακόμη δημοτική έκταση, θεωρήθηκε ότι η απόκτησή αυτού του χώρου θα ήταν άμεσα υλοποιήσιμη μέσω των συνεισφορών σε γη των παρακείμενων ιδιοκτησιών, καθώς εκείνη την περίοδο συντασσόταν οι πολεοδομικές μελέτες της περιοχής. Ωστόσο, οι καθυστερήσεις αποδείχθηκαν σημαντικά μεγαλύτερες από τις αναμενόμενες, λόγω των νομικών διαδικασιών και των δικαστικών ενστάσεων από τη μεριά των ιδιοκτητών.

Το πρώτο στάδιο της ανταλλαγής ολοκληρώθηκε το 2003 με την οριστική παράδοση στο Δήμο Τρικκαίων 13 στρεμμάτων²⁸ στη βορειοδυτική άκρη του πρώην στρατοπέδου προς το κέντρο της πόλης, έπειτα από την παραχώρηση ίσης έκτασης οικοπέδου στη ΣΜΥ. Η διαδικασία είχε δρομολογηθεί αρχικώς με την έγκριση του ΤΕΘΑ (υπ' αριθμ. 9/08-08-2000 Πρακτικό ΔΕ/ΤΕΘΑ) για την αποδέσμευση του χώρου και την διάθεσή του στο Υπουργείο Οικονομικών (υπ' αριθμ. 1074173/7543/Α0010/11-12-2000 Κοινή Απόφαση των Υπουργών Εθνικής Άμυνας και Οικονομικών), ώστε να περιέλθει τελικά στην ιδιοκτησία του Δήμου για κοινωφελείς σκοπούς. Η έκταση εντάχθηκε στον αστικό ιστό με την κατεδάφιση του ψηλού πέτρινου μαντρότοιχου (Εικόνα 5-5), ο οποίος έστεκε για δεκαετίες ως φράγμα προς την πόλη. Το σχέδιο αξιοποίησης υλοποιήθηκε άμεσα και περιλάμβανε υποδομές αναψυχής για τη νεολαία (skate park), καθώς και τη δωρεάν παραχώρηση της χρήσης των υφιστάμενων κτιρίων

²⁸ Το ακριβές εμβαδόν της έκτασης ήταν 12.822,20 τ.μ.

σε τοπικούς συλλόγους, οι οποίοι ασκούν αποκλειστικά κοινωφελή δραστηριότητα ή προάγουν τα τοπικά συμφέροντα.

Το δεύτερο στάδιο της ανταλλαγής εκτάσεων μεταξύ Δήμου και ΤΕΘΑ αφορά τμήμα του πρώην στρατοπέδου 14 περίπου στρεμμάτων, με ίσου εμβαδού δημοτική έκταση πίσω από τη ΣΜΥ, η οποία θα αξιοποιηθεί από τη Σχολή για την ανέγερση κτιριακών υποδομών. Το ζήτημα αυτό αποτελεί μία σημαντική μακρόχρονη επιδίωξη του Δήμου Τρικκαίων, η οποία δυστυχώς παραμένει ανολοκλήρωτη ως σήμερα. Η επίλυση των ιδιοκτησιακών θεμάτων συνιστά το κυριότερο τροχοπέδη στη διαδικασία. Κατά τη διάρκεια των ετών περιήλθαν στην κατοχή του Δήμου αρκετές από τις απαραίτητες ιδιοκτησίες, είτε μέσω δέσμευσης από το ισχύον ρυμοτομικό σχέδιο για χώρο της ΣΜΥ²⁹, είτε μέσω απόδοσης εισφοράς σε γη των ιδιοκτητών. Ωστόσο, ορισμένες πράξεις ακυρώθηκαν εκ των υστέρων από το Διοικητικό Εφετείο, δημιουργώντας περαιτέρω προβλήματα και καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση της ανταλλαγής. Τον Ιούνιο του 2018 το Δημοτικό Συμβούλιο ενέκρινε την επανεκκίνηση των διαδικασιών, με την πεποίθηση ότι το ζήτημα θα επιλυθεί σύντομα επιτυχώς.

Εικόνα 5-5: Η κατεδάφιση του διαχωριστικού μαντρότοιχου στη ΒΔ έκταση του πρώην στρατοπέδου.

Πηγή: http://fatsimaremag.blogspot.com/2010/12/blog-post_9287.html

Συνολικά, με την ενοποίηση των εκτάσεων θα δημιουργηθεί ένας δημοτικός χώρος 27 στρεμμάτων στο κέντρο της πόλης, για τον οποίο θα είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί ένα στρατηγικό σχέδιο ανάπλασης, με σκοπό τη βιώσιμη επανένταξή του τόσο στον αστικό ιστό, όσο και στην καθημερινή ζωή των κατοίκων. Ως επόμενο στάδιο για το μέλλον, όραμα και στόχο του Δήμου οφείλει να αποτελεί η διεκδίκηση της εναπομείνουσας έκτασης του πρώην

²⁹ Βάσει της αριθ. 1/2002 μεμονωμένης πράξης εφαρμογής και της συμπληρωματικής πράξης αυτής.

στρατοπέδου, ώστε ο χώρος να ανασυγκροτηθεί και να αποδοθεί στην πόλη ως ενιαίο λειτουργικό σύνολο και όχι ως κατάτμηση ενός οικοπέδου.

Εικόνα 5-6: Διαμόρφωση της δημοτικής έκτασης του πρώην στρατοπέδου – skate park.

Πηγή: <https://trikalaview.gr/skate-enallaktikos-athlitis-mos-apo-tous-olybiakous-agonas-sta-trikala>

Εικόνα 5-7: Διαμόρφωση της δημοτικής έκτασης του πρώην στρατοπέδου – φυτεμένες επιφάνειες.

Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας

5.3 Αξιολόγηση υφιστάμενης κατάστασης

5.3.1 Οδικό δίκτυο

Το πρώην στρατόπεδο Παπαστάθη χωροθετείται μέσα σε ένα πυκνοδομημένο αστικό περιβάλλον, σε ένα κεντροβαρικό σημείο της πόλης των Τρικάλων, ανατολικά του πολεοδομικού κέντρου. Η κύρια πρόσβαση στο χώρο πραγματοποιείται μέσω της οδού Τσιτσάνη, η οποία οριοθετεί τη βόρεια πλευρά του οικοπέδου και ως κεντρική αρτηρία του ευρύτερου οδικού δικτύου μπορεί να υποστηρίξει τη σύνδεση του χώρου σε υπερτοπικό επίπεδο. Η οδός Κοσμά Αιτωλού στα ανατολικά του στρατοπέδου αποτελεί επίσης βασικό άξονα της περιοχής, καθώς καταλήγει στον περιφερειακό δακτύλιο των Τρικάλων. Επιπλέον εξυπηρετεί και την πρόσβαση στον υπαίθριο χώρο στάθμευσης του Δημοτικού Σταδίου. Τα όρια της έκτασης δυτικά καθορίζει η οδός Κατσιμήδου, όπου βρίσκεται το τμήμα του στρατοπέδου που έχει ενταχθεί στον αστικό ιστό, μετά την παραχώρησή του στο Δήμο³⁰. Οι κύριες λειτουργίες που διευκολύνει η οδός Κατσιμήδου είναι η κεντρική είσοδος του Σταδίου, το Δημοτικό Κλειστό Γυμναστήριο στα νότια, το σχολικό συγκρότημα, καθώς και οι κατοικίες της περιοχής.

Συμπεραίνεται ότι η οδική υποδομή που περικλείει το στρατόπεδο θα είναι επαρκής για να εξυπηρετήσει την αυξημένη προσέλευση κατοίκων και επισκεπτών μετά την ανάπλαση του χώρου. Ωστόσο, στα πλαίσια της πρότασης επανασχεδιασμού αρχικά είναι αναγκαίο να προβλεφθεί νέος χώρος στάθμευσης εντός του οικοπέδου, κυρίως για τους επισκέπτες εκτός πόλης, ώστε να μην επιβαρυνθεί η περιοχή κατοικίας με επιπλέον παρόδια στάθμευση. Επίσης, θα πρέπει να αξιολογηθεί εάν η κυκλοφορία οχημάτων είναι δυνατόν να περιοριστεί σε ορισμένα τμήματα των οδών, με σκοπό αυτά να πεζοδρομηθούν. Η λειτουργική διασύνδεση της έκτασης με το αστικό περιβάλλον θα θέσει ως προτεραιότητα τις ήπιες μορφές μετακίνησης και τη χρήση δημόσιων συγκοινωνιών, εξασφαλίζοντας παράλληλα την ομαλή πρόσβαση των οχημάτων χωρίς τη δημιουργία κυκλοφοριακού φόρτου.

Το οδικό δίκτυο στο εσωτερικό του πρώην στρατοπέδου είναι περιορισμένο. Σήμερα, η κατάτμηση κατάτμηση του χώρου σε διαφορετικές επιμέρους λειτουργικές ενότητες³¹ διαφοροποιεί την πρόσβαση σε κάθε τμήμα, η οποία διαβαθμίζεται από πλήρως ελεύθερη για τους κατοίκους, σε μερικώς επιτρεπόμενη, έως απόλυτα ελεγχόμενη. Συνεπώς δεν είναι εφικτή η διαμπερής κίνηση πεζών ή οχημάτων εντός της έκτασης και η επικοινωνία μεταξύ των ζωνών

³⁰ Βλ. Κεφ. 5.2

³¹ Βλ. επόμενο Κεφ. 5.3.3

γίνεται περιμετρικά. Το σύστημα κίνησης σε κάθε ενότητα (Εικόνα 5-8) ακολουθεί ορισμένες ασφαλτοστρωμένες γραμμικές χαράξεις, οι οποίες διευκολύνουν την πρόσβαση στα υφιστάμενα κτίρια.

Εικόνα 5-8: Διάγραμμα δικτύου κίνησης και προσβάσεων στο πρώην στρατόπεδο.

Πηγή: google earth (ιδία επεξεργασία)

5.3.2 Φυσικό περιβάλλον

Αν και η ευρύτερη περιοχή του Νομού Τρικάλων χαρακτηρίζεται από το πλούσιο φυσικό περιβάλλον των ορεινών και ημιορεινών όγκων, ο Δήμος Τρικκαίων βρίσκεται σε πεδινή έκταση γεωργικά εκμεταλλευόμενη και ο εξωαστικός του χώρος διαθέτει περιορισμένο φυσικό τοπίο. Κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει το αγροτικό τοπίο του Θεσσαλικού κάμπου, με επίπεδες καλλιεργούμενες εκτάσεις, οι οποίες διακόπτονται από τη διέλευση του ποταμού Πηνειού³² και των παραποτάμων Ληθαίου και Αγιαμονιώτη. Οι παρόχθιες περιοχές τους συνιστούν αξιόλογους βιότοπους με φυσική βλάστηση, σε αντίθεση με τα πεδινά οικοσυστήματα που έχουν υποστεί υποβάθμιση λόγω της εκτεταμένης χρήσης λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων³³.

Η πόλη των Τρικάλων έχει συνδέσει τη φυσιογνωμία και τη λειτουργία της με τα ποτάμια. Ο Ληθαίος διασχίζει το αστικό κέντρο, αποτελώντας σημείο αναφοράς και αναψυχής, με πολλαπλά περιβαλλοντικά οφέλη. Από την άλλη μεριά ο Αγιαμονιώτης διασχίζει τα όρια της πόλης μέσα από περιοχές κατοικίας, συνιστώντας ένα πλούσιο βιότοπο, ο οποίος ωστόσο δεν έχει αξιοποιηθεί εξίσου.

Εικόνα 5-9: Ο Ληθαίος στο κέντρο της πόλης.

Πηγή: <https://trikalacity.gr/building/litheos-potamos>

Εικόνα 5-10: Ο Λόφος του Προφήτη Ηλία.

Πηγή: <http://trikala365.gr>

Στο φυσικό τοπίο της πόλης κυριαρχούν επίσης τρεις βασικές δασικές εκτάσεις. Ο πευκόφυτος λόφος του Προφήτη Ηλία αποτελεί το σημαντικότερο πνεύμονα πρασίνου και φιλοξενεί ήπιες χρήσεις αναψυχής. Σε συνέχεια αυτού αναπτύσσεται ο λόφος του βυζαντινού κάστρου, τον οποίο καλύπτει ένα τεχνητό άλσος από πεύκα και κυπαρίσσια. Στο χώρο βρίσκεται και το ρολόι της πόλης, ενώ έχει κατασκευαστεί ακόμη ένα υπαίθριο θέατρο και ένα αναψυκτήριο. Και οι δύο λόφοι προστατεύονται από τη δασική νομοθεσία καθώς έχουν κηρυχθεί αισθητικά δάση (ΦΕΚ 609/30-10-79). Επιπλέον στο βόρειο τμήμα του πολεοδομικού ιστού, στα όρια της

³² Ο ποταμός Πηνειός έχει καταγραφεί ως Υγρότοπος από το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων με Κωδικό 140116000.

³³ Στοιχεία από τη μελέτη Αναθεώρησης ΓΠΣ Δήμου Τρικκαίων - Α΄ Φάση (2008).

πόλης, συναντάται ο λόφος της Ανάληψης. Αν και η βλάστηση είναι πιο περιορισμένη, αποτελεί ωστόσο μία αξιόλογη ενότητα περιαστικού πρασίνου.

Ανάμεσα στους οργανωμένους χώρους αναψυχής και περιαστικού πρασίνου εντοπίζεται επίσης το δημοτικό αθλητικό πάρκο του Αγίου Γεωργίου. Το πάρκο βρίσκεται ανατολικά της πόλης, σε κοντινή απόσταση με το πρώην στρατόπεδο Παπαστάθη και μέσα από τη μελέτη Αναθεώρησης του ΓΠΣ του Δήμου Τρικκαίων έχει προταθεί η επέκτασή του. Είναι σημαντικό να επιτευχθεί η σύνδεση των αστικών και περιαστικών οικοσυστημάτων, ώστε να δημιουργηθεί στα Τρίκαλα μία πράσινη υποδομή³⁴, η οποία θα μεγιστοποιήσει τα οικολογικά οφέλη αυτών των χώρων. Το νέο πάρκο στο πρώην στρατόπεδο θα αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος αυτής της υποδομής, ως σημαντικός πυρήνας αστικού πρασίνου και αναψυχής.

**Εικόνα 5-11: Στοιχεία πρασίνου στο κέντρο της πρώην στρατιωτικής έκτασης.
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας**

Η ανάπτυξη του φυσικού πρασίνου στο εσωτερικό της πρώην στρατιωτικής έκτασης είναι αρκετά περιορισμένη. Η υψηλή βλάστηση είναι αραιή και τυχαία χωροθετημένη (Εικόνα 5-12). Συστάδες δέντρων εντοπίζονται στο κέντρο του χώρου και στο δυτικό τμήμα. Επιπλέον, το μεγαλύτερο ποσοστό των επιφανειών καλύπτεται από κτίρια και σκληρά, μη διαπερατά υλικά, με επικρατέστερο το σκυρόδεμα. Υπολογίζεται ότι το ποσοστό των φυτεμένων επιφανειών ανέρχεται στο 30%. Ωστόσο, σε αυτό κυριαρχεί η φυτοκάλυψη, ενώ δεν παρατηρείται ποικιλομορφία στα είδη βλάστησης. Κατά συνέπεια, το φυσικό περιβάλλον του στρατοπέδου χαρακτηρίζεται από έλλειψη βιοποικιλότητας και δε συνιστά ένα αξιόλογο

³⁴ Βλ. Κεφ. 3.1.2

οικοσύστημα. Στην υφιστάμενη κατάσταση δεν προσφέρει σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη στην περιοχή. Αντιθέτως, η ανάπλασή του ως αστικό πάρκο θα μπορούσε να παρέχει έναν πνεύμονα πρασίνου στο κέντρο της πόλης, ενισχύοντας την επαφή των κατοίκων με τη φύση και αναβαθμίζοντας την ποιότητα ζωής τους.

Εικόνα 5-12: Διάγραμμα αναγνώρισης υφιστάμενης βλάστησης στο πρώην στρατόπεδο.

Πηγή: google earth (ιδία επεξεργασία)

Κλιματολογικά στοιχεία

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται σε Γεωγραφικό Πλάτος $39^{\circ} 55' \text{ B}$ και Γεωγραφικό Μήκος $21^{\circ} 77' \text{ A}$ (www.google.gr/maps). Εμπίπτει στη Γ' Κλιματική Ζώνη της Ελλάδας (Τ.Ε.Ε. & Υ.Π.Ε.Κ.Α., 2012, σ. 7), ενώ έχει μέσο υψόμετρο 115m. Το κλίμα είναι πεδινό ηπειρωτικό με μεγάλες θερμοκρασιακές διακυμάνσεις, ψυχρό χειμώνα και θερμό καλοκαίρι, υψηλά επίπεδα υγρασίας και άνιση κατανομή βροχοπτώσεων³⁵.

Το μεσοκλίμα είναι αστικό, όμως συμβάλλουν θετικά τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά του τόπου, καθώς η ευρύτερη περιοχή γειτνιάζει με το Ληθαίο ποταμό και την εξωαστική ζώνη πρασίνου του πάρκου Αγίου Γεωργίου. Ωστόσο, κατά τους θερινούς μήνες παρατηρούνται φαινόμενα αστικής θερμικής νησίδας, εξαιτίας της πυκνότητας της δόμησης και της χαμηλής

³⁵ Στοιχεία από τη μελέτη Αναθεώρησης ΓΠΣ Δήμου Τρικκαίων - Α' Φάση (2008)

λευκάγεια των δομικών υλικών, γεγονός που ενισχύει την απορρόφηση ηλιακής ακτινοβολίας και εντείνει τις θερμοκρασιακές εξάρσεις κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Τα κλιματικά δεδομένα της ευρύτερης περιοχής συλλέχθηκαν από το μετεωρολογικό σταθμό της πόλης των Τρικάλων³⁶, ο οποίος ανήκει στην Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία.

Θερμοκρασία αέρα

Η μελέτη της θερμοκρασίας του αέρα καλύπτει τη χρονική περίοδο 1980 έως 1997, ένα διάστημα ικανό να παρέχει αξιόπιστες κλιματικές εκτιμήσεις για τα δεδομένα της Ελλάδας (Μπαθρέλλος, 2005). Η μέση ετήσια θερμοκρασία που προκύπτει είναι 16,1°C, με θερμότερο μήνα τον Ιούλιο (27,3°C) και ψυχρότερο τον Ιανουάριο (5,3°C) (βλ. Παράρτημα).

Σχετική υγρασία αέρα

Από τα στοιχεία της ΕΜΥ για το έτος 1995 (βλ. Παράρτημα) παρατηρούμε ότι η μέση σχετική υγρασία είναι έντονη (63,7%). Οι υψηλότερες τιμές παρουσιάζονται τους μήνες Δεκέμβριο (83%) και Ιανουάριο (81%), ενώ οι ελάχιστες τον Ιούλιο (44%). Ωστόσο καθ'όλη τη διάρκεια του έτους προκύπτουν μέγιστες τιμές 85-100%, γεγονός που προκαλεί δυσφορία το καλοκαίρι.

Βροχοπτώσεις

Η μελέτη μέσης ετήσιας κατανομής του ύψους των βροχοπτώσεων βασίστηκε στα δεδομένα του υδρολογικού σταθμού Τρικάλων για τη χρονική περίοδο 1973 – 2003. Η περιοχή παρουσιάζει σχετικά υψηλά επίπεδα βροχών (722,4mm), με τις μεγαλύτερες μέσες μηνιαίες τιμές να παρατηρούνται το Δεκέμβριο (105,7mm) και το Νοέμβριο (102,3mm). Αντίθετα, το ύψος των βροχοπτώσεων περιορίζεται σημαντικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και ιδιαίτερα τον Ιούλιο (18,7mm) (βλ. Παράρτημα).

Άνεμοι

Οι επικρατέστεροι άνεμοι στην περιοχή μελέτης είναι οι δυτικοί, οι βόρειοι, και οι βορειοδυτικοί. Η συνήθης ένταση είναι ήπια και κυμαίνεται μεταξύ 1-3 B, ενώ ισχυρότεροι άνεμοι παρατηρούνται σχετικά σπάνια και μπορεί να φθάσουν ως 5B (συχνότητα εμφάνισης 1,1%) (βλ. Παράρτημα). Συνεπώς η συχνότερη ένταση των ανέμων δεν υπερβαίνει τα 5 m/s, ώστε να δημιουργεί σημαντική ενόχληση κατά τους χειμερινούς μήνες και αίσθηση χαμηλότερης θερμοκρασίας (Γιάννας, 2001).

³⁶Ο σταθμός των Τρικάλων βρίσκεται τοποθετημένος σε υψόμετρο 112 μέτρα, με συντεταγμένες: X=307.713,6 και Ψ=4.377.423,2

5.3.3 Χρήσεις γης

Εικόνα 5-13: Υφιστάμενες ζώνες οργάνωσης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης.
Πηγή: google earth (ιδία επεξεργασία)

Η έκταση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης διαχωρίζεται σε 3 ζώνες οργάνωσης χρήσεων, πλήρως ανεξάρτητες χωρικά και λειτουργικά μεταξύ τους.

ΖΩΝΗ Α

Η Ζώνη Α αποτελεί την υφιστάμενη δημοτική έκταση, η οποία περιήλθε στην κυριότητα του Δήμου με την ολοκλήρωση της Α' Φάσης ανταλλαγής εκτάσεων. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει 2 παλιά κτίρια και ένα υπόστεγο του πρώην στρατοπέδου, στα οποία έχουν εγκατασταθεί νέες χρήσεις, 2 λυόμενα κτίρια τα οποία εγκατέστησε ο Δήμος το 2010, ένα skate park δυτικά επί της οδού Κατσιμήδου, καθώς και έναν υπαίθριο χώρο στάθμευσης στο βόρειο τμήμα, επί της οδού Τσιτσάνη. Η υπόλοιπη έκταση καλύπτεται από επιφάνειες πρασίνου. Πρόκειται ουσιαστικά για τη μοναδική χωρική ενότητα χωρίς περίφραξη, όπου επιτρέπεται η ελεύθερη πρόσβαση των κατοίκων. Στις υπόλοιπες ζώνες η είσοδος πραγματοποιείται υπό προϋποθέσεις σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων.

Στα κτίρια διαμορφώθηκαν συνολικά 6 αίθουσες, οι οποίες παραχωρήθηκαν προς χρήση σε τοπικούς συλλόγους, σύμφωνα με την αριθμ. 279/14-07-2008 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Τρικκαίων. Συγκεκριμένα στεγάζονται οι εξής σύλλογοι:

- Δημοτικό Κουκλοθέατρο - Δημοτικό Θέατρο Σκιών
- Ελληνική Ομάδα Διάσωσης Νομού Τρικάλων (2 ακίνητα)
- Λέσχη Ειδικών Δυνάμεων
- Ένωση Ραδιοερασιτεχνών Τρικάλων
- Λέσχη Αυτοκινήτων Τρικάλων «ΛΑΤ»

ΖΩΝΗ Β

Η ενότητα αυτή καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό του οικοπέδου. Αν και ο χώρος αποδεδειγμένα από στρατόπεδο, ένα τμήμα των εγκαταστάσεων έχει διατηρηθεί σε λειτουργία, καθώς χρησιμοποιείται από τη ΣΜΥ. Η έκταση φιλοξενεί βοηθητικές χρήσεις της Σχολής, αποθήκες υλικών, όπως επίσης χώρους εκγύμνασης και αθλητικών δραστηριοτήτων. Η κύρια πρόσβαση πραγματοποιείται από φυλασσόμενη πύλη, επί της οδού Κοσμά Αιτωλού. Η ζώνη γειτνιάζει άμεσα στα ανατολικά με τον ιερό ναό Αγίου Κοσμά, περικλείοντας τις τρεις πλευρές της έκτασής του.

ΖΩΝΗ Γ

Η Ζώνη Γ περιλαμβάνει ένα ορθογώνιο, ισόγειο κτίριο, το οποίο κατασκευάστηκε το 2006 με σκοπό να λειτουργήσει ως Στρατολογικό Γραφείο. Η υπηρεσία σύντομα καταργήθηκε και πλέον στεγάζει το Βρεφονηπιακό Σταθμό Φρουράς Τρικάλων. Ο σταθμός εγκαινιάστηκε το 2017³⁷ και απευθύνεται στο στρατιωτικό προσωπικό της ΣΜΥ, ωστόσο τυχόν κενές θέσεις παρέχονται σε οικογένειες δημοτών. Το κτίριο διαθέτει επίσης έναν περιφραγμένο υπαίθριο αύλειο χώρο, ενώ η είσοδος πραγματοποιείται από την οδό Τσιτσάνη. Αποτελεί μία περιορισμένη έκταση στο μέσο της βόρειας πλευράς του στρατοπέδου, η οποία απομονώθηκε κατά την ανέγερση του κτιρίου.

³⁷ Δελτίο Τύπου Δήμου Τρικκαίων στις 19/10/2017, διαθέσιμο στο <https://trikalacity.gr/egkeniastike-o-vrefonipiakos-stathmos-gia-stratititikous-sta-trikala> (πρόσβαση 8/7/18).

**Εικόνα 5-14: Ζώνη Α – Χώρος πρασίνου.
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας**

**Εικόνα 5-15: Ζώνη Β – Βοηθητικές χρήσεις της ΣΜΥ.
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας**

**Εικόνα 5-16: Ζώνη Β – Υφιστάμενο κτιριακό απόθεμα.
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας**

5.3.4 Κτιριακό απόθεμα

Εικόνα 5-17: Διάγραμμα αξιολόγηση κατάστασης κτιριακού δυναμικού στο πρώην στρατόπεδο.

Πηγή: google earth (ιδία επεξεργασία)

Έπειτα από την αποδέσμευση του στρατοπέδου Παπαστάθη στις αρχές της δεκαετίας του 1980, το σύνολο της έκτασης και οι κτιριακές εγκαταστάσεις μετέβησαν σε καθεστώς υπολειτουργίας ή και πλήρους εγκατάλειψης. Ο μεγαλύτερος αριθμός κτιρίων εντοπίζεται στη Ζώνη Β (Εικόνα 5-13), η οποία διατηρεί την περίφραξη ως σήμερα και βρίσκεται υπό την επίβλεψη της ΣΜΥ. Το γεγονός αυτό προφύλαξε τις υποδομές από λεηλασίες και εξωγενείς καταστροφές. Ωστόσο, από το σύνολο των κτιρίων σε αυτή την χωρική ενότητα, εκείνα που κυρίως αξιοποιούνται από τη Σχολή και συνεπώς συντηρούνται περισσότερο, βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα του στρατοπέδου. Οι υπόλοιπες κατασκευές αποτελούν αποθήκες υλικών που χρησιμοποιούνται σε περιορισμένο βαθμό, με αποτέλεσμα να μη λαμβάνουν την απαραίτητη τεχνική φροντίδα και να παρουσιάζουν εμφανείς φθορές από τις καιρικές συνθήκες και τη γήρανση των υλικών.

Η Ζώνη Α απέκτησε ελεύθερη πρόσβαση για τους κατοίκους αφότου ο Δήμος Τρικκαίων εξασφάλισε την κυριότητά της το 2003 (Α' Στάδιο ανταλλαγής εκτάσεων). Τα 2 υφιστάμενα κτίρια επαναχρησιμοποιήθηκαν, ενώ επιπλέον προστέθηκαν 2 λυόμενες κατασκευές το 2010. Ως δημοτικά κτίρια συντηρούνται ανά τακτά χρονικά διαστήματα ώστε να παραμένουν λειτουργικά, ωστόσο είναι πιο ευάλωτα σε εξωτερικούς παράγοντες υποβάθμισης, καθώς δεν προστατεύονται όσο τα κτίρια της Ζώνης Β. Τέλος το κτίσμα στη χωρική ενότητα Γ είναι

νεόδμητο και επιπλέον προσφάτως ανακαινισμένο (2017), συνεπώς βρίσκεται σε άριστη κατάσταση.

Το κτιριακό απόθεμα περιλαμβάνει συνολικά 18 κτιριακούς όγκους και 3 υπόστεγα. Τα υφιστάμενα κελύφη καταγράφηκαν και εκτιμήθηκαν ως προς την κατάσταση διατήρησής τους, όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα αξιολόγησης (Εικόνα 5-17). Επιπλέον αξιολογείται ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας, η μορφή και τα υλικά κατασκευής, ώστε να εξεταστεί η μελλοντική αξιοποίησή τους. Ανάλογα με την κατάσταση διατήρησης τα κτίρια διαχωρίστηκαν στις κατηγορίες: καλή, μέτρια και κακή. Η καλή κατάσταση αφορά το κτιριακό δυναμικό που φιλοξενεί χρήσεις και δεν παρουσιάζει φθορές. Η μέτρια περιλαμβάνει υποδομές οι οποίες είναι λειτουργικές, όμως χρήζουν αποκατάστασης. Σε κακή κατάσταση χαρακτηρίστηκαν κτίρια που έχουν εγκαταλειφθεί ή χρησιμοποιούνται περιστασιακά και εμφανίζουν σημαντικές τεχνικές βλάβες. Συγκεκριμένα:

- Σε καλή κατάσταση βρίσκονται 3 κτίρια: Γ1, Λ1 και Λ2, τα οποία συνιστούν σύγχρονες προσθήκες και δεν περιλαμβάνονται στο αρχικό κτιριακό απόθεμα του πρώην στρατοπέδου.
- Σε μέτρια κατάσταση βρίσκονται 6 κτίρια: Α1, Α2, Β10-Β13, καθώς και το υπόστεγο Υ3. Όλα στεγάζουν λειτουργίες, αλλά ως δομές δεν παρέχουν ικανοποιητικές συνθήκες στους ενοίκους, ούτε αναβαθμίζουν αισθητικά την περιοχή.
- Σε κακή κατάσταση βρίσκονται 9 κτίρια και 2 υπόστεγα: Β1-Β9 και Υ1, Υ2. Τα κτίρια αυτά αποτελούν παλιές αποθήκες εξοπλισμού και είναι εμφανής η απουσία εργασιών συντήρησης. Για να γίνουν ασφαλή και λειτουργικά θα χρειαστούν εκτεταμένες παρεμβάσεις αποκατάστασης.

Συνολικά, όλα τα κτίσματα είναι ισόγεια, ενώ τα περισσότερα έχουν ορθογώνια κάτοψη και καθορισμένη διάταξη ανά ενότητες. Η κατασκευή τους είναι κυρίως μεταλλική με θολωτή στέγη ή από οπλισμένο σκυρόδεμα με στέγη από λαμαρίνα ή κεραμίδια. Πρόκειται κατά κύριο λόγο για τυπικές, ευτελείς κατασκευές, χωρίς αξιόλογα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, όπως τα παραδοσιακά ιστορικά κτίρια που εντοπίζονται σε άλλες πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται ως μέτρο σύγκρισης τα στρατόπεδα της Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα το Κόδρα και το Παύλου Μελά, όπου το κτιριακό απόθεμα προστατεύεται από το Υπουργείο Πολιτισμού (Ζυγομαλάς, 2006).

Εικόνα 5-18: Παράδειγμα καλής κατάστασης διατήρησης - Το κτίριο του Βρεφονηπιακού σταθμού
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας

**Εικόνα 5-19: Παράδειγμα μέτριας κατάστασης διατήρησης – Τα κτίρια που στεγάζουν βοηθητικές
χρήσεις της ΣΜΥ.**
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας

Εικόνα 5-20: Παράδειγμα κακής κατάστασης διατήρησης – Οι αποθήκες υλικών.
Πηγή: Στοιχεία επιτόπιας έρευνας

5.4 Ολοκληρωμένες μελέτες

Η αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη αποτελεί ένα ζήτημα που απασχολεί τη Δημοτική αρχή και την κοινωνία των Τρικάλων εδώ και 35 χρόνια. Μελετώντας τα πρακτικά απομαγνητοφωνημένων συζητήσεων των δημοτικών συμβουλίων στις αρχές της δεκαετίας του 1980 (Κατσαρός, 2009), διαπιστώνεται το σημαντικό ενδιαφέρον και των δύο πλευρών, στα πλαίσια της εκπόνησης μελετών για την κατάρτιση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου της πόλης (ΦΕΚ 470/Δ/1985). Η αλλαγή χρήσης της έκτασης από στρατόπεδο σε χώρο κοινωφελών χρήσεων έγινε δεκτή με θέρμη από τους πολίτες, ιδιαίτερα όσους κατοικούν στην περιοχή και βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό τα προβλήματά της. Ο σύλλογος Κάτω Στρατώνων, όπως χαρακτηριστικά ονομάζεται η συνοικία, αναγνώρισε την νέα χρήση ως παράγοντα που θα συμβάλλει στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους³⁸.

Κατά την εξέλιξη της Α' Φάσης³⁹ ανταλλαγής του στρατοπέδου με δημοτικές εκτάσεις ανατολικά της ΣΜΥ, στα σχέδια του Δήμου Τρικκαίων για την εκμετάλλευση του οικοπέδου, εκτός από τη δημιουργία ελεύθερων χώρων συμπεριλαμβανόταν επίσης η ανέγερση του Διοικητηρίου⁴⁰ της πόλης. Η συγκέντρωση των διάσπαρτων δημοσίων υπηρεσιών ασφαλώς θα βελτίωνε την εξυπηρέτηση του πολίτη, ωστόσο η ανοικοδόμηση νέων κτιριακών εγκαταστάσεων θα μπορούσε να επιβαρύνει περαιτέρω την περιοχή, εφόσον ο σχεδιασμός δεν ενσωματώσει βιοκλιματικά κριτήρια και δε δοθεί προσοχή στην κλίμακα, τη συνδεσιμότητα και την προσβασιμότητα σε σχέση με τον αστικό ιστό.

Επιπλέον, το 2010 εκπονήθηκε προκαταρκτική μελέτη από ιδιώτη για την ανέγερση και δωρεά στο Δήμο Τρικκαίων ενός σύγχρονου συνεδριακού κέντρου 1.000 ατόμων, το οποίο χωροθετήθηκε από το δημοτικό συμβούλιο στην έκταση του πρώην στρατοπέδου. Η μελέτη αφορούσε αποκλειστικά στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό⁴¹ του κτιρίου ως μεμονωμένο σύνολο, χωρίς να υπάρξει πρόβλεψη για το σύνολο του χώρου και την ένταξη στην περιοχή, καθώς δεν ευοδώθηκαν οι συζητήσεις και παρέμεινε στο στάδιο της προμελέτης. Η κλίμακα του έργου και οι προβλεπόμενες οχλήσεις αποτέλεσαν τους κυριότερους ανασταλτικούς παράγοντες.

Η ανάγκη ανάπλασης της πρώην στρατιωτικής έκτασης για την ανασυγκρότηση του πολεοδομικού κέντρου επισημαίνεται και στη μελέτη για την Αναθεώρηση του ΓΠΣ. Στο Β2

³⁸ Η δήλωση του εξωφαιστικού και εκπολιτιστικού συλλόγου Κάτω Στρατώνων πραγματοποιήθηκε σε συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου στις 9/10/1984. Εντοπίστηκε στο (Κατσαρός, 2009).

³⁹ Βλ. αναλυτικά Κεφ. 5.2

⁴⁰ Αναφέρεται στο Τρικαλινό Ημερολόγιο 1993-94 σ.245.

⁴¹ Η αρχιτεκτονική μελέτη παραδόθηκε στην Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Τρικκαίων, από όπου και ανακτήθηκαν αντίγραφο αυτής.

στάδιο της μελέτης προτείνεται η διαμόρφωση κοινόχρηστων χώρων, σε συνδυασμό με πολιτιστικές εγκαταστάσεις και κατασκευή συνεδριακού κέντρου. Αν και προβλέπονται τρία νέα μεγάλα πάρκα πόλης, εντούτοις αυτά χωροθετούνται στις περιοχές επέκτασης του πολεοδομικού σχεδίου, εκτός του αστικού κέντρου. Αναμφίβολα η υλοποίησή τους θα προσφέρει πολλαπλά οφέλη στους κατοίκους, ως σημαντικοί πόλοι αναψυχής και άθλησης, ωστόσο δε βελτιώνει άμεσα την ποιότητα ζωής στην πόλη.

Οι υφιστάμενες στρατηγικές κατευθύνσεις του Δήμου Τρικκαίων για την αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου, ενώ βρίσκεται σε αναμονή για την ολοκλήρωση της Β' Φάσης ανταλλαγής εκτάσεων, εστιάζουν στη δημιουργία ενός χώρου πρασίνου με δράσεις αθλητισμού, σε άμεση διασύνδεση με το Δημοτικό Στάδιο. Ωστόσο δεν έχει διεξαχθεί ακόμη κάποια μελέτη για την διαμόρφωση του στρατοπέδου, τη χωροθέτηση των χρήσεων ή τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ανάπλασης. Η δυσκολία πρόβλεψης του χρονικού ορίζοντα για την απόκτηση της υπόλοιπης έκτασης, λόγω των νομικών και γραφειοκρατικών κωλυμάτων, συντελεί στην αναβολή της εκπόνησης των απαραίτητων μελετών. Αντιθέτως, ο Δήμος επιλέγει να διαθέσει τους πόρους του σε έργα που είναι δυνατόν να υλοποιηθούν πιο άμεσα, όπως η διεξαγωγή διαγωνισμού για τον ανασχεδιασμό των κεντρικών πλατειών της πόλης.

Συνολικά ως σήμερα έχουν διαχρονικά διατυπωθεί ποικίλα σενάρια επανάχρησης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη, χωρίς όμως να έχει ποτέ πραγματοποιηθεί μία ολοκληρωμένη μελέτη για το σύνολο της έκτασης του χώρου. Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να συνεισφέρει σε αυτόν τον τομέα, προτείνοντας μία σχεδιαστική προσέγγιση η οποία θα αξιοποιεί τα εργαλεία και τις αρχές της αστικής αειφορίας, όπως προέκυψαν μέσα από την έρευνα και την ανάλυση ορθών πρακτικών της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας.

6. Πρόταση – επεμβάσεις ανασχεδιασμού

6.1 Αρχές στρατηγικού σχεδιασμού

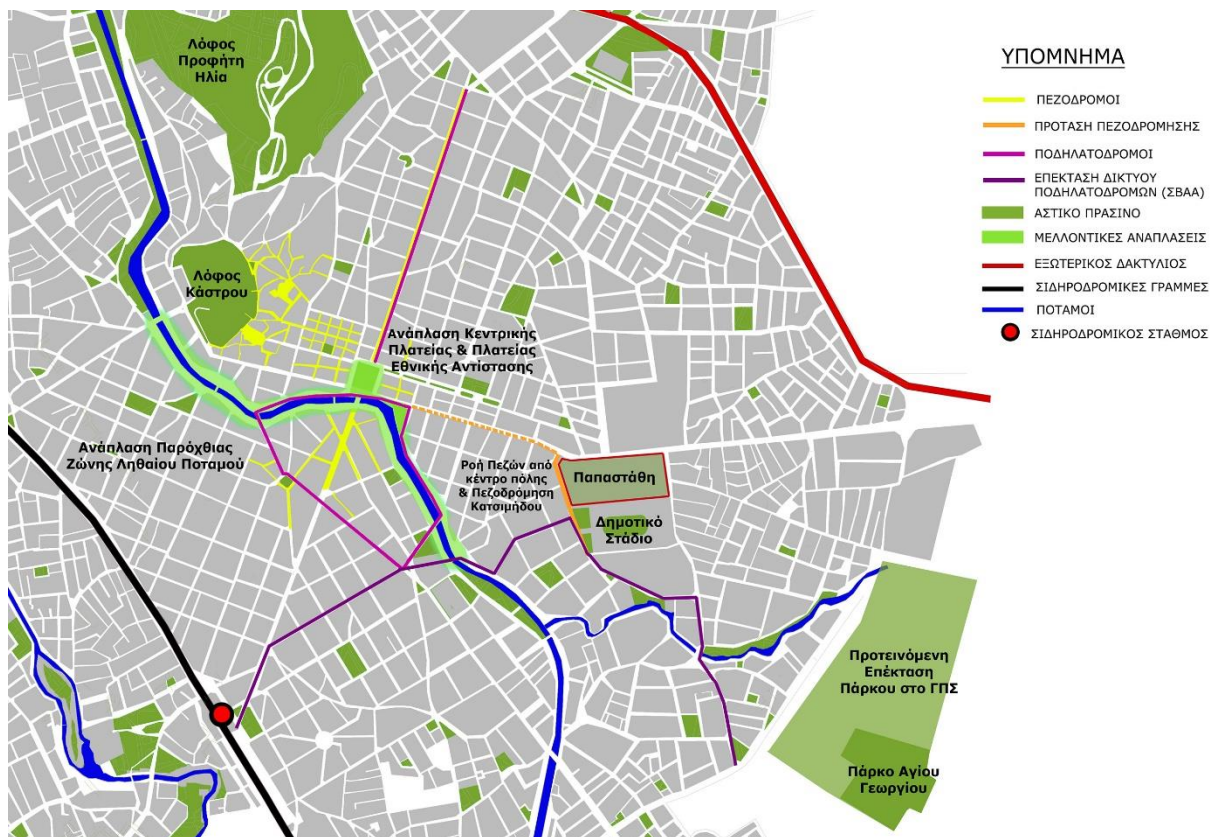
Η πρόταση ανάπλασης και επανένταξης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης δομείται με βάση ένα πλαίσιο στρατηγικών στόχων και αρχών, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ευρύτερης περιοχής, τις ανάγκες των κατοίκων, την αναπτυξιακή δυνατότητα, την ταυτότητα και τη δυναμική του χώρου, όπως επισημάνθηκαν μέσα από την ανάλυση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης. Επιπλέον, ενσωματώνονται στοιχεία από τις σύγχρονες προσεγγίσεις της αστικής αειφορίας, κατανοώντας και αξιοποιώντας ανάλογες ορθές πρακτικές και κατευθύνσεις, οι οποίες εντοπίστηκαν μέσα από την έρευνα στη διεθνή βιβλιογραφία. Οι πρωταρχικοί στόχοι της παρέμβασης είναι οι εξής:

1. Διασύνδεση - ενοποίηση του νέου πάρκου με υπαίθριους χώρους περιαστικού και αστικού πρασίνου.
2. Απόδοση νέων κοινόχρηστων και κοινωφελών χρήσεων στους κατοίκους της πόλης.
3. Προώθησης της βιώσιμης αστικής κινητικότητας και των ήπιων μορφών μετακίνησης.
4. Ενσωμάτωση της ανενεργούς έκτασης στο δίκτυο λειτουργιών, καθώς και στην κοινωνική ζωή του τόπου.
5. Δημιουργία νέας ταυτότητας για την περιοχή μελέτης και ανάδειξή της σε τοπόσημο.
6. Βιώσιμη και ορθολογική διαχείριση του χώρου και των φυσικών πόρων. Χρησιμοποίηση οικολογικών υλικών και βιοκλιματικών μεθόδων.
7. Οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής ως πόλος έλξης επισκεπτών σε υπερτοπικό επίπεδο.
8. Περιβαλλοντική αναβάθμιση του αστικού κέντρου των Τρικάλων και αύξηση του αστικού πρασίνου.

Για την υλοποίηση των στρατηγικών στόχων καθορίζεται ένα σύνολο επεμβάσεων ανά τομέα, με βασικό κριτήριο την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου και της ποιότητας ζωής των κατοίκων στην πόλη των Τρικάλων.

– Βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος

Η ενίσχυση των ελεύθερων χώρων και του αστικού πρασίνου αποτελεί βασική προτεραιότητα για την αναδιαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου. Η χωροθέτησή του σε ένα κεντρικό και πυκνοδομημένο σημείο του πολεοδομικού ιστού καθιστά τα μελλοντικά οφέλη της ανάπλασης ιδιαίτερα σημαντικά, καθώς αντιμετωπίζουν τη σοβαρή έλλειψη υπαίθριων χώρων της περιοχής και επιπλέον απευθύνονται σε ένα ευρύ πληθυσμιακό σύνολο. Το ζήτημα της ένταξης στον οικιστικό ιστό συνιστά επίσης μία κρίσιμη παράμετρο της πρότασης, ενώ η επιλογή των προτεινόμενων χρήσεων και δραστηριοτήτων έχει ως αρχή να μην προκαλούν όχληση στην ευρύτερη περιοχή, διαταράσσοντας τις υφιστάμενες λειτουργίες.

Εικόνα 6-1: Χάρτης ευρύτερου δικτύου αστικού πρασίνου.

Πηγή: (ιδία επεξεργασία)

Η αύξηση των ανοιχτών χώρων στο εσωτερικό του στρατοπέδου ενισχύεται από την ως επί το πλείστον απόσυρση του κτιριακού αποθέματος, το οποίο κατά βάση περιλαμβάνει εγκαταλειμμένες αποθήκες ή κτίρια μη αξιόλογου ιστορικού ή αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος και υλικών κατασκευής. Η κατά το δυνατόν απομάκρυνσή τους συμβάλλει στην αποφυγή του κατακερματισμού της έκτασης, στη βελτίωση της προσπελασιμότητας και της κίνησης των πεζών, όπως επίσης στην οπτική και λειτουργική ενοποίηση του χώρου.

Επιπρόσθετα, κρίνεται σημαντική η δημιουργία ενός δικτύου αστικού πρασίνου, το οποίο θα συνδέει το νέο πάρκο με δημόσιους υπαίθριους χώρους της ευρύτερης περιοχής, όπως η Κεντρική Πλατεία και η Πλατεία Εθνικής Αντίστασης (για τις οποίες προβλέπεται η βιοκλιματική ανάπλασή τους⁴²), η παραποτάμια ζώνη του Ληθαίου και το περιαστικό πάρκο Αγίου Γεωργίου (Εικόνα 6-1). Η σύνδεση είναι δυνατόν να επιτευχθεί με την επέκταση του υφιστάμενου δικτύου ποδηλατοδρόμων, καθώς και με τον ορισμό ασφαλών και ανεμπόδιστων διαδρομών για τους πεζούς. Σε δεύτερο στάδιο προτείνεται η ενοποίηση του δικτύου με το αστικό πράσινο του Λόφου του Προφήτη Ηλία και του Λόφου του Κάστρου, όπως επίσης με ιστορικές και πολιτιστικές διαδρομές της πόλης.

– Οικονομική ανάπτυξη

Ο στρατηγικός σχεδιασμός έχει ως στόχο να συμβάλλει στην οικονομική βιωσιμότητα του πάρκου, καθώς και της ευρύτερης περιοχής, εξασφαλίζοντας παράλληλα τη συνεργασία και τη συμμετοχή της τοπική κοινωνίας. Αυτό επιτυγχάνεται με τα εξής μέσα:

- Η αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος θα αναδείξει την περιοχή σε πόλο έλξης υπερτοπικής σημασίας, στηρίζοντας την τοπική οικονομία και την αγορά εργασίας. Επίσης, η προσέλκυση επενδύσεων θα ενισχύσει την επιχειρηματικότητα και κατά συνέπεια θα δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης.
- Οι νέες χρήσεις θα περιλαμβάνουν δράσεις χαμηλής όχλησης, οι οποίες θα λειτουργούν συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά με την οικονομία της περιοχής, με έμφαση στις ήπιες/εναλλακτικές δραστηριότητες άθλησης, ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης και πολιτισμού.
- Στα πλαίσια της οικονομικής βιωσιμότητας του πάρκου προβλέπονται χώροι και εγκαταστάσεις που είναι δυνατόν να μισθωθούν από ιδιώτες, επιχειρήσεις και φορείς, ώστε να παρέχουν ανταποδοτικά έσοδα, καλύπτοντας σημαντικό μέρος των πάγιων εξόδων.
- Για τη διαχείριση του πάρκου θα εφαρμοστεί ένα δυναμικό σχήμα διοίκησης, το οποίο εκτός από το Δήμο Τρικκαίων ως βασικό συντελεστή, θα περιλαμβάνει επιπλέον τη συμμετοχή ιδιωτών, πολιτών και ιδιαίτερα κατοίκων της γειτονιάς.

⁴² Βλ. Κεφ. 4.5

– Κοινωνική συνοχή

Ο ανασχεδιασμός του πρώην στρατοπέδου επιδιώκει αρχικά να επαναπροσδιορίσει τη σχέση των κατοίκων με τον περιβάλλοντα δημόσιο χώρο και να τον εντάξει στην καθημερινή ζωή του τόπου. Οι νέες χρήσεις απευθύνονται σε όλες τις ομάδες και ηλικίες των πολιτών, ώστε να ενισχυθεί η κοινωνική ισότητα και συνοχή. Οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται φιλοδοξούν να ενισχύσουν την κοινωνικότητα, τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητες των χρηστών, ενώ θα διευρύνουν την παροχή κοινωνικών υποδομών αναψυχής, εκπαίδευσης, πολιτισμού και άθλησης. Επίσης, θα προωθηθεί η ενεργός συμμετοχή των κατοίκων τόσο στη διαχείριση του πάρκου, όσο και στο σχεδιασμό του προγράμματος δράσεων και εκδηλώσεων που θα φιλοξενεί ο νέος χώρος, με τη μορφή ενός «συλλόγου φίλων πάρκου».

– Προσβασιμότητα

Βασική παράμετρος της περιβαλλοντικής ανασυγκρότησης του χώρου αποτελεί η ενίσχυση της βιώσιμης κινητικότητας με σκοπό τον περιορισμό της χρήσης του αυτοκινήτου και παράλληλα την ενθάρρυνση των εναλλακτικών μέσων μετακίνησης. Θα εφαρμοστούν τα ακόλουθα μέτρα:

- Προώθηση και ενίσχυση της δημόσιας συγκοινωνίας με δημοτικά minibuses για την εξυπηρέτηση του κοινού σε τοπικές διαδρομές.
- Δημιουργία ενός δικτύου ήπιας κινητικότητας, το οποίο θα συνδέει το πάρκο με το αστικό κέντρο, καθώς και σημαντικούς ελεύθερους χώρους της πόλης.
- Χάραξη διαδρομών πεζών και ποδηλάτων στο εσωτερικό του νέου πάρκου, ώστε να διασφαλιστεί η ασφαλής και άνετη κίνηση κατοίκων και επισκεπτών, γεγονός που ευνοείται από το ομαλό ανάγλυφο του εδάφους.
- Κατασκευή υπαίθριου χώρου στάθμευσης με άμεση πρόσβαση από κεντρική οδική αρτηρία, με σκοπό την αποτροπή συμφόρησης των οδών από παρόδια στάθμευση. Επιπλέον, εντός του χώρου θα υφίσταται απαγόρευση εισόδου των οχημάτων, εκτός από τα οχήματα εξυπηρέτησης, με πρόσβαση σε καθορισμένο ωράριο, καθώς και τα εκτάκτου ανάγκης.
- Αναδιοργάνωση της κυκλοφορίας και πεζοδρόμηση τμημάτων οδών για τη βελτίωση της σύνδεσης τόσο με την άμεση, όσο και με την ευρύτερη περιοχή.

6.2 Πολεοδομική οργάνωση

6.2.1 Χρήσεις γης

Η ανάπλαση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη έχει ως βασικό σκοπό τη δημιουργία ενός νέου αστικού πάρκου το οποίο θα προσφέρει στους κατοίκους και τους επισκέπτες ένα πολυδιάστατο χώρο, με εστίες ενδιαφέροντος για όλο το ηλικιακό φάσμα. Η κυρίαρχη χρήση του πρασίνου πλαισιώνεται από λειτουργικές ενότητες ήπιας όχλησης και υποδομές μικρής κλίμακας, διαμορφώνοντας χώρους αναψυχής, άθλησης, συνάθροισης και κοινωνικοποίησης, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων, καθώς και εμπορίου. Η οργάνωση και χωροθέτηση των προτεινόμενων χρήσεων συνυπολογίζει τα στοιχεία του αστικού περιβάλλοντος, ώστε το νέο πάρκο να ενταχθεί με συμβατό και συνεκτικό τρόπο στην ευρύτερη περιοχή, λειτουργώντας συμπληρωματικά ως προς τις ανάγκες της.

Επιπρόσθετα, σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη χωρική οργάνωση των χρήσεων αποτελούν η επίτευξη συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης, όπως επίσης το υφιστάμενο κτιριακό απόθεμα, καθώς επιλέγεται να διατηρηθούν τα κτίρια που αξιολογήθηκαν ότι βρίσκονται σε καλή και μέτρια κατάσταση (Εικόνα 5-17). Παράλληλα, δίνεται έμφαση στη σύνδεση των επιμέρους ενοτήτων με τη δημιουργία κατάλληλων διαδρομών και μεταβατικών χώρων, ώστε να εξασφαλιστεί η ροή της κίνησης, η ομαλή προσβασιμότητα, καθώς και δυναμική αλληλεπίδραση. Οι λειτουργίες του πάρκου οργανώνονται στους εξής τομείς:

1. Πράσινο – αναψυχή

Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει υπαίθριους χώρους πρασίνου και ήπιες χρήσεις αναψυχής, με καινοτόμα χαρακτηριστικά που έχουν ως σκοπό να διεγείρουν το ενδιαφέρον του επισκέπτη.

- Δημιουργία ενός «παιδοτοπίου», μίας ενότητας υπαίθριου παιχνιδιού με διαμορφώσεις και κατασκευές από φυσικά υλικά και πρωτότυπα παιχνίδια για ένα ευρύ φάσμα ηλικιών. Το παιδοτοπίο διαμορφώνεται στο δυτικό τμήμα του πάρκου, το οποίο γειτνιάζει με μία πυκνοδομημένη περιοχή κατοικίας, καθώς και με χώρους εκπαίδευσης. Επιπλέον, βρίσκεται κοντά στις εισόδους ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμο από οικογένειες με παιδιά και από μαθητές.
- Στην επέκταση της ίδιας ενότητας προς τα βόρεια διατηρείται η υφιστάμενη χρήση του skate park, με εκσυγχρονισμό ωστόσο με έναν ασφαλή εξοπλισμό.
- Το νέο πάρκο θα αποτελεί χώρο εκτόνωσης και αθλητικών δραστηριοτήτων, ωστόσο δε θα περιλαμβάνει αθλητικές υποδομές και εγκαταστάσεις, καθώς κρίνεται ότι οι ανάγκες καλύπτονται τόσο από το Δημοτικό Στάδιο, όσο και από το αθλητικό πάρκο

Αγίου Γεωργίου. Αντιθέτως, οργανώνονται ελεύθεροι χώροι για εναλλακτικές δραστηριότητες άθλησης, όπως διαδρομές περιπάτου, υπαίθρια όργανα γυμναστικής και χώροι υπαίθριας άσκησης (πχ. γιόγκα κ.α.).

- Κατασκευάζονται καινοτόμες αθλοπαιδιές και χώροι ανάπτυξης επιδεξιότητων, όπως ο τοίχος αναρρίχησης στα όρια με το Δημοτικό Στάδιο, εκμεταλλευόμενοι το υφιστάμενο υψηλό μέτωπο.
- Χώροι στάσης με καθιστικά και στεγασμένοι υπαίθριοι χώροι με πέργκολες.
- Ένα νέο ισόγειο κτίριο από ελαφριά μεταλλική κατασκευή στεγάζει το αναψυκτήριο και ένα χώρο εκθέσεων.
- Η υπαίθρια έκταση στο κέντρο του πάρκου αποτελεί τον κεντρικό χώρο συνάθροισης και διεξαγωγής εκδηλώσεων. Αρχικά προσφέρει τη δυνατότητα υπαίθριας εκτόνωσης των λειτουργιών του νέου κτιρίου. Επιπλέον διατίθεται για τη διοργάνωση φεστιβάλ, παραστάσεων και ομιλιών, καθώς προβλέπεται χώρος για τοποθέτηση ελαφριών εγκαταστάσεων όποτε είναι αναγκαίο.
- Οργανωμένη φύτευση με καθιστικά, ως μεταβατικός χώρος όπου ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθεί τα δρώμενα της κεντρικής πλατείας χωρίς να εμπλακεί άμεσα ή να τον αξιοποιήσει ως χώρο εστίασης για κάποιο ελαφρύ γεύμα που έχει προμηθευτεί από το γειτονικό αναψυκτήριο.

Εικόνα 6-2: Παιδοτοπίο με κατασκευές από φυσικά υλικά.

Πηγή: : <http://landarchs.com/how-children-can-rock-the-world-of-design>

2. Εκπαίδευση -Υπηρεσίες

- Εκπαιδευτικές χρήσεις στεγάζονται σε 3 υφιστάμενα κτίρια. Η χρήση του παιδικού σταθμού διατηρείται, καθώς εξυπηρετεί επικουρικά και οικογένειες δημοτών εκτός από το στρατιωτικό προσωπικό της ΣΜΥ. Ωστόσο προτείνεται η μετατόπιση της εισόδου ώστε η πρόσβαση να μην πραγματοποιείται απευθείας από την οδό Τσιτσάνη, αλλά μέσω του πλατώματος που δημιουργείται στο σημείο της δεύτερης εισόδου του πάρκου, με σκοπό την προστασία των μαθητών από την κυκλοφορία των οχημάτων. Επιπλέον ο αύλειος χώρος αυξάνεται, ενώ στοιχεία κατακόρυφης φύτευσης τον απομονώνουν οπτικά και ηχητικά από το αναψυκτήριο και τον κεντρικό χώρο συνάθροισης. Τα 2 ακόμη κτίρια ανήκουν στο δυτικό τμήμα του πάρκου και φιλοξενούν το Δημοτικό Κουκλοθέατρο και το Δημοτικό Θέατρο Σκιών.
- Στη νοτιοανατολική άκρη του πάρκου 4 κτίρια αναβαθμίζονται και εκμισθώνονται σε μικρές επιχειρήσεις/εργαστήρια, τα οποία παράγουν προϊόντα από οικολογικά υλικά (πχ. είδη ένδυσης από ανακυκλώσιμα υλικά). Κατά συνέπεια διαμορφώνεται μία μικρή εμπορική γειτονιά σε άμεση επαφή με τον αστικό ιστό ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση, ενώ η χωροθέτηση της ανατολικής εισόδου του πάρκου σε αυτό το σημείο ενισχύει τον εύκολο εντοπισμό και την επισκεψιμότητα των επιχειρήσεων.
- Στον ίδιο χώρο μεταφέρονται οι λυόμενες κατασκευές, με σκοπό να διατηρηθεί η χρήση τους από τους υφιστάμενους συλλόγους.
- Στο μέτωπο-όριο του Δημοτικού Σταδίου τοποθετείται ελαφριά μεταλλική κατασκευή με δυνατότητα ανάρτησης πινακίδων για τη διεξαγωγή πολιτιστικών και εμπορικών εκθέσεων, όπως η παρουσίαση προϊόντων από τις μικρές επιχειρήσεις του πάρκου ή εκθέσεις φωτογραφίας μαθητών (Εικόνα 6-3).
- Στην κύρια είσοδο του πάρκου (ΒΔ) εγκαθίσταται ένα περίπτερο πληροφόρησης του κοινού για τις λειτουργίες, τις εκδηλώσεις και την ιστορία του χώρου.

Εικόνα 6-3: Ανάπλαση Μητροπολιτικού Πάρκου Π. Μελά - άποψη μεταλλικής κατασκευής περίφραξης ιστορικού κτιρίου.

Πηγή: <https://glow.gr/o-prodromos-nikhforidhs-milaei-gia-to-mhtropolitiko-parko-payloy-mela>

6.2.2 Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις

Στα πλαίσια της κυκλοφοριακής αναδιοργάνωσης της ευρύτερης περιοχής προτείνεται η πεζοδρόμηση της οδού Κατσιμήδου, από την οδό Τσιτσάνη έως την οδό Χατζηφώτη. Πρόκειται για το τμήμα της οδού που συνορεύει δυτικά τόσο με το πάρκο, όσο και το Δημοτικό Στάδιο. Στόχος της παρέμβασης είναι η λειτουργική σύνδεση του πάρκου με την περιοχή κατοικίας και η εξασφάλιση μίας ασφαλούς πρόσβασης για τους κατοίκους. Με αυτή την κίνηση επιδιώκεται να ενισχυθεί η κίνηση των πεζών και η προσβασιμότητα μέσω ποδηλάτου προς το πάρκο, καθώς αποτελεί την εγγύτερη οδό προς το αστικό κέντρο. Σύμφωνα με τις νέες κυκλοφοριακές ρυθμίσεις, η πρόσβαση των οχημάτων για το Στάδιο πραγματοποιείται στο εξής από την οδό Κοσμά Αιτωλού, όπου βρίσκεται και ο χώρος στάθμευσης του γηπέδου, ενώ η κεντρική είσοδος του Σταδίου θα αφορά μόνο πεζούς και ποδηλάτες. Ο κυκλοφοριακός φόρτος στην περιοχή μελέτης δεν αναμένεται να επηρεαστεί σημαντικά και θεωρείται ότι μπορεί να διοχετευθεί σε γειτονικές οδούς.

Κατά το σχεδιασμό του πάρκου διαμορφώνονται 4 είσοδοι, ενώ η υπόλοιπη περίμετρος είναι περιφραγμένη για λόγους ασφάλειας. Όπως έχει επισημανθεί, η κυκλοφορία των οχημάτων στο εσωτερικό του πάρκου επιτρέπεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις⁴³. Η κεντρική είσοδος τοποθετείται στη ΒΔ άκρη του οικοπέδου, όπου η ροή πεζών από το κέντρο της πόλης συναντά το νέο πάρκο (Εικόνα 6-4). Επίσης, μία ακόμη κύρια είσοδος δημιουργείται στο ΝΑ τμήμα,

⁴³ Βλ. Κεφ. 6.1

στη νέα εμπορική γειτονιά, επιτρέποντας με τον τρόπο αυτό τη διαμπερή κίνηση στο εσωτερικό της έκτασης. Ακολουθώντας, χωροθετούνται δύο δευτερεύουσες εισόδους: στο κέντρο της βόρειας πλευράς επί της οδού Τσιτσάνη, καθώς και στη ΝΔ άκρη, πλησίον του παιδοτοπίου.

Εικόνα 6-4: Ανάπλαση Μητροπολιτικού Πάρκου Π. Μελά - άποψη κύριας εισόδου του πάρκου.
Πηγή: <http://www.voria.gr/article/etsi-tha-ine-to-mitropolitiko-parko-tou-pmela---entiposiakes-maketes>

Χώρος στάθμευσης

Διαμορφώνεται υπαίθριος χώρος στάθμευσης στο βορειοανατολικό τμήμα του πάρκου, με είσοδο επί της οδού Κοσμά Αιτωλού. Το σημείο αυτό θεωρείται κομβικό διότι έχει άμεση πρόσβαση στην οδό Τσιτσάνη, το βασικότερο οδικό άξονα της ευρύτερης περιοχής. Η χρήση του χώρου είναι διττή, καθώς απευθύνεται τόσο στους επισκέπτες, όσο και στους κατοίκους της γειτονικής περιοχής. Ωστόσο, η πρόταση ανασχεδιασμού της περιοχής δεν ενθαρρύνει τη πρόσβαση στο πάρκο μέσω ΙΧ, αλλά φιλοδοξεί σε μία πιο φιλική προς το περιβάλλον προσβασιμότητα μέσω διαδρομών πεζών, ποδηλάτων και ΜΜΜ. Η εγγύτητα εξάλλου της έκτασης με το κέντρο της πόλης επιτρέπει την υλοποίηση αυτού του στόχου. Κατά συνέπεια, ο χώρος στάθμευσης θα αφορά κυρίως επισκέψεις υπερτοπικού χαρακτήρα, όπως επίσης άτομα με κινητικά προβλήματα. Ο σχεδιασμός του προβλέπει ακόμη τη χρήση υψηλής φύτευσης και ελαφριών κατασκευών (πέργκολα) με σκοπό την ηλιοπροστασία.

6.3 Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός

6.3.1 Στόχοι και σχεδιαστικές αρχές

Η ανάπλαση του πρώην στρατοπέδου έχει ως βασικό σκοπό να αναδιαμορφώσει το όριο της του χώρου προς την πόλη, επιτυγχάνοντας την αρμονική του ένταξη στον αστικό χώρο των Τρικάλων, τόσο σε επίπεδο συνοικίας, όσο και σε κλίμακα πόλης. Η διαμόρφωση των κεντρικών αξόνων κίνησης, όπως επίσης των σημείων πρόσβασης, πραγματοποιούνται σε άμεση συσχέτιση με τις λειτουργίες, τις χρήσεις, τις οχλήσεις και τα προβλήματα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής. Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις οργάνωσης των ροών διαχωρίζουν τους πεζούς από τα οχήματα, ενώ η δημιουργία ενός δικτύου ποδηλατοδρόμων συνδέει το νέο πάρκο με κεντρικούς ελεύθερους χώρους της πόλης, καθώς και το περιαστικό αθλητικό πάρκο Αγίου Γεωργίου, διευκολύνοντας την προσβασιμότητα σε επίπεδο πόλης. Επιπλέον, η πεζοδρόμηση της οδού Κατσιμήδου εντάσσει και ενοποιεί την έκταση στην κλίμακα της γειτονιάς, βελτιώνει την αλληλεπίδραση με τις κατοικίες και αναβαθμίζει την ποιότητα του δημόσιου χώρου. Επίσης, η χωροθέτηση των εισόδων του πάρκου γίνεται σε στρατηγικά σημεία και εξασφαλίζει την άνετη πρόσβαση των κατοίκων και από τις 3 ελεύθερες πλευρές του οικοπέδου.

Στο επίπεδο της εσωτερικής διαμόρφωσης και οργάνωσης του χώρου, η πρόταση σχεδιασμού ακολουθεί τις εξής κατευθύνσεις:

- Δημιουργία ενός τοπίου όπου συνυπάρχουν φυσικά και τεχνητά στοιχεία, συνθέτοντας ένα νέο αστικό οικοσύστημα.
- Διαμόρφωση ενός πυρήνα πρασίνου που θα συμβάλλει στη βελτίωση του μικροκλίματος και στη μείωση της αστικής ρύπανσης.
- Ενίσχυση της βιοποικιλότητας και της οικολογικής ισορροπίας της περιοχής.
- Διατήρηση των ιχνών της στρατιωτικής χρήσης και της ιστορικής μνήμης μέσα από την επανάχρηση μέρους του κτιριακού αποθέματος.
- Οργάνωση ενός δικτύου διαδρομών και υπαίθριων χώρων με σαφείς χαράξεις, οι οποίες αναγνωρίζονται εύκολα από τον επισκέπτη, ώστε να προσανατολίζεται στο χώρο.
- Χωροθέτηση πόλων έλξης δραστηριοτήτων σε όλη την έκταση του πάρκου, λειτουργική διασύνδεση των επιμέρους ενοτήτων για τη διασφάλιση της ροής των κινήσεων και την αποφυγή μελλοντικών εστιών υποβάθμισης.

- Ενθάρρυνση ήπιων μορφών άσκησης και αθλητισμού, με σκοπό τη βελτίωση της δημόσιας υγείας και ευεξίας.
- Διαχείριση της φύτευσης και στοιχείων αστικού εξοπλισμού για τη διαμόρφωση υπαίθριων χώρων με διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά και σκοπό.
- Επίτευξη συνθηκών θερμικής άνεσης για τους επισκέπτες με φυσικά ή τεχνητά μέσα και κατασκευές, όπως επίσης με βάση τη χωροθέτηση και τον προσανατολισμό των λειτουργιών.
- Επιλογή υλικών οικολογικών, ανακυκλώσιμων και με χαμηλή εμπεριεχόμενη ενέργεια, τόσο για την επίστρωση των επιφανειών, όσο και για τον εξοπλισμό του πάρκου.

6.3.2 Κτιριακό δυναμικό

Επανάχρηση κτιριακού αποθέματος

Ο στρατηγικός σχεδιασμός του πάρκου δίνει έμφαση στη βιώσιμη και ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων και της ενέργειας. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται ο σχεδιασμός και η οργάνωση του κτιριακού δυναμικού. Αρχικώς δίνεται έμφαση στη διατήρηση και επανάχρηση των υφιστάμενων κτιρίων, τα οποία κατά την αξιολόγηση του κτιριακού αποθέματος κρίθηκαν ότι βρίσκονται σε καλή ή μέτρια κατάσταση. Ο σκοπός είναι διττός: αφενός να περιοριστεί η ανάγκη ανέγερσης νέων υποδομών για την εγκατάσταση των προβλεπόμενων χρήσεων και αφετέρου να δημιουργηθεί μία σύνδεση με την ιστορική μνήμη. Αν και τα κτίρια του πρώην στρατοπέδου δεν είναι αξιόλογα από αρχιτεκτονική άποψη ως προς την κατασκευή τους, ωστόσο η τυπολογία τους παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς παραπέμπει άμεσα στην στρατιωτική χρήση τους, ιδιαίτερα η χαρακτηριστική μορφολογία των *tolls*. Αντιθέτως, προτείνεται η κατεδάφιση των κτιρίων που βρίσκονται σε κακή κατάσταση, καθώς έχουν υποστεί πιο εκτεταμένες βλάβες και η αποκατάστασή τους θα απαιτούσε σοβαρές οικονομικές δαπάνες. Επιπλέον, με την απομάκρυνσή τους απελευθερώνεται σημαντική έκταση, ώστε να αποδοθεί στους κατοίκους ως ελεύθερος χώρος πρασίνου.

Εικόνα 6-5: Διάγραμμα προτεινόμενης διατήρησης/κατεδάφισης κτιριακού αποθέματος.
Πηγή: google earth (ιδία επεξεργασία)

Η αξιοποίηση των υφιστάμενων κτιριακών υποδομών απαιτεί ορισμένες παρεμβάσεις αποκατάστασης και αναδιαμόρφωσης. Σε πρώτο στάδιο προτείνεται να πραγματοποιηθούν επισκευαστικές εργασίες για την ενίσχυση της στατικής επάρκειας των κελυφών. Ακολούθως, είναι σημαντικό να εφαρμοστούν κατάλληλες βιοκλιματικές επεμβάσεις με σκοπό την αναβάθμιση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, όπως επίσης τη βελτίωση των συνθηκών θερμικής άνεσης για τους χρήστες. Επιπλέον, όσον αφορά την εσωτερική δομή οι αναγκαίες τροποποιήσεις θα είναι μικρής κλίμακας, ενώ προτείνεται να χρησιμοποιηθούν κινητά διαχωριστικά για τον επιμερισμό των χώρων, ώστε να εξασφαλιστεί η ευελιξία μετατροπής των κτιρίων σε περίπτωση εγκατάστασης νέων χρήσεων στο μέλλον.

Σύμφωνα με την πρόταση επανάχρησης του κτιριακού αποθέματος, αποδίδονται στα υφιστάμενα κτίρια οι εξής χρήσεις:

Στο κτίριο **Γ1** προτείνεται να διατηρηθεί η λειτουργία του παιδικού σταθμού, καθώς βρίσκεται σε καλή κατάσταση και έχει πρόσφατα ανακαινισθεί για το σκοπό αυτό. Κρίνεται ωστόσο αναγκαίο να πραγματοποιηθούν τροποποιήσεις ως προς τον αύλειο χώρο και το σημείο εισόδου⁴⁴, για να βελτιωθεί η πρόσβαση και να επιτευχθεί καλύτερη σύνδεση με το πάρκο.

Τα κτίρια **A1** και **A2** αξιολογήθηκαν σε μέτρια κατάσταση και επιβάλλεται η αποκατάσταση των φθορών στις όψεις τους. Προτείνεται να στεγάσουν το Δημοτικό Κουκλοθέατρο και το Δημοτικό Θέατρο Σκιών, οριοθετώντας μία ευρύτερη ζώνη με χρήσεις εκπαίδευσης και αναψυχής, η οποία περιλαμβάνει το παιδοτοπίο, το skate park και υπαίθριους χώρους άσκησης. Η ζώνη αυτή διαθέτει συνεπώς αρκετούς ελεύθερους χώρους για την υπαίθρια εκτόνωση των λειτουργιών και την οργάνωση παιδικών παραστάσεων, ενώ επιπλέον χωροθετείται στα δυτικά του πάρκου, κοντά στην περιοχή κατοικίας, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση για τις οικογένειες.

Στη νοτιοανατολική πλευρά του πάρκου στα 4 υφιστάμενα κτίρια παράλληλης διάταξης (**B10**, **B11**, **B12** και **B13**) προτείνεται να αναπτυχθούν χρήσεις εμπορίου, δημιουργώντας μία μικρή εμπορική γειτονιά με άμεση πρόσβαση από την 2^η κύρια είσοδο του πάρκου. Οι κτιριακές υποδομές θα διατεθούν για μίσθωση σε μικρές επιχειρήσεις που παράγουν καινοτόμα προϊόντα από οικολογικά υλικά, προωθώντας τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων και στηρίζοντας την κυκλική οικονομία. Επιπλέον, μπορούν παράλληλα να φιλοξενούν δράσεις, όπως ημερίδες και εργαστήρια (workshop), με εκτόνωση στον υπαίθριο χώρο της νέας ενότητας, όπου είναι

⁴⁴ Βλ. Κεφ. 6.2.1

δυνατόν να οργανώνονται εκθέσεις προϊόντων, οι οποίες θα δώσουν ώθηση στις επιχειρήσεις και επιπλέον θα ευαισθητοποιήσουν το κοινό ως προς την περιβαλλοντική αειφορία. Αναφορικά με τις επεμβάσεις αποκατάστασης, το σύνολο των κτιρίων βρίσκεται σε μέτρια κατάσταση, συνεπώς είναι απαραίτητες ορισμένες εργασίες ενίσχυσης των κελυφών. Επίσης, κρίνεται σημαντική η διάνοιξη νέων ανοιγμάτων στις όψεις και στις στέγες, με σκοπό να βελτιωθούν οι συνθήκες φωτισμού και αερισμού των χώρων, καθώς, λόγω της προηγούμενης χρήσης τους ως αποθήκες, δεν παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες.

Τέλος, προτείνεται να διατηρηθούν οι λυόμενες κατασκευές **Λ1** και **Λ2**, καθώς αποτελούν σύγχρονες προσθήκες και η κατάστασή τους αξιολογείται ως καλή, συνεπώς θεωρείται σκόπιμο οικονομικά και περιβαλλοντικά να αξιοποιηθούν στο νέο πάρκο. Επιπλέον, για κοινωνικούς λόγους επιλέγεται να παραταθεί η χρήση τους από τους υφιστάμενους τοπικούς συλλόγους. Ωστόσο, προτείνεται η μεταφορά των κατασκευών στη νέα εμπορική γειτονιά, καθορίζοντας πλέον το βόρειο όριο της ενότητας, ενώ ενδιάμεσα δημιουργείται ένας δυναμικός και πολύ-λειτουργικός υπαίθριος χώρος αλληλεπίδρασης. Οι χρήσεις θεωρούνται συμβατές και είναι δυνατόν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά, καθώς είναι ήπιας όχλησης και αφορούν την προσέλκυση των κατοίκων.

Νέες κτιριακές υποδομές

Το μεγαλύτερο ποσοστό των χρήσεων του πάρκου στεγάζεται σε υφιστάμενο κτιριακό απόθεμα, το οποίο αναδιαμορφώνεται και επαναχρησιμοποιείται. Η διατήρηση σημαντικού αδόμητου χώρου αποτελεί βασικό στόχο της πρότασης αξιοποίησης του πρώην στρατοπέδου, ενώ οι νέες κατασκευές (κτιριακές και αστικού εξοπλισμού) επιδιώκεται να είναι μικρής κλίμακας και να μην αλλοιώνουν με μόνιμο τρόπο το φυσικό περιβάλλον. Στα πλαίσια αυτά προτείνεται η δημιουργία ενός ισόγειου κτιρίου από ελαφρύ μεταλλικό σκελετό με ξύλινα στοιχεία επένδυσης, το οποίο φιλοξενεί χώρους εστίασης, αναψυχής και πολιτισμού (Εικόνα 6-6). Συγκεκριμένα, στεγάζεται το αναψυκτήριο του πάρκου, όπως επίσης διαμορφώνεται ένας πολυχώρος πολιτιστικών εκθέσεων με πωλητήριο.

Το νέο κτίριο χωροθετείται στην κεντρική ενότητα της έκτασης, όπου διαμορφώνεται ένας μεγάλος ανοικτός χώρος συνάθροισης, με σκοπό να αναδειχθεί σε υπερτοπικό πόλο έλξης επισκεπτών, με τη διεξαγωγή εκδηλώσεων, φεστιβάλ, συναυλιών κ.α. Σε αυτή την ενότητα τοποθετούνται επιπλέον ξύλινες κατασκευές ηλιοπροστασίας, ώστε να χρησιμοποιούνται ως χώροι στάσης και ανάπτυξης τραπεζοκαθισμάτων του αναψυκτηρίου. Για τον ίδιο σκοπό

οργανώνονται χώροι φύτευσης με καθιστικά, παρέχοντας επιλογές με διαφορετικό βαθμό ιδιωτικότητας για την υπαίθρια εκτόνωση των χρήσεων αναψυχής.

Επιπρόσθετα, στην κύρια είσοδο του πάρκου στη ΒΔ άκρη της έκτασης, τοποθετείται μία μεταλλική κατασκευή, η οποία θα εξυπηρετεί το κοινό ως περίπτερο ενημέρωσης των δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων του πάρκου. Παράλληλα θα λειτουργεί ως φυλάκιο για την ασφάλεια των επισκεπτών και την προστασία του χώρου. Ελαφριές ξύλινες κατασκευές προβλέπονται και για τον εξοπλισμό του πάρκου, όπως οι δημόσιες τουαλέτες που είναι απαραίτητο να τοποθετηθούν στις επιμέρους ενότητες (Εικόνα 6-7).

Εικόνα 6-6: Άποψη προτεινόμενης κατασκευής του νέου κτιρίου.

Πηγή: <https://www.archdaily.com/369956/coffee-house-light-4-space>

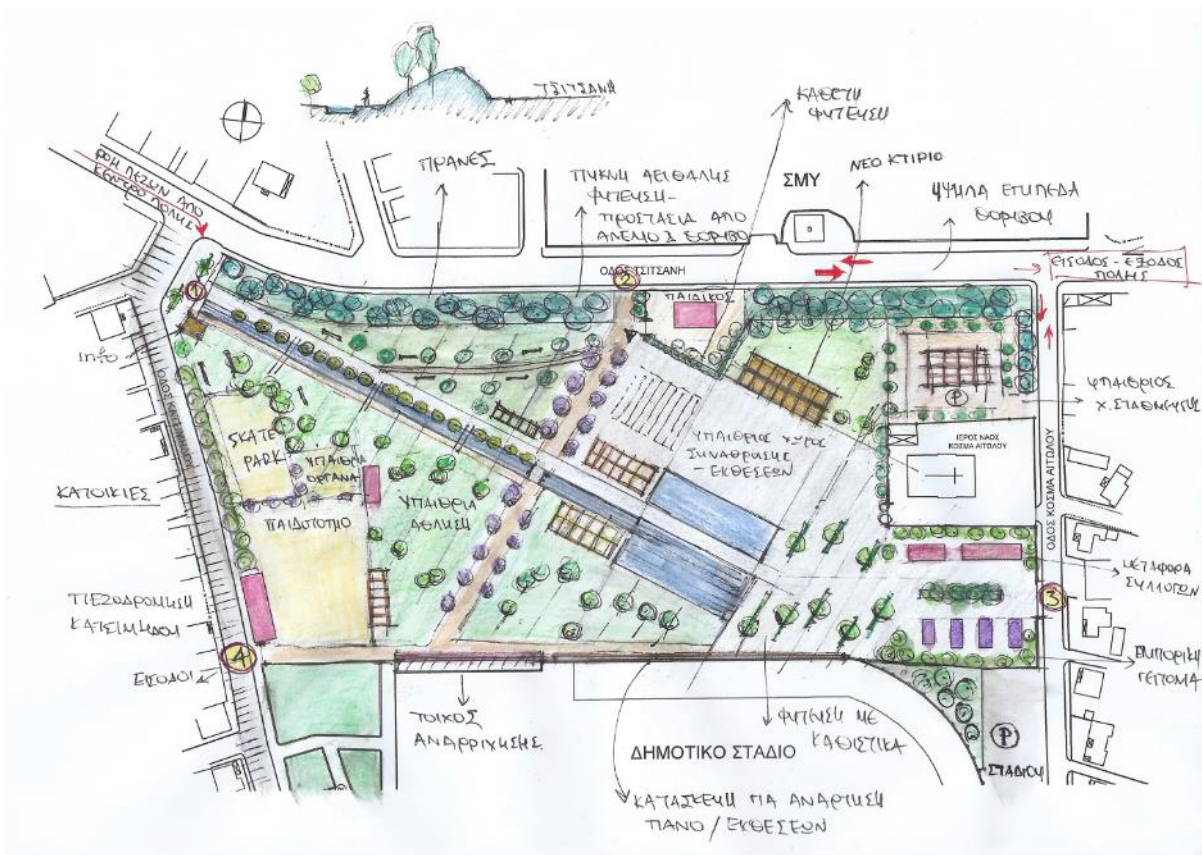
Εικόνα 6-7: Δημόσιες τουαλέτες από ελαφριές ξύλινες κατασκευές.

Πηγή: <https://www.archdaily.com/302966/public-toilets-in-the-tete-dor-park-jacky-suchail-architects>

6.3.3 Σχεδιασμός πάρκου

Η ενίσχυση του αστικού πρασίνου αποτελεί το κεντροβαρικό άξονα της πρότασης ανάπτυξης του πρώην στρατοπέδου. Χώροι διαφορετικών ποιοτήτων και ροές κινήσεων αξιοποιούνται για να συνδέσουν τις επιμέρους λειτουργικές ενότητες του πάρκου, ακολουθώντας ένα ολοκληρωμένο σχέδιο γενικής διαμόρφωσης. Τα κυρίαρχα στοιχεία οργάνωσης του χώρου χαρακτηρίζονται από λιτότητα, σαφήνεια και ενότητα, με σκοπό την άμεση ανάγνωση και τον προσανατολισμό του επισκέπτη, όπως επίσης τη δημιουργία ταυτότητας μέσα από ένα κοινό λεξιλόγιο σχεδιαστικών παρεμβάσεων, παράγοντες καθοριστικοί για την ένταξη του πάρκου στην καθημερινή ζωή της πόλης. Η κεντρική συνθετική ιδέα επιδιώκει να υλοποιήσει τις βασικές αρχές και στόχους σχεδιασμού που έχουν τεθεί⁴⁵, στα πλαίσια του ευρύτερου στρατηγικού οράματος για την ανάπτυξη του χώρου.

Η σχεδιαστική πρόταση περιλαμβάνει έναν κεντρικό ευθύγραμμο άξονα, ο οποίος τέμνει διαγώνια την έκταση (με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ) και οδηγεί τις πορείες κίνησης πεζών και ποδηλάτων από την κύρια ΒΔ είσοδο του πάρκου προς το κέντρο του οικοπέδου, συναντώντας την «καρδιά» του πάρκου: τον υπαίθριο χώρο συνάθροισης και αναψυχής, προστατευμένο από

Εικόνα 6-8: Βασική συνθετική ιδέα της γενικής διαμόρφωσης του πάρκου.

Πηγή: (ιδία επεξεργασία)

⁴⁵ Bλ. Kεφ. 6.3.1

την οπτική και ηχητική ρύπανση της πόλης. Παράλληλα με τον κύριο άξονα αναπτύσσεται ένα γραμμικό στοιχείο νερού, το οποίο διευρύνεται και καταλήγει στην πλατεία της έκτασης, όπου οργανώνονται στεγασμένοι χώροι στάσης. Το υδάτινο στοιχείο συνιστά σημαντικό κομμάτι του νέου πάρκου, τόσο περιβαλλοντικά για τη βελτίωση του μικροκλίματος, όσο και εννοιολογικά καθώς το νερό αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας της πόλης. Στο σχεδιασμό δίνεται έμφαση στη βιώσιμη διαχείρισή του ως πολύτιμο φυσικό πόρο, με την αξιοποίηση βιοκλιματικών εργαλείων που αναλύονται στη συνέχεια⁴⁶.

Το κύριο δίκτυο διαδρομών και υπαίθριων χώρων αναπτύσσεται ακολουθώντας το ανάγλυφο της περιοχής και διαθέτει γεωμετρικά χαρακτηριστικά, σε αντίθεση με τις δευτερεύουσες συνδέσεις και τα μονοπάτια, τα οποία διαμορφώνονται με μία πιο φυσική και ελεύθερη χάραξη. Συνολικά εξασφαλίζεται η διαμπερής κίνηση στο εσωτερικό της έκτασης, με ανεμπόδιστες πορείες προς και τα 4 σημεία εισόδου, καθώς η υπόλοιπη περίμετρος προτείνεται να είναι περιφραγμένη. Η υψηλή φύτευση χρησιμοποιείται για να τονίσει τις βασικές διαδρομές, παρέχοντας παράλληλα σκίαση στους επισκέπτες, ενώ σε άλλες περιπτώσεις λειτουργεί ως όριο παρέχοντας προστασία από τον άνεμο, όπως η πυκνή βλάστηση στη βόρεια πλευρά του οικοπέδου ή οπτική και ηχητική απομόνωση, όπως ο «πράσινος τοίχος» με αναρριχώμενα φυτά που διαχωρίζει τον αύλειο χώρο του παιδικού σταθμού από τον κεντρική πλατεία του πάρκου. Επιπλέον, το βόρειο όριο του πάρκου αναδιαμορφώνεται με τη δημιουργία σημειακών εξάρσεων του εδάφους, με σκοπό να συμβάλλει περαιτέρω στη βελτίωση των συνθηκών άνεσης των χρηστών, περιορίζοντας τις επιπτώσεις από τον αυξημένο κυκλοφοριακό φόρτο της οδού Τσιτσάνη.

Εικόνα 6-9: Χρήση εξάρσεων του εδάφους για οπτική και ηχητική απομόνωση.

Πηγή: <https://www.site-design.com/projects/urban-park-design-chicago>

⁴⁶ Βλ. Κεφ. 6.3.4

6.3.4 Βιοκλιματική προσέγγιση

Η πρόταση ανάπλασης του πρώην στρατοπέδου ενσωματώνει βιοκλιματικά κριτήρια σχεδιασμού, με έμφαση στη διαχείριση της φύτευσης για τη βελτίωση του μικροκλίματος, την προστασία από τους ανέμους, το θόρυβο, όπως επίσης από την ηλιακή ακτινοβολία. Επιπλέον, σημαντική παράμετρο του σχεδιασμού αποτελεί η επιλογή οικολογικών υλικών που προωθούν τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, τόσο για τα στοιχεία του αστικού εξοπλισμού, όσο και για τη διάστρωση των επιφανειών του πάρκου. Επιπρόσθετα, η μελέτη αξιοποιεί συστήματα ΑΠΕ και καινοτόμες τεχνολογίες εξοικονόμησης ενέργειας, ενώ προτείνεται επιπλέον η εφαρμογή μεθόδων διαχείρισης του νερού, έναν τομέα λιγότερο διαδεδομένο στα Τρίκαλα και γενικότερα στις ελληνικές πόλεις.

6.3.4.1 Διαχείριση ενέργειας

Σε πρώτο στάδιο προτείνεται η βιοκλιματική αναβάθμιση του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος που επαναχρησιμοποιείται, με σκοπό τη βελτίωση της θερμικής συμπεριφοράς και της ενεργειακής κατανάλωσης. Ειδικότερα καθορίζονται οι εξής επεμβάσεις:

- Ενίσχυση της θερμομόνωσης των κελυφών και αντικατάσταση των κουφωμάτων με θερμοδιακοπτόμενα.
- Χρωματισμός των εξωτερικών όψεων σε ανοιχτόχρωμες αποχρώσεις για τη βελτίωση της ανακλαστικότητας των επιφανειών.
- Διάνοιξη νέων ανοιγμάτων στις όψεις και τις στέγες για τη διασφάλιση επαρκούς φυσικού φωτισμού, όπως επίσης διαμπερούς κατακόρυφου αερισμού με σκοπό την απαγωγή της θερμότητας.

Επιπλέον, τόσο στις υφιστάμενες κτιριακές υποδομές, όσο και στο νέο κτίριο προτείνεται η τοποθέτηση φωτοβολταϊκών συστημάτων στις στέγες για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, ώστε να καλυφθούν σε σημαντικό ποσοστό οι ανάγκες φωτισμού των χώρων. Στα πλαίσια της ενεργειακής αναβάθμισης του κτιριακού δυναμικού και της βελτίωσης του μικροκλίματος της περιοχής, κρίνεται σκόπιμο παράλληλα να προταθεί η εφαρμογή βιοκλιματικών επεμβάσεων και στα κελύφη του δομημένου περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής. Αν και βρίσκονται εκτός των ορίων μελέτης, θεωρείται ότι η υλοποίηση ορθών πρακτικών, όπως η φύτευση των δωματίων και η εγκατάσταση ΑΠΕ, θα συντελέσει στην επίτευξη μίας πιο ολοκληρωμένης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων της περιοχής. Για το σκοπό αυτό είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν ευρωπαϊκοί πόροι μέσω των εργαλείων και μηχανισμών χρηματοδότησης που προβλέπονται για την αστική αειφορία.

Στον τομέα της εξοικονόμησης ενέργειας μπορεί να συμβάλει καθοριστικά η διαχείριση του φωτισμού τόσο των κτιρίων, όσο και των υπαίθριων χώρων του πάρκου. Συνολικά προτείνεται η τοποθέτηση φωτιστικών σωμάτων νέας τεχνολογίας, με αισθητήρες προσαρμογής της έντασης βάσει του επιπέδου φωτεινότητας, όπως επίσης με λαμπτήρες χαμηλής ενεργειακής κατανάλωσης και μεγάλης διάρκειας ζωής. Επιπλέον, για τα στοιχεία αστικού εξοπλισμού, καθώς και για τον εξωτερικό φωτισμό των κτιρίων επιλέγονται ηλιακά φωτιστικά σώματα, τα οποία θα λειτουργούν ανεξάρτητα αποθηκεύοντας την ηλιακή ενέργεια, διαθέτοντας αρκετές ώρες αυτονομίας.

Εικόνα 6-10: Ενδεικτική πρόταση ηλιακών φωτιστικών σωμάτων.

Πηγή: <https://www.sepco-solarlighting.com/projects/solar-pathway-landscape-lighting/solar-jogging-path-lights-nws-charleston>
<https://metsolar.eu/lighting/solar-powered-bollard-for-garden-and-park-lighting>

6.3.4.2 Διαχείριση νερού

Η πρόταση ανάπλασης προσεγγίζει το ζήτημα της διαχείρισης του νερού σε δύο κύριες βιοκλιματικές κατευθύνσεις. Αρχικώς, αξιοποιείται το υδάτινο στοιχείο ως εργαλείο βελτίωσης του μικροκλίματος της περιοχής και κατά συνέπεια των συνθηκών θερμικής άνεσης για τους επισκέπτες, ιδιαίτερα κατά τη θερινή περίοδο. Η δημιουργία οριζόντιων υδάτινων επιφανειών συνιστά βασικό συνθετικό στοιχείο στο σχεδιασμό του νέου πάρκου. Διαμορφώνεται ένα κανάλι παράλληλα στον κύριο άξονα κίνησης των πεζών, το οποίο έχει ως αρχή το σημείο της ΒΔ εισόδου, ενώ καταλήγει στο κέντρο του πάρκου, όπου βρίσκεται ο υπαίθριος χώρος συνάθροισης και το αναψυκτήριο. Στο σημείο αυτό αυξάνονται οι διαστάσεις της υδάτινης επιφάνειας, με σκοπό να ενισχυθούν τα περιβαλλοντικά οφέλη και παράλληλα οργανώνονται χώροι στάσης σε άμεση επαφή με το υγρό στοιχείο. Σε όλο το μήκος του καναλιού προβλέπεται η εξασφάλιση συνεχούς ροής, ώστε τα ύδατα να μην παραμένουν στάσιμα, αποφεύγοντας τη δημιουργία εστιών μόλυνσης.

Επιπρόσθετα, προτείνεται η εφαρμογή μεθόδων και συστημάτων για τη βιώσιμη διαχείριση του νερού. Προβλέπεται η δημιουργία κατάλληλων υποδομών για τη συλλογή των βρόχινων υδάτων, με σκοπό τη χρήση τους στην άρδευση των χώρων πρασίνου του πάρκου. Επίσης, η κατασκευή καναλιών για την επιβράδυνση της αποστράγγισης συντελεί στην αποφυγή πλημμυρικών φαινομένων στις περιπτώσεις έντονων βροχοπτώσεων, ενώ παράλληλα λειτουργεί συμπληρωματικά με το σύστημα συλλογής βρόχινου νερού. Τέλος, σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η ανακύκλωση του χρησιμοποιημένου νερού στις υδάτινες επιφάνειες, όπως επίσης η ανακύκλωση του γκρι νερού που προκύπτει από τις λειτουργίες του κτιριακού δυναμικού, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την άρδευση του περιβάλλοντος χώρου των κτιρίων, περιορίζοντας την κατασπατάληση πόσιμου νερού.

Εικόνα 6-11: Συστήματα συλλογής βρόχινου νερού.

Πηγή: http://www.phillywatersheds.org/what_were_doing/gsdm

6.3.4.3 Διαμόρφωση βλάστησης

Η διαμόρφωση της φύτευσης και η οργάνωση των χώρων πρασίνου του νέου πάρκου ακολουθούν τις βασικές αρχές σχεδιασμού της πρότασης, λειτουργώντας συμπληρωματικά ως προς τις χρήσεις, παρέχοντας παράλληλα πολλαπλά περιβαλλοντικά οφέλη. Βασική παράμετρο για την επιλογή της βλάστησης αποτελούν τα κλιματολογικά δεδομένα της ευρύτερης περιοχής, με σκοπό την ανθεκτικότητα των ειδών, όπως επίσης τις χαμηλές ανάγκες άρδευσης και συντήρησης. Επιπλέον, είναι σημαντική η αντοχή τους στη ρύπανση, λόγω του αστικού χαρακτήρα της περιοχής μελέτης.

Ο σχεδιασμός της φύτευσης περιλαμβάνει δένδρα, θάμνους, αρωματικά φυτά και χαμηλή βλάστηση, δημιουργώντας ένα οικοσύστημα με πλούσια βιοποικιλότητα, ενώ επιπλέον ενσωματώνονται βιοκλιματικά κριτήρια:

- Φύτευση αιθιαλών δέντρων στη βόρεια πλευρά ως οπτικό και ηχητικό φίλτρο μεταξύ του πάρκου και του αυξημένου κυκλοφοριακού φόρτου της οδού Τσιτσάνη, αλλά και σε σημεία που απαιτείται η οπτική απομόνωση του χώρου, όπως στον υπαίθριο χώρο στάθμευσης. Επιπλέον η πυκνή αυτή ζώνη λειτουργεί το χειμώνα ως ανεμοφράκτης, προστατεύοντας από τους ψυχρούς βόρειους ανέμους.
- Φύτευση φυλλοβόλων δέντρων για την ηλιοπροστασία των χώρων στάσης, περιπάτου και δραστηριοτήτων κατά τους θερινούς μήνες, ενώ το χειμώνα εξασφαλίζεται ο ηλιασμός των υπαίθριων χώρων.
- Τοποθέτηση ξύλινων στεγάστρων με αναρριχώμενα φυτά σε διαδρομές πεζών για σκιασμό.
- Δημιουργία στοιχείων κάθετης φύτευσης ως οπτικό και ακουστικό όριο.
- Φύτευση δεντροστοιχιών για τον καθορισμό διαδρομών, τη σκίαση και τον προσανατολισμό στο χώρο. Επιπλέον, οριοθετούνται με φυσικό τρόπο οι επιμέρους ζώνες δραστηριοτήτων και λειτουργιών.
- Επιλογή θάμνων και αρωματικών φυτών με σκοπό την ποικιλία των ειδών, των χρωμάτων και την ανάδειξη της εποχικότητας.

6.3.4.4 Υλικά επιστρώσεων

Η επιλογή των υλικών για τη διαμόρφωση των επιφανειών του πάρκου, όπως επίσης των κατασκευών του αστικού εξοπλισμού, συνιστούν παράγοντες που επηρεάζουν καθοριστικά τη βιοκλιματική λειτουργία των υπαίθριων χώρων. Κατά συνέπεια, βασικό κριτήριο αποτελεί η επίτευξη θερμικής και οπτικής άνεσης, με υλικά που εξασφαλίζουν υψηλό ποσοστό ανάκλασης της ηλιακής ακτινοβολίας, ενώ παράλληλα δεν προκαλούν θάμβωση στους χρήστες. Επίσης, σημαντική παράμετρο συνιστά η υδατοπερατότητα των υλικών, ώστε να διασφαλιστεί η φυσική απορροή των υδάτων, χωρίς να διαταράσσεται ο υδρολογικός κύκλος του νερού.

Επιπρόσθετα, στην διαμόρφωση της πρότασης ανάπλασης λαμβάνονται υπόψη τα περιβαλλοντικά και ενεργειακά χαρακτηριστικά των υλικών, τα οποία αφορούν τόσο την παραγωγή, όσο και τη διακίνησή τους. Δίνεται έμφαση στη χρήση υλικών φιλικών προς το περιβάλλον, τα οποία δεν προκαλούν βλαβερές εκπομπές κατά την κατασκευή τους, ενώ απαιτούν χαμηλή εμπεριεχόμενη ενέργεια. Η επιλογή επίσης ανακυκλώσιμων υλικών συμβάλλει περαιτέρω στην προστασία των φυσικών πόρων.

Με βάση τις συγκεκριμένες παραμέτρους ο σχεδιασμός του περιβάλλοντα χώρου προτείνει ένα συνδυασμό υλικών, ανάλογα με την προβλεπόμενη χρήση. Έτσι διαμορφώνονται:

- Χώροι στάσης και συνάθροισης με ψυχρούς ανοιχτόχρωμους κυβόλιθους, με διάκενα και χωρίς συνδετική κονία.
- Διαδρομές πεζών και ποδηλάτων από χώμα με φυσικό σταθεροποιητή αδρανών, το οποίο είναι υδατοπερατό και πορώδες, ενώ ενδείκνυται για τον περιορισμό της σκόνης.
- Αστικός εξοπλισμός με χρήση τοπικής ξυλείας: πέργκολες, καθιστικά, εξοπλισμός παιδοτοπίου, ξύλινη επένδυση νέου κτιρίου.
- Διαμόρφωση επιφανειών για το χώρο παιχνιδιού με δάπεδο ασφαλείας από ανακυκλωμένα υλικά. Επίσης δε χρησιμοποιείται υπόβαση από σκυρόδεμα αλλά επιλέγεται υπόστρωμα από συμπιεσμένη στρώση αδρανών, ώστε να εξασφαλίζεται η αποστράγγιση των υδάτων.
- Αντικατάσταση των σκληρών συμβατικών υλικών επίστρωσης του περιβάλλοντος χώρου, όπως τα περιμετρικά πεζοδρόμια και η άσφαλτος της οδού Κατσιμήδου που πεζοδρομείται. Αντιθέτων επιλέγονται ψυχρά, φωτοκαταλυτικά υλικά, με υψηλή ανακλαστικότητα.

6.3.5 Προσδοκώμενα οφέλη ανάπλασης

6.3.5.1 Κοινωνικά οφέλη

Η αξιοποίηση μίας ανεκμετάλλευτης έκτασης στον ιστό της πόλης, όπως το πρώην στρατόπεδο Παπαστάθης, είναι δυνατόν να αναδιαμορφώσει το αστικό τοπίο, επηρεάζοντας καθοριστικά την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Η πρόταση ανάπλασης, μέσα από τις σχεδιαστικές κατευθύνσεις, τον καθορισμό και τη χωροθέτηση των χρήσεων, επιδιώκει την κοινωνική ενσωμάτωση του νέου πάρκου στην περιοχή, καθώς αποτελεί πρωταρχική παράμετρο για τη βιώσιμη λειτουργία και τη διαχρονικότητά του. Η ενεργός συμμετοχή τοπικών συλλόγων και πολιτών στη διαχείριση του χώρου συμβάλλει στην οικειοποίησή του, προσφέροντας επιπλέον κίνητρο για την προστασία και τη διατήρησή του. Οι νέες δραστηριότητες που προτείνονται έχουν επιλεχθεί ώστε να προσελκύουν όλες τις ηλικιακές ομάδες, ενώ η χωρική τους οργάνωση εξασφαλίζει την αρμονική συνύπαρξη μεταξύ των χρηστών. Επιπρόσθετα, δίνεται έμφαση στην προσπελασιμότητα του χώρου από άτομα με μειωμένη κινητικότητα, όπως επίσης στη σύνδεση του πάρκου με ήπιες μορφές μετακίνησης, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση από μία ευρεία ακτίνα της πόλης. Συνολικά, η πρόταση ανασχεδιασμού προωθεί την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού, με σκοπό τα προσδοκώμενα κοινωνικά οφέλη να παρέχονται σε όλους τους πολίτες, διασφαλίζοντας κοινωνική δικαιοσύνη και συνοχή.

Αξιολογείται ότι τα οφέλη που θα προκύψουν για το κοινωνικό σύνολο είναι τα εξής:

- Αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων με την παροχή ενός ελκυστικού περιβάλλοντος με χώρους πρασίνου, περιπάτου και αναψυχής.
- Αύξηση της άσκησης, βελτίωση της σωματικής και ψυχικής υγείας, της ευημερίας, όπως επίσης της παραγωγικότητας.
- Ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των ενδιαφερόντων μέσω καινοτόμων δραστηριοτήτων παιχνιδιού.
- Ενίσχυση της κοινωνικότητας, της εκμάθησης και της συμμετοχικής δράσης μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων και εργαστηρίων.
- Ανάπτυξη πολιτιστικών δράσεων, εκθέσεων, συναυλιών και παραστάσεων. Ανάδειξη σε τόπο έκφρασης και δημιουργίας.

6.3.5.2 Οικονομικά οφέλη

Ο ανασχεδιασμός της πρώην στρατιωτικής έκτασης σε αστικό πάρκο, σύμφωνα με τις προτεινόμενες σχεδιαστικές επεμβάσεις, προσφέρει τη δυνατότητα για την οικονομική αναζωογόνηση της ευρύτερης περιοχής. Η αναβάθμιση του αστικού τοπίου και παράλληλα η ανάπτυξη νέων χρήσεων και δραστηριοτήτων υπερτοπικής εμβέλειας μπορεί να αναδείξει το πάρκο σε πόλο έλξης επισκεπτών σε περιφερειακό επίπεδο, ενισχύοντας την τοπική οικονομία και την απασχόληση. Επιπλέον, η δημιουργία ενός ελκυστικού περιβάλλοντος θα συμβάλλει στην προσέλκυση επενδύσεων και στον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων επιχειρήσεων. Επισημαίνεται ότι οι νέες λειτουργίες και χρήσεις του πάρκου είναι ήπιας κλίμακας και χαμηλής όχλησης, ώστε να δρουν αρμονικά και συμπληρωματικά ως προς τις οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής. Επιπρόσθετα, πρέπει να συνυπολογιστεί η αύξηση της εμπορικής αξίας των κατοικιών, ως αποτέλεσμα της βελτίωσης του αστικού περιβάλλοντος.

Οικονομικά οφέλη και έσοδα μπορούν επίσης να προκύψουν μέσα από τις υπηρεσίες και τις δράσεις που αναπτύσσονται στο νέο πάρκο, συμβάλλοντας στην οικονομική βιωσιμότητα της έκτασης. Ανταποδοτικά έσοδα παρέχονται αρχικώς από τη μίσθωση των 4 υφιστάμενων κτιρίων της εμπορικής γειτονιάς. Οι μικρές επιχειρήσεις που εγκαθίστανται είναι δυνατόν να υποστηριχθούν μέσω της συμμετοχής σε ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης, καθώς και μέσω της προώθησης συνεργασιών με πανεπιστήμια και ερευνητικούς φορείς, με σκοπό την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων από οικολογικά υλικά. Επιπλέον, σημαντικοί οικονομικοί πόροι προβλέπονται από τη λειτουργία του αναψυκτήριου και κυρίως από τη μίσθωση των χώρων και των υποδομών του πάρκου από ιδιώτες, επιχειρήσεις και φορείς για τη διεξαγωγή εκδηλώσεων, φεστιβάλ, εκθέσεων, συναυλιών κ.α. Για το σκοπό αυτό προβλέπεται η δυνατότητα τοποθέτησης ελαφριών κατασκευών στον κεντρικό υπαίθριο χώρο συνάθροισης της έκτασης.

Αξίζει ακόμη να επισημανθεί η εξοικονόμηση πόρων από τις σχεδιαστικές παρεμβάσεις της πρότασης για τη βιώσιμη διαχείριση του πάρκου. Η διατήρηση και επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος που αξιολογήθηκε ότι είναι σκόπιμο να αποκατασταθεί, κρίνεται πιο αποδοτική από πλευράς κόστους από την αντικατάστασή τους με νέες κατασκευές. Επιπλέον, η αναβάθμιση των κελυφών θα εξασφαλίσει τη χαμηλή κατανάλωση, ενώ η εγκατάσταση συστημάτων ΑΠΕ θα συνεισφέρει στην κάλυψη των απαιτήσεων σε ενέργεια.

6.3.5.3 Περιβαλλοντικά οφέλη

Η πρόταση ανάπλασης του πρώην στρατοπέδου σε αστικό πάρκο αναμένεται να παρέχει πολλαπλά οφέλη για την περιβαλλοντική αναβάθμιση της περιοχής μελέτης. Εκτός από την αισθητική αναδιαμόρφωση του αστικού τοπίου, η χρήση βιοκλιματικών μέσων και τεχνικών θα βελτιώσει σημαντικά τις μικροκλιματικές συνθήκες και κατά συνέπεια την ποιότητα ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών. Οι προτεινόμενες σχεδιαστικές παρεμβάσεις προσφέρουν τα εξής οφέλη:

- Η ενίσχυση της φύτευσης συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας του αέρα, καθώς λειτουργεί ως φίλτρο για τους αστικούς ρύπους και τα μικροσωματιδία. Επιπλέον, περιορίζει το θόρυβο και τις οπτικές οχλήσεις του περιβάλλοντος χώρου, ενώ δρα ως φίλτρο του φυσικού φωτός, βελτιώνοντας τις συνθήκες οπτικής άνεσης.
- Ο κατάλληλος σχεδιασμός της φύτευσης αυξάνει τη θερμική άνεση των επισκεπτών, καθώς μειώνει τη θερμοκρασία του περιβάλλοντος χώρου μέσω του μηχανισμού της εξατμισοδιαπνοής, απορροφά την ηλιακή ακτινοβολία και παράλληλα σε πυκνή διάταξη προστατεύει από τους ανέμους.
- Η διαμόρφωση υδάτινων επιφανειών αποτελεί πηγή δροσισμού κατά τους θερινούς μήνες μέσω της εξάτμισης. Επίσης, η υψηλή θερμοχωρητικότητα του νερού σε συνδυασμό με τη χαμηλή ανακλαστικότητα συντελεί στη δέσμευση της ηλιακής ακτινοβολίας, χωρίς ωστόσο να αυξάνεται σημαντικά η επιφανειακή του θερμοκρασία (Γιάννας, 2001).
- Η επιλογή υλικών επίστρωσης ψυχρής επεξεργασίας (cool materials) συμβάλλει στη μείωση της επιφανειακής θερμοκρασίας, καθώς διαθέτουν υψηλή ανακλαστικότητα και παράλληλα υψηλό συντελεστή εκπομπής (Γοσποδίνη & Μακροπούλου, 2013).
- Η διάστρωση υλικών με αυξημένη υδατοπερατότητα έχει ως αποτέλεσμα τη φυσική απορροή των ομβρίων, επιμηκύνοντας τον υδρολογικού κύκλου του νερού.
- Η χρήση στοιχείων εξοπλισμού του πάρκου από υλικά με χαμηλή εμπεριεχόμενη ενέργεια και ανακυκλώσιμες πρώτες ύλες κινείται στον άξονα της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων.
- Η τοποθέτηση φωτοβολταϊκών στοιχείων στις στέγες των κτιρίων, όπως επίσης ηλιακών φωτιστικών σωμάτων και λαμπτήρων νέας τεχνολογίας, περιορίζει την ενεργειακή κατανάλωση και αυξάνει την αυτονομία του πάρκου.

7. Συμπεράσματα (Β' μέρος)

Τα σοβαρότερα κοινά προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές πόλεις προέρχονται από το πυκνοδομημένο αστικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με τα χαμηλά ποσοστά πρασίνου και την έλλειψη ελεύθερων χώρων. Παράλληλα, εντοπίζεται ένα σημαντικό απόθεμα ανεκμετάλλευτων «αστικών κενών», τα οποία έχουν παραχθεί από τους μετασχηματισμούς των πόλεων και προκαλούν ασυνέχειες στη δομή και τη λειτουργία τους. Η ανάκτηση και ενεργοποίηση αυτών των χώρων θα μπορούσε να συμβάλλει καθοριστικά στην αναβάθμιση του αστικού τοπίου και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, με τη δημιουργία χώρων πρασίνου, αναψυχής και κοινωφελών υποδομών.

Οι εγκαταλειμμένες στρατιωτικές εκτάσεις αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα περιοχών που η ανασυγκρότησή τους θα μπορούσε να επιφέρει πολλαπλά οφέλη στις πόλεις, λόγω της σημαντικής κλίμακας και των κεντρικών θέσεων που συχνά καταλαμβάνουν. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις περιλαμβάνουν αξιόλογο κτιριακό δυναμικό, καθώς και πλούσιο φυσικό περιβάλλον. Το ζήτημα της ανάκτησής τους έχει τεθεί εδώ και αρκετές δεκαετίες, με τις βάσεις σε επίπεδο θεσμικού πλαισίου να καταρτίζονται τη δεκαετία του '80, ενώ παράλληλα έχουν πραγματοποιηθεί μελέτες, ερευνητικά προγράμματα και διαλέξεις για την αξιοποίηση αυτών των χώρων. Ωστόσο, σε πρακτικό επίπεδο ελάχιστες αναπλάσεις έχουν υλοποιηθεί, διαθέτοντας κατά κύριο λόγο αποσπασματικό χαρακτήρα. Μέσα από την ανάλυση εντοπίστηκαν οι βασικότεροι ανασταλτικοί παράγοντες, οι οποίοι περιλαμβάνουν το πολύπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς, την αδράνεια των δημόσιων φορέων, την απουσία ενιαίων κατευθύνσεων σχεδιασμού από το κράτος, όπως επίσης την έλλειψη διαδημοτικών συνεργασιών για την ανταλλαγή πρακτικών και τη διαμόρφωση κοινών στρατηγικών στόχων. Στα πλαίσια αυτά, ένα πρωταρχικό βήμα που οφείλει να πραγματοποιηθεί είναι η λεπτομερής καταγραφή και αποτύπωση των εκτάσεων από τους Δήμους, με σκοπό να δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων, από την οποία θα προκύψουν χρήσιμα στοιχεία για τη χάραξη πολιτικής σε εθνικό επίπεδο και την επιτάχυνση των διαδικασιών.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στην αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης στα Τρίκαλα, μία έκταση 44 στρεμμάτων σε κεντρικό σημείο του αστικού ιστού, η οποία παραμένει ως σήμερα στο μεγαλύτερο τμήμα της μη προσβάσιμη από τους κατοίκους. Στόχος είναι η λειτουργική επανένταξη του χώρου στον αστικό ιστό και στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, όπως επίσης η ανάδειξη μίας νέας ταυτότητας για την ευρύτερη περιοχή, γεγονός

που θα συμβάλλει παράλληλα στην αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας, ως πόλος έλξης επισκεπτών υπερτοπικής εμβέλειας.

Η πρόταση ανασχεδιασμού προβλέπει τη δημιουργία ενός αστικού πάρκου, με βάση ένα πλαίσιο στρατηγικών στόχων και αρχών, το οποίο καταρτίστηκε σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης και αξιολόγησης των χαρακτηριστικών του χώρου, των προβλημάτων και των αναγκών της τοπικής κοινωνίας, όπως επίσης των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της περιοχής μελέτης. Επιπλέον, ο σχεδιασμός ενσωματώνει στοιχεία από τις σύγχρονες προσεγγίσεις της αστικής αειφορίας, αξιοποιώντας μεθόδους και εργαλεία που εντοπίστηκαν μέσα από τη διερεύνηση της διεθνούς βιβλιογραφίας.

Συνολικά διαμορφώνεται ένας πυρήνας αστικού πρασίνου, ο οποίος οργανώνεται σε επιμέρους λειτουργικές ενότητες ήπιας όχλησης, με καινοτόμες χρήσεις αναψυχής, εναλλακτικής άσκησης, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων, ενώ παράλληλα δημιουργούνται χώροι συνάθροισης, κοινωνικοποίησης και εμπορικών δραστηριοτήτων. Επιπρόσθετα, η επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος για την εγκατάσταση των προβλεπόμενων χρήσεων συμβάλλει αφενός στη διατήρηση σημαντικού αδόμητου χώρου και αφετέρου δημιουργεί μία σύνδεση με την ιστορική μνήμη.

Βασικό στοιχείο της πρότασης ανάπλασης του πρώην στρατοπέδου αποτελεί η βιοκλιματική προσέγγιση του σχεδιασμού, με έμφαση στη αξιοποίηση της φύτευσης και των υδάτινων επιφανειών για τη βελτίωση του μικροκλίματος και των συνθηκών θερμικής άνεσης. Επίσης, εφαρμόζονται μέθοδοι και συστήματα βιώσιμης διαχείρισης της ενέργειας και του νερού, συμβάλλοντας στην εξοικονόμηση των φυσικών πόρων.

Η πρωτοτυπία και η συνεισφορά της εργασίας

Η εργασία επιδιώκει την κατάρτιση μίας ολοκληρωμένης σχεδιαστικής προσέγγισης για την αναδιαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθης, παρέχοντας ένα πλαίσιο δημόσιας συζήτησης για την αξιοποίηση του χώρου, καθώς έως σήμερα εντοπίζεται ένα κενό στη μελέτη αυτού του ζητήματος. Επιπλέον, βασικός στόχος είναι η ανάδειξη ορθών πρακτικών για την ενίσχυση της αστικής βιωσιμότητας στην Ελλάδα. Στην πόλη των Τρικάλων έχουν πραγματοποιηθεί ήδη τα πρώτα βήματα, εστιάζοντας στους τομείς της βιώσιμης κινητικότητας και των νέων τεχνολογιών. Ωστόσο, εξίσου σημαντικό τομέα αποτελεί το φυσικό κεφάλαιο του τόπου, για το οποίο δεν έχουν προβλεφθεί μέτρα βιώσιμης διαχείρισης. Κατά συνέπεια,

αυτός ο τομέας θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική συνεισφορά για τον τόπο, ιδιαίτερα αναφορικά με τη διαχείριση του νερού, ένα στοιχείο αλληλένδετο με την ταυτότητα της πόλης και τα ποτάμια της. Η εφαρμογή βιώσιμων εργαλείων, όπως συλλογής βρόχινου νερού για άρδευση, ανακύκλωσης των υδάτων και συστημάτων επιβράδυνσης της αποστράγγισης, θα μπορούσαν να βελτιώσουν την επίτευξη των στρατηγικών στόχων για την αειφορία και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, συμβάλλοντας στο όραμα του Δήμου για μία ανθεκτική και βιώσιμη πόλη.

Βιβλιογραφία

- Angelidou, M. (2015, September). Smart cities: A conjuncture of four forces. *Cities*, 47, σσ. 95–106. doi:10.1016/j.cities.2015.05.004
- Bagaeen, S. (2006). Redeveloping former military sites: Competitiveness, urban sustainability and public participation. *Cities*, 23(5), σσ. 339-352. doi:10.1016/j.cities.2006.05.002
- Baker, S. (1993). The environmental policy of the European Community: a critical review. *Kent Journal of International Relations*, 7(1), σσ. 8-29.
- Baker, S. (1997). The evolution of European Union environmental policy: from growth to sustainable development? Στο S. Baker, M. Kousis, D. Richardson, & S. Young, *The politics of sustainable development: theory, policy and practice within the European Union* (σσ. 91-105). London: Routledge.
- Baker, S. (2007). Sustainable development as symbolic commitment: Declaratory politics and the seductive appeal of ecological modernisation in the European Union. *Environmental Politics*, 16(2), σσ. 297-317. doi:10.1080/09644010701211874
- Bayulken, B., & Huisinigh, D. (2015). A literature review of historical trends and emerging theoretical approaches for developing sustainable cities (Part 1). *Journal of Cleaner Production*. doi:10.1016/j.jclepro.2014.12.100
- Beatley, T. (2016). *Handbook of Biophilic City Planning and Design*. Washington, DC: Island Press.
- Benedict, M., & McMahon, E. (2002). *Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century*. Washington, D.C.: Sprawl Watch Clearinghouse.
- Boddy, M., & Parkinson, M. (2004). *City Matters: Competitiveness, Cohesion and Urban Governance*. Bristol: Policy Press.
- Brüel, M. (2012). Copenhagen, Denmark: Green City amid the Finger Metropolis. Στο T. Beatley, & T. Beatley (Επιμ.), *Green Cities of Europe: Global Lessons on Green Urbanism*. Washington: Island Press.
- Carpenter, J. (2011). Integrated Urban Regeneration and Sustainability. Στο A. Colantonio, & T. Dixon, *Urban Regeneration & Social Sustainability: Best Practice from European Cities* (σσ. 83-101). Oxford: Wiley-Blackwell.
- CEC. (1984). *Seventeenth General Report on the Activities of the European Communities 1983*. Brussels, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- CEC. (1987). *Resolution of the CEC and of the representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 19 October 1987 on the continuation and implementation of a EC policy and action programme on the environment (1987-1992)*. 87/C 328/01.
- CEC. (1990). *Green paper on the Urban Environment*. COM(90)218 final, Brussels.
- CEC. (1993, May 17). Towards Sustainability: A European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development. *Official Journal of the European Union*, C138, 5-98.
- CEC. (2004). *Towards a thematic strategy on the urban environment*. COM(2004)60 final, Brussels.

- CEC. (2005). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Draft Declaration on Guiding Principles for Sustainable Development*. COM(2005) 218 final, Brussels.
- CEC. (2006). *Cohesion Policy and cities: the urban contribution to growth and jobs in the regions. Communication from the Commission to the Council and Parliament*. COM(2006) 385 final, Brussels.
- CEC. (2016). *Next steps for a sustainable European future*. COM(2016) 739 final, Strasbourg.
- Chaline, C. (1999). *La régénération urbaine*. Paris: Presses Universitaires de France.
- City of Copenhagen. (2014). *Copenhagen: Solutions For Sustainable Cities*. Copenhagen. Ανάκτηση 06 22, 2018, από <https://international.kk.dk/sites/international.kk.dk/files/Copenhagen%20Solutions%20for%20Sustainable%20cities.pdf>
- De Sousa, C., & Ghoshal, S. (2012). Redevelopment of brownfield sites. Στο F. Zeman (Επιμ.), *Metropolitan sustainability: Understanding and improving the urban environment* (σσ. 99-117). Philadelphia: Woodhead Publishing. doi:10.1533/9780857096463.2.99
- Dennis, B. (2017, November 7). As Syria embraces Paris climate deal, it's the United States against the world. *The Washington Post*. Ανάκτηση 04 17, 2018, από https://www.washingtonpost.com/news/energy-environment/wp/2017/11/07/as-syria-embraces-paris-climate-deal-its-the-united-states-against-the-world/?noredirect=on&utm_term=.4af3523df19b
- Dorsey, J. W. (2003, March). Brownfields and Greenfields: The Intersection of Sustainable Development and Environmental Stewardship. *Environmental Practice*, 5(1), σσ. 69–76.
- Dresner, S. (2008). *The principles of sustainability*. London: Earthscan.
- Ehrlich, P. (1968). *The Population Bomb*. New York: Ballantine.
- Eicker, U. (2012). *POLYCITY - Energy Networks in Sustainable Cities*. Stuttgart: Offizin Scheufele.
- Eltrop, L., & Jenssen, T. (2006, 11). POLYCITY in Ostfildern. *Presentations Biomass Workshop Gdansk*. Stuttgart. Ανάκτηση 02 15, 2018, από http://six6.region-stuttgart.de/sixcms/media.php/773/4.%20L.%20Eltrop_German%20POLYCITY%20project.pdf
- EPRC & Nordregio. (2001). *The Spatial and Urban Dimensions in the 2000–06 Objective 1 Programmes*. Report to the CEC, DG Regio, Brussels.
- European Commission. (2001). *Environment 2010: Our Future, Our Choice - 6th EU Environment Action Programme*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission. (2010). *Europe 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. COM(2010) 2020 final, Brussels.
- European Commission. (2012). *Financial Instruments in Cohesion Policy*. SWD(2012) 36 final, Brussels.
- European Commission. (2013). *Copenhagen - European Green Capital 2014*. Luxembourg: Publications Office of the European Union,. Ανάκτηση από

http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/wp-content/uploads/2012/07/ENV-13-004_Copenhagen_EN_final_webres.pdf

- European Commission. (2014a). *Guidance for beneficiaries of European Structural and Investment Funds and related EU instruments*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2776/31954
- European Commission. (2014b). *Living well, within the limits of our planet – General Union Environment Action Programme to 2020*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2016). *Next steps for a sustainable European future - European action for sustainability*. COM(2016) 739 final, Strasbourg.
- European Commission. (2018, 06 30). *The European Green Capital Award*. Ανάκτηση από <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/>
- European Council. (1999, June 26). COUNCIL REGULATION (EC) No 1260/1999 of 21 June 1999 laying down general provisions on the Structural Funds. *Official Journal of the European Communities*(L 161/1).
- European Council. (2000). *Presidency Conclusions, Lisbon European Council 23 and 24 March 2000*. Lisbon.
- European Parliament, European Council, & European Commission. (2017, June 30). THE NEW EUROPEAN CONSENSUS ON DEVELOPMENT. *Official Journal of the European Union*.
- Goldsmith, E., Allen, R., Allaby, M., Davoll, J., & Lawrence, S. (1972). A Blueprint for Survival. *The Ecologist*, 2(1).
- Hansen, K. (2004). *The Greening of Pentagon brownfields: Using Environmental Discourse to Redevelop Former Military Bases*. Lanham: Lexington Books.
- Hill, C. (2000). Measuring Success in the Redevelopment of Former Military Bases: Evidence from a Case Study of the Truman Annex in Key West, Florida. *Economic Development Quarterly*, 14(3), σσ. 267-275. doi:10.1177/089124240001400306
- Hilson, M. (2001). Labour Politics in a Naval Dockyard: The Case of Karlskrona, Sweden c. 1880-1925. *International Review of Social History*, 46(3), σσ. 341-369. doi:10.1017/S0020859001000232
- Hopwood, B., Mellor, M., & O'Brien, G. (2005). Sustainable Development: Mapping Different Approaches. *Sustainable Development*, 13(5), σσ. 38-52. doi:10.1002/sd.244
- IDFC. (2014). *Investing in Sustainable Cities: Challenges and Opportunities*. IDFC. Ανάκτηση 06 24, 2018, από https://www.idfc.org/Downloads/Publications/02_other_idfc-expert_documents/IDFC_Investing_in_Sustainable_Cities_Paper_01-12-14.pdf
- IPCC. (2013). *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*. New York, NY: Cambridge University Press.
- IUCN, UNEP, WWF. (1980). *World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development*. Ανάκτηση από <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/wcs-004.pdf>

- Januchta-Szostak, A. (2012). Urban water ecosystem services. Στο T. Bergier, & J. Kronenberg, *Sustainable Development Applications no 3* (σσ. 91-110). Krakow: Sendzimir Foundation.
- Joss, S. (2015). *Sustainable cities, Governing for urban innovation*. London: Palgrave.
- Karlskrona kommun. (2010). *Översiktsplan 2030*. Karlskrona: Karlskrona kommun. Ανάκτηση 02 05, 2018, από <https://www.karlskrona.se/sv/Bostad--miljo/Planer/Oversiktsplan/Oversiktsplan-2030-/>
- Kirkby, J., O'Keefe, P., & Timberlake, L. (1996). Sustainable development: an introduction. Στο J. Kirkby, P. O'Keefe, & L. Timberlake, *The Earthscan Reader in Sustainable Development* (σσ. 1-14). London: Earthscan Publications Ltd.
- Klopp, J., & Petretta, D. (2017, March). The urban sustainable development goal: Indicators, complexity and the politics of measuring cities. *Cities*, 63, σσ. 92-97. doi:10.1016/j.cities.2016.12.019
- Kong, F., Yin, H., Nakagoshi, N., & Zong, Y. (2010). Urban green space network development for biodiversity conservation: Identification based on graph theory and gravity modeling. *Landscape and Urban Planning*, 95, σσ. 16-27. doi:10.1016/j.landurbplan.2009.11.001
- Kroll, G. (2001). The "Silent Springs" of Rachel Carson: mass media. *Public Understanding of Science*, 10(4), σσ. 403-420.
- Lee, M. (2008). The Environmental Implications of the Lisbon Treaty. *Environmental Law Review*, 10(2), σσ. 131-138. doi:10.1350/enlr.2008.10.2.013
- McKee, B. (1994). Military base conversions: architects are responding to the large-scale urban design opportunities offered by the transformation of dozens of closed military bases into new civilian uses. *Architecture (Journal of the American Institute of Architects)*, 83(8), σ. 99.
- McKinsey Global Institute. (2011). *Urban world: Mapping the economic power of cities*. McKinsey & Company.
- Nilsson, M., Griggs, D., & Visbeck, M. (2016). Map the interactions between sustainable development goals. *Nature*, 534(7607), σσ. 320-322. Ανάκτηση 04 05, 2018, από http://www.nature.com/polopoly_fs/1.20075!/menu/main/topColumns/topLeftColumn/pdf/534320a.pdf
- O'Connor, J. (1994). Is sustainable capitalism possible? Στο M. O'Connor, *Is Capitalism Sustainable?* (σσ. 152-175). New York, NY: Guilford Press.
- Pattberg, P., & Mert, A. (2013). The Future We Get Might Not Be the Future We Want: Analyzing the Rio+20 Outcomes. *Global Policy*, 4(3), σσ. 305-310. doi:10.1111/1758-5899.12044
- Pearce, F. (2012, June 28). Beyond Rio, green economics can give us hope. *The Guardian*. Ανάκτηση 04 10, 2018, από <https://www.theguardian.com/environment/2012/jun/28/rio-green-economics-hope>
- Persson, A., Weitz, N., & Nilsson, M. (2016). Follow-up and Review of the Sustainable Development Goals: Alignment vs. Internalization. *Review of European Comparative & International Environmental Law*, 25(1), σσ. 59-68. doi:10.1111/reel.12150

- POLYCITY. (n.d.). *Energy concepts in the POLYCITY project Scharnhäuser Park*. Stuttgart: zafh.net. Ανάκτηση 03 05, 2018, από <http://six6.region-stuttgart.de/sixcms/media.php/773/Technique-brochure-POLYCITY.pdf>
- Quental, N., Lourenco, J., & Nunes da Silva, F. (2011). Sustainable Development Policy: Goals, Targets and Political Cycles. *Sustainable development*, 19(1), σσ. 15-29. doi:10.1002/sd.416
- Revi, A., & Rosenzweig, C. (2013). The Urban Opportunity: Enabling Transformative and Sustainable Development. *High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda*.
- Richardson, E., Mitchell, R., Hartig, T., de Vries, S., Astell-Burt, T., & Frumkin, H. (2012). Green cities and health: a question of scale? *J Epidemiol Community Health*, 66, σσ. 160-165. doi:10.1136/jech.2011.137240
- Rijnhout, L. (2012, September 01). The future we don't want: Some thoughts after Rio+20. Ανάκτηση από <http://rio20.net/en/documentos/the-future-we-don%E2%80%99t-want-some-thoughts-after-rio20/>
- Scottish Executive Social Research. (2006). *Sustainable Development: A Review of International Literature*. Ανάκτηση 12 15, 2017, από <http://www.gov.scot/Publications/2006/05/23091323/17>
- Szelinski, B. (1997). Environmental contamination and remediation practices at former and active military bases. *NATO Science Series 2: Environmental Security*, 48, σσ. 1-12.
- Thornton, G., Franz, M., Edwards, D., Pahlen, G., & Nathanail, P. (2007, April). The challenge of sustainability: incentives for brownfield regeneration in Europe. *Environmental Science & Policy*, 10(2), σσ. 116-134. doi:10.1016/j.envsci.2006.08.008
- Tsakalidou, V., & Papadopoulou, A. (2014). Osmotic Landscapes - Recovered Identities. *1st International Academic Conference on Places and Technologies* (σσ. 485-492). Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Architecture.
- Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Yli-Pelkonen, V., Ka'zmierczak, A., Niemela, J., & James, P. (2007). Promoting ecosystem and human health in urban areas using Green Infrastructure: A literature review. *Landscape and Urban Planning*, 81, σσ. 167-178. doi:10.1016/j.landurbplan.2007.02.001
- UNEP. (2002). *Global Environment Outlook 3*. London: Earthscan.
- UNESCO. (1998). *Report of the 22nd session of the World Heritage Committee*. Ανάκτηση από <http://whc.unesco.org/en/list/871/documents>
- United Nations. (2012). The future we want. *United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20* (σ. 53). Rio de Janeiro: United Nations. Ανάκτηση 03 20, 2018, από http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/288&Lang=E
- United Nations. (2012). *World Urbanization Prospects: The 2011 Revision*. New York: United Nations.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations. Ανάκτηση 03 30, 2018, από <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication>
- United Nations. (2018). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. United Nations. Ανάκτηση από <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf>

- URBACT. (2008). *Project Repair, Baseline Study 211008*.
- URBACT. (2010). *Project Repair. Local Action Plan: Karlskrona*. Ανάκτηση 01 30, 2018, από urbact.eu/file/1747/download?token=k2FuoYsA
- Von Frantzius, I. (2004). World Summit on Sustainable Development Johannesburg 2002: A Critical Analysis and Assessment of the Outcomes. *Environmental Politics*, 13(2), σσ. 467-473. doi:10.1080/09644010410001689214
- Von Schirnding, Y. (2005). The World Summit on Sustainable Development: reaffirming the centrality of health. *Globalization and Health*, 1(8). doi:10.1186/1744-8603-1-8
- Wackernagel, M., & Rees, W. (1996). *Our Ecological Footprint: reducing human impact on Earth*. Gabriola Island, BC ; Philadelphia, PA: New Society.
- Walker, C. (2004). *The Public Value of Urban Parks*. Washington, DC: The Urban Institute.
- WCED. (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Weale, A., & Williams, A. (1992). Between economy and ecology? The single market and the integration of environmental policy. *Environmental Politics*, 1(4), σσ. 45-64. doi:10.1080/09644019208414045
- Αγγελίδης, Μ. (2004). *Αειφόρος ανάπτυξη των πόλεων στην Ευρώπη και την Ελλάδα*. Αθήνα: Επτάλοφος ABEE.
- Αθανασίου, Ε. (2013). "Βιώσιμες πόλεις" στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. *Μεταβολές και ανασηματοδοτήσεις του χώρου στην Ελλάδα της κρίσης*. Βόλος.
- Ανθοπούλου, Θ., & Νικολαΐδου, Σ. (2013). Δημοτικοί αστικοί λαχανόκηποι και βιώσιμη πόλη: τοποθετώντας το αγροδιατροφικό σύστημα στην αστική ατζέντα. *11ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο (ERSA-GR 2013)*. Πάτρα. Ανάκτηση 07 01, 2018, από grsa.prd.uth.gr/conf2013/49_anthopoulou-nikolaidou_ersagr13.pdf
- Βιτοπούλου, Α. (2000). Αποθεματοποίηση γης και "ανακύκλωση" στρατιωτικών εκτάσεων. *Η πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 έως το 1974* (σσ. 167-189). Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Βιτοπούλου, Α., Γεμενιτζή, Γ., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ., & Τασοπούλου, Α. (2015). *Βιώσιμες Πόλεις: Προσαρμογή και Ανθεκτικότητα σε Περιόδους Κρίσης*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Γιάννας, Σ. (2001). Βιοκλιματικές αρχές πολεοδομικού σχεδιασμού. Στο Σ. Αμούργης, Ν. Καλογεράς, Ν. Καλογήρου, Σ. Γιάννας, Ε. Ευαγγελινός, & Ρ. Helmle, *Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Ανοικτών Χώρων - Τόμος Α*. Πάτρα.
- Γοσποδίνη, Α., & Μακροπούλου, Μ. (2013). *Πράσινος αστικός σχεδιασμός & υπαίθριοι χώροι στην Ελλάδα*. Ανάκτηση από <http://www.citybranding.gr>.
- Δέλλιος, Γ., Ιντζές, Χ., Καρνούτσος, Δ., Κοιμτζόγλου, Δ., Μάτσου, Β., Μποζοπούλου, Α., . . . Ψυλλάκη, Σ. (2011). *Μελέτη ανάλυσης - τεκμηρίωσης και πρόταση επανάχρησης κτιρίου στρατωνισμού στο στρατόπεδο Παύλου Μελά*. Θεσσαλονίκη: ΔΠΜΣ - ΑΠΘ.
- Δήμος Αλεξανδρούπολης. (2016). *Απολογισμός Πεπραγμένων Δημοτικής Αρχής 2015*. Αλεξανδρούπολη: Δήμος Αλεξανδρούπολης. Ανάκτηση 02 20, 2018, από <http://www.alexpolis.gr/default.asp?static=101&id=4791>
- Δήμος Νεάπολης-Συκεών. (2015). *Επιχειρησιακό Προγράμμα Δήμου Νεάπολης-Συκεών 2015-2019*. Συκιές: Δήμος Νεάπολης-Συκεών.

- Δήμος Παύλου Μελά. (2017). *Στρατηγικό σχέδιο ανάπλασης πρώην στρατοπέδου Παύλου Μελά σε χώρο πρασίνου μητροπολιτικής εμβέλειας*. Θεσσαλονίκη: Δήμος Παύλου Μελά.
- Δήμος Τρικκαίων. (2015). *Στρατηγικός Σχεδιασμός Επιχειρησιακού Προγράμματος 2014-2019*. Τρίκαλα: Δήμος Τρικκαίων. Ανάκτηση 10 20, 2017, από <https://trikalacity.gr/wp-content/uploads/2016/03/stratigikos-sxediasmos.pdf>
- Δήμος Τρικκαίων. (2018). *Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης - Τεύχος Διαβούλευσης*. Τρίκαλα: Δήμος Τρικκαίων.
- Ζουρνά, Μ. (2015, Ιουνίου 25). Ανενεργά στρατόπεδα: συμπεράσματα και προτάσεις μετά από δύο δεκαετίες διαλόγου. Ανάκτηση 07 30, 2018, από <http://www.teetkm.gr/855>
- Ζυγομαλάς, Δ. (2006). Αξιόλογα κτήρια και σύνολα στα στρατόπεδα της Θεσσαλονίκης: καταγραφή, τεκμηρίωση, προοπτικές αξιοποίησης μέσα από τη διεθνή εμπειρία. *Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: ανάδειξη και αξιοποίηση*. Θεσσαλονίκη: TEE/TKM.
- Κατσαρός, Κ. (2009). *Η Πολεοδομική ιστορία των Τρικάλων*. Τρίκαλα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων.
- Μειμάρογλου, Δ. Α. (2009). *Ανάπλαση και ανάδειξη επιβαρυνμένων από πρότερη χρήση χώρων (brownfields) σε αστικές περιοχές*. Αθήνα: ΕΜΠ, ΔΠΜΣ, Πολεοδομία - Χωροταξία Προσεγγίσεις του σχεδιασμού στην Ελλάδα. Ανάκτηση 07 31, 2018, από courses.arch.ntua.gr/fsr/132671/14_MEIMAROGLOY.pdf
- Μονιούδη-Γαβαλά, Δ. (2015). *Η Ελληνική Πόλη από τον Ιππόδαμο στον Κλεάνθη*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Μπαθρέλλος, Γ. (2005). *Γεωλογική, γεωμορφολογική και γεωγραφική μελέτη των αστικών περιοχών του Νομού Τρικάλων - Δυτικής Θεσσαλίας*. Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Μπαϊρακτάρη, Σ. (2006). Στρατόπεδα Θεσσαλονίκης: Απόθεμα ζωής για την πόλη. *Στρατόπεδα στην πόλη, ανάδειξη και αξιοποίηση*. Θεσσαλονίκη: TEE / TKM.
- Μωραΐτης, Κ. (2006). Σημειώσεις για το αστικό κενό: Προτάσεις για επεμβάσεις μικροτοπίων. *Αρχιτέκτονες(55)*, σσ. 68-70.
- Παπαδημητρίου, Γ. (2006, 01 20). *Η επίδραση των Καταστατικών Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περιβαλλοντική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας*. Ανάκτηση 04 22, 2018, από Νόμος & Φύση: <http://nomosphysis.org.gr/10255/i-epidrasi-ton-katastatikon-sunthikon-tis-europaikis-enosis-stin-periballontiki-nomologia-tou-symboulou-tis-epikrateias-ianouarios-2006/>
- Παπαϊωάννου, Τ. (2010, Απριλίου 28). Τα Τρίκαλα των παιδικών βιωμάτων. *Ελευθεροτυπία*. Ανάκτηση 06 02, 2018, από <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=156250>
- Πολύζος, Γ., Μπελαβίλας, Ν., & Βαταβάλη, Φ. (2006). Τα στρατόπεδα ως πρόκληση αναβάθμισης του πολεοδομικού ιστού της Αθήνας. Δύο ενδεικτικά παραδείγματα: ΕΑΤ-ΕΣΑ και Γουδί. *Στρατόπεδα στην πόλη, ανάδειξη και αξιοποίηση*. Θεσσαλονίκη: TEE – Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας.
- Πολυχρονόπουλος, Δ. (2006). "Αστικά κενά" - Το κενό ως τόπος. *Αρχιτέκτονες(55)*, σσ. 56-58.
- Τ.Ε.Ε., & Υ.Π.Ε.Κ.Α. (2012). *Τεχνική Οδηγία ΤΕΕ 20701-3/2010: Κλιματικά δεδομένα ελληνικών περιοχών, Β' έκδοση*. Αθήνα: Τ.Ε.Ε.

- Φερόνας, Α. (2013, Απρίλιος). Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα. *Κοινωνική Πολιτική*(1). Ανάκτηση 05 06, 2018, από http://eekp.gr/wp-content/uploads/2013/08/vol1_paper5.pdf
- Χάρη, Χ. (2006). Αστικά κενά και γυμνή ζωή. *Αρχιτέκτονες*(55), σσ. 74-76.
- Χριστοδούλου, Χ. (2006). Αξιοποίηση των στρατοπέδων στο οικιστικό περιβάλλον της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης: δυνητικά πεδία ευκαιριών ή κινδύνων. *Στρατόπεδα στην πόλη, ανάδειξη και αξιοποίηση*. Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ / ΤΚΜ.

Διαδικτυακοί τόποι

www.archdaily.com

<http://www.barcelonasagrera.com>

www.hollandsewaterlinie.nl

www.ndf.gr

www.statista.com

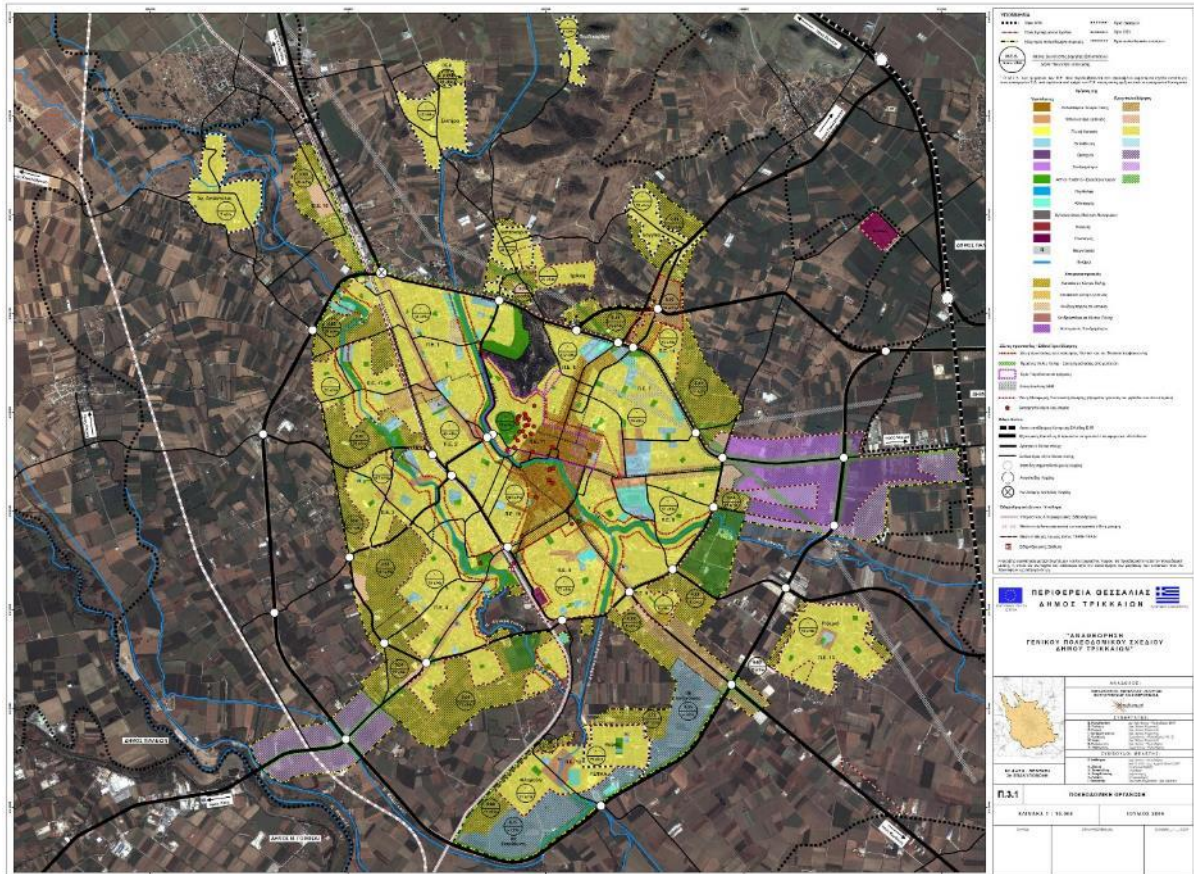
<http://www.statistics.gr>

<http://www.sustainablecities.eu>

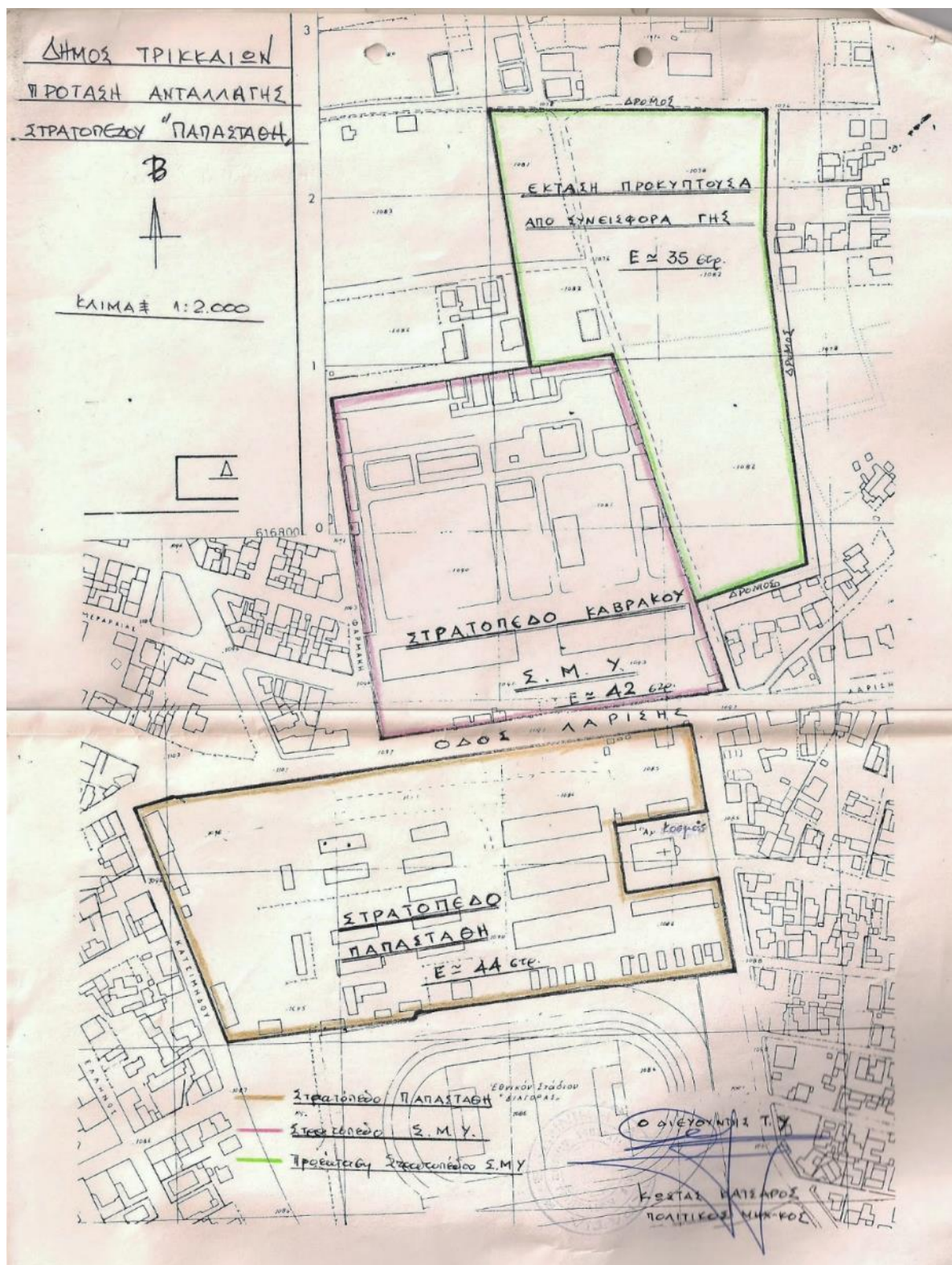
<https://trikalacity.gr>

Παράρτημα

1. Χάρτης Πολεοδομικής Οργάνωσης Δήμου Τρικαίων (Β2 Στάδιο Αναθεώρησης ΓΠΣ)

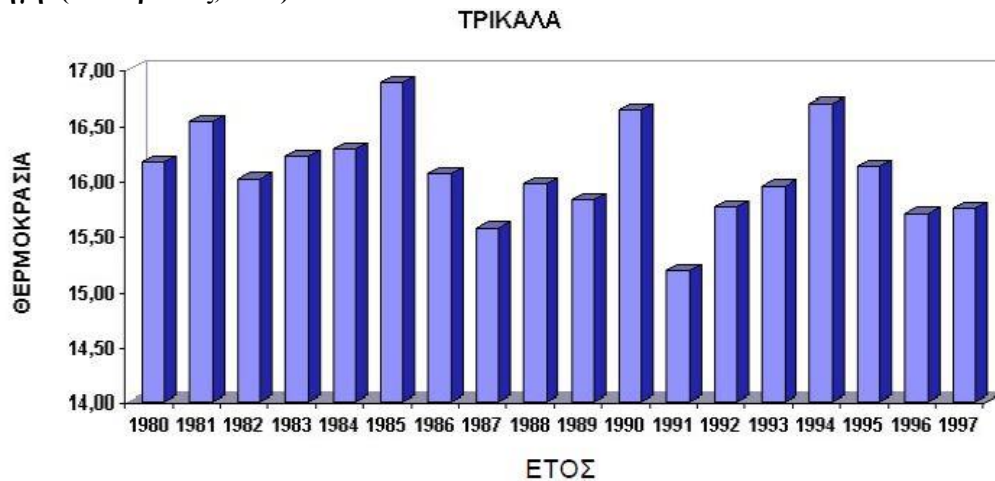
2. Σχεδιάγραμμα της πρότασης του Δήμου Τρικκαίων (1989) σχετικά με την ανταλλαγή εκτάσεων του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη με χώρο 35 στρεμμάτων βορειοανατολικά της ΣΜΥ.

3. Πίνακες κλιματικών δεδομένων για την περιοχή των Τρικάλων.

Πίνακας 4: Η ετήσια πορεία της μέσης θερμοκρασίας (°C) του αέρα, κατά τη χρονική περίοδο 1980 - 1997.

Πηγή: (Μπαθρέλλος, 2005)

Πίνακας 5: Μηνιαία πορεία της μέσης, μέγιστης και ελάχιστης θερμοκρασίας του αέρα (°C) του μετεωρολογικού σταθμού Τρικάλων για τη χρονική περίοδο 1980 - 1997.

Πηγή: (Μπαθρέλλος, 2005)

ΤΡΙΚΑΛΑ (122m)			
ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΗ	ΜΕΓΙΣΤΗ	ΕΛΑΧΙΣΤΗ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	5,32	9,93	1,42
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	6,51	11,24	2,06
ΜΑΡΤΙΟΣ	10,25	15,02	4,87
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	15,14	20,21	8,50
ΜΑΙΟΣ	20,48	25,63	13,09
ΙΟΥΝΙΟΣ	25,76	31,22	17,00
ΙΟΥΛΙΟΣ	27,36	32,69	18,68
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	26,31	32,11	18,24
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	22,74	29,02	15,13
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	16,52	22,34	11,12
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	10,09	14,94	6,18
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	6,32	10,79	2,74

Πίνακας 7: Μέση εποχιακή και ετήσια ύψη βροχόπτωσης (σε mm) στους υδρομετρικούς σταθμούς της ευρύτερης περιοχής κατά τη διάρκεια της περιόδου 1973-2003.

Πηγή: (Μπαθρέλλος, 2005)

ΣΤΑΘΜΟΣ	ΕΤΟΣ	ΧΕΙΜΩΝΑΣ	ΑΝΟΙΞΗ	ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ	ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ
ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΙΙΚΑ	1633,6	653,6	441,4	86,2	452,4
ΕΛΑΤΗ	1568,6	571,5	403,9	122,2	471,0
ΧΡΥΣΟΜΗΛΙΑ	1188,4	441,1	279,5	83,0	384,9
ΜΑΛΑΚΑΣΙΟ	1061,7	418,0	239,9	96,8	306,9
ΜΕΓΑΛΗ ΚΕΡΑΣΙΑ	894,3	292,2	235,5	90,7	276,0
ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ	879,2	323,4	215,4	89,3	251,0
ΑΓΙΟΦΥΛΛΟ	788,7	274,0	202,0	84,7	227,9
ΚΟΝΙΣΚΟΣ	729,3	222,9	201,9	99,0	205,6
ΤΡΙΚΑΛΑ	722,4	265,8	184,0	61,8	210,7
ΛΙΟΠΡΑΣΙΟ	671,7	189,2	175,8	97,9	208,9

Πίνακας 6: Μέσα μηνιαία ύψη βροχόπτωσης (σε mm) στους υδρομετρικούς σταθμούς της ευρύτερης περιοχής κατά τη διάρκεια της περιόδου 1973 – 2003.

Πηγή: (Μπαθρέλλος, 2005)

ΣΤΑΘΜΟΣ	ΙΑΝ	ΦΕΒ	ΜΑΡ	ΑΠΡ	ΜΑΪ	ΙΟΥΝ	ΙΟΥΛ	ΑΥΓ	ΣΕΠ	ΟΚΤ	ΝΟΕ	ΔΕΚ
ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΙΙΚΑ	190,4	213,2	158,5	160,5	122,4	33,5	25,8	26,9	64,9	158,2	229,3	250,0
ΕΛΑΤΗ	148,3	181,9	133,5	154,8	115,6	32,3	42,0	47,9	62,5	183,9	224,6	241,4
ΧΡΥΣΟΜΗΛΙΑ	131,5	121,7	81,8	118,0	79,7	28,7	31,3	22,9	43,2	149,8	191,9	187,9
ΜΑΛΑΚΑΣΙΟ	125,6	139,3	90,6	79,0	70,3	39,6	29,6	27,5	52,6	101,7	152,6	153,1
ΜΕΓ. ΚΕΡΑΣΙΑ	84,2	92,4	91,0	73,4	71,1	28,0	27,7	35,0	35,8	103,6	136,5	115,6
ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ	100,9	84,6	82,0	73,6	59,9	27,8	33,6	27,9	34,1	92,7	124,2	138,0
ΑΓΙΟΦΥΛΛΟ	88,6	78,1	67,8	69,7	64,4	27,1	28,9	28,7	41,2	80,7	106,0	107,4
ΚΟΝΙΣΚΟΣ	64,2	68,3	71,7	60,7	69,5	37,0	30,5	31,5	33,2	73,7	98,6	90,3
ΤΡΙΚΑΛΑ	80,9	79,3	71,5	66,2	46,4	22,5	18,7	20,7	28,8	79,6	102,3	105,7
ΛΙΟΠΡΑΣΙΟ	53,5	54,2	53,9	57,0	64,8	33,9	30,1	33,9	28,7	75,6	104,5	81,4

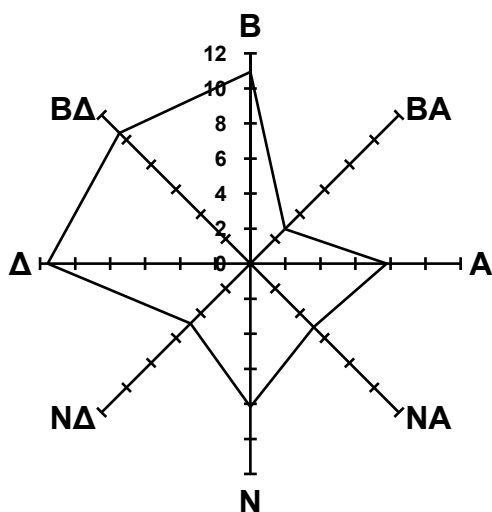
Πίνακας 8: Συχνότητα εμφάνισης ανέμων ετησίως ανά διεύθυνση και ένταση.

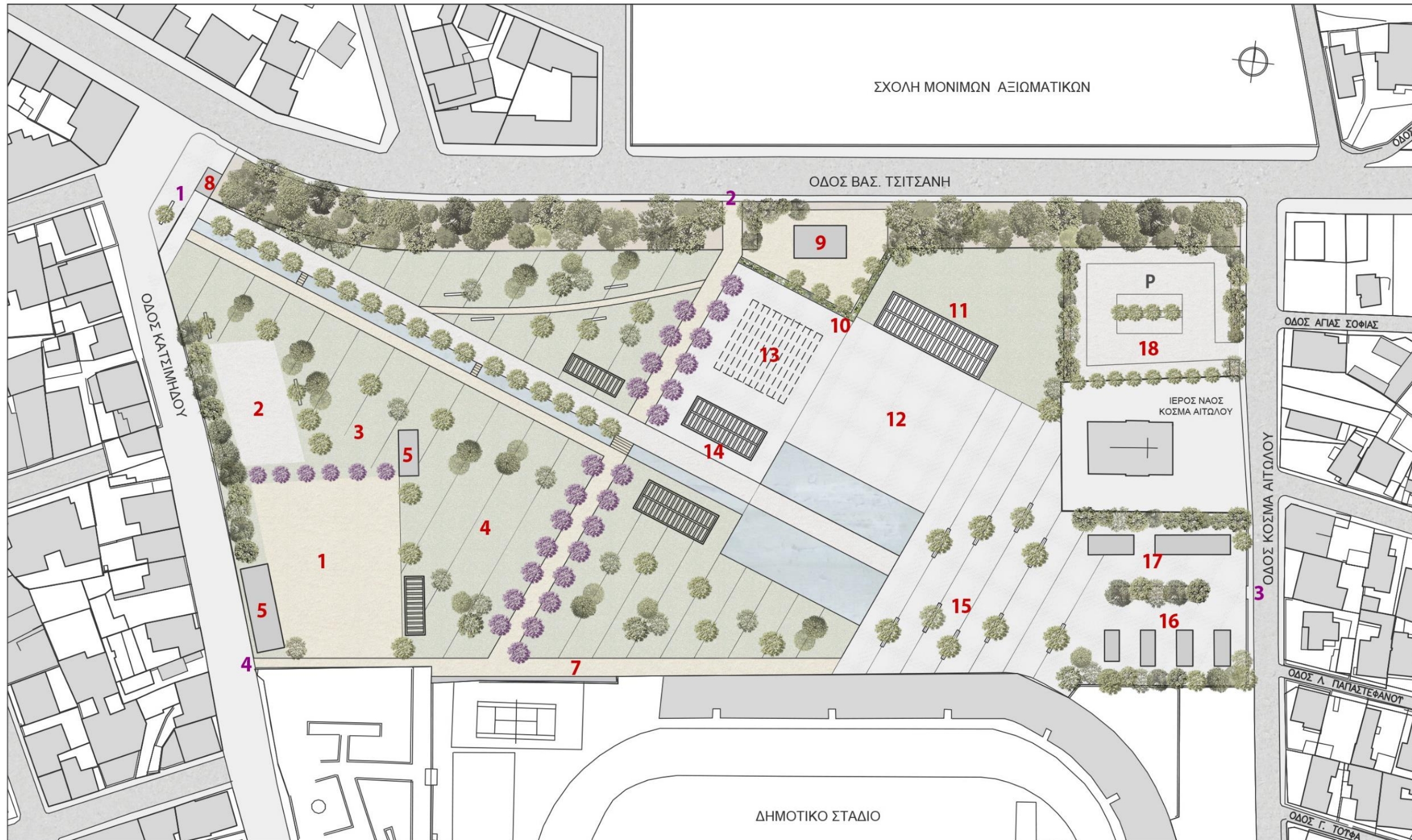
Πηγή: Αναθεώρηση ΓΠΣ Δήμου Τρικκαίων, Α' Φάση

ΕΝΤΑΣΗ	B	BA	A	NA	N	NΔ	Δ	ΒΔ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ
0									38,255
1	2,592	0,548	2,548	1,505	2,569	1,054	3,812	2,548	17,376
2	5,459	1,709	4,251	2,911	4,218	2,175	5,130	5,547	31,394
3	1,736	0,319	0,758	0,538	0,747	0,593	1,274	1,637	7,602
4	0,879	0,088	0,187	0,132	0,373	0,593	0,868	0,703	3,823
5	0,209	0,022	0,033	0,022	0,121	0,275	0,351	0,099	1,132
6	0,055	0,011	0,000	0,000	0,033	0,132	0,110	0,022	0,363
7	0,011	0,000	0,000	0,000	0,000	0,011	0,022	0,000	0,044
8	0,00	0,000	0,000	0,000	0,011	0,000	0,000	0,000	0,011
Σύνολο	10,941	2,791	7,777	5,108	8,172	4,8633	11,567	10,556	100,000

ΑΝΕΜΟΓΡΑΜΜΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ Περίοδος 1973-1993 (ΕΜΥ)

ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΗΝΕΜΙΑΣ: 38,255%

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

1. ΠΑΙΔΟΤΟΠΙΟ
2. SKATE PARK
3. ΥΠΑΙΘΡΙΑ ΟΡΓΑΝΑ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ
4. ΧΩΡΟΣ ΥΠΑΙΘΡΙΑΣ ΑΣΚΗΣΗΣ
5. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ
6. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ
7. ΤΟΙΧΟΣ ΑΝΑΡΡΧΗΣΗΣ
8. ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ ΠΑΝΟΡΦΟΡΗΣΗΣ-ΦΥΛΑΚΙΟ
9. ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ
10. ΚΑΘΕΤΗ ΦΥΤΕΥΣΗ
11. ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ-ΧΩΡΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ
12. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΑΘΡΩΣΗΣ
13. ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΟΣ ΧΩΡΟΣ ΓΙΑ ΕΛΑΦΡΙΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
14. ΞΥΛΙΝΕΣ ΠΕΡΙΓΚΟΛΕΣ-ΧΩΡΟΣ ΣΤΑΣΗΣ
15. ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΦΥΤΕΥΣΗ-ΚΑΘΙΣΤΙΚΑ
16. ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
17. ΤΟΠΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ
18. ΥΠΑΙΘΡΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΑΘΜΕΥΣΗΣ

1-4 ΑΡΙΘΜΗΣΗ ΕΙΣΟΔΩΝ ΠΑΡΚΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΥΛΙΚΩΝ

- ΥΛΑΤΙΝΗ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ
- ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΠΡΑΣΙΝΟΥ
- ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΧΩΜΑ
- ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΧΩΜΑ
- ΨΥΧΡΟΙ ΚΥΒΟΛΙΘΟΙ
- ΞΥΛΙΝΗ ΠΕΡΙΓΚΟΛΑ
- ΑΣΦΑΛΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΚΤΙΡΙΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ
ΠΡΩΗΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ ΣΤΑ
ΤΡΙΚΑΛΑ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ
ΑΝΑΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:1500

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ ΣΤΑ ΤΡΙΚΑΛΑ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΑΝΑΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Βασιλική Ταμήλου¹, Ευθαλία Θάλεια Γρηγοριάδου¹

¹Σχολή Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο,
Πάροδος Αριστοτέλους 18, 26335 Πάτρα

email: ev.tamilou@gmail.com , thalia_gr@post.harvard.edu

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία διερευνά τις πολιτικές και στρατηγικές αξιοποίησης των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων, με σκοπό την ανάδειξη μεθόδων και εργαλείων ανασχεδιασμού, σύμφωνα με τις σύγχρονες προσεγγίσεις της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Υιοθετείται μία συγκριτική ανάλυση παραδειγμάτων από τον ευρωπαϊκό χώρο, τα οποία αξιολογούνται με βάση περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους. Οι εν λόγω επεμβάσεις δίνουν κυρίως έμφαση στη βιώσιμη κινητικότητα, τη διαχείριση της ενέργειας και των αποβλήτων. Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι πρώτες αναπλάσεις τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζονται από κατακερματισμό των εκτάσεων, ενώ πρωταρχικό πρόβλημα για την αξιοποίησή τους παραμένει έως σήμερα το ιδιοκτησιακό ζήτημα. Ωστόσο οι σύγχρονες προτάσεις επιχειρούν ένα ολοκληρωμένο σχεδιασμό του χώρου με βιοκλιματικά κριτήρια. Η εργασία εμβαθύνει εστιάζοντας στην πρόταση ανάπλασης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στα Τρίκαλα σε αστικό πάρκο με καινοτόμες χρήσεις αναψυχής και άθλησης, υιοθετώντας πρακτικές βιώσιμης διαχείρισης.

Λέξεις κλειδιά: Αστική βιωσιμότητα, επανάχρηση στρατιωτικών εκτάσεων, αστικό πάρκο, αστικές αναπλάσεις.

ABSTRACT

This paper explores the policies and strategies of redeveloping former military sites, in order to highlight redesign methods and tools, according to the modern approaches of sustainable urban development. A comparative analysis of European examples is adopted; these examples are evaluated based on environmental, economic and social parameters. The interventions mainly focus on sustainable mobility, energy and waste management. In the case of Greece, the initial reconstructions of the 1980s are characterized by the fragmentation of the land, while the property issues are still considered the primary problem to achieve their rehabilitation. However, modern proposals attempt an integrated design of the site based on bioclimatic criteria. The paper further focuses on the case of the former Papastathi military base in Trikala; its redevelopment proposal targets to transform it into an urban park with innovative recreational and training facilities, by adopting sustainable management practices.

Keywords: Urban sustainability, military land conversion, urban park, urban regeneration.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα της αξιοποίησης των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων απασχολεί έντονα τη διεθνή κοινότητα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η μεταβολή των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, η αναδιοργάνωση των συστημάτων άμυνας και η μείωση του εξοπλισμού αποτέλεσαν τις βασικότερες αιτίες των εκτεταμένων περιπτώσεων εγκατάλειψης εγκαταστάσεων του στρατού, ιδιαίτερα στα ευρωπαϊκά κράτη. Η ανάκτησή τους τέθηκε ως επιτακτικό θέμα σε αρκετές πόλεις, τόσο για τη λειτουργική ανασυγκρότηση του αστικού ιστού, όσο και για τα σημαντικά πλεονεκτήματα που μπορεί να προσφέρουν στην κάλυψη των οικιστικών αναγκών και τη δημιουργία θέσεων εργασίας (Bagaeen, 2006).

Πολλές εργασίες εστιάζουν στην ανάγκη εξυγίανσης και αποκατάστασης των μολυσμένων εδαφών (Szeliński, 1997), αναδεικνύοντας την περιβαλλοντική υποβάθμιση ως την κρισιμότερη πρόκληση για την αναδιαμόρφωση των στρατιωτικών περιοχών (Hansen, 2004). Η διεθνής βιβλιογραφία άλλοτε εξετάζει το ζήτημα της αξιοποίησης υπό το πρίσμα της οικονομικής ανάπτυξης και βιωσιμότητας (Hill, 2000), ενώ σε πιο περιορισμένο βαθμό ενσωματώνεται η παράμετρος του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (McKee, 1994).

Η παρούσα εργασία διερευνά τις πολιτικές και στρατηγικές αξιοποίησης των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων, εξετάζοντας παράλληλα διαφορετικά παραδείγματα προσεγγίσεων, τα οποία αξιολογούνται και συγκρίνονται με βάση περιβαλλοντικά και κοινωνικοοικονομικά κριτήρια, σύμφωνα με τις σύγχρονες κατευθύνσεις της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, οι διεθνείς θεωρήσεις για την αστική αειφορία έχουν συντελέσει στη μεταβολή των στρατηγικών επανάχρησης αυτών των χώρων, καθώς, ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο,

διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό τις πολιτικές της ΕΕ. Ωστόσο οι κατευθύνσεις αξιοποίησης που εφαρμόζονται στα κράτη-μέλη διαφοροποιούνται μεταξύ τους, επηρεαζόμενες από τις εθνικές αντιλήψεις και τις τοπικές ανάγκες των αστικών περιοχών.

Ο ερευνητικός στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει μεθόδους και εργαλεία ανασχεδιασμού των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων, τα οποία θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στην ελληνική πραγματικότητα. Έμφαση δίνεται στην περίπτωση μελέτης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στα Τρίκαλα, για το οποίο διαμορφώνεται πρόταση για την επανεένταξη και την αξιοποίησή του, με σκοπό να παραχθούν σημαντικά γνωστικά αποτελέσματα με γενικότερη εφαρμογή.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ - ΠΗΓΕΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η μεθοδολογική προσέγγιση εστιάζει αρχικώς στον εντοπισμό των σπουδαιότερων παραγόντων που επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης παγκοσμίως, με έμφαση στη διαμόρφωση των αρχών της αστικής αειφορίας. Με τον τρόπο αυτό καταρτίζεται ένα πλαίσιο που συντελεί στην κατανόηση της μεταβολής των πολιτικών διαχείρισης των αστικών περιοχών, όπου εντάσσονται και οι ανενεργές στρατιωτικές εκτάσεις. Υιοθετείται μία συγκριτική ανάλυση παραδειγμάτων από τον ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο, τα οποία αξιολογούνται με βάση περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους. Οι ορθές πρακτικές που αναδεικνύονται εφαρμόζονται ακολούθως στο εμπειρικό σκέλος της εργασίας, το οποίο αφορά τον επανασχεδιασμό και την ανασυγκρότηση ενός πρώην στρατιωτικού χώρου. Τα αποτελέσματα της έρευνας οδηγούν στην κατάρτιση μίας προτεινόμενης παρέμβασης για την αναβάθμιση της ευρύτερης

περιοχής, συνυπολογίζοντας τα ειδικότερα προβλήματα και δεδομένα του τόπου, τα οποία εντοπίστηκαν μέσα από την επιτόπια καταγραφή. Τέλος, εξάγονται τα συμπεράσματα, τόσο σε θεωρητικό όσο και πρακτικό επίπεδο, όπως επίσης προσεγγίζεται η συγκριτική αξιολόγησή τους.

Οι μέθοδοι και τα εργαλεία που εφαρμόζονται περιλαμβάνουν την εκτενή έρευνα στη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά με την αειφόρο ανάπτυξη, τις αστικές αναπλάσεις, την ανάκτηση υποβαθμισμένων περιοχών και ιδιαίτερα των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων. Οι δευτερογενείς πηγές αντλούνται από επιστημονικά άρθρα σε διεθνή περιοδικά, θεσμικά κείμενα, εκθέσεις επίσημων φορέων και βάσεις δεδομένων. Επιπλέον, για τη μελέτη περίπτωσης πραγματοποιήθηκε συλλογή δεδομένων, μελετών, καθώς και χαρτογραφικού υλικού από την τεχνική υπηρεσία του Δήμου Τρικκαίων, σχετικά με την έκταση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη, όπως επίσης με την ευρύτερη περιοχή του αστικού χώρου όπου εντάσσεται. Επιπρόσθετα, διεξάχθηκε πρωτογενής έρευνα με επιτόπια αποτύπωση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης του χώρου, καθώς τα δευτερογενή στοιχεία που είναι διαθέσιμα για το στρατόπεδο παρέχουν περιορισμένο

εύρος πληροφοριών και σημαντικές ελλείψεις στοιχείων.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

3.1. Πολιτικές Αξιοποίησης σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο

Τις τελευταίες δεκαετίες, η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο για να καθοδηγήσει πολιτικές σχεδιασμού, σε μία προσπάθεια να αντιμετωπιστούν οι αυξανόμενες προκλήσεις των σύγχρονων κοινωνιών και ιδιαίτερα των αστικών περιοχών, όπου εντοπίζονται οι εντονότερες συνθήκες υποβάθμισης. Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο, αναδείχθηκε ότι η προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης εξελίχθηκε από τη μονοδιάστατη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων σε μία ολοκληρωμένη θεώρηση της ανθρώπινης ανάπτυξης σε ισορροπία με την ευημερία του πλανήτη. Η διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος εντάχθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο στο διεθνή διάλογο, αναγνωρίζοντας το ρόλο των πόλεων από πηγές περιβαλλοντικών προβλημάτων σε κρίσιμους καταλύτες για την ανάπτυξη βιώσιμων λύσεων και την προώθηση μίας ανταγωνιστικής «πράσινης οικονομίας».

Εικόνα 1. Σχέδια αναμόρφωσης για το Sagrera Linear Park στη Βαρκελώνη – Δημιουργία πράσινης υποδομής. Πηγή: www.barcelonasagrera.com

Οι νεότερες προσεγγίσεις σχεδιασμού δίνουν έμφαση στην ενίσχυση του αστικού πρασίνου και τη διάχυση της φύσης στον ιστό των πόλεων, ως παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα τη δημόσια υγεία και ευημερία. Επιπλέον, ένα σημαντικό ζήτημα αφορά τη διασύνδεση των υπαίθριων χώρων μέσω της δημιουργίας ενός ευρύτερου δικτύου ελεύθερων χώρων, διαμορφώνοντας πράσινες υποδομές, οι οποίες μεγιστοποιούν τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη. Η Ευρώπη υπήρξε πρωτοπόρος στον τομέα της βιωσιμότητας των πόλεων ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη καινοτόμων αστικών μοντέλων, με την διαμόρφωση πολιτικών και στρατηγικών στόχων, την παροχή χρηματοδοτικών εργαλείων, καθώς και προγραμμάτων υποστήριξης για τη διαχείριση κρίσιμων ζητημάτων όπως η κλιματική αλλαγή.

Η ανάπλαση των υποβαθμισμένων περιοχών και η αξιοποίηση των ανενεργών αστικών κενών, όπως οι πρώην στρατιωτικές εκτάσεις, προσφέρουν δυνατότητες για μία ολοκληρωμένη αστική ανασυγκρότηση, με σκοπό την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου και της ποιότητας ζωής των κατοίκων, την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, καθώς και τη βελτίωση της συνοχής της πόλης μέσω του περιορισμού της αστικής διάχυσης. Η ανάλυση και αξιολόγηση παραδειγμάτων ανασχεδιασμού στην Ευρώπη αναδεικνύει τις διαφορετικές στρατηγικές κατευθύνσεις αξιοποίησης που εφαρμόζονται σε κάθε χώρα, επισημαίνοντας ορθές πρακτικές και μεθόδους.

Στην Ολλανδία αναπτύσσεται ένα ευρύτερο διαδημοτικό δίκτυο πρώην στρατιωτικών εγκαταστάσεων, δημιουργώντας μία πράσινη υποδομή που αναβαθμίζει την ποιότητα ζωής στις αστικές περιοχές, συμβάλλοντας παράλληλα στην ενίσχυση της οικονομίας και της απασχόλησης ως πόλος έλξης επισκεπτών. Από την άλλη μεριά, στη Σουηδία ανασυγκροτούνται σταδιακά ανενεργά στρατόπεδα στο κέντρο της πόλης, στα

πλαίσια ενός προγράμματος αστικού μετασχηματισμού για την οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής. Τέλος, μέσα από την ανάλυση του Scharnhäuser Park στη Γερμανία παρουσιάζεται μία περίπτωση ολοκληρωμένου σχεδιασμού με τη μετατροπή ενός πρώην στρατοπέδου σε αυτόνομη οικιστική ενότητα, με την επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος και την εφαρμογή καινοτόμων εργαλείων αειφορικού σχεδιασμού. Συνολικά οι εν λόγω επεμβάσεις ανάπλασης δίνουν κυρίως έμφαση στη βιώσιμη κινητικότητα, στη διαχείριση της ενέργειας, των φυσικών πόρων και των αποβλήτων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας οι πρώτες αναπλάσεις τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζονται από τον κατακερματισμό των εκτάσεων, ενώ πρωταρχικό πρόβλημα για την αξιοποίησή τους παραμένει ως σήμερα το ιδιοκτησιακό ζήτημα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του πρώην στρατοπέδου Στρεμπενιώτη (Θεσσαλονίκη), το οποίο αποδόθηκε πρώιμα στους δημότες, μέσω της αποσπασματικής εκμετάλλευσης και πολεοδόμησής του για την κάλυψη αναγκών κοινωφελών χρήσεων και υποδομών, χωρίς μέριμνα για την ένταξη της έκτασης στο αστικό περιβάλλον. Ωστόσο οι σύγχρονες προτάσεις, όπως οι επεμβάσεις ανασχεδιασμού του Στρεμπενιώτη, καθώς και η επανάχρηση του πρώην στρατοπέδου Π. Μελά (Θεσσαλονίκη), επιχειρούν μία σύνθετη σχεδιαστική προσέγγιση του χώρου, ενσωματώνοντας βιοκλιματικά κριτήρια, γεγονός που αποδεικνύει τη θετική επιρροή από τις διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές αξιοποίησης.

3.2. Πρόταση και Εμπειρικά Αποτελέσματα

Η εργασία εμβαθύνει εστιάζοντας στην πρόταση αξιοποίησης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στα Τρίκαλα, μία έκταση 44 στρεμμάτων σε κεντρικό σημείο του πολεοδομικού ιστού, η οποία, παραμένει ως σήμερα στο μεγαλύτερο τμήμα της μη προσβάσιμη από τους

κατοίκους. Στόχος είναι η λειτουργική επανεξέταση του χώρου στο αστικό περιβάλλον και στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, όπως επίσης η ανάδειξη μίας νέας ταυτότητας για την ευρύτερη περιοχή, γεγονός που θα συμβάλλει παράλληλα στην αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας, ως πόλος έλξης επισκεπτών υπερτοπικής εμβέλειας.

Η πρόταση ανασχεδιασμού προβλέπει τη δημιουργία ενός αστικού πάρκου, με βάση ένα πλαίσιο στρατηγικών στόχων και αρχών, το οποίο καταρτίστηκε σύμφωνα με την ανάλυση και αξιολόγηση των χαρακτηριστικών του χώρου, των προβλημάτων και των αναγκών της τοπικής κοινωνίας, όπως επίσης των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της περιοχής μελέτης. Επιπλέον, ο σχεδιασμός ενσωματώνει στοιχεία από τις σύγχρονες προσεγγίσεις της αστικής αειφορίας, αξιοποιώντας μεθόδους και εργαλεία που εντοπίστηκαν μέσα από τη διερεύνηση της διεθνούς βιβλιογραφίας.

Εικόνα 2. Συστήματα συλλογής βρόχινου νερού.
Πηγή: www.phillywatersheds.org/what_were_doin/gsdm

Συνολικά διαμορφώνεται ένας πυρήνας αστικού πρασίνου, ο οποίος οργανώνεται σε επιμέρους λειτουργικές ενότητες ήπιας όχλησης, με καινοτόμες χρήσεις αναψυχής, εναλλακτικής άσκησης, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων, ενώ παράλληλα δημιουργούνται χώροι συνάντησης, κοινωνικοποίησης και εμπορικών

δραστηριοτήτων. Επιπρόσθετα, η επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος για την εγκατάσταση των προβλεπόμενων χρήσεων συμβάλλει αφενός στη διατήρηση σημαντικού αδόμητου χώρου και αφετέρου δημιουργεί μία σύνδεση με την ιστορική μνήμη.

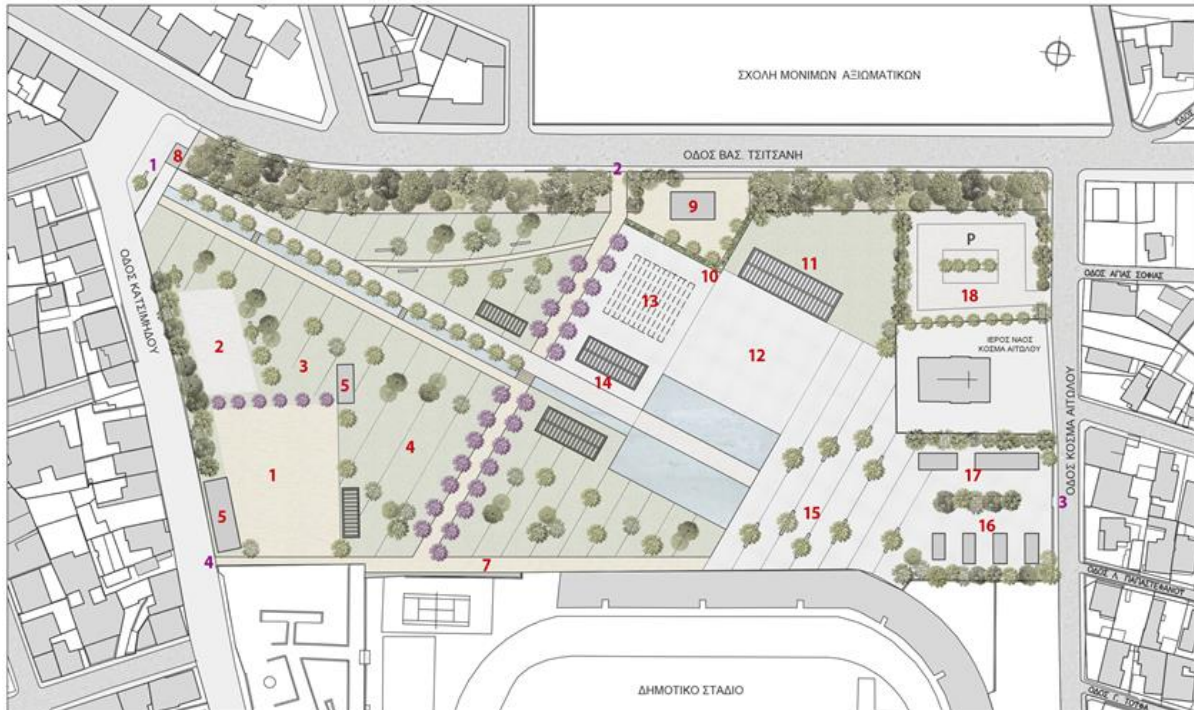
Βασικό στοιχείο της πρότασης ανάπλασης του πρώην στρατοπέδου αποτελεί η βιοκλιματική προσέγγιση του σχεδιασμού, με έμφαση στη αξιοποίηση της φύτευσης και των υδάτινων επιφανειών για τη βελτίωση του μικροκλίματος και των συνθηκών θερμικής άνεσης. Επίσης, εφαρμόζονται μέθοδοι και συστήματα βιώσιμης διαχείρισης της ενέργειας και του νερού, συμβάλλοντας στην εξοικονόμηση των φυσικών πόρων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εξετάζοντας το ζήτημα της ανάκτησης των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων, συμπεραίνεται ότι στην Ελλάδα οι τοπικές αρχές ασκούν πιέσεις για τη διεκδίκηση των χώρων, ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις επιδιώκεται η άμεση αξιοποίησή τους, χωρίς να έχει προηγηθεί ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο ανάπλασης και οργάνωσης των χρήσεων γης, γεγονός το οποίο εξυπηρετεί συχνά πολιτικούς σκοπούς και δεσμεύσεις. Η έλλειψη λεπτομερών οικονομοτεχνικών μελετών έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση χώρων με υψηλά έξοδα συντήρησης και περιορισμένα αναποδοτικά έσοδα, παράγοντες ανασταλτικοί για την οικονομική βιωσιμότητα και τη διαχρονικότητα της παρέμβασης.

Συγκρίνοντας τις πολιτικές αξιοποίησης των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων μεταξύ της Ελλάδας και των ευρωπαϊκών χωρών καθίσταται εμφανές το πρόβλημα της απουσίας ισχυρού θεσμικού πλαισίου και σαφών κατευθύνσεων σχεδιασμού από το ελληνικό κράτος, ώστε να αντιμετωπιστούν αρχικώς τα περίπλοκα

Εικόνα 3. Σχέδιο Πρότασης Γενικής Διαμόρφωσης του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη σε αστικό πάρκο.

ιδιοκτησιακά ζητήματα που καθυστερούν, συχνά επί δεκαετίες, τη δυνατότητα επανάχρησης και ακολούθως να διαμορφωθούν στρατηγικές ανάπτυξης και ανασυγκρότησης αυτών των χώρων σε υπερτοπικό επίπεδο. Με τον τρόπο αυτό θα ήταν εφικτό να προωθηθούν οι συνεργασίες μεταξύ των Δήμων και των περιφερειών για μία ευρύτερη συντονισμένη προσπάθεια ανασχεδιασμού με συμπληρωματικές χρήσεις και λειτουργίες, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου γειτνιάζουν σημαντικές ανενεργές εκτάσεις, όπως στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Μέθοδοι και εργαλεία διακυβέρνησης και συνεργασίας θα μπορούσαν να αντληθούν για το σκοπό αυτό από τον ευρωπαϊκό χώρο, όπως στην περίπτωση της Ολλανδίας, όπου για την υλοποίηση του New Dutch Wateline απαιτήθηκε η στενή συνεργασία 25 Δήμων, με την παράλληλη συμμετοχή οργανώσεων πολιτών. Στα πλαίσια αυτά, ένα πρωταρχικό βήμα που οφείλει να πραγματοποιηθεί είναι η λεπτομερής καταγραφή και αποτύπωση των εκτάσεων από τους Δήμους, με σκοπό να δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων, από την οποία θα προκύψουν χρήσιμα στοιχεία

για τη χάραξη πολιτικής σε εθνικό επίπεδο και την επιτάχυνση των διαδικασιών.

Η πρωτοτυπία και η συνεισφορά της εργασίας

Η εργασία επιδιώκει την κατάρτιση μίας ολοκληρωμένης σχεδιαστικής προσέγγισης για την αναδιαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη, παρέχοντας ένα πλαίσιο δημόσιας συζήτησης για την αξιοποίηση του χώρου, καθώς έως σήμερα εντοπίζεται ένα κενό στη μελέτη αυτού του ζητήματος. Επιπλέον, βασικός στόχος είναι η ανάδειξη ορθών πρακτικών για την ενίσχυση της αστικής βιωσιμότητας στην Ελλάδα. Στην πόλη των Τρικάλων έχουν πραγματοποιηθεί ήδη τα πρώτα βήματα, εστιάζοντας στους τομείς της βιώσιμης κινητικότητας και των νέων τεχνολογιών. Ωστόσο, εξίσου σημαντικό τομέα αποτελεί το φυσικό κεφάλαιο του τόπου, για το οποίο δεν έχουν προβλεφθεί μέτρα βιώσιμης διαχείρισης. Κατά συνέπεια, αυτός ο τομέας θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική συνεισφορά για τον τόπο, ιδιαίτερα αναφορικά με τη διαχείριση του νερού, ένα στοιχείο αλληλένδετο με την ταυτότητα της

πόλης και τα ποτάμια της. Η εφαρμογή βιώσιμων εργαλείων, όπως συλλογής βρόχινου νερού για άρδευση, ανακύκλωσης των υδάτων και συστημάτων επιβράδυνσης της αποστράγγισης, θα μπορούσαν να βελτιώσουν την επίτευξη των στρατηγικών στόχων για την αειφορία και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, συμβάλλοντας στο όραμα του Δήμου για μία ανθεκτική και βιώσιμη πόλη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bagaeen, S. (2006). Redeveloping former military sites: Competitiveness, urban sustainability and public participation. *Cities*, 23(5), σσ. 339-352.
- Hansen, K. (2004). *The Greening of Pentagon brownfields: Using Environmental Discourse to Redevelop Former Military Bases*. Lanham: Lexington Books.
- Hill, C. (2000). Measuring Success in the Redevelopment of Former Military Bases: Evidence from a Case Study of the Truman Annex in Key West, Florida. *Economic Development Quarterly*, 14(3), σσ. 267-275.
- McKee, B. (1994). Military base conversions: architects are responding to the large-scale urban design opportunities offered by the transformation of dozens of closed military bases into new civilian uses. *Architecture (Journal of the American Institute of Architects)*, 83(8), σ. 99.
- Szelinski, B. (1997). Environmental contamination and remediation practices at former and active military bases. *NATO Science Series 2: Environmental Security*, 48, σσ. 1-12.

ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ ΣΤΑ ΤΡΙΚΑΛΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΑΝΑΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Βασιλική Ταμήλου, Ευθαλία Θάλεια Γρηγοριάδου
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας
email: ev.tamilou@gmail.com , thalia_gr@post.harvard.edu

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία διερευνά τις πολιτικές και στρατηγικές αξιοποίησης των πρώην στρατιωτικών εκτάσεων, με σκοπό την ανάδειξη μεθόδων και εργαλείων ανασχεδιασμού, σύμφωνα με τις σύγχρονες προσεγγίσεις της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Η εργασία εμβαθύνει εστιάζοντας στην αναδιαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στα Τρίκαλα σε αστικό πάρκο με καινοτόμες χρήσεις αναψυχής και άθλησης, υποθετώντας πρακτικές βιώσιμης διαχείρισης.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μεθοδολογική προσέγγιση εστιάζει στα παρακάτω σημεία:

1. Εντοπισμό των σπουδαιότερων παραγόντων που επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης και τη διαμόρφωση των αρχών της αστικής αειφορίας.
2. Υιοθέτηση μίας συγκριτικής ανάλυσης παραδειγμάτων από τον ευρωπαϊκό χώρο, τα οποία αξιολογούνται με βάση περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους με σκοπό τον εντοπισμό των ορθών πρακτικών.
3. Εφαρμογή των πρακτικών αυτών στην ανασυγκρότηση του πρώην στρατιωτικού χώρου Παπαστάθη στα Τρίκαλα.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3.1. Πολιτικές Αξιοποίησης σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο

Η προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης εξελίχθηκε από τη μονοδιάστατη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων σε μία ολοκληρωμένη θεώρηση της ανθρώπινης ανάπτυξης σε ισορροπία με την ευημερία του πλανήτη. Η διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος εντάχθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο στο διεθνές διάλογο, αναγνωρίζοντας το ρόλο των πόλεων ως κρίσιμους καταλύτες για την ανάπτυξη βιώσιμων λύσεων και την προώθηση μίας ανταγωνιστικής «πράσινης οικονομίας».

Η ανάπτυξη των υποβαθμισμένων περιοχών και η αξιοποίηση των ανενεργών αστικών κενών, όπως οι πρώην στρατιωτικές εκτάσεις, προσφέρουν δυνατότητες για μία ολοκληρωμένη αστική ανασυγκρότηση, με σκοπό την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου και της ποιότητας ζωής των κατοίκων, την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, όπως επίσης τη βελτίωση της συνοχής της πόλης μέσω του περιορισμού της αστικής διάχυσης.

Στην Ολλανδία αναπτύσσεται ένα ευρύτερο δίκτυο πρώην στρατιωτικών εγκαταστάσεων, δημιουργώντας μία πράσινη υποδομή, ενώ στη Σουηδία σταδιακά ανασυγκροτούνται στρατόπεδα στο κέντρο της πόλης, στα πλαίσια ενός αστικού μετασχηματισμού για την οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής.

Στην Ελλάδα οι αρχικές αναπλάσεις τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζονται από τον κατακερματισμό των εκτάσεων, ενώ πρωταρχικό πρόβλημα παραμένει έως σήμερα το ιδιοκτησιακό ζήτημα. Ωστόσο οι σύγχρονες προτάσεις, όπως η επανάχρησή του πρώην στρατοπέδου Π.Μελά, επιχειρούν μία σύνθετη σχεδιαστική προσέγγιση του χώρου με βιοκλιματικά κριτήρια, γεγονός που αποδεικνύει τη θετική επιρροή από τις διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές αξιοποίησης.

3.2. Εμπειρικά Αποτελέσματα

Η εργασία εστιάζει στην αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη στα Τρίκαλα, με στόχο τη λειτουργική του επανένταξη στο αστικό περιβάλλον και στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, όπως επίσης την ανάδειξη μίας νέας ταυτότητας για την ευρύτερη περιοχή, γεγονός που θα συμβάλλει στην αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας, ως υπερτοπικός πόλος έλξης επισκεπτών.

Η πρόταση ανασχεδιασμού προβλέπει τη δημιουργία ενός πυρήνα αστικού πρασίνου, ο οποίος οργανώνεται σε επιμέρους λειτουργικές ενότητες ήπιας όχλησης, με καινοτόμες χρήσεις αναψυχής, εναλλακτικής άσκησης, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων, ενώ παράλληλα δημιουργούνται χώροι συνάντησης, κοινωνικοποίησης και εμπειρικών δραστηριοτήτων. Επιπρόσθετα, η επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος για την εγκατάσταση των προβλεπόμενων χρήσεων συμβάλλει αφενός στη διατήρηση σημαντικού αδόμητου χώρου και αφετέρου δημιουργεί μία σύνδεση με την ιστορική μνήμη.

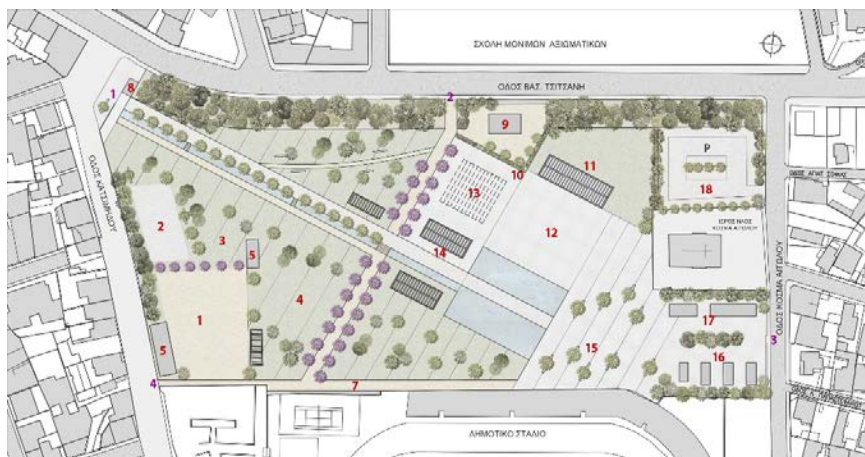
Βασικό στοιχείο της πρότασης ανάπτυξης του πρώην στρατοπέδου αποτελεί η βιοκλιματική προσέγγιση του σχεδιασμού, με έμφαση στη αξιοποίηση της φύτευσης και των υδάτινων επιφανειών για τη βελτίωση του μικροκλίματος και των συνθηκών θερμικής άνεσης. Επίσης, εφαρμόζονται μέθοδοι και συστήματα βιώσιμης διαχείρισης της ενέργειας και του νερού, συμβάλλοντας στην εξοικονόμηση των φυσικών πόρων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην Ελλάδα οι τοπικές αρχές ασκούν πιέσεις για τη διεκδίκηση των χώρων, ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις επιδιώκεται η άμεση αξιοποίησή τους, χωρίς να έχει προηγηθεί ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο για τη βιωσιμότητα της παρέμβασης, γεγονός το οποίο εξυπηρετεί συχνά πολιτικούς σκοπούς και δεσμεύσεις.

Συγκρίνοντας τις πολιτικές αξιοποίησης των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων μεταξύ της Ελλάδας και των ευρωπαϊκών χωρών καθίσταται εμφανές το πρόβλημα της απουσίας ισχυρού θεσμικού πλαισίου και σαφών κατευθύνσεων σχεδιασμού από το ελληνικό κράτος, ώστε να αντιμετωπιστούν τα περίπλοκα ιδιοκτησιακά ζητήματα και να διαμορφωθούν στρατηγικές ανασυγκρότησης σε υπερτοπικό επίπεδο. Μέθοδοι και εργαλεία συνεργασίας θα μπορούσαν να αντληθούν για το σκοπό αυτό από τον ευρωπαϊκό χώρο, όπως στην περίπτωση της Ολλανδίας, όπου για την υλοποίηση του New Dutch Wateline απαιτήθηκε η στενή συνεργασία 25 Δήμων. Στα πλαίσια αυτά, ένα πρωταρχικό βήμα που οφείλει να πραγματοποιηθεί είναι η λεπτομερής καταγραφή και αποτύπωση των εκτάσεων από τους Δήμους, με σκοπό να δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων, από την οποία θα προκύψουν χρήσιμα στοιχεία για τη χάραξη πολιτικής σε εθνικό επίπεδο και την επιτάχυνση των διαδικασιών.

Η εργασία επιδιώκει την κατάρτιση μίας ολοκληρωμένης σχεδιαστικής προσέγγισης για την αναδιαμόρφωση του πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη, παρέχοντας ένα πλαίσιο δημόσιας συζήτησης για την αξιοποίηση του χώρου, καθώς και την ανάδειξη ορθών πρακτικών για την ενίσχυση της αστικής βιωσιμότητας στην Ελλάδα. Η εφαρμογή βιώσιμων εργαλείων, όπως συλλογής βρόχινου νερού για άρδευση, ανακύκλωση των υδάτων και συστημάτων επιβράδυνσης της αποστράγγισης, θα μπορούσαν να βελτιώσουν την επίτευξη των στρατηγικών στόχων για την αειφορία και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, συμβάλλοντας στο όραμα του Δήμου για μία ανθεκτική και βιώσιμη πόλη.

Εικόνα 1. Σχέδιο Πρότασης Γενικής Διαμόρφωσης πρώην στρατοπέδου Παπαστάθη σε αστικό πάρκο.